

Giredi 3

KOTARA 3

XITSONGA

RIRIMI

RA LE KAYA

**Nkunguhato
wa Dyondzo**

KU TIPALUXA/MAENDLELO YO HLELA

Eka vatirhikulorhi,

Ma amukeriwa eka Nongonoko wa NECT Ririmi ra le Kaya!

Mi ta xiyisisa leswaku switirhisiwa swa NECT Ririmi ra le Kaya swa Kotara 3 swi tumbuluxiwile hi xinkadyana lexitsongo swinene. Hi xivangelo lexi, ha amukela leswaku ku hlela loku yaka emahlweni na ku cincacinca swi nga ha va kona.

Hi nga tsakela leswaku na n'wina mi va na vun'wini wa switirhisiwa leswi, na ku tirhisana na xipanu xa hina ku endla mpfuxeto nkarhi na nkarhi na ku antswisa vuhundzuluxi. Loko mi kuma swihoxo, mi komberiwa ku landzelela maendlelo lawa ku vika:

- 1 Rhumela email eka adirese leyi faneleke:
xitsonga@homelanguage.co.za
tshivenda@homelanguage.co.za
sepedi@homelanguage.co.za
siswati@homelanguage.co.za
isizulu@homelanguage.co.za
isindebele@homelanguage.co.za
isixhosa@homelanguage.co.za
sesotho@homelanguage.co.za
setswana@homelanguage.co.za
afrikaans@homelanguage.co.za
english@homelanguage.co.za
- 2 Eka ntila wa nhlokomhaka, tsala tsalwa leri yelanaka. Xikombiso: GIREDI YA 3 KOTARA YA 1 NKUNGUHATO WA DYONDZO MAPAPILA YA 45–47
- 3 Eka miri wa imeyili, longoloxa ku cinca loku fanelaka ku endliwa. Kumbe, ndlela yin'wana, endla ku cinca ebukwini kutani u sikena kumbe u teka xifaniso xa papila ra kona, kutani u swi khomanisa kutani u rhumela hi imeyili.
- 4 Loko u ri na mhaka leyikulu ya ririmi leyi u lavaka ku hi lemukisa, hi kombela u kombisa hi ku swi tsala eka ntila wa nhlokomhaka. Xikombiso: VUMBHONI BYA RIRIN'WANA RA MUGANGA
- 5 Kutani, eka miri wa imeyili, U komberiwa ku hlamusela mhaka.
- 6 Mi komberiwa ku rhumela ti-imeyili hinkwato ti ri na vito, xiyimo na nomboro ya riqingho ra n'wina, leswaku hi ta kota ku tihlanganisa na n'wina loko swi fanela ku va na nkanerisano na n'wina.
- 7 **Hi khensa ku hoxa xandla hi ku engetela ntokoto wa n'wina eka phurogiremu leyi. Hi lava ku tiyisisa leswaku vuhundzuluxi bya kahle, lebyi lulameke eka ririmi rin'wana na rin'wana byi andlariwile eka matsalwa hinkwawo.**

Leswi nga endzeni

Tinotsi ta Maendlelo	v
Maendlelo Xidzi	xiii
Vhiki 1 Nkongomelo: Ntwela vusiwana	1
Musumbhunuku	3
Ravumbirhi	8
Ravunharhu	14
Ravumune	22
Ravuntlhanu	26
Vhiki 2 Nkongomelo: Ntwela vusiwana	31
Musumbhunuku	33
Ravumbirhi	39
Ravunharhu	45
Ravumune	52
Ravuntlhanu	58
Vhiki 3 Nkongomelo: Ku tshembeka	63
Musumbhunuku	65
Ravumbirhi	71
Ravunharhu	77
Ravumune	85
Ravuntlhanu	89
Vhiki 4 Nkongomelo: Ku tshembeka	93
Musumbhunuku	95
Ravumbirhi	101
Ravunharhu	107
Ravumune	115
Ravuntlhanu	120
Vhiki 5 Nkongomelo: Ku ololoxa swiphiso	125
Musumbhunuku	127
Ravumbirhi	133
Ravunharhu	139
Ravumune	146
Ravuntlhanu	151

Vhiki 6 Nkongomelo: Ku ololoxa swiphiqo	155
Musumbhunuku	157
Ravumbirhi	163
Ravunharhu	169
Ravumune	177
Ravuntlhanu	182
Vhiki 7 Nkongomelo: Ku dyondza swilo swintshwa	187
Musumbhunuku	189
Ravumbirhi	195
Ravunharhu	201
Ravumune	209
Ravuntlhanu	213
Vhiki 8 Nkongomelo: Ku dyondza swilo swintshwa	217
Musumbhunuku	219
Ravumbirhi	225
Ravunharhu	232
Ravumune	240
Ravuntlhanu	245
Vhiki 9 Nkongomelo: Vutitivisi	249
Musumbhunuku	251
Ravumbirhi	256
Ravunharhu	263
Ravumune	271
Ravuntlhanu	275
Vhiki 10 Nkongomelo: Vutitivisi	279
Musumbhunuku	281
Ravumbirhi	286
Ravunharhu	293
Ravumune	301
Ravuntlhanu	306

Tinotsi ta Maendlelo

Mimbuyelo ya dyondzo

Kotara leyi, vadyondzi va wena va fanela ku fikelela mimbuyelo leyi:

KU YINGISELA NA KU VULAVULA

- 1 Vadyondzi va fanele va kota ku vula kumbe ku yimbelela 4 wa swinsin'wana kumbe tinsimu tintshwa.
- 2 Vadyondzi va fanele va kota ku va na xiave eka nkanerisano wa tilasi ku avela hi vutivi bya masungulo.
- 3 Vadyondzi va fanele va kota ku kanerisana hi xitori xo hlaya swin'we, va tirhisa rimba ra nkanerisano tanihi xiletelo.
- 4 Vadyondzi va fanele va kota ku endla switori swa vona vini eka nghingiriko wa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 5 Vadyondzi va fanele va kota ku vulavula hi leswi va swi tsaleke.
- 6 Vadyondzi va fanela ku twisisa na ku kota ku tirhisa ntivomarito lowu landzelaka:

ntwela vusiwana	vusiwana	xivundza	katsa	hlongola	katsile
hlongorile	khensa	fanela	khoma	xihundla	xitshembiso
tshembeka	vunwa ro basa	tinyiketa	gungula	baleka/ balekile	karhateka
avanyisa	hi khombo	hi xikongomelo	tshembeka	nga tshembekanga	ntiyiso
hemba	pfumela	sindza	hatima	navela	mavondzo
lavisisa	xisiwile	xisiwa	phuntisa	rilava-ntivo	ntokoto
siringeka	karihile	nhlomulo	mbuyelo	xisa	honisa
xipelupelu	gezi	injiniyere	vujiniyere	ndlala	dyandza
sika	tsakisile	tsakisa	vungunyiwile	n'wamahungu	kongomisa
betiri	xitumbuluxiwa	fanaka	tsundzuka ekaya	ku ti sungulela	ku ringeta na xihoxo
handza	hluvukisa	ndzavisiso	inthanete	mahungu	switirhisiwa
atikili	layiburari	lomba	'data'	tlhava	fambisa eka khompyuta
mukhandziyi wa xibamubamu	mutivi wa metse	tlhariha	kokela ehansi	xihlawuhlawu	nga ri kahle
nkutlunya	bumabumela	khakhuleta	vutitivisi	rimpfana	xoxe

rimbewu	rixaka	vukhongeri	ringanela	nga ri nawini	xidyoho
n'wamafenya	ndhavuko	Burundi	ntlangu lowukulu	ntolovelu	swa ntolovelu
ndzhaka	ringanela	nkarhi	xaka		

NDZEMUKO WA MIMPFUMAWULO NA MIMPFUMAWULO

- 1 Vadyondzi va fanele va kota ku tiva mimpfumawulo hi ku wu vula.
- 2 Vadyondzi va fanele va kota ku lemuka mimpfumawulo leyi landzelaka hi ku olova.
- 3 Vadyondzi va fanele va kota ku twananisa na ku hambanisa mimpfumawulo leyi landzelaka:

'n	uo	aa	oo	ie	ue
ii	ee	ngh	ntw	ntl	ndz
mpf	tlh	tsh	nkh		

Vadyondzi va fanele va kota ku ava marito lama landzelaka hi swiphemu

n'hweti	n'wana	n'anga	n'wala	n'hwembe	n'wendzambahala
muongori	muoxi	muoki	muolovisi	muondli	ohohoo
riendzo	riengeteri	xiendlo	xiendliwa	muendzi	muengi
muendli	ixii	tititii	cingee	cowee	nghasi
ng hala	nghozi	nghohe	nghilazi	nghezimani	ntwalo
ntwelano	ntwisiso	ntwiwo	ntlangelo	ntlangu	ntlawa
ntlambya	ndzilo	ndzimana	ndzeho	ndzisana	ndzulamiso
ndzulamiso	mpfula	mpfuvu	mfenhe	mpfhuka	mpfundla
tlhibuka	tlhantlha	tlherisa	tlhela	tlhari	tlhava
tshopi	tshinya	tshivela	tshika	tshova	tshama
nkhavaxelo	nkhutazo				

KU HLAYA

Vadyondzi va fanele va kota ku hundzuluxa marito lama landzelaka:

n'hweti	n'wana	n'anga	n'wala	n'hwembe	n'wendzambahala
muongori	muoxi	muoki	muolovisi	muondli	gaa
paa	yaa	yoo	goo	choo	ohohoo
riendzo	riengeteri	xiendlo	xiendliwa	muendzi	muengi

muendli	dzwii	yii	ixii	whii	tititii
cwii	nghee	cingee	cowee	nghasi	nghala
nghozi	nghohe	nghilazi	nghezimani	ntwanano	ntwelano
ntwisiso	ntwiwo	ntlangelo	ntlangu	ntlawa	ntlambya
ndzilo	ndzimana	ndzeho	ndzisana	ndzinganiso	ndzulamiso
mpfula	mpfuvu	mfenhe	mpfhuka	mpfundla	tlhava
tlhibuka	tlhantlha	tlherisa	tlhela	tlhari	tshama
tshopi	tshinya	tshivela	tshika	tshova	nkhutazo
nkhavi	nkhavaxelo				

Vadyondzi va fanele va kota ku hlaya marito lama landzelaka hi ku ma vona:

swakudya	rivala	etlilasini	lemukile	gungula	sangweji
rivala	bolo	riqingho	pfunana	sindza	hatima
wasi	khomile	lahleka	muganga	byise	chavelela
entangeni	xise	vutumbuluxi	tshembele	dyandza	xipelupelu
ku	swikirepe	ololoxa	hlengeleta	tumbuluxa	hiseka
riqingho	pfulele	inthanete	data	vhidiyo	xihlawuhlawu
pimeriwa	metse	hlayela	yena	ndhuma	tinxaka
rhurhele	phakeni	dyondze	doroba	chayiwa	ndzhaka
nkarhi	tsundzuxa				

Vadyondzi va fanele va kota ku hlaya na ku hlanganisa xitshuriwa tanihi xikombiso lexi landzelaka:

Muendzi wa hina u lo pheevee! Va n'wi rhurhela endlwini leyi nga na masofa. Va n'wi byabyamisele mati ya tiya. Tatana va dlayile mhongo yo ta swekela muendzi. Nyama ya mhongo ya nuha kambe ya nandziha loko yi swekiwe kahle. Nyama yinwana va lo yi tlawuka Kunene

NTWISISO

- 1 Vadyondzi va fanele va kota ku endla minkumbetelo hi xitshuriwa hi ku hlaya swifaniso.
- 2 Vadyondzi va fanele va kota ku tsundzuka vuxokoxoko hi xitshuriwa.
- 3 Vadyondzi va fanele va kota ku rungula hi xitshuriwa.
- 4 Vadyondzi va fanele va kota ku landzelerisa swiendleko eka xitshuriwa.
- 5 Vadyondzi va fanele va sungula ku twisisa leswaku swi vula yini ku va na xifaniso xa miehleketo, ku hlanganisa, ku kumbetela na ku tivutisa hi xitshuriwa.
- 6 Vadyondzi va fanele va kota ku anakanya xitshuriwa hi ku tirhisa rimba ra nkanerisano.
- 7 Vadyondzi va fanele va kota ku hlamula swivutiso swa ntwisiso leswi tsariweke swa xitshuriwa.

- 8 Vadyondzi va fanele va kota ku endla nkomiso wa xitshuriwa

KU TSALA

- 1 Vadyondzi va fanele va kota ku dirowa xifaniso lexi hundzisaka nhlamuselo.
- 2 Vadyondzi va fanele va kota ku engetela lebulu yin'we kumbe timbirhi eka leswi va swi diroweke.
- 3 Vadyondzi va fanele va kota ku hetisa rimba ra matsalelo ro koma.
- 4 Vadyondzi va fanele va kota ku tsala x wa tindzimana hi ku tirhisa rimba ra matsalelo kumbe kungu.
- 5 Vadyondzi va fanele va kota ku tsala: nongonoko/papila.

KU HLAYA HI NTLAWA LOKU LETERIWAKA

- 1 Vadyondzi va fanele va kota ku hlayela ehenhla ku suka eka tibuku ta vona to hlaya leti ringanisiweke eka ntlawa wa lava va swi kotaka na mudyondzisi.
- 2 Vadyondzi va fanele va kota ku tirhisa vutivi bya mimpfumawulo, vuthala bya mbangu na ku lemuka marito ya ntolovelo loko va ri eku hlayeni.
- 3 Vadyondzi va fanele va sungula ku tikambela hi voxu ku tsundzuka marito na matwisiselo.



Switirho na switirhisiwa leswi Nyikiwaka

Tekelani enhlokweni leswaku hinkwaswo switirhisiwa leswi nyikiwaka i swa xikolo. Switirhisiwa swi ta humesiwa kan'we ntsena, kutani swi fanele swi rhekhodiwa na ku hlayisiwa.

Eka Kotara 1 vadyondzisi va nyikiwa switirhisiwa leswi landzelaka:

1 Tibodo to hlovohatiwa ta nkombiso xa 4

Tirhisa tibodo leti ku endla rimba ra mintirho ya wena ya vhiki. Vhiki rin'wana na rin'wana, endla nkombiso wa: mpfumawulo na marito ya wena; marito lama tirhisiwaka ngopfu; nkongomelo wa marito ya ntivomarito; mimpfapfarhuto/swifaniso; na rimba ra matsalelo.

2 Chati/tichati ta Ntivontsalo

Endla nkombiso wa tichati leti emahlweni ka tlilasi, leswaku vadyondzi va ti vona kahle. Vadyondzisi va Giredi 1 na 2 va ta nyikiwa tichati ta matsalelo ya Nkandziyiso wa Ntivontsalo. Vadyondzisi va Giredi 3 na 3 va ta nyikiwa tichati ta Ntivontsalo ta matsalelo ya Nkandziyiso na ta matsalelo yo Koka.

3 Kotara 1: Nkunguhato wa dyondzo

Tirhisa nkunguhato lowu wa dyondzo ku vona leswi faneleke ku dyondzisiwa siku na siku. Maendlelo hi vuenti ma ku byela leswi u faneleke ku dyondzisisa xiswona dyondzo yin'wana na yin'wana. Mavhiki mambirhi lawa yo sungula eka Kotara 1, u ta landzelela nongonoko wa ndzetelo.

4 **Kotara 1: Xiletelo xo Landzelerisa ntirho**

Tirhisa tsalwa leri ku hetisa Nkunguhato wa Dyondzo wa Lembe na Lembe na Nkunguhato wa Kotara ya wena. Gwajula na ku tsala masiku eka dyondzo yin'wana na yin'wana na le ka Nghingiriko wa mahlelelo loko u ri karhi u endla. Tikambisise eka madyondziselo ya wena.

5 **Kotara 1: Buku Leyikulu**

Tirhisa buku leyikulu ya switori loko ku ri nkarhi wa tidyondzo to Hlaya Swin'we. Ku na nhungu wa switori hi kotara – xitori xin'we hi vhiki rin'wana na rin'wana.

6 **Kotara 1: Phakete ra switirhisiwa**

Phakete ra switirhisiwa ri katsa minchumu leyi landzelaka:

- **Maphepha ya swikombakomba ya Marito** ya nyikiwela nkongomelo wa ntivomarito; marito lama tirhisiwaka ngopfu; mimpfumawulo na marito. Tsemelela u veka hi nxaxamelo lowu faneleke. Tirhisa maphepha ya swikombakomba ya marito na tibodo ta nkombiso.
- **Mimpfapfarhuto ya nkongomelo wa ntivomarito** ya nyikiwile laha swi faneleke. Tsemelela u veka hi nongonoko lowu faneleke. Tirhisa maphepha ya swikombakomba leswi swa marito na tibodo ta nkombiso.
- **Maphepha ya Vutshila byo hlamusela xitori** ya nyikiwile eka nkongomelo wun'wana na wun'wana. Lowu i nongonoko wa 3 kumbe 4 wa swifaniso leswi hlamuselaka xitori. Ku na 10 wa minkandziyiso hi phepha rin'wana na rin'wana – rin'we hi ntlawa lowutsongo. Endla minkandziyiso yo tatisa loko swi laveka.
- **Maphepha yo Rhekhoda Mahlelelo** ya nyikiwile ku rhekhoda mbuyelo na swibumabumelo swa kotara.

7 **Kotara 1: Maphepha yo Hlaya 8**

Ku nyikiwile nhungu wa maphepha yo hlaya hi kotara – rin'we hi vhiki rin'wana na rin'wana kusukela eka vhiki ra vu3 ku fikela eka vhiki ra vu4. Tirhisa maphepha lawa na tllasi hinkwayo hi nkarhi wo hlaya hi ntlawa lowu leteriwaka. Ku na 20 wa minkandziyiso hi phepha rin'we ro Hlaya. Endla minkandziyiso yo tatisa loko swi laveka.



Endlelo ra Ntolovelo hi Vhiki na Vhiki: 7 wa tiawara

- 1 Nongonoko wa madyondzelo wu landzelela endlelo ro fana ra ntolovelo vhiki rin'wana na rin'wana.
- 2 Leswi swi olovisela vadyondzisi na vadyondzi ku swi landzelela.
- 3 Vadyondzi va nga tilulamisa Nghingiriko lowu landzelaka loko va tiva ntolovelo lowu.
- 4 Endlelo ra ntolovelo ri huma eka nkarhi wa mpimohansi wa Ririmi ra le Kaya eka XIPHOKHAMA: 7 wa tiawara hi vhiki.

- 5 Ntolovelo lowu wu endliwe leswaku wu tirha tanihi xiphemu xa nongonoko wa tindzimibirhi ku katsa na nongonoko wa madyondzelo ya PSRIP EFAL.
- 6 U komberiswa ku endla nkombiso wa/damarheta ntolovelo lowu etlilasini ya wena na ku ringeta ku wu dyondza hi mbilu!

MUSUMBHU-NUKU		RAVUMBIRHI		RAVUNHARHU		RAVUMUNE		RAVUNTL-HANU	
Migingiriko ya swa nomo	15			Migingiriko ya swa nomo	15			Migingiriko ya swa nomo	15
		Mimpfumawulo	15	Mimpfumawulo	15	Mimpfumawulo	15		
Ntivontsalo	15	Ntivontsalo	15	Ntivontsalo	15				
Ku hlaya hi ntlawa	15	Ku hlaya hi ntlawa	15			Ku hlaya hi ntlawa	15	Ku hlaya hi ntlawa	15
Ku tsala	30			Ku tsala	30				
Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30
1.45		1.15		1.45		1.00		1.15	



Malulamiso hi vhiki na vhiki

Swi na nkoka swinene ku tsundzuka leswaku nongonoko wa Ririmi ra le Kaya wu hungutile xilaveko xo KUNGUHATA hi vadyondzisi, kambe ku TILULAMISELA swa ha laveka! Ndzhenga wun'we kan'we hi vhiki, hlanganani na vatirhikuloni (hinkwavo vadyondzisi va Xiyimo xa Masungulo), kutani mi tilulamiso swin'we.

Loko u ri karhi u tilulamisela, tsundzuka ku:

- 1 Hlaya nkunguhato wa dyondzo wa vhiki rero.
- 2 Tiyisisa leswaku u tiva na ku twisisa maendlelo/madyondziselo lawa ma faneleke ku tirhisiwa. Loko swi nga ri tano, yana eka xiyenge lexi tsariweke 'Maendlelo hi Vuenti' ku endla mpfuxeto hi laha swi faneleke ha kona.
- 3 Lexi landzelaka, langutisa makhadi ya swikombakomba na mimpfapfarhuto kumbe swifaniso leswi lavekaka eka nkongomelo wa ntivomarito, marito lama tirhisiwaka ngopfu, mimpfumawulo na rimba ra matsalelo. Lulamisa makhadi ya swikombakomba na mimpfapfarhuto hi ndlela leyi landzelaka:
 - a Tsemelela makhadi ya swikombakomba kumbe mimpfapfarhuto.
 - b Ringeta ku swi damarheta eka bokisi ro tiyela kumbe phepha.
 - c Loko swi koteka, lamineta kumbe u khavhara hi pulasitiki.
 - d Veka makhadi ya swikombakomba swa dyondzo eka mvhilopho, kumbe u swi boha hi rhekere.

- 4 Hlengeta swin'wana switirhisiwa leswi u nga swi lavaka, ku katsa swifaniso kumbe minchumu leyi khomekaka.
- 5 Languta leswaku Buku Leyikulu yi tshamisekile.
- 6 Hlaya migingiriko ya le ka Buku yo tirhela ya DBE leyi u faneleke ku yi hetisa.
- 7 Titolovete ku endla tidyondzo ta ku tsala.
- 8 Tiyisisa leswaku Xiletelo xa wena xo Landzelerisa xi fambisana – na – masiku ku suka eka vhiki leri hundzeke na ku tikambisisa ku ya emahlweni ka wena.



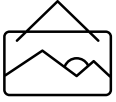
Minkongomelo na nkarhi lowu kongomisiweke eka ku Hlaya

NOMBORO YA VHIKI	NKONGOMELO	XITSHURIWA XO HLAYA SWIN'WE	PAPILA RA KU HLAYA
1	Ntwela vusiwana	Khumo u kuma munghana lontshwa	1
2	Ntwela vusiwana	Swakudya swa na nhlikanhi swo engetela	2
3	Ku tshembeka	Sindza ra wasi	3
4	Ku tshembeka	Murisi loyi a huwelela a ku 'nghala'	4
5	Ku ololoxa swiphiko	Xipelupelu xa William xo tlhariha	5
6	Ku ololoxa swiphiko	Kelvin Doe: DJ Focus	6
7	Ku dyondza swilo swintshwa	Zandile u tirhisa inthanete	7
8	Ku dyondza swilo swintshwa	I mani Katherine Johnson?	8
9	Vutitivisi	Trevor Noah, n'warimpfani	9
10	Vutitivisi	Afrika Dzonga ya un'wana na un'wana	10



Kotara 1: Nongonoko wa Mahlelelo

Nongonoko wa Makambelelo wu endliwile hi ku ya hi mpfumelelo wa *Abridged Section 4* ya XIPHOKHAMA. Leswi swi nga kumeka endzhaku ka Xiletelo xo Landzelerisa ntirho xa kotara yin'wana na yin'wana.



Minkombiso etlilasini

TIBODO TA NKOMBISO

- 1 Tanihi xiphemu xa nongonoko lowu, u ta nyikiwa mune wa tibodo ta nkombiso ta mihlovo yo hambanahambana letikulu.
- 2 Bodo yin'wana na yin'wana yo hlovohatiwa yi ta tirhisiwa ku kombisa ntlawa wo hambana wa marito ya vhiki.
- 3 Tirhisa tibodo leti hi mukhuva lowu:
 - a **Bodo ya rihlaza** – nkombiso wa nkongomelo wa marito wa ntivomarito na mimpfapfarhuto ya vhiki.
 - b **Bodo ya wasi** – nkombiso wa marito lama tirhisiwaka ngopfu vhiki rero.
 - c **Bodo ya xitshopana** – nkombiso wa mpfumawulo na marito ya vhiki.
 - d **Bodo ya pinki** – nkombiso wa rimba ra matsalelo ya vhiki.
- 4 Marito lama ma fanele ku cincywa vhiki rin'wana na rin'wana.
- 5 U komberiwa leswaku u nga tshiki nkongomelo wa ntivomarito na mimpfapfarhuto ya lembe hinkwaro. Minkombiso yi fanele yi va leyi nga na vuxaka na nkongomelo lowu u wu endlaka. Loko tlilasi hinkwayo yi tele hi marito na mimpfapfarhuto a yi tiyiseleki, naswona vadyondzi a va nge he ma lemuki marito lawa.
- 6 Loko u susile marito na mimpfapfarhuto, veka kahle efayilini.
- 7 Hlayisa kahle marito lawa leswaku u ta kota ku ma tirhisa lembe leri landzelaka.

TAFULA RA NKONGOMELO

- 1 Ringeta ku tumbuluxa tafula ra nkongomelo etlilasini ya wena.
- 2 Tirhisa ndhawu leyi ku endla nkombiso wa swifaniso na minchumu yo khomeka leyi yelanaka na nkongomelo.
- 3 Lebula minchumu leyi, leswaku vadyondzi va ta kota ku dyondza ntivomarito lowu.

Maendlelo Xidzi



Malawulelo ya tlilasi

Man'wana ya maqhinga ya nkoka ya malawulelo/mafambiselo ya tlilasi ya katsiwile tanihi 'maendlelo hi vuenti'. Lawa hi wona maqhinga lama tirhisiweke minkarhi hinkwayo laha ka nongonoko lowu, kutani swi na nkoka ku ma landzelela.

Xikongomelo: ku antswisa nkarhi – eka – ntirho, matikhomelo na ntirhisano exikarhi ka vadyondzi. Ku hunguta ku kavanyeteka ka tidyondzo. Ku tivisa xiphemu xa ntlangu ku dyondza.

MATSHAMELO NA MINTLAWA LEYITSONGO

- 1 Swi na nkoka swinene ku ti nyika nkarhi na ku xiyisisa hi vukheta leswi vadyondzi u va tshamisisaka xiswona etlilasini.
- 2 Loko u ri karhi u endla leswi, swi na nkoka ku tekela leswi enhlokweni:
 - a **Tshamisisa vadyondzi hi vuswikoti byo hambana-hambana** – a wu lavi vadyondzi lava tikeriwaka ku tshama swin'we, na lava nga na vuswikoti swinene va tshama swin'we. Hlanganisa vadyondzi leswaku tlilasi hinkwayo yi va ndhawu ya vadyondzi va vuswikoti byo hambanahambana.
 - b **Tshamisisa vadyondzi hi vukheta ku papalata kwetlembetano na huwa.** U nga tshamisisa vadyondzi lava karhatanaka swin'we. U nga tshamisisa vadyondzi lava nga miyeriki ku vulavula swin'we. Papalata swiphiqu hi ku hambanisa vadyondzi lavo tano.
- 3 Eka nongonoko wa madyondzelo, ku na migingiriko yi nga ri yingani leyi lavaka leswaku vadyondzi va tirha hi mintlawu leyitsongo.
- 4 Mintlawu leyi yi fanele ku va ya 3–4 wa vadyondzi, lava tshameke swin'we ekusuhi. Endla leswi, leswaku loko u byela vadyondzi ku tirha hi 'mintlawu ya vona leyitsongo' va swi endla hi xihatla na hi ku olova, va nga rhendzeleki ngopfu.
- 5 Loko vadyondzi va tshame hi mintlawu, ndlela yo olova yo vumba mintlawu leyitsongo i ku va vadyondzi vambirhi eka ntila wa le mahlweni va hundzuluka va languta vadyondzi vambirhi lava nga le ndzhaku ka vona eka ntila wa vumbirhi. Va nga vumba ntlawu wa mune hi xihatla na hi ku olova.
- 6 U nga tshikeli leswi emavokweni ya vadyondzi. Teka xiboho xa leswi u nga ta vumbisa xiswona mintlawu leyitsongo etlilasini ya wena, kutani u va toloveta leswi va nga ta yisa xiswona eka mintlawu leyi hi xihatla va miyerile.
- 7 Loko u vona leswaku mavumbelo lawa ya ntlawu a ma tirhi, cinca maendlelo hi ntlawu – u nga sindzisi/boheleli vadyondzi ku tirha swin'we.

MALAWULELO YA MINKANERISANO YA NTLAWA

- 1** Eka nongonoko wa madyondzelo, ku na migingiriko yi nga ri yingani leyi lavaka vadyondzi ku khoma minkanerisano hi ntlawa.
- 2** Toloveta vadyondzi ku endla hi ndlela leyi landzelaka:
 - a** Xosungula, vadyondzi va fanele ku va eka mintlawwa ya vona leyitsongo.
 - b** Leswi landzelaka, vadyondzi va fanele va tekela enhlokweni swivutiso swa nkanerisano kumbe rimba.
 - c** Kutani, mudyondzi un'wana na un'wana u fanele a kuma nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana, naswona:
 - Mudyondzi 1 u fanele ku hlamula Xivutiso 1
 - Mudyondzi 2 u fanele ku hlamula Xivutiso 1
 - Mudyondzi 3 u fanele ku hlamula Xivutiso 1
 - Mudyondzi 4 u fanele ku hlamula Xivutiso 1
 - Mudyondzi 1 u fanele ku hlamula Xivutiso 2
 - Mudyondzi 2 u fanele ku hlamula Xivutiso 2
 - Mudyondzi 3 u fanele ku hlamula Xivutiso 2
 - Mudyondzi 4 u fanele ku hlamula Xivutiso 2
 - Swi fambisa xisweswo
- 3** Ku nga va mavonelo ya kahle ku tirhisa 'nhonga leyi khavisiweke/ribye/xa nchumu' ku lawula leswi.
 - a** Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana xa nchumu ku fana na nhonga leyi khavisiweke kumbe ribye.
 - b** Munhu loyi a khomaka xa nchumu lexi hi yena a vulavulaka, lavan'wana hinkwavo entlaweni va yingisela.
 - c** Loko mudyondzi wosungula a vulavurile, yena u fanele ku hundzisela xanchumu xa kona eka mudyondzi loyi a landzelaka, swi fambisa sweswo.
- 4** Loko ntlawa wu fanele ku ya nyika mbuyelo, naswona hinkwavo va hlamurile, ntlawa wu nga hlawula tinhlamulo to antswa swinene ta xivutiso xin'wana na xin'wana.

MIGINGIRIKO YO NCICA MAHLAYELO

- 1** Hi minkarhi hinkwayo ya tidyondzo ta ku Hlaya hi Ntlawa loku leteriwa, vadyondzisi va fanele ku tirha na mintlawwa yimbirhi.
- 2** Exikarhi ka mintlawwa leyimbirhi, swi na nkoka ku teka 'xinkadyana xo gingirika' u nga si va tshamisisa ku va va endla Nghingiriko wa ku Hlaya eka khadi leri landzelaka.
- 3** Endla hi ndlela leyi landzelaka:
 - a** Loko u hetile ku tirha na vona, tlherisela Ntlawa wa 1 ematafuleni ya vona.
 - b** Kombela tlilasi ku ku nyika ndleve.
 - c** Endla Nghingiriko wo Cinca Mahlayelo na tlilasi hinkwayo.
 - d** Tlherisela vadyondzi va ya tshama ehansi na Khadi ra ku Hlaya.
 - e** Va hlamusele hi Nghingiriko lowu nga ta landzela eka Khadi ra ku Hlaya.

- f** Tsundzuxa vadyondzi leswaku va fanele va sungula va heta Nghingiriko lowu va nga le ku wu endleni va nga si ya eka lowu landzelaka – va fanele ku tirha hi rivilo ra vona.
- g** Vitana Ntlawa wa 2 ku ta va ta tirha na wena.
- 4** Eka kotara ya 1, hi bumabumele leswaku u tirhisa Migingiriko leyi ya 4 ya ku Cinca Mahlayelo na vadyondzi:

Nghingiriko wa 1: Mudyondzisi u ri

- 1** Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 2** Hlamusela leswaku va ta endla mifambafambo yo hambanahambana, ku fana na ku: khumba nhloko ya wena; hahisa khayiti; cinisa nhompfu ya wena; tlula kanharhu; na swin'wana na swin'wana.
- 3** Loko u sungula u ku 'mudyondzisi u ri' vadyondzi va fanele va encenyeta leswi va lerisiwaka swona.
- 4** Loko u nga vuli leswaku 'mudyondzisi u ri', vadyondzi va fanele ku yima va ku whii!
- 5** Loko mudyondzi o encenyeta loko u nga vulanga leswaku mudyondzisi u ri: 'mudyondzi yoloye u humile naswona u fanele ku tshama ehansi'.
- 6** Muhluri i mudyondzi wo hetelela loyi a salaka a yimile.

Nghingiriko wa 2: Ntlangu wo cina

- 1** Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 2** Hlamusela leswaku u ta tlanga vuyimbeleri eka riqingho ra wena.
- 3** Loko vadyondzi va twa vuyimbeleri, va fanele ku cina.
- 4** Xikan'we kan'we loko u tima vuyimbeleri, vadyondzi va fanele ku 'oma'/tiya.
- 5** Pfulela u tima vuyimbeleri minkarhi yo hlayanyana, ku endlela leswaku vadyondzi va cina kutani va oma/tiya minkarhi yo hlayanyana!

Nghingiriko wa 3: Dzinginisa, dzinginisa, oma

- 1** Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 2** Vula: dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, oma!
- 3** Vadyondzi va fanele ku swi vula na wena naswona va fanele ku dzinginisa miri loko va ri karhi va ku 'dzinginisa'.
- 4** Loko va fika eka 'oma' va fanele va yima va nga tshukuvanyi naswona va miyerile!
- 5** Vuyeleda leswi minkarhi yo hlayanyana.

Nghingiriko wa 4: Xitulu xa mina na mina

- 1 Byela vadyondzi ku suka va yima ekusuhi na switulu swa vona. Ku fanele ku ri na ndhawu ematlhelo ka vona.
- 2 Nyika vadyondzi swiletelo leswi va nga ta swi landzela – va fanele va swi endla hi xihatla naswona va miyerile.
- 3 Swiletelo leswi hinkwaswo swi mayelana na xitulu naswona va titolovela ku tirhisa marito yo komba swiyimo.
- 4 Nyika swiletelo swo fana na ku:
 - yima endzhaku ka xitulu xa wena
 - tlakula xitulu xa wena
 - khandziya ehenhla ka xitulu xa wena
 - tlula hi le henhla ka xitulu xa wena
 - swin'wana na swin'wana



Migingiriko wa swa nomo

Ekusunguleni ka dyondzo ya Ririmi ra le Kaya hi Musumbunuku, Ravunharhu na Ravuntlhanu u ta endla Nghingiriko wa swa nomo. Leyi i migingiriko ya ku vulavula na ku yingisela eka nongonoko lowo. Yi kunguhatiwe hi vukheta ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku vulavula va ri voxe.

Ku dyondzisa Nkongomelo wa Ntivomarito

Nkongomelo: Ku ndlandlamuxa matwisiselo, minongoti na ntivomarito ya xiakhademiki eka vadyondzi, ku endlela ku antwisa ku hlaya hi ntwisiso na ntivo. Ku antwisa na ku fuwisa vadyondzi hi vutivi bya ririmi leri faneleke ku tirha hi ku hetiseka eka Xiyimo xa le Xikarhi.

- 1 Dyondzisa vadyondzi marito manharhu mantshwa eka nkongomelo wa ntivomarito.
- 2 Tirhisa maendlelo ya 'KEBV' ku dyondzisa ntivomarito/marito lamantshwa.
- 3 KEBV i nkomiso wa marito: Komba, Encenyeta, Byela na Vula
- 4 A hi minkarhi hinkwayo swi olovaka ku endla swiendlo swa mune eka rito ra nkongomelo wun'wana na wun'wana – endla leswi faneleke.
 - a K – kombetela eka xifaniso kumbe xilo xa ntiyiso, loko swi endleka.
 - b E – Encenyeta nkongomelo wa marito, loko swi endleka.
 - c B – Byela vadyondzi leswi rito ri vulaka swona. Nyika nhlamuselo yo olova ya rito.
 - d V – Vula rito eka xivulwa, kutani vadyondzi va hlaya hi le ndzhaku ka wena.
- 5 Endzhaku ka loko u dyondzisile ntivomarito ya nkongomelo wa vhiki rero, vekela marito eka bodo, xikan'we na xifaniso xa rito ra nkongomelo.
- 6 A hi vadyondzi hinkwavo lava nga tsundzukaka rito ra nkongomelo lowuntshwa xikan'wekan'we. U nga vileli hi swona, naswona u nga endli leswaku vadyondzi va vuyelela marito ko talatala.

- 7 Vadyondzi va ta hlanguana na ntivomarito lowuntshwa minkarhi yo tala exikarhi ka nkongomelo, kutani va ta nyikiwa nkarhi wo vumba ntivomarito wa vona lowu tiyisisiweke.

Risimu kumbe Swisin'wana.

Nkongomelo: Ku katsakanya vutivi lebyintshwa bya ntivomarito wa vadyondzi. Ku dyondza hi ku tlanga.

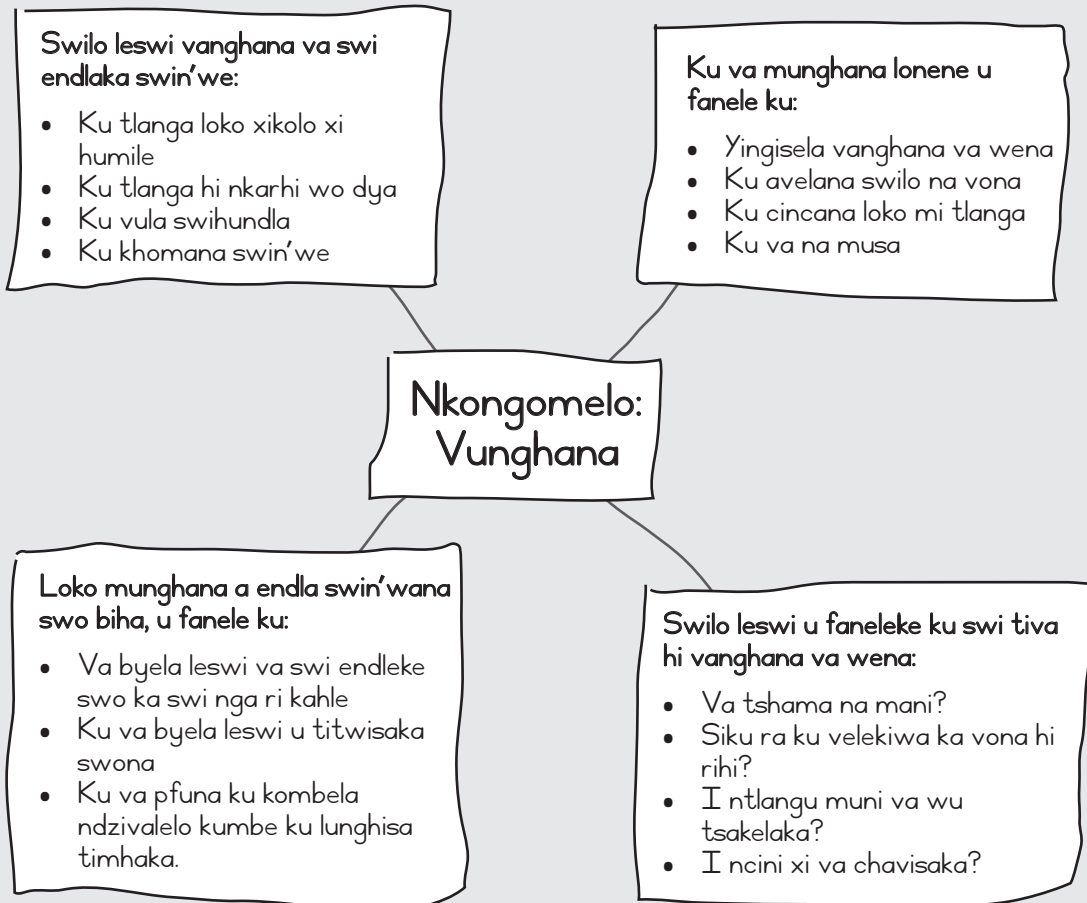
- 1 Risimu kumbe swisin'wana swo karhi leswi u nga ta swi endla na vadyondzi swi longoloxiwile eka nkunguhato wa dyondzontsongo.
- 2 Endzhaku ka nkarhi, vadyondzi va ta tiva tinsimu na swisin'wana leswi, kutani va swi yimbelela xikan'wekan'we.
- 3 Hambiswiritano, loko swi sungula ku dyondzisiwa, u fanele ku dyondzisa vadyondzi marito, swiendlo na noti, loko swi ri kona.
- 4 Dyondzisa vadyondzi risimu kumbe swisin'wana hi layini hi ndlela leyi:
 - a Yimbelela tilasi risimu hinkwaro kumbe u ri vulavula kunene.
 - b Nyika nhlamuselo ya rona eka vadyondzi loko swi fanela.
 - c Yimbelela kumbe u vula layini yo sungula, kutani u pfumelela vadyondzi ku vuyelela endzhaku ka wena.
 - d Yimbelela kumbe u vula layini ya vumbirhi, kutani u pfumelela vadyondzi ku vuyelela endzhaku ka wena.
 - e Yimbelela kumbe u vula tilayini to sungula timbirhi xikan'we, kutani u pfumelela vadyondzi ku vuyelela endzhaku ka wena.
 - f Yana emahlweni hi ndlela yaleyo ku fikela loko u va dyondzisa risimu hinkwaro kumbe swisin'wana.
- 5 Minkarhi hinkwayo ngenisa na swiendlo leswi faneleke swa risimu kumbe swisin'wana.
- 6 Pfumelela vadyondzi ku kombela ku yimbelela tinsimu leti va ti tsakelaka eku heteleleni ka siku – leyi i ndlela yo tsakisa ya ku tiyisa ririmi lerintshwa leri va nga ri dyondza.

Ku tivisa nkongomelo: Ndlela ya vutivi byo rhanga

Nkongomelo: ku kamba na ku kombisa vutivi byo rhanga bya vadyondzi bya nhlokomhaka, na ku aka eka leswi va swi tivaka hi mayelana na nhlokomhaka. Ku kombisa maveketelelo ya kahle ya vutivi hi ndlela ya xigirafiki hi ku tirhisa maqhinga ya mepe wa miehleketo.

- 1 Eka Nghingiriko lowu, mudyondzisi u sungula hi ku endla mepe wa miehleketo hi ku hatlisa exitsalelweni.
- 2 Mudyondzisi u dirowa xirhendzevutana xi ri na vito ra nkongomelo exikarhi ka xitsalelo.
- 3 Tlhandlama, mudyondzisi u vutisa vadyondzi: Mi tiva yini hi nkongomelo lowu?

- 4 Mudyondzisi u tsala ehansi miehleketo ya vadyondzi ematlhelo ka mepe wa miehleketo. Mudyondzisi u fanele ku hlengeleta miehleketo yo fana, xikombiso, loko nkongomelo wu ri 'Vunghana' u nga va na mepe wa miehleketo lowu langutekaka ku fana na lowu:



- 5 Eka vhiki ra vumbirhi ra ndzhendzeleko, mudyondzisi u ta tirhisa mepe wa miehleketo ku pfuna vadyondzi ku pfluxeta na ku tianakanya eka leswi va nga swi dyondza eka vhiki ro sungula ra ndzhendzeleko.
- 6 Mudyondzisi u ta vutisa vadyondzi: Hi swihi leswintshwa na leswi tsakisaka leswi mi nga swi dyondza hi nkongomelo lowu ku fika sweswi?

Ku rungula xitori xo titumbuluxela Vhiki ra 1

Nkongomelo: Ku nyika vadyondzi nkarhi ku tirhisa ririmi lerintshwa leri tiyisiweke, na ku tirhisa vutivi bya vona hi nhlokomhaka na ku tumbuluxa xitori lexi twalaka. Ku aka vuswikoti bya ku longoloxa bya vadyondzi. Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku tirha swin'we na van'wana hi ndlela leyinene eka ntlawa lowuntsongo.

- 1 Ngingiriko lowu wu nyika vadyondzi nkarhi wa ku tirhisa miehleketo na vutumbuluxi, ntivomarito wa nkongomelo wa vona lowuntshwa na vuswikoti byo longoloxa ku tumbuluxa xitori xintshwa.

- 2 Byela vadyondzi ku ya eka mintlawwa ya vona.
- 3 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana phepha ro tumbuluxela ndzungulo wa xitori ku ya hi nkongomelo. U ta kuma leswi eka Switirhisiwa.
- 4 Maphepha lama yo tumbuluxela eka wona ya na 3–4 wa swifaniso leswi nga tirhisiwaka ku tumbuluxa xitori xo yelana na nkongomelo.
- 5 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 6 Nyika vadyondzi minete yin'we kumbe timbirhi ku ta na miehleketo ya vona.
- 7 Endzhaku ka swona vadyondzi va ta nyiketana hi ku nyika mavonelo ya vona ya xitori.
- 8 Famba u rhendzeleka u ri karhi u yingisela vadyondzi vo hambanahambana loko va hlamusela switori swa vona.
- 9 Hlengeleta maphepha lama a va tirhela eka wona u ma hlayisa kahle leswaku ya ta tirhisiwa eka vhiki leri landzelaka.
- 10 Khutaza vadyondzi ku hlayela un'wana xitori ekaya.

Ku rungula switori swo titumbuluxela Vhiki ra vu2

Nkongomelo: Ku nyika vadyondzi nkarhi ku tirhisa ririmi lerintshwa leri tiyisisiweke, na ku tirhisa vutivi bya vona hi nhlokomhaka na ku tumbuluxa xitori lexi twalaka. Ku aka vuswikoti bya ku longoloxa bya vadyondzi. Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku tirha swin'we na van'wana hi ndlela leyinene eka ntlawa lowuntsongo.

- 1 Byela vadyondzi ku ya eka mintlawwa ya vona.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana ntsariso wa ntumbuluxo wa nkongomelo.
- 3 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana phepha ro tumbuluxela ndzungulo wa xitori ku ya hi nkongomelo.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vhiki leri nga hundza, va endle switori swa vona vinyi hi ku ya hi swifaniso.
- 5 Vhiki leri, vadyondzi va fanele ku tirha hi ntlawa ku ehleketa hi xitori xa ntlawa.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va xa vutumbuluxi, kambe xi fambelana na swifaniso.
- 7 Byela tlilasi ku yingisela.
- 8 Kombela 1–2 wa mintlawwa yo hambanana ku hlayelana switori swa mintlawwa ya vona.
- 9 Khensa vadyondzi ku va va hlayelanile switori.

Ku kanela hi Xitshuriwa xo Hlaya Swin'we

Nkongomelo: Ku dyondzisa vadyondzi vuswikoti byo ehleketa hi vuenti na ku xopaxopa na vuswikoti byo katsakanya na ku va nyika nkarhi wa ku titoloveta na ku antswisa vuswikoti lebyi. Ku aka ku titshebha eka vadyondzi hi ku va nyika nkarhi wo tumbuluxa na ku humesela mavonelo ya vona, ku hlela, hlanganisa na xakahata. Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku tirha swin'we na van'wana hi ndlela leyinene entlaweni lowuntsongo.

- 1 Ku kana hi xitshuriwa xo hlaya swin'we swi endliwa hi Ravuntlhanu.
- 2 Sungula hi ku tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni.
- 3 Endzhaku ka swona, hlaya u tlhela u hlamusela rimba ra nkanerisano eka vadyondzi.
- 4 Vadyondzi va fanele ku twisisa leswaku a ku na ku ahluriwa ka tinhlamulo to pfuleka no pfaleka – ku hambana hi tinhlamulo na mavonelo swa amukeleka.
- 5 Eku heteleleni ka dyondzontsongo, byela tlilasi ku yingisela.
- 6 Eka timinete to hetelela, kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku byelana tinhlamulo.
- 7 Khensa vadyondzi hi tinhlamulo na xiave lexi va nga va na xona.
- 8 Loko tinhlamulo ti nga ri tona kumbe ti fanele ku ndlandlamuxiwa, lulamisa kumbe u vutisa swivutiso swo tlhontha miehleketo.



Ndzemuko wa mimpfumawulo/Ntivontsalo

Giredi ya 1 na 2 (ku fikela nongonoko wa mimpfumawulo wu hetisiwa)

Eka nongonoko lowu ku na Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo na ntirho wa ntivontsalo.

Nkatsakanyo: Musumbhunuku

Nkongomelo: Ku tirhisa makambeleo ya nkamafundza ku kambela vadyondzi ndzemuko wa mimpfumawulo na ku tsundzuka mimpfumawulo na ntivontsalo lowu va dyondzeke. Ku lulamisa kumbe ku katsakanya vutivi bya mimpfumawulo na ntivontsalo hi ku tilulamisa Ku tirhisa nkambelo wo xiyaxiya hikwalaho ka xikongomelo xa makambelo ya mafundza.

- 1 Hi masiku ya Musumbhunuku hi nkarhi wa ntivontsalo, vadyondzi va titoloveta ku tirhisa tsalelo ro ka ri nga koki ku pfuxeta mimpfumawulo, mapeletwana na marito lama dyondziweke mavhikini lama nga hundza.
- 2 Kombela vadyondzi ku pfula tibuku ta switoloveto. Loko se va swi kota, va fanele ku tsala siku.
- 3 Endzhaku u va byela ku petsa phepha hi le xikarhi; na ku nombora ku suka eka 1–5 hi le layinini ya le makumu ka pheji na ku suka eka 6–10 hi le xikarhi ka pheji. (nhlayo ya mimpfumawulo; mapeletwana yi ta hambana ku ya hi dyondzo hi dyondzo)
- 4 Kombela vadyondzi ku tsala ehansi mpfumawulo, peletwana kumbe rito lo ku u ma vula – va fanele ku matsala etlhelo ka nomboro leyi nga yona. Loko va nga swikoti ku tsala mpfumawulo kumbe rito va fanele ku tsala xitlhenguso.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku i Nghingiriko wo hatlisa ku vona loko va ha tsundzuka ku tsala mimpfumawulo, mapeletwana na marito lawa va nga ma dyondza.
- 6 Byela vadyondzi leswaku va le ku kambisiseni mimpfumawulo na ntivontsalo wa vona.
 - Va fanele ku vona loko va swi kota ku tsala mpfumawulo, peletwana na rito hi ndlela ya kahle.

- Va fanele ku tlhela va vona loko va tiva ku endla maletere hi ndlela ya kahle.
- 7 Vitanela mimpfumawulo, mapeletwana na marito eka nkunguhatontsongo wa dyondzo.
 - 8 Kutani, u va lerisa ku teka penisele ya mihlovohlovo va lulamisa mintirho ya vona.
 - 9 Tsala tinhlamulo leti lulameke exitsalelweni, vula mpfumawulo u ri kari u hlamusela maendlelo ya ku tsala
 - 10 Byela vadyondzi leswaku loko va tsandzeka ku tsundzuka mpfumawulo kumbe ku tsala letere va fanele ku swi tirha exikarhi ka vhiki.
 - 11 Hlengeta tibuku ta vadyondzi eku heleni ka siku kutani u tsala ehansi ku i vamani va lavaka ku pfuniwa.

Ku dyondza Mpfumawulo Wuntshwa na Marito: Ravumbirhi na Ravunharhu

Nkongomelo: Ku hlamusela hi ku hetiseka na ndlela ya ku hluvukisa ndzemukiso wa mimpfumawulo. Ku hlamusela hi ku hetiseka ku dyondzisa fonimi ya Ririmi ra le Kaya na mapeletwana eka vadyondzi; ku titoloveta ku vona na ku tirhisa fonimi na mapeletwana lama nga dyondziwa eka rito.

Ku dyondzisa mpfumawulo wuntshwa.

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusela ehenhla xikombakombani, xikombiso: /p/
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku vuyelela mpfumawulo x3.
- 3 Kanela hi ku fana na ku hambana ka mpfumawulo wa/p/hi Ririmi ra le Kaya na hi Xinghezi.
- 4 Komba vadyondzi mpfumawulo wun'we eka fureme ra xialifabete.
- 5 Kombela vadyondzi: Ku ehleketa hi marito lama tirhisaka mpfumawulo wa/p/?
- 6 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: poto, patu, pume, peni.

Tivisa marito mantshwa.

- 1 Vulela rito rin'wana na rin'wana ehenhla loko u komba vadyondzi marito lama nga eka xikombakombana yo fana na: tana, pana, bana, fana
- 2 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena loko u tshikelele mpfumawulo lowu hlawuriweke.
- 3 Damarheta swikombakomba swa marito eka bodo ya nkombiso wa mimpfumawulo.

Ku tsala maletere Mantshwa na Marito: Masiku ya Ravumbirhi na Ravunharhu

Nkongomelo: Ku ndlandlamuxa vuswikoti bya vadyondzi ku tsala hi ku hetiseka na ku tsala tigrifeme leti yelana na tefoneme leti va nga ti dyondza hi nkholuko.

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku tsala hi ndlela ya ku tsala maletere hi ku kokela eka mimpfumawulo leyi dyondziweke.

- 2 Kombisa ku tsala mimpfumawulo exitsalelweni – hlamusela maendlelo ya ku vumba maletere u ri kari u tsala.
- 3 Byela vadyondzi lava tirhisaka voko ra ximatsi ku veka nhloko ya vona ehenhla ka desika.
- 4 Kutani yima u fularhela vadyondzi, kutani u yimisa voko ra wena ra xinene.
- 5 Byela vadyondzi lava tirhisaka voko ra xinene ku landzelela loko u tsala maletere emoyeni.
- 6 Vuyelela maendlelo lawa na vadyondzi va voko ra ximatsi.
- 7 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulorhi ku tsala mimpfumawulo eminhlaneni hi tintiho ta vona.
- 8 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala mimpfumawulo emadesikini hi tintiho ta vona.
- 9 Hi ku gimeta, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 10 Vadyondzi va fanele ku tsala mpfumawulo/marito/swivulwa etibukwini ta vona.
- 11 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo wuntshwa lowu dyondziweke eka marito man'wana na man'wana/swivulwa leswi tsariweke.

Ku hambanisa na Ku twananisa: Masiku ya Ravumune

Nkongomelo: Ku hlamusela hi ku hetisisa na ndlela ya ku ndlandlamuxa ndzemuko na vuswikoti bya ku twananisa na ku hambanisa tefonimi na mapeletwana lama dyondziweke hi vadyondzi hi ndlela ya ku hlaya na ku tsala va ri voxo. Ku engetela ndzemuko wa tefonimi hi kan'wekan'we.

Ndza endla...

- 1 Sungula hi rito ku suka hi nkunguhato wa dyondzontsongo hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: huma
- 3 Hambanisa rito hi swiphemu: /h/u/m/a/
- 4 Vula mpfumawulo wun'we wo sungula wa rito: /h/
- 5 Vula mpfumawulo wun'we wa vumbirhi wa rito: /u/
- 6 Vula mpfumawulo wun'we wa vunharhu wa rito/m/
- 7 Vula mpfumawulo wa vumune/hetelela wa rito./a/.
- 8 Tsala rito exitsalelweni: huma
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku aka rito: /h/u/m/a/= huma
- 10 Kutani, vula peletwana ro sungula ra rito: /hu/.
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /ma/
- 12 Vula peletwana ra vunharhu ra rito:
- 13 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku aka rito: /hu/ma/= huma.
- 14 Vuyelela hi rito ra dyondzo ya Ravunharhu.

Ha endla...

- 1 Sungula hi rito ku suka eka nkunguhatontsongo wa dyondzo ya Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: Tana. Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wo sungula wa rito?/t/Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wa vumbirhi wa rito?/a/Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wa vunharhu wa rito?/n/
- 3 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wa vumune wa rito?/a/.
- 4 Vutisa vadyondzi ku hambanisa rito hi swiphemuphemu: /t/a/n/a/
- 5 Tsala rito exitsalelweni: Tana.
- 6 Lerisa vadyondzi ku twananisa mpfumawulo eka rito: /t/a/n/a/= tana
- 7 Vutisa vadyondzi: Hi rihi peletwana ro sungula ra rito?/ta/
- 8 Vutisa vadyondzi: Hi rihi peletwana ra vumbirhi ra rito?/na/. Byela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku aka rito?/ta/-/na/
- 9 Vuyelela maendlelo lawa hi rito ra nkunguhatontsongo wa dyondzo ya Ravunharhu

Ku kuma Rito: Masiku ya Ravuntlhanu

Nkongomelo: Ku nyika nkarhi vadyondzi ku katsakanya vutivi bya tifonimi leti va nga tidyondza. Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku titoloveta vuswikoti bya ku twananisa na ku hambanyisa ku aka marito. Ku engetela ndzemuko wa tifonimi hi kan'wekan'we.

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke na leyi nga dyondziwa hi Ravumbirhi na Ravunharhu.

hl-	u	ph	t
m	a	e	i
h	k	n	l

Kombisa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi hi mimpfumawulo ya vhiki Ravumbirhi xikombiso: /hl/na/ph/.
- 2 Hluta mimpfumawulo na mimpfumawulo yo twanana hinkwayo exitsalelweni.
- 3 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta nyikiwa timinete tinharhu ku aka marito yo tala va tirhisa mimpfumawulo leyi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi maendlelo ya ku tirhisa mpfumawulo lowu hlawuriweke/ hlu/phe/ka/.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga vumba rito va tirhisa mimpfumawulo yin'wana na yin'wana – a va fanelanga ku tirhisa/hl/kumbe/ph/
- 6 Kombisa vadyondzi ku vumba rito ro fana na: /hu/ma/
- 7 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga vumba marito va tirhisa mpfumawulo lowu nga hlawuriwa ku fana na hlupheka kumbe marito yo pfumala mpfumawulo lowu nga hlawuriwa ku fana na nkumba.

Vadyondzi va endla

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku na ku tsala nhlokomhaka: hl, ph
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete tinharhu ku kuma na ku aka marito lama va nga ma kotaka.
- 4 Ku pfumelela vadyondzi ku lulamisa ntirho wa vona. Komba vadyondzi ndlela ya ku aka marito lawa hlupheka, nkumba na man'wana, xikombiso: hlupheka, huma, mati, tana, phema, kama, hlula, phepha, hluka.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo/ Ntivontsalo

Giredi ya 2 na 3 (ku fikela loko nongonoko wa mimpfumawulo wu hetisiwa)

Eka nongonoko lowu ku na Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo na ntirho wa Ntivontsalo

GIREDI 2 KOTARA YA 3-4

NTIVONTSALO

Ku cinca marito: Musumbhunuku

Nkongomelo: Ku lulamisa kumbe ku katsakanya vutivi bya mpfumawulo na ntivontsalo hi ku ti lulamisa. Ku ndlandlamuxa vuswikoti byo hlaya hi ku pfuna vadyondzi ku tshikelela na ku lemuka ku cinca ka marito kumbe swivulwa, leswi cincaka nhlamuselo ya marito kumbe swivulwa.

Xiyaxiya: Eku sunguleni, vadyondzi va fanele ku endla Nghingiriko lowu va nga KOKELI. Xikan'wekan'we loko vadyondzi va tiva hi ku ringanela ku kokela, kombela vadyondzi hi ku va lerisa ku hetisisa Nghingiriko wa ku kokela.

- 1 Hi masiku ya Musumbhunuku hi nkarhi wa ntivontsalo vadyondzi va titoloveta ku tirhisa tsalelo ro ka ri nga koki ku pfuxeta mimpfumawulo na marito lama dyondziweke mavhikini lama nga hundza.
- 2 Byela vadyondzi ku pfula tibuku to tsalela va tsala siku.
- 3 Endzhaku u va byela ku nomboro ku suka eka 1-5 hi le layinini ya le makumu ka pheji, va tlula layini exikarhi ka nomboro yin'wana na yin'wana.
- 4 Tsala xivulwa lexi nyikiweke eka nkunguhatontsongo wa dyondzo exitsalelweni kusuhi na nomboro 1, ku fana na:
 - 1 Ndzi lava buku.
- 5 Lerisa vadyondzi ku kopa xivulwa etibukwini ta vona.
- 6 Kutani, u lerisa vadyondzi ku tsala tidyondzo to hambana ta timofini. (hi Xinghezi kumbe Xibunu – rivitavito) ekusuhi na nomboro ku fana na:

- 2 U
3 Ni
4 Xi
5 Va
- 7 Lerisa vadyondzi ku tsarisisa xivulwa, va tirhisa tin'wana ta tinhlokomhaka ta timofini (Xinghezi na Xibunu – riviti)
- 8 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lowu i Nghingiriko wo hatlisa ku vona loko va ha tsundzuka ku tsala mimpfumawulo na marito lawa va nga ma dyondza.
- 9 Byela vadyondzi leswaku va le ku kambisisiweni mimpfumawulo na ntivontsalu wa vona.
- 10 Eku heteleni ka dyondzo, tsala kahle swivulwa exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalele ya ku kokela loko u ri karhi u tsala.
- 11 Kutani, vutisa vadyondzi ku kombetela eka tipatironi tin'wana na tin'wana va ti vonaka, ku fana na laha xivulwa xi cincaka.
- 12 Khwatihata patironi yin'wana na yin'wana, ku fana na:
- Ndzi lava buku.
 - Mi lava buku.
 - Hi lava buku.
 - Va lava buku.
- 13 Kutani u va lerisa ku teka penisele ya mihlovohlovo va lulamisa mintirho ya vona.
- 14 Byela vadyondzi leswaku loko va tsandzeka ku tsundzuka mpfumawulo kumbe ku tsala hi ku kokela va fanele ku swi tirha exikarhi ka vhiki.
- 15 Hlengelela tibuku ta vadyondzi eku heleni ka siku kutani u tsala ehansi leswaku i va mani va lavaka ku pfuniwa. Van'wana va nga tsandziwa hi mipfumawulo, kasi van'wana va nga tsandziwa hi ku tsala hi ku koka!

GIREDI 3 KOTARA YA 1-2

NTIVONTSALO

Vun'we na Vunyingi bya Marito: Musumbhunuku

Nkongomelo: Ku lulamisa kumbe ku katsakanya mpfumawulo na vutivi bya ntivontsalu hi ku ti lulamisa. Ku ndlandlamuxa vuswikoti byo hlanya hi ku pfuna vadyondzi ku vona na ku langutela ku cinca ka tipatironi eka rito hi ku ya hi xilandzi xa riviti.

Xiyaxiya: Eku sunguleni, vadyondzi va fanale ku endla Nghingiriko lowu hi ku tsala va nga koki. Xikan'wekan'we loko vadyondzi va tiva matsalele hi ku ringanela ya ku koka, va kombele hi ku va lerisa ku hetisa Nghingiriko wa ku KOKA.

- 1 Hi masiku ya Musumbhunuku hi nkarhi wa ntivontsalu vadyondzi va titoloveta ku tirhisa tsalelo ro koka ku pfluxeta marito lama dyondziweke mavhikini lama nga hundza.

- 2 Kombela vadyondzi ku pfula tibuku ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka.
Vun'we na Vunyingi bya marito.
- 3 Endzhaku u va byela ku tsala nomboro ku suka eka 1–5 hi le layinini ya le makumu ya pheji, tlula tilayini exikarhi ka tinomboro.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lowu i Nghingiriko wo hatlisa ku vona loko va ha tsundzuka ku tsala mimpfumawulo na marito lawa va nga ma dyondza.
- 5 Byela vadyondzi leswaku va le ku kambisiweni mimpfumawulo na ntivontsalo wa vona.
- 6 Vitanela marito ya vun'we eka nkunguhatontsongo wa dyondzo. Vadyondzi va fanele ku tsala marito lawa kusuhi na tinomboro, hi ndlela leyi.

Vun'we na Vunyingi bya Marito

- 1 ximanga
- 2 ricece
- 3 movha
- 4 n'wana
- 5 mufana
- 7 Kutani, u va lerisa ku tsala marito hi vunyingi.
- 8 Hi timinete to hetelela ta ntlhanu ta dyondzo, tsala kahle marito exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalele ya ku koka loko u ri karhi u tsala.
- 9 Kutani, vutisa vadyondzi ku kombetela eka tipatironi leti va ti vonaka, ku fana na laha marito ma cincaka.
- 10 Khwatihata patironi leyi, ku fana na:

Vun'we na Vunyingi bya Marito

- 1 ximanga
swimanga
- 2 ricece
ticece
- 3 movha
mimovha
- 4 n'wana
vana
- 5 mufana
vafana
- 11 Kombela vadyondzi ku ehleketa hi tipatironi leti loko va ri ku hlayeni kumbe ku tsaleni.
- 12 Lerisa vadyondzi ku teka tipenisele ta mihlovohlovo va lulamisa mintirho ya vona.
- 13 Byela vadyondzi leswaku loko va tsandzeka ku tsundzuka mpfumawulo kumbe ku tsala letere hi ku koka, va fanele ku swi tirha exikarhi ka vhiki.
- 14 Hlengelela tibuku ta vadyondzi eku heleni ka siku kutani u tsala ehansi leswaku i vamani va lavaka ku pfuniwa. Van'wana va vadyondzi va nga tsandziwa hi mipfumawulo, kasi van'wana va nga tsandziwa hi ku tsala hi ku koka!

GIREDI 3 KOTARA YA 3-4**NTIVONTSALO****Vun'we na Vunyingi: Musumbhunuku**

Nkongomelo: Ku lulamisa kumbe ku katsakanyo mpfumawulo na vutivi bya ntivontsalu hi ku ti lulamisa. Ku ndlandlamuxa vuswikoti byo hlaya hi ku pfuna vadyondzi ku vona na ku langutela ku cinca ka tipatironi eka rito hi ku ya hi xilandzi xa riviti.

Xiyaxiya: Eku sunguleni, vadyondzi va fanale ku endla Nghingiriko lowu hi ku tsala va nga koki. Xikan'wekan'we va tiva matsalele yo koka, va kombeli hi ku va lerisa ku hetisa Nghingiriko wa ku KOKA.

- 1 Hi masiku ya Musumbhunuku hi nkarhi wa ntivontsalu vadyondzi va titoloveta ku tirhisa tsalelo ro koka ku pfluxeta marito lama dyondziweke mavhikini lama nga hundza.
- 2 Byela vadyondzi ku pfula tibuku to tsalela va tsala siku na nhlokomhaka. Vun'we ni Vunyingi bya swivulwa.
- 3 Kutani u va byela ku nomboro ku suka eka 1–5 hi le layinini ya le makumu ka pheji, va tlula tilayini exikarhi ka tinomboro.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lowu i Nghingiriko wo hatlisa ku vona loko va tsundzuka ku tsala mimpfumawulo na marito lawa va nga dyondza.
- 5 Byela vadyondzi leswaku va le ku kambisisiweni mimpfumawulo na ntivontsalu wa vona.
- 6 Vitanela marito ya vun'we eka nkunguhatontsongo wa dyondzo. Vadyondzi va fanele ku tsala marito lawa ekusuhi na tinomboro, hi ndlela leyi.

Vun'we na Vunyingi – Swivulwa

- 1 Ximanga xi nwa masi.
- 2 Ricece ra rila.
- 3 Movha wu yimile.
- 4 N'wana wa rila.
- 5 Yindlu yi wile.
- 7 Kutani, u va lerisa ku tsala nakambe swivulwa hi le vunyingini.
- 8 Eka timinete ta ntlhanu to hetelela ta dyondzo, tsala kahle swivulwa exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalele ya ku koka loko u ri karhi u tsala.
- 9 Kutani, vutisa vadyondzi ku kombetela patironi yin'wana na yin'wana leyi va yi vonaka, ku fana na laha marito ma cincaka.
- 10 Khwatihata tipatironi leti, ku fana na:

Vun'we na Vunyingi bya Swivulwa

- 1 Ximanga xi ti chela hi masi.
Swimanga swi ti chela hi masi.
- 2 Ricece ra rila.
Ticece ta rila.

3 Movha wu yimile.

Timovha ti yimile.

4 N'wana wa rila.

Vana va rila.

5 Yindlu yi wile.

Tiyindlu ti wile.

- 11 Byela vadyondzi ku ehleketa hi tipatironi leti loko va ri ku hlayeni kumbe ku tsaleni.
- 12 Lerisa vadyondzi ku teka tipenisele ta mihlovohlovo va lulamisa mintirho ya vona.
- 13 Byela vadyondzi leswaku loko va tsandzeka ku tsundzuka mpfumawulo kumbe ku tsala letere hi ku kokela va fanele ku swi tirha exikarhi ka vhiki.
- 14 Hlengeta tibuku ta vadyondzi eku heleni ka siku kutani u tsala ehansi leswaku i vamani va lavaka ku pfuniwa. Van'wana vadyondzi va nga tsandzeka mipfumawulo, kasi van'wana va nga tsandziwa hi ku tsala hi ku kola!

MIMPFUMAWULO

Pfuxeta mimpfumawulo hi ku hambanisa na ku twananisa: Ravumbirhi na Ravunharhu

Nkongomelo: Ku hlamusela hi ku hetiseka na ndlela ya ku ndlandlamuxa ndzemukiso wa mimpfumawulo, na vuswikoti byo twananisa no hambanisa tefonimi leti dyondziweke na mapeletwana, hi ndlela yo kota ku hlaya na ku tsala va ri voxo ku engetela vutivi bya tefonimi na mapeletwana hi kan'wekan'we.

Ndza endla...

- 1 Sungula hi rito ro suka eka nkunguhatontsongo wa dyondzo hi Ravumbirhi
- 2 Vula rito: hlamba.
- 3 Hambanisa rito hi swiphemu swa mimpfumawulo: hl/a/m/b/a/.
- 4 Vula mpfumawulo wun'we wo sungula wa rito: /hl/.
- 5 Vula mpfumawulo wun'we wa vumbirhi wa rito: /a/.
- 6 Vula mpfumawulo wun'we wa vunharhu wa rito: /m/.
- 7 Vula mpfumawulo wun'we wa vumune wa rito: /b/.
- 8 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /a/.
- 9 Tsala rito exitsalelweni: hlamba.
- 10 Kombisa hi ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku aka rito: /hl/a/m/b/a/= hlamba.
- 11 Kutani, vula peletwana ro sungula ra rito: /hl/.
- 12 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /a/.
- 13 Vula peletwana ra vunharhu ra rito: /m/.
- 14 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku aka rito: /hl/a/m/b/a/= hlamba.
- 15 Vuyelela rito ra dyondzo ya Ravunharhu.

Ha endla...

- 1 Sungula hi rito ro suka eka nkunguhatontsongo wa dyondzo ya Ravumbirhi
- 2 Vula rito: hloma.
- 3 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wo sungula eka rito?/hl/.
- 4 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wa vumbirhi eka rito?/o/.
- 5 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wa vunharhu eka rito?/m/.
- 6 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito?/a/.
- 7 Vutisa vadyondzi ku hambanisa rito hi swiphemu swa mimpfumawulo: /hl/o/m/a/.
- 8 Tsala rito exitsalelweni: hloma.
- 9 Lerisa vadyondzi xikan'we na wena ku twananisa mimpfumawulo eka rito: /hl/o/m/a/= hloma.
- 10 Vutisa vadyondzi: Hi rihi peletwana ro sungula ra rito?/hlo/.
- 11 Vutisa vadyondzi: Hi rini peletwana ra vumbirhi ra rito?/ma/.
- 12 Byela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku aka rito: /hl/o/ma/= hloma.
- 13 Vuyelela hi rito ra dyondzo ya Ravunharhu.

Wa endla...

- 1 Byela vadyondzi ku humesa tibuku to tsalela va tsala siku na nhlokomhaka: va tsala marito lama sungulaka hi p
- 2 Kutani, u byela vadyondzi ku nombora ku suka eka 1–5 hi le layinini emakumu ka pheji.
- 3 Vitanela mapeletwana ya 5 kumbe marito ku suka eka nkunguhatontsongo wa dyondzo.
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito lawa ekusuhi na nomboro leyi nga yona. Va fanele ku tirhisa vuswikoti byo twananisa na ku hambanisa ku va pfuna ku peleta marito lawa.
- 5 Vadyondzi va fanela ku khwatihata mpfumawulo lowu hlawuriweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 6 Eka timinete timbirhi to hetela ta dyondzo, tsala kahle marito exitsalelweni, kutani u khwatihata mpfumawulo lowu hlawuriweke.
- 7 Byela vadyondzi ku lulamisa mintirho ya vona hi penisele ya mihlovohlovo.
- 8 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ndlela ya ku tsala mpfumawulo lowu hi ku koka eka dyondzo leyi landzelaka.

NTIVONTSALO**Ku tsala letere/maletere mantshwa na marito: Ravumbirhi na Ravunharhu wun'wana na wun'wana**

Nkongomelo: Ku hlamusela hi ku hetiseka na ndlela ya ku ndlandlamuxa vuswikoti byo lulamisa hi nkholuko wa ku tsala tigrifimi leti yelanaka na fonimi leyi dyondziweke.

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku endla maletere hi ku koka hi mpfumawulo lowu dyondziweke.
- 2 Dyondzisa letere rin'wana na rin'wana lerintsongo na lerikulu.

- 3 Kombisa ku tsala mpfumawulo exitsalelweni – hlamusela matsalele ya maletere u ri karhi u tsala.
- 4 Byela vadyondzi lava tirhisaka voko ra ximatsi ku veka tinhloko ta vona ehenhla ka desika.
- 5 Kutani, yima u fularhela vadyondzi, kutani u yimisa voko ra wena ra xinene.
- 6 Byela vadyondzi lava tirhisaka voko ra xinene ku landzelela loko u tsala maletere emoyeni.
- 7 Hambiswiritano, vuyelela maendlelo lawa na vadyondzi va voko ra ximatsi.
- 8 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulorhi na ku tsala mpfumawulo emihlaneni hi tintiho ta vona.
- 9 Endzhaku ka swona byela vadyondzi ku tsala mimpfumawulo emadesikini hi tintiho ta vona.
- 10 Eku heteleleni, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 11 Vadyondzi va fanele ku tsala mpfumawulo/marito/swivulwa etibukwini ta vona.
- 12 Loko u kombisa marito, tshikelela tindlela leti maendlelo ya maletere hi ku koka ya hlanganaka na man'wana.
- 13 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo eka marito man'wana na man'wana/ swivulwa leswi tsariweke.

MIMPFUMAWULO

Ku cincana maletere: Ravumune

Nkongomelo: Ku lulamisa na ku katsakanya vutivi bya mimpfumawulo. Ku ndlandlamuxa vuswikoti byo hlaya hi ku vapfuna ku langutisa na ku lemuka ku cinca kun'we ka rito leri cincaka mahlamuselelo ya rito.

Ndza endla...

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta titoloveta ku langutisa ku hambana ku tsongo eka marito. Leswi swi hi pfuna ku va vahlayi vo antswa.
- 2 Tsala marito mambirhi lama u nyikiweke wona eka nkunguhatontsongo wa dyondzo mo fana na: vila, sila.
- 3 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta ringeta ku vona leswaku hi wihi mpfumawulo lowu hambaneke eka marito lamambirhi.
- 4 Kombisa vadyondzi ku kuma ku hambana eka marito lawa: vila, sila.
- 5 Hlamusela ku hambana, eka mimpfumawulo leyi/b/na/s/mimpfumawulo ya hambana, kambe swin'wana na swin'wana eka rito swa fana!

Ha endla...

Xiyenge xa 1

- 1 Tsala exitsalelweni marito mambirhi lama nyikiweke eka nkunguhatontsongo wa dyondzo, ku fana na cela, sala.

- 2 Vutisa vadyondzi ku hambana ka marito lawa?
- 3 Vitana mudyondzi ku ta khwatihata ku hambana eka marito lawa, cela, sala.
- 4 Hlamusela ku hambana eka marito lawa.

Xiyenge xa 2

- 1 Kutani, tsala exitsalelweni rito leri nyikiweke eka nkunguhatontsongo wa dyondzo, ku fana na vila.
- 2 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we lowu nga cincaka eka rito ku aka rito rin'wana.
- 3 Tsala nongonoko wa miehleketo ya vadyondzi exitsalelweni, ku fana na mila, rila cela, tsala.

Wa endla ...

- 1 Tsala rito exitsalelweni leri nyikiweke eka nkunguhatontsongo wa dyondzo, ku fana na mila.
- 2 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo lowu nga sivaka letere leri ku endla leswaku ku va na ku hambaka ka rito?
- 3 Lerisa vadyondzi ku vumba marito yo tala hi laha va kotaka ha kona, ku siva mpfumawulo wun'we ntsena eka rito.
- 4 Eku heteleleni ka dyondzo, vitana vadyondzi nakambe.
- 5 Vitana vadyondzi ku ta exitsalelweni kutani u tsala rin'wana ra marito ya vona.
- 6 Famba hi rito hi rito, u hlamusela leswaku hi wihi mpfumawulo lowu nga cinciwa, xik: vila, rila, cela, tsala.

MIMPFUMAWULO

Ku kuma rito: Masiku ya Ravuntlhanu

Nkongomelo: Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku katsakanya vutivi bya vona bya tifonimi leti va tidyondzeke. Ku pfumelela vadyondzi ku titoloveta vuswikoti bya ku twananisa ku aka marito. Ku engetela ndzemuko wa tifonimi hi kan'wekan'we.

Tsala tafula exitsalelweni rito leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke na leyi nga dyondziwa hi Ravumbirhi na Ravunharhu. Yi katsa swin'wana swa swirhangi.

ph-	u-	p	-ema
th-	t	a	-isa
k	e	m	-ima

Kombisa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi hi mimpfumawulo ya vhiki: /ph/na/th-/
- 2 Pfuxeta hinkwayo mimpfumawulo na mimpfumawulo yo twanana exitsalelweni.
- 3 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta nyikiwa timinete tinharhu ku aka marito yo tala va tirhisa mimpfumawulo leyi nga la henhla.

- 4 Komba vadyondzi maendlelo ya ku tirhisa mpfumawulo lowu hlawuriweke, ku fana na: /th/a/m/u/k/a/= thamuka.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga endla rito va tirhisa mimpfumawulo yin'wana na yin'wana – a va fanelanga ku tirhisa/ph/na/th/
- 6 Kombisa vadyondzi ku umba rin'wana rito ro fana na/m/a/n/a/n/a/= manana.
- 7 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga endla marito va tirhisa mpfumawulo lowu nga hlawuriwa, ku fana na phula, kumbe marito yo pfumala mpfumawulo lowu nga hlawuriwa ku fana na tima.

Vadyondzi va endla

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku na ku tsala nhlokomhaka: ph, th.
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete tinharhu ku kuma na ku aka marito lama va nga ma kotaka.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku lulamisa ntirho wa vona. Komba vadyondzi ndlela ya ku aka marito lawa: phema, thamuka, phuta, thuka, tima, phema, tisa, pume, kamu, pima, muka.



Ku hlaya swin'we na Maqhingana ya matwisiselo

Xitori xo hlaya swin'we lexintshwa xi hlayiwa vhiki rin'wana na rin'wana.

Ku hlaya swin'we ku endliwa hi ndlela leyi:

Musumbhunuku: Loko u nga si hlaya

Ravumbirhi: Ku hlaya ro sungula

Ravumune: Ku hlaya ravumbirhi

Ravuntlhanu: Endzhaku ko hlaya

Eka nkarhi lowu wa ku hlaya swin'we, tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va tshamisekile naswona va kota ku vona swifaniso leswi nga eka buku leyikulu. Tsundzuxa vadyondzi hi leswi u nga swi langutela hi nkarhi wo hlaya swin'we, ku fana na:

- Tshama kahle u MIYELA
- Veka MAVOKO ya wena emindzhumbyini
- Veka MATIHLO na miehleketo ya wena eka xitori
- Timani MARITO ya n'wina (kombisa hi ku pfala ka nomu)

Swikongomelonkulu swa ku hlaya swin'we eka nongonoko lowu hi leswi landzelaka:

- 1 Vadyondzi va ta twa leswaku swi njhani ku hlaya xitori hinkwaxo xo tika ku tlula loko va hlaya va ri voxe, hikuva vadyondzi a va na mhaka hi xiphemu xa xithekiniki xo hlaya, va languta ntsena eka leswi xitori xi vulavulaka hi swona na swimunhuhata. Vadyondzi va nga tiphina hi xitori, kutani va hluvukisa ku rhandza ku hlaya.
- 2 Loko mudyondzisi a hlayela xitori ehenhla, u ta va a karhi a kombisa vuswikoti byin'wana byo hlaya: U hlaya ku suka eka papila ro sungula ku fika ro hetelela; u hlaya ku suka ehenhla ka papila ku fika ehansi; u hlaya ku suka eka ximatsi ku ya eka xinene;

- u landzelela swihikahato; u hlaya hi ku khuluka hi rivilo ra kahle; u hlaya a karhi a kombisa, leswi pfunaka ku hlamusela xitori. Vadyondzi va dyondza vutshila byo tala hi ku languta muhlayi loyi a swi kotaka.*
- 3** *Loko mudyondzisi a karhi a hlaya, u humesa nhlamuselo hi ku: komba xiphemu xa xifaniso; hi ku tirhisa swikombiso; na ku cincacınca rito. Mudyondzisi u ta engetela nhlamuselo, hi ku yima a nyika nhlamuselo ya rito. Hi ku yingisela mudyondzisi na ku n'wi langutisa, vadyondzi va ta va va karhi va dyondza vutshila lebyintshwa bya ririmi.*
- 4** *Kutani, xa nkoka swinene, hi nkarhi wa ku hlaya swin'we, mudyondzisi u ta dyondzisa ndlela yo ehleketa hi xitori, na ndlela ya ku aka ku twisisa ka vona ka xitori. Eka nongonoko lowu, hi hlawule ku aka vuswikoti swa xikambelantwisiso hi ku endla xikombiso na ku dyondzisa maqhinga yo hambana ya xikambelantwisiso. Maqhinga ya matwisiseho lama landzelaka ma tirhisiwa:*
- *Bvumba*
 - *Xifaniso xa miehleketo*
 - *Lavisa tsalwa*
 - *Nkomiso*
 - *Ehleketeta hi tsalwa*
 - *Endla vuhlanganisi*
 - *Ku kumbetela*
 - *Ku endla ndzavisiso*

MAQHINGA YA MATWISISELO

Tafula leri nga laha hansi ri nyika vuxokoxoko bya qhinga rin'wana na rin'wana.

Qhinga ra 1: Bvumba	
Nhlamuselo	Loko vadyondzi va bvumba, va vula leswi va <u>ehleketaka</u> leswaku swi ta humelela eka xitori. Vadyondzi va nga bvumba leswi nga ta humelela hi ku languta xifaniso ebukwini. Va nga ha bvumba leswi nga ta humelela endzhaku ko hlaya papila ra tsalwa. Xo hetelela, vadyondzi va nga ha bvumba leswi va ehleketaka leswaku xitori xi nga hela njhani.
Xikongomelo	<i>Loko u endla vadyondzi va bvumba, u endla leswaku va ehleketa hi xitori va nga si xi hlaya. Vadyondzi va ta tirhisa vuthala ku kuma leswaku swimunhuhatwa i vamani, na leswaku ku ta humelela yini. Loko va bvumba, vadyondzi va hlulukisa vuswikoti bya vona bya xikambelantwisiso hi ku ehleketa hi xitori.</i>
Magoza (Ku bvumba hi swifaniso)	<ol style="list-style-type: none"> 1 Languta xifaniso. 2 Vutisa vadyondzi: U ehleketa leswaku ku humelela yini? 3 Pfumelela vadyondzi ku ehleketa hi xivutiso. 4 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, va nyiki xikombiso xa nhlamulo ya xivutiso. 5 Va kombi leswaku swifaniso swi hlangana njhani ku aka xitori.
Swikombiso (Ku bvumba hi swifaniso)	<ol style="list-style-type: none"> 1 U ehleketa leswaku ku humelela yini laha? 2 U ehleketa leswaku ximunhuhatwa lexi xi titwa njhani? Hikokwalaho ka yini? 3 U ehleketa leswaku u ta vona yini eka xifaniso lexi landzelaka?

Magoza (<i>Ku bvumba hi tsalwa</i>)	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya papila ra tsalwa. 2 Vutisa vadyondzi: U ehleketa leswaku ku humelela yini? 3 Pfumelela vadyondzi ku ehleketa hi xivutiso. 4 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, va nyiki xikombiso xa nhlamulo ya xivutiso.
Swikombiso (<i>Ku bvumba hi tsalwa</i>)	<ol style="list-style-type: none"> 1 U ehleketa leswaku ku ta humelela yini? 2 U ehleketa leswaku ximunhuhatwa lexi xi ta endla yini? 3 U ehleketa leswaku xitori lexi xi ta hela njhani?

Qhinga ra 2: Xifaniso xa miehleketo

Nhlamuselo	Loko vadyondzi va endla xifaniso xa miehleketo, va fanele va ehleketa hi leswi nga ta humelela eka xitori ku fana na mbonakiso wa le ka movhi. Va fanele va ringeta ku vona xitori emiehleketweni ya vona xi karhi xi humelela.
Xikongomelonkulu	<i>Xifaniso xa miehleketo xi pfuna ku nyika nhlamuselo ya marito eka papila hi ku ma hundzuluxela eka mbonakiso wo huma eka movhi emiehleketweni ya vadyondzi. Xifaniso xa miehleketo xi pfuna vadyondzi ku vona leswaku timhaka eka tsalwa tihlangana njhani. Leswi swi va pfuna ku aka ku twisisa ku ehleketa hi xitori hinkwaxo, ku nga ri hi papila hi papila.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa leri nga eka papila. 2 Vula: Sweswi hi ta ti endlela xifaniso xa miehleketo xa xitori onge hi langute movhi. 3 Lerisa vadyondzi ku pfala mahlo ya vona. Hlamusela leswaku vadyondzi va ta yingisela marito kutani va endla movhi emiehleketweni ya vona.
	<ol style="list-style-type: none"> 4 Hlaya tsalwa nakambe. 5 Byela vadyondzi hi xifaniso xa wena xa miehleketo. (Kombisa xikili.) 6 Vutisa vadyondzi. U vone yini? (Ku humelele yini eka movhi wa wena?) 7 Yingisela na ku burisana hi tinhlamulo ta vadyondzi. Tiyisisa leswaku tinhlamulo ta vadyondzi ta fambelana na leswi humelelaka eka xitori.
Swikombiso	<ol style="list-style-type: none"> 1 Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa loko Joe a hlula eka mphikizano. Onge ndza wu vona nyuku wu karhi wu huma enhlokweni wu haha ndhawu leyi hinkwayo. Onge ndza ma vona mahlo ya yena ma kongome eka layini yo hlula, na miri wa yena wu tirha hi matimba na ku tlula. 2 U na xifaniso xa njhani xa miehleketo? Ku humelele yini eka movhi wa wena?

Qhinga ra 3: Lavisisa tsalwa

Nhlamuselo	Lava swivutiso swa tsalwa hikuva hi swona swivutiso swa xikambelantwisiso. Swivutiso leswi swi vutisa vadyondzi ku ehleketa kumbe ku languta marito lama nga eka papila, na ku tsundzuka mahungu.
Xikongomelonkulu	<i>Swivutiso leswi i swo kambela ku twisisa ka marito eka papila. Qhinga leri ri komba vadyondzi ndlela yo komba na ku lavisisa rito ra xilotlelo leri nga ta va pfuna ku hlamula swivutiso leswi.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa leri nga eka papila. 2 Vutisa vadyondzi xivutiso hi vuxokoxoko lebyi nga eka tsalwa, ku fana na: Xana Joe a lava ku tlula mani eka mphikizano? 3 Pfumelela vadyondzi ku hlamula xivutiso. 4 XIYAXIYA: Pfuna vadyondzi ku kuma tinhlamulo hi ku komba rito ra xilotlelo leri pfunaka, kutani u lavisisa eka tsalwa rito ra xilotlelo. Leswi swi ta va kongomisa eka nhlamulo.

Swikombiso	<ol style="list-style-type: none"> 1 Joe a lava ku hlula mani eka mphikizano? 2 Joe u endle yini mphikizano wu nga si sungula? 3 Joe u titolovetele mphikizano rini? 4 Mphikizano a wu endleriwa kwihl?
Qhinga ra 4: Nkomiso	
Nhlamuselo	Loko vadyondzi va endla nkomiso, va ehleketa hi leswi nga humelela eka xitori. Va nga ha ehleketa hi swilo swin'wana, ku fana na: leswi va nga swi rhandza hi xitori, na leswi va nga swi dyondza ku huma eka xitori.
Xikongomelo	<i>Nkomiso wu komba leswaku vadyondzi va twisisile na ku ehleketa hi xitori. Ku kombela vadyondzi ku endla nkomiso wa xitori i ndlela ya kahle yo kambela ku twisisa ka vona.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa. 2 Tsundzuxa vadyondzi: Loko hi endla nkomiso, hi ehleketa hi swiphemu swa nkoka swa xitori. Hi nga ehleketa na hi leswi hi nga swi rhandza hi xitori, na leswi hi nga swi dyondza ku huma eka xitori. 3 Nyika vadyondzi xinkadyana xo ehleketa hi xitori. 4 Lerisa vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na ku avelana nkomiso wa vona na vanghana. 5 Eku heteleleni, u nga byela vadyondzi ku tsala minkomiso ya vona, va tirhisa rimba ku va pfuna.
Swikombiso	Xitori: Joe u hlula eka mphikizano <u>Vadyondzi va nga komisa xitori hi ndlela leyi:</u>
	<p>Xitori lexi xi vulavula hi mufana loyi a vuriwa Joe loyi a lava ku hlula mufana wo tsutsuma swinene exikolweni, Sizwe eka mphikizano wo tsutsuma. Joe a titoloveta minkarhi hinkwayo, emakumu u n'wi hlurile Sizwe.</p> <p>Ndzi rhandze laha Joe a nga tsema ntambhu emakumu ka mphikizano – a swi tsakisa.</p> <p>Ndzi dyondze leswaku loko wo ringeta hi matimba naswona u nga lahleli thawuli u nga humelela.</p>
Qhinga ra 5: Ehleketa hi tsalwa	
Nhlamuselo	Loko mudyondzisi a ehleketa, mudyondzi u ehleketela ehandle hi tsalwa. U pfumelela vadyondzi ku twa leswi a ehleketaka hi swona hi tsalwa.
Xikongomelo	<i>Ku kombisa ndlela leyi u ehleketa hi yona hi tsalwa, hi dyondzisa vadyondzi swilo swimbirhi. Xosungula, hi dyondzisa vadyondzi leswaku vahlayi va kahle a vo hlaya marito ntsena, va ehleketa hi leswi va swi hlayaka. Xavumbirhi, hi komba vadyondzi tinxaka ta miehleketo leyi vahlayi va kahle va nga na yona hi tsalwa.</i> <i>Hi ku endla leswi, hi komba vadyondzi ndlela yo ehleketa hi vutumbuluxi na ku xopaxopa hi tsalwa. Hi ku famba ka nkarhi, vadyondzi va ta sungula ku tiendlela leswi hi vox.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa eka papila. 2 Ehleketa hi xivutiso kumbe miehleketo leyi muhlayi wa vuswikoti a nga va ka na yona hi tsalwa. (Miehleketo yi nyikiwile eka tibuloko ta ku hlaya ko sungula na ku hlaya ka vumbirhi eka nkunguhato wa dyondzo.) 3 Vula: Ndzi vona/Ndzi lemuka...
Xikombiso	Ndza swi vona leswaku Sizwe u hleke Joe loko a ngenela mphikizano. Ndza tivutisa leswaku leswi swi ta hlundzukisa Joe?

Qhinga ra 6: Endla vuhlanganisi	
Nhlamuselo	Loko vadyondzi va endla vuhlanganisi, va fananisa switori na vutomi bya vona (tsalwa ka vun'winyi), kumbe eka tsalwa rin'wana (tsalwa eka tsalwa), kumbe eka swin'wana emisaveni (tsala ka misava).
<i>Xikongomelo</i>	<i>Ku endla vuhlanganisa swi pfuna vadyondzi ku twisisa tsalwa hi vuenti hi ku ri hlanganisa na swin'wana leswi va swi tivaka, kumbe leswi va nga tshama va tokota hi swona. Ku komba vadyondzi leswaku va nga endla vuhlanganisi hi tindlela to hambana: tsalwa eka tsalwa rin'wana, tsalwa eka vun'winyi, vutomi bya vona, na tsalwa eka misava – vuxokoxoko byin'wana lebyi va byi tivaka hi misava.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa eka papila. 2 Vutisa vadyondzi xivutiso, ku fana na: Hi rini laha a wu lava ku hlula eka swin'wana, ku fana na Joe? 3 Tirhisa ku kombisa ku nyika xikombiso xa nhlamulo, ku fana na: Loko Joe a lava ku hlula eka mphikizano, swi ndzi tsundzuxe hi laha a ndzi rhandza ku phikizana na sesi wa mina exikolweni. A kuma timaraka ta le henhla eka swilo hinkwaswo, vatswari va mina a va tinyungubyisa. A ndzi lava leswaku vatswari va mina va tinyungubyisa na hi mina.
Swikombiso	<ol style="list-style-type: none"> 1 Leswi swi ku tsundzuxa njhani hi vutomi bya wena? 2 Ndzi byeli hi nkarhi lowu swin'wana swo yelana na swona swi nga ku humelela? 3 Loko a wu ri Joe, a wu ta va u endle yini loko Sizwe a ku hleka? 4 U ehleketa leswaku Sizwe u titwe njhani loko Joe a n'wi hlurile? 5 Hi xihhi ximunhuhatwa xin'wana lexi xi ku tsundzuxaka xona?
Qhinga ra 7: Ku kumbetela	
Nhlamuselo	<p>Ku kumbetela swi nghanisa na ku tirhisa leswi u swi tivaka, xikan'we na leswi u nga swi hlaya ku bvumba kahle hi swin'wana leswi u nga swi hlaya eka xitori. Leswi hi leswi swi vuriwaka hi 'ku hlaya exikarhi ka mintila'. Loko vadyondzi va endla nkumbetelo, va bvumba kahle hi swin'wana eka xitori.</p> <p>Nkarhi wun'wana, mutsari a nga tsali vuxokoxoko hinkwabyo eka xitori.</p> <p>Mutsari u siya swiphemu swin'wana swa xitori swi nga helanga, leswaku vadyondzi va ta tikumela swona.</p>
<i>Xikongomelo</i>	<i>Vadyondzi va fanele va tihetisela swiphemu swa xitori hi ku kumbetela – va fanele va dyondza ku 'hlaya exikarhi ka mintila'. Ku endla leswi, va fanele ku tirhisa leswi nga tsariwa, xikan'we na leswi va swi tivaka ku ringeta ku kuma leswi nga tsariwangiki.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa eka papila. 2 Vutisa vadyondzi. U tiva yini hi leswi? Tsalwa ri ri yini? 3 Vutisa vadyondzi: Hi swihi swin'wana leswi hi nga bvumbaka swona hi leswi? Ku na swin'wana leswi tsalwa ri nga swi vuliki? 4 Vutisa vadyondzi: Hi nga kumbetela yini hi Joe hi leswi a tshama a ri eku titoloveteni? 5 Yingisela na ku burisana hi tinhlamulo ta vadyondzi. Tiyisisa leswaku tinhlamulo ta vona ta twala.

Xikombiso	<p>Tsalwa:</p> <p>Buti wa mina u endle xikombelo xo ya eyunivhesiti. Ndzi vuye ekaya kutani ndzi vona buti wa mina a khome papila a karhi a n'wayitela. Manana a ri eku rileni, naswona a ri eku hlekeni a karhi a n'wi vukarha.</p> <p>Ku kumbetela:</p> <p>Hi ku ya hi xikombelo lexi buti wa mina a nga xi endla xo ya eyunivhesiti, na leswaku u khome papila a vonaka a tsakile, hi nga bvumba leswaku xikombelo xa yena a xi humelerile.</p>
Qhinga ra 8: Ku endla ndzavisiso	
Nhlamuselo	Loko hi endla ndzavisiso eka tsalwa, hi ahlula hi xiphemu xin'wana xa tsalwa.
Xikongomelo	<i>Vadyondzi va fanele va dyondzisiwa leswaku va fanele ku kambisisa leswi va nga swi hlaya, naswona va fanele ku seketela minkambisiso ya vona.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa eka papila. 2 Vutisa vadyondzi xivutiso xo kambisisa, kutani u va byela ku seketela nhlamulo ya vona. Xikombiso. U ehleketa leswaku u endle swilo swa kahle? Hikokwalaho ka yini kumbe hikokwalaho ka yini swi nga ri kahle? 3 Yingisela na ku burisana hi tinhlamulo ta vadyondzi. Tiyisisa leswaku tinhlamulo ta vadyondzi ta twala.
Xikombiso	<p>Swivutiso swin'wana swa ndzavisiso swi sungula hi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 U ehleketa... 2 U pfumelelana na... 3 Hi ku vona ka wena... 4 U rhandzile...

Laha hansi i nhlamuselo ya maendlelo hi vuenti ya dyondzo yin'wana na yin'wana ya Ku hlaya swin'we: U nga si sungula ku hlaya; Ku hlaya ro sungula; Ku hlaya ravumbirhi; na Endzhaku ko hlaya. Hlaya tinhlamuselo leti ku kota ku twisisa nkhumulo wa dyondzo yin'wana na yin'wana.

KU HLAYA SWIN'WE: U NGA SI SUNGULA KU HLAYA

MAQHINGA YA MATWISISELO: BVUMBA

Loko u nga si sungula ku hlaya, hi aka matwisiselelo ya vuswikoti hi ku endla leswaku vadyondzi va ehleketa hi xitori xi nga si hlayiwa.

- 1 Byela vadyondzi leswaku namuntlha va ta languta swifaniso eka xitori, kutani va ehleketa hi xitori.
- 2 Byela vadyondzi leswaku, ku ya hi leswi va swi vonaka, va ta bvumba leswaku xitori xi ta vulavula hi yini. Leswi swi vula leswaku va ta tirhisa swifaniso ku ringeta ku bvumba leswaku xitori xi vulavula hi yini.

- 3 Hlamusela vadyondzi leswaku a va fanelanga ku ehleketa hi xifaniso xin'we xi ri xoxe. Va fanele ku ehleketa hi ndlela leyi swifaniso swi nga na vuxaka hi kona. Va fanele va hlenganisa swifaniso hinkwaswo va ringeta ku kuma leswi xitori xi vulavulaka hi swona.
- 4 Komba vadyondzi khavhara ya xitori kutani u hlayela ehenhla vito ra xitori.
- 5 Vutisa vadyondzi: U ehleketa leswaku ku ta humelela yini eka xitori lexi?
- 6 Lexi landzelaka, languta xifaniso xin'wana na xin'wana eka xitori, loko u karhi u languta, vutisa vadyondzi:
 - a U vona yini eka xifaniso lexi?
 - b U ehleketa leswaku ku humelela yini laha?
 - c U ehleketa leswaku ku ta humelela yini?
- 7 Loko vadyondzi va rivala ku yelanisa swifaniso swo hambana, va byeli ku endla leswi. Xikombiso, 'Wa tsundzuka leswaku mufana loyi a endla yini eka xifaniso xo hetelela? U endla yini sweswi? U ehleketa leswaku ku humelela yini?'
- 8 Loko u fika eka xifaniso xo hetelela, vutisa vadyondzi: U ehleketa leswaku xitori lexi xi ta hela njhani (loko swi fanerile)?
- 9 Khensa vadyondzi ku va va bvumbile.
- 10 Loko u ri na nkarhi, hlaya xitori hinkwaxo kan'we u nga yimi.

KU HLAYA SWIN'WE: KU HLAYA RO SUNGULA

MAQHINGA YA MATWISISELO: QHINGA LERI FANELEKE KU TIRHISIWA RI KOMBISIWILE EKA NKUNGUHATO WA DYONDZO.

Eka Ku hlaya ko sungula, hi sungula hi ku aka matwisiselo ya vuswikoti hi ku hlaya na ku hlamusela vadyondzi xitori. Hi tlhela hi endla xikombiso xa leswaku u ehleketa njhani hi xitori. Loko u nga si hlaya, byela tlilasi leswi u nga ta swi endla. Vula swo fana na: *'Tlilasi, i nkarhi wa Ku hlaya swin'we. Tsundzuka, loko hi hlaya kumbe hi yingisela xitori, i swa nkoka ku tshama u ehleketa hi xitori.' Namuntlha, ndzi ta ku komba leswaku ndzi ehleketa yini hi xitori. Ndzi ta endla leswi hi (xikombiso) ku va na xifaniso xa miehleketo hi leswi humelelaka eka xitori. Leswi swi vula leswaku loko ndzi ri karhi ndzi hlaya, ndzi ta endla muvhi wa xitori emiehleketweni ya mina.'*

- 1 Hlaya papila rin'wana na rin'wana ra xitori kahle. Loko u karhi u hlaya, tirhisa swikombiso u cincacinsa na rito ku antswisa nhlamuselo.
- 2 Laha swi nga fanela, yima u hlamusela vadyondzi rito.
- 3 Hi nkarhi wun'we, hi nkarhi wa Ku hlaya ro sungula, hi kongomisa eka ku kombisa na ku dyondzisa maqhinga ya matwisiselo eka vadyondzi.
- 4 Emakumu ka papila rin'wana na rin'wana u ta vona tibuloko timbirhi leti nga na mihlovo, tifunghiwe Ku hlaya ko sungula na Ku hlaya ka vumbirhi.
- 5 Loko u hlayela vadyondzi papila, yimanyana kutani u komba leswaku u le ku ehleketeni hi ku vula leswi nga eka buloko. Hi ku endla leswi, u endla xikombiso xa leswaku u ehleketa njhani hi xitori. I swa nkoka ku twisisa leswi u swi vulaka – loko wena u nga swi twisisi, na vadyondzi va wena a va nge swi twisisi.

- 6 Eka papila ro hetelela ra xitori, ku na swivutiso swo hlayanyana eka tibuloko ta Ku hlaya ko sungula na ka vumbirhi.
- 7 Vutisa vadyondzi vo hambana ku hlamula swivutiso.
- 8 Byela vadyondzi leswaku ku nga va na nhlamulo ya ku tlula yin'we ya xivutiso, na leswaku vadyondzi va nga va na mavonelo yo hambana.

KU HLAYA SWIN'WE: KU HLAYA RAVUMBIRHI

MAQHINGA YA MATWISISELO: QHINGA LERI FANELEKE KU TIRHISIWA RI KOMBISIWILE EKA NKUNGUHATO WA DYONDZO.

Eka ku hlaya ravumbirhi, hi ya emahlweni na ku aka matwisiselo ya vuswikoti bya ku hlayela vadyondzi xitori, na ku kombisa ndlela yo ehleketa hi xitori. Nakambe, byela vadyondzi leswaku u ta endla yini. Vula swo fana na: *'Tlilasi, i nkarhi wo Hlaya hi ku siyerisana. Tsundzuka, loko hi hlaya kumbe ku yingisela xitori, i swa nkoka ku tshama u ehleketa hi xitori. Namuntlha, ndzi ta ku komba leswaku ndzi ehleketa yini hi xitori. Ndzi ta endla leswi hi (xikombiso) ku va na xifaniso xa miehleketo hi leswi humelelaka eka xitori. Leswi swi vula leswaku loko ndzi karhi ndzi hlaya, ndzi ta endla movhi wa xitori emiehleketweni ya mina.'*

- 1 Lexi landzelaka, hlaya papila rin'wana na rin'wana ra xitori kahle. Loko u karhi u hlaya, tirhisa swikombiso u cincacinsa na rito ku antswisa nhlamuselo.
- 2 Hi nkarhi wun'we, hi nkarhi wa Ku hlaya ra vumbirhi, u ta endla xikombiso leswaku u ehleketa njhani hi xitori.
- 3 Emakumu ka papila rin'wana na rin'wana u ta vona tibuloko timbirhi leti nga na mihlovo, tifunghiwe Ku hlaya ko sungula na Ku hlaya ka vumbirhi.
- 4 Loko u hlayela vadyondzi papila, yimanyana kutani u komba leswaku u le ku ehleketeni hi ku vula leswi nga eka tibuloko swa Ku hlaya ka vumbirhi. Hi ku endla leswi, u endla xikombiso xa leswaku u *ehleketa njhani hi xitori*. I swa nkoka ku twisisa leswi u swi vulaka – loko wena u nga swi twisisi, na vadyondzi va wena a va nge swi twisisi.
- 5 Eka papila ro hetelela ra xitori, ku na swivutiso swo hlayanyana eka tibuloko ta Ku hlaya ko sungula na ka vumbirhi.
- 6 Vutisa vadyondzi vo hambana ku hlamula swivutiso.
- 7 Xo hetelela, byela vadyondzi ku vumba xivutiso hi tsalwa.
 - a Byela vadyondzi ku ehleketa va ri voxe hi xivutiso lexi va nga xi vutisaka hi tsalwa.
 - b Loko swi fanerile, tsundzuxa vadyondzi hi marito man'wana ya swivutiso, xikombiso: mani; yini; rini; kwini; njhani, hikokwalaho ka yini, hi miehleketo ya wena, u ehleketa leswaku, longoloxa, sw. na sw.
 - c Byela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula, kutani va siyerisana swivutiso swa vona.
 - d Kutani, vutisa vadyondzi vo ka va nga talanga ngopfu ku siyerisana swivutiso swa vona na tlilasi.
 - e Nyika vadyondzi van'wana nkarhi wo hlamula swivutiso leswi.

KU HLAYA SWIN'WE: ENDZHAKU KO HLAYA

Xikongomelo xa Nghingiriko wa Endzhaku ko hlaya i ku nyika vadyondzi nkarhi wo hlangeleta ku twisisa ka vona ka xitori, na ku titoloveta ku tirhisa ririmi lerintshwa leri va nga ri dyondza.

Endzhaku ko hlaya, u ta endla yin'we ya miNghingiriko ya mune:

- 1 Fanisa tsalwa.
- 2 Endla nkombiso wa xitori.
- 3 Ku hlamusela xitori hi swa nomo kumbe ku tsala.
- 4 Matwisiselo yo tsala.

FANISA TSALWA

- 1 Tshamisa vadyondzi emadesikini ya vona, na tibuku ta vona to tsalela kumbe phepha ro ka ri nga etsaleriwanga, penisele na tikhirayoni.
- 2 Byela vadyondzi leswaku va ta na xifaniso xa miehleketo hi swin'wana, va ta ehleketa leswaku xi languteka njhani, xi nuha njhani, naswona xi na mpfumawulo wa njhani. Va ta tlhela va va na xifaniso xa miehleketo hi leswi va titwisaka swona hi ximunhuhatwa lexi, ntlangu kumbe nchumu lowu humaka eka tsalwa.
- 3 Byela vadyondzi ku pfala mahlo ya vona va wisa. Va hlayeli tsalwa nakambe.
- 4 Kutani, byela vadyondzi ku pfula mahlo ya vona, kutani va dirowa xifaniso xa miehleketo lexi va nga va na xona ku huma eka tsalwa. Va nga ha nghenisa mimfungho ku hlamusela risema, nantswo, sw. na sw.
- 5 Kutani, vadyondzi va tirhisa swo sungula swivulwa ku tsala xivulwa kumbe swivulwa hi leswi va nga na xifaniso xa miehleketo hi swona.
- 6 Xo hetelela, pfumelela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula, na ku siyerisana hi swifaniso swa vona swa miehleketo na munghana wa vona.

ENDLA NKOMBISO WA XITORI

- 1 Tshamisa vadyondzi eka mete, kumbe eka ndhawu yo miyela ehandle.
- 2 Byela vadyondzi leswaku namuntlha va ta endla nkombiso wa swiphemu swa xitori lexi va nga xi hlaya.
- 3 Khoma buku leyikulu. Hlaya papila ro sungula.
- 4 Nyika vadyondzi xileriso xa leswi va faneleke ku endla nkombiso hi swona. (eka nkunguhato wa dyondzo)
- 5 Endla nkombiso wa xileriso na vadyondzi.
- 6 Vuyelela eka papila rin'wana na rin'wana.
- 7 Dyondzisa vadyondzi ku hlamula eka mpfumawulo leswaku va fanele ku miyela va yingisela loko u hlaya exikarhi ka swikombiso.

KU HLAMUSELA XITORI HI SWA NOMO KUMBE KU TSALA

- 1 Tshamisa vadyondzi leswaku va ta ku yingisela.
- 2 Landzelela magoza eka nkunguhato wa dyondzo ku hlamusela swiphemu swin'wana swa xitori na vadyondzi.

- 3 Xo sungula, u ta kombisa ku hlamusela xin'wana ku huma eka xitori.
- 4 Lexi landzelaka, u ta byela vadyondzi ku ehleketa hi xin'wana eka xitori – a va fanele ku kopela leswi a wu hlamusela swona.
- 5 Kutani, vadyondzi va ta HUNDZULUKA VA VULAVULA kutani va siyerisana ku hlamusela na munghana wa vona.
- 6 Xo hetelela, vitana vadyondzi vo ka va nga talanga ku ta siyerisana hi ku hlamusela tlilasi.
- 7 Loko dyondzo ku ri ku hlamusela loku nga tsariwa, vadyondzi va ta dirowa/tsala nhlamuselo ya vona eka tibuku ta vona to tsalela.

MATWISISELO YO TSALA

- 1 Loko dyondzo yi nga si sungula, tsala vito ra tsalwa tanihi nhlokomhaka exitsalelweni.
- 2 Lexi landzelaka, tsala swivutiso exitsalelweni, xikan'we na swo sungula swivulwa swa tinhlamulo. (Laha swi faneleke)
- 3 Lerisa vadyondzi ku pfula tibuku ta vona to tsalela kutani va tsala nhlokomhaka.
- 4 Byela vadyondzi leswaku namuntlha, va ta ehleketa na ku tsala tinhlamulo ta swivutiso leswi.
- 5 Hlaya swivutiso na vadyondzi, kutani u hlamusela loku swi fanerile.
- 6 Byela vadyondzi leswaku a va boheki ku tsala swivutiso, va tsala ntsena tinhlamulo.
- 7 Fambafamba u pfuna vadyondzi lava tikeriwaka.
- 8 Eka timinete timbirhi to hetelela, hlaya tinhlamulo na vadyondzi, kutani u va pfumelela ku lulamisa ntirho wa vona.



Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka

Nkongomelo: Ku yingisela mudyondzi a hlaya hi un'we un'we a hlayela ehenhla, ku aka hi ku hetiseka vuswikoti bya mahlayelo na vuswikoti bya matwisisele ya mudyondzi un'wana na un'wana. Ku pfumelela tlilasi hinkwayo hi ku va va nyikiwa nkarhi wa ku titoloveta ku hlaya marito ya mpfumawulo, marito yo vuyelela mo koma, swivulwa swo tihlamusela, va nga se heta ku tsala migingiriko ya xikambelantwisiso va ri vox.

I swa nkoka leswaku u yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe, kan'we evhikini.

U ENDLA YINI NA VADYONDZI HINKWAVO ETLILASINI:

- 1 Loko u nga si sungula sexini ya ku hlaya ni ntlawa lowu leteriwaka na ntlawa, u fanela ku rhangana hi ku tshamisa tlilasi u endla leswaku va hetisa ntirho wo tsala etibukwini ta vona to tsalela na maphepha yo tihlamusela yo hlaya.
- 2 Vona leswaku phepha ro tirhela ri hlayisekile, hi ku tirhisa tifayili kumbe pulasitiki yo chela maphepha.
- 3 Va tolovete mintolovelo ya Ririmi ra le kaya ya ku hlaya hi ku leteriwa hi ndlela leyi:
 - a Tshamisa tlilasi hikwayo ni maphepha yo tirhela yo hlaya ya vona.

- b** Hlamusela Nghingiriko wa phepha ro tirhela ro sungula lowu faneleke ku hetisiwa.
 - c** Vitana ntlawa wun'we wa vadyondzi wu ta ku hlayela.
 - d** Loko u hetile ku yingisela mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni, byela vadyondzi ku tlhelela evutshan'wini bya vona.
 - e** Lerisa vadyondzi ku endla Nghingiriko wo tlulela, wo fana na: Mudyondzisi u ri cinani ephatini kumbe xitulu xa mina na mina.
 - *Xiyaxiya: Timinete ta 30 ti tele eka vadyondzi lavantsongo ku tshama va tirha va miyerile va ri voxe. Hi nhlamuselo leyi, i swa nkoka ku endla Nghingiriko wo tlulela ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku wisa hi ku endla swin'wana swo nyanyula na vutiolori.*
 - f** Tshamisa tilasi na maphepha ya vona yo tirhela.
 - g** Hlamusela Nghingiriko wa phepha ro tirhela leri landzelaka leri faneleke ku hetisiwa.
 - h** Vitana ntlawa wun'wana ku ta ku hlayela.
- 4** I miehleketo ya kahle ku tshamisa muhlayi wo ka a nga koti ku hlaya na wo swi kota, leswaku loko va hlaya phepha ro tirhela, ku va na ku dyondzisana ku hlaya swi nga humeleriswa.

XIVUMBEKO XA PHEPHA RO TIRHELA RO HLAYA:

- 1** Phepha ro tirhela ra vhiki rin'wana na rin'wana ri na migingiriko ya 10. Ku hlaya hi ku leteriwa ku na 10 wa tisexini hi vhiki. Hambiswiritano, ntlawa wun'wana na wun'wana wu na nkarhi wo tirha na mudyondzisi kan'we hi vhiki. Leswi vula ku vadyondzi va ta hetisa Nghingiriko wa phepha ro tirhela hi nkarhi wa 9 wa tisexini.
- 2** Mimfungo yi tsundzuxa vadyondzi hi leswi va nga ta swi endla hi siku hi siku:
 - a** Nomo wu vula ku hlaya mpfumawulo wa rito.
 - b** Tihlo ri tsundzuxa vadyondzi leswaku va fanele ku hlaya marito lawa hi ku ma langutisa.
 - c** N'wana un'we u tsundzuxa vadyondzi ku hlaya va ri voxe.
 - d** Vana vambirhi va tsundzuxa vadyondzi ku hlaya na mudyondzikulobye.
 - e** Voko leri nga khoma penisele ri tsundzuxa vadyondzi leswaku va fanele ku dirowa kumbe ku tsala.
- 3** Nongonoko wa ntokoto wa mpfumawulo na marito yo vuyelela hinkwawo lama dyondziweke ya hlayisiwile. Switori swintshwa swa vumbiwa hi ku tirhisa mpfumawulo na marito yo vuyelela ya vhiki, na ku katsa mpfumawulo na marito yo vuyelela lama dyondzisiweke khale. Swi vula leswaku vadyondzi a va si hlangana na marito eka phepha ro tirhela lama va nga si tshamaka va mavona na kan'we.

KU NYIKA MINTLAWA NA SWITSHURIWA LESWI HLAWURIWEKE KU HLAYA HI KU LETERIWA:

- 1** Emavhikini mambirhi yo sungula ya xikolo, yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe.
- 2** Tirhisa rhubiriki leyi nga la hansi ku hlawula vadyondzi hi ku ya hi vuswikoti bya vona.

- 3 Mintlawwa yi fanele ku va hi mintlawwa yo fana ya vuswikoti.
- 4 Eka nongonoko lowu, ku na 10 wa minkarhi hi vhiki yo yingisela ku hlaya. Swi vula ku u nga vumba mintlawwa ya 10. Loko u vumba mintlawwa yintsongo leyi nga hansa ka 10, u nga tirhisa nkarhi wo engeteriwa ku tirha na vahlayi lava tsandzekaka ku hlaya.
- 5 Eka xikomba matirhelo xa wena u ta kuma fomo ku tsala mavito ya vadyondzi hi mintlawwa, na tafula leri ku pfumelelaka ku landzelerisa leswi ntlawa wun'wana na wun'wana wu nga swi hlaya.
- 6 **Tiva leswi:** Rhubiriki leyi yi hambanyisa vadyondzi hi ku ya hi vuswikoti bya vona bya ku hlaya.
- 7 Loko ku ri na vadyondzi vo tala eka levhele yo fana, u nga lava ku tirhisa xikambela ntwisiso ku ri ndlela yinwana yo hambanyisa ntlawa.
- 8 Tlilasini ya vadyondzi va 40:
 - A ku na ntlawa wo tala lowu nga ka levhele 1, ko va na vadyondzi va nga ri vangani.
 - Eka ntlawa wa1 wu le ka levhele 2.
 - 2 kumbe 3 wa mintlawwa yi le ka levhele 3.
 - 2 kumbe 3 wa mintlawwa yi le ka levhele 4.
 - 1 kumbe 2 wa mintlawwa yi le ka levhele 5.

Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 1	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 2	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 3	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 4	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 5.
<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi a nga tiva kumbe u tiva marito mantsongo. • Mudyondzi a nga vonaki a lemuka vuxaka bya maletere na mimpfuma-wulo yo tala. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi u tiva marito mantsongo ya ntolovelovelo • Mudyondzi a nga koti ku lemuka vuxaka bya malatere na mimpfuma-wulo kumbe u lava nkarhi wo tala ku pfuniwa ku hlaya marito yo ka ya nga voniwanga ya nkarhi lowu nga hundza. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi u tiva marito yo tala ya ntolovelovelo. • Mudyondzi u lava ku pfuniwa ku hlaya marito yo hlamusela lama a nga si tshamaka a voniwa ekarhini lowu nga hundza. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi u tiva marito yo tala ya ntolovelovelo a nga tlhela a kota ku hlaya hi vuswikoti byo hlamusela marito lama a nga si tshamaka a voniwa enkarhini lowu nga hundza. • Mudyondzi u tolovele ku pfuniwa ku hlaya hi vuswikoti byo kuma nhlamuselo marito yo tala yo tika. • Mudyondzi u hlaya hi nkholuko. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi u tiva marito yo tala ya ntolovelovelo. • Mudyondzi u na vuswikoti byo hlaya hi ku hlamusela marito lama a nga si tshama ma voniwa enkarhini lowu nga hundza. • Mudyondzi u hlaya hi nkholuko na vutitwi lebyi hetisekeke. • I wun'wana wa vahlayi vo kota ku hlaya etlilasini.

U TA ENDLA YINI NA NTLAWA WUN'WANA NA WUN'WANA HI NKARHI WA KU HLAYA LOKU LETERIWAKA

- 1 Vitana ntlawa ku ta ku hlayela.
 - a Vona leswaku hinkwavo va na switshuriwa leswi faneke.
 - b Ntlawa wu tshama hi ku endla xirhendzevutana.
 - c Tsundzuxa vadyondzi hi marito mo voniwa lama va nga ma dyondza ya vhiki. Komba ntlawa swikombakombani swa marito lawa na ku titoloveta ku ma hlaya.
 - d Endzhaku, nyika vadyondzi timinete tintsongo ku hlaya xiphemu xa xitshuriwa va ri voxe va miyerile.
 - e Kutani, vutisa mudyondzi un'wana na un'wana ku hlayela ehenhla xiphemu xa xitshuriwa, a ri yexe.
- 2 Hi nkarhi wa ku hlaya hi ntlawa lowu leteriwaka, i swa nkoka ku tsundzuka ku:
 - a **Kombisa marito ya ntolovelo.** Tsundzuxa vadyondzi ku kuma marito lama humelalaka nkarhi hinkwawo, kutani hi fanele ku ma dyondza hi ku ma vona.
 - b **Ku aka vuswikoti byo hlamusela.** Loko mudyondzi a nga koti ku hlaya rito, xikan'wekan'we a wu fanelanga ku n'wi pfuna hi rito rero. Swa antswa ku nwi hlohlotela ku hlaya mpfumawulo wa rito kutani a twananisa mpfumawulo ku aka rito.
 - c **Ndhundhuzela na ku hlohlotela vadyondzi.** Endla ntlawa wa ku letela madyondzelo lamanene ya ntokoto ya vadyondzi kutani u tirhisa nkarhi lowu ku ringeta ku aka vutitshembi bya vadyondzi.
 - d **Aka ku hlaya hi nkholuko. Pfuna vadyondzi ku antswisa nkholuko wa mahlayelo ya vona.** Byela vadyondzi leswaku hlayelo ra vona ri fanele ku twakala ku fana na loko a vulavula. Kombisa vadyondzi ku hlaya hi nkholuko kutani u va pfumelela ku vuyelela ku hlaya endzhaku ka wena.
 - e **Aka ku hlaya hi ku twisisa.** Byela vadyondzi leswaku va fanele ku tshamela ku ehleketa hi leswi va swi hlayaka. Va dyondzise ku hlaya va wisa, va tlhelela endzhaku, va hlaysisa leswi va nga swi hlaya loko va lahlekeriwa hi ku landzelela mahlamuselelo. Dyondzisa vadyondzi ku va ni xifaniso emiehleketweni loko va hlaya – ku aka xitori etihlokweni ta vona hi leswi va swi hlayaka. Dyondzisa vadyondzi ku ringeta ku tsundzuka leswi va nga swi hlaya. Nakambe u va hlohlotela ku vutisa loko va nga swi twisisi swin'wana.

KU HLAYISA PHEPHA RA KU TIRHELA.

- 1 I miehleketo ya kahle ku veka maphepha ya ku tirhela etifayilini loko vadyondzisi va swi tirhisa.
- 2 Hlayisa maphepha lawa ya ku tirhela hi vukheta kutani u ma veka kahle loko u heta ku ma tirhisa.
- 3 U fanele ku tirhisa maphepha yo tirhela yo fana nkarhi wo leha, hikuva vadyondzi a va nga tsaleli eka wona. Ematshan'wini ya rona, va tsalela etibukwini ta vona switoloveto.

MAENDLELO MAN'WANA YA KU HLAYA HI NTLAWA LOKU LETERIWAKA

Tsundzuka leswaku xivangelo xa ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka i ku yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe, ku endlela ku va pfuna ku aka vuswikoti byo hlaya. Loko u ri hava ndhawu yo ringanela etlilasini ku endla Nghingiriko lowu, kumbe u tsandzeka ku lawula mahanyelo ya tlilasi loko u ri karhi u yingisela ntlawa wu hlaya, ku na maendlelo man'wana.

Enkarhini wa ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka, tshamisa vadyondzi emadesikini ya vona na maphepha yo hlaya yo tirhela. Kutani, endla leswi landzelaka:

- 1 Hlamusela leswi va faneleke ku swi endla hi phepha ro sungula ro tirhela. Kutani, u vitana mudyondzisi hi un'weun'we ku ta ku hlaya etafuleni a hlayela ehenhla yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya xitshuriwa hi levhele leyi nga fanela.
- 2 Aka maendlelo ya vuswikoti byo hlaya.
- 3 Endzhaku ka timinete ta 15, lerisa tlilasi ku endla Nghingiriko wo tlulela.
- 4 Kutani, tshamisisa vadyondzi etindhawini ta vona na maphepha ya vona yo tirhela.
- 5 Hlamusela leswi va faneleke ku swi endla eka Nghingiriko lowu landzelaka.
- 6 Yana emahlweni u va vitana ha un'we unwe ku ta hlayela ehenhla etafuleni ra wena.

Loko u hleketa ku tirhisa maendlelo man'wana ma ku yingisela ku hlaya, u fanele ku vona ku u yingisela mudyondzi un'wana na un'wana loko a hlaya kan'we evhikini.



Ndlela ya Ku tsala

Xikongomelo: Ku dyondzisa vadyondzi ndlela ya ku humelerisa miehleketo xidzi ya vona hi ku tsala hi ku pfuniwa. Ku komba vadyondzi leswaku ku tirha hi ndlela swi va nyika nkarhi wo cinca, va hlela na ku antswisa miehleketo ya vona, ku nga ri ku 'swi kota hi nkarhi wun'we.

Ndlela ya ku tsala yi katsa ku kunguhata, mpapfarhuto, ku hlela, ku hangalasa na ku andlala leswi tsariweke. Swiphemu leswi swa mune swa ndlela ya matsalelo swi tivisiwa eka tigiredi letinharhu, loko vadyondzi va ri karhi va va na vuswikoti.

KUNGUHATA KU TSALA/MATSALELO

- 1 Eka nongonoko lowu, makunguhatelo ya kongomisiwa eka ku dyondzisa vadyondzi leswaku va nga kunguhata njhani hi ku tirhisa:
 - a Nongonoko
 - b Mepe wa miehleketo
- 2 Loko vadyondzi va nga si tumbuluxa nkunguhato wa vona, mudyondzisi u fanele a sungula a va komba leswi swi endlisiwaka swona, leswaku va tiva hi ku hetiseka leswi va faneleke ku swi endla. Nkunguhato wa dyondzo hi wona wu ku letelaka maendlelo.

- 3 Hlamusela vadyondzi leswaku nkarhi hinkwawo wa EHLEKETA hi leswi u lavaka ku swi tsala. U (Mudyondzisi) fanele ku hlamusela miehleketo ya wena u yi humesela ehandle swi twakala, ku endlela leswaku vadyondzi va ta yi twa.
- 4 Tirhisa xikombiso xa makunguhatelo ku tumbuluxa nkunguhato wa matsalelo ya wena.
- 5 Lexi landzelaka, nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku ehleketa hi leswi va nga ta tsala swona.
- 6 Pfumelela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula, va avelana mavonelo/miehleketo ya vona na munghana.
- 7 Xo hetelela, letela na ku pfuna vadyondzi loko va ri karhi va tsala kutani va tirhisa xikombiso xa nkunguhato ku hetisa minkunguhato ya vona.

MPFAPFARHUTA KU TSALA

- 1 Loko dyondzo yi nga si sungula, tlhela u tsala rimba ra wena ra nkunguhato ku suka eka dyondzo ya hi MUSUMBHUNUKU exitsalelweni. Tsala xikombiso xa rimba ra ku tsala exitsalelweni.
- 2 Lexi landzelaka, hlamusela hi ku komisa u tlhela u kombisa leswi vadyondzi va nga ta tirhisisa xiswona nkunguhato wa vona ku tumbuluxa mpfapfarhuto.
- 3 Komba vadyondzi xikombiso xa rimba ra matsalelo leri ri va pfunaka ku endla leswi.
- 4 Loko vadyondzi va ri karhi va hetisa mpfapfarhuto wa vona, fambafamba la tlilasini u ri karhi u nyika nseketelo.

HLELA KU TSALA/MATSALELO

- 1 Tsala nongonoko wo kambela mahlelelo ku suka eka nkunguhato wa dyondzo exitsalelweni.
- 2 Hlaya nongonoko wo kambela kutani u hlamusela vadyondzi swilaveko/swihlawulekisi swa kona.
- 3 U (mudyondzisi a) nga ha tsakela ku komba vadyondzi ku lulamisa xihoxo xo toloveleka.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku va na nkarhi wa ku hlela na ku lulamisa ku tsala ka vona, va tirhisa nongonoko wo kambela.

KU HANGALASA NA KU ANDLALA KU TSALA

- 1 Lerisa vadyondzi ku tlhela va tsala swi basa tsalwa ra vona ro hetelela.
- 2 Nyika vadyondzi nkarhi wa ku cincana tibuku kutani va hlaya leswi tsariweke hi loyi un'wana.
- 3 Nyika vadyondzi vo hambanahambana nkarhi wa ku avelana na tlilasi hinkwayo hi ku hlaya leswi va swi tsaleke.
- 4 Kombela vadyondzi van'wana ku tlhela va tsala matsalwa ya vona emaphepheni yo va hava nchumu va endla na swifaniso ku kombisa, kutani u sayina. Endla nkombiso wa ku tsala loku ekhumbini ra le tlilasini.

- 5 Hlenguleta tibuku ta vadyondzi. U languteriwa ku koroketa hi mafundza swiphemu swi2 ntsena swa ku tsala hi kotara u tirhisa rhubiriki leyi nyikiweke. Hambiswiritano, u komberiwa ku hlaya na ku bumabumela hi matsalelo ya vona yo hetelela eka kotara yin'wana na yin'wana.
- 6 Nakambe, vutitshembi i xiphemu xa nkoka eka nhluvukiso wa vuswikoti bya ku tsala.



Maqhingha ya ku Tsala

Xikongomelo: Ku hlomisa vadyondzi hi maqhingha yo hlaya lama tirhaka tanihi switepisi ku va pfuna ku hundzula miehleketo ya vona yi va ya matsaleloxiidzi.

- 1 Landzelela minkunguhato ya dyondzo ku hetisa ntirho wa ku tsala eka vhiki rin'wana na rin'wana.
- 2 Eka minkunguhato ya dyondzo, u ta lemuka leswaku ku landzeleriwa ntolovelo wo fana nkarhi hinkwawo. Leswi swi endleriwa ku pfuna vadyondzi, leswaku va tiva leswi va nga ta swi langutela eka tidyondzo ta ku tsala. Leswi swi pfuna ku aka ku titsheмба.
- 3 U ta lemuka nakambe leswaku maqhingha yo hambanahambana ma dyondzisiwa hi katsongokatsongo kutani va swi kota ku hetisa marimba ya swivulwa hi ku olova.
- 4 Xikongomelo i xa leswaku vadyondzi va tirhisa maqhingha lawa hi ku olova na hi mfanelo.
- 5 Maqhingha lawa ya pfuna vadyondzi ku titwa va titsheмба hi ku tsala ka vona hi ku va va kombiwa leswaku ku na nongonoko wa magoza lama landzeleriwaka loko va tsala.

QHINGA RA 1: MUDYONDZISI U SUNGULA A KOMBISA KU TSALA/MATSALELO

- a Mudyondzisi u sungula a kombisa ntirho eka tlilasi (u kombisa tlilasi hi ku hetiseka leswi va nga ta swi endla).
- b Hi ku hlalela mudyondzisi, vadyondzi va va na mavonelo yo helela hi ntirho wa kona.

QHINGA RA 2: VATSARI VA EHLEKETA VA NGA SI TSALA

- a Ku tsala i endlelo ro veka miehleketo ephepheni.
- b Leswi swi vula leswaku vatsari va fanele ku sungula va ehleketa kutani va teka xiboho hi leswi va nga ta tsala hi swona va nga si tsala.
- c Nakambe swi hlamusela leswaku a ku na 'tinhlamulo' to lulama kumbe to hoxeka loko ku tsariwa – mutsari un'wana na un'wana u na swa yena leswi a ehlekataka ku tsala hi swona.
- d Minkarhi hinkwayo nyika vadyondzi nkarhi wa ku ehleketa hi leswi va lavaka ku swi tsala.

QHINGA 3: VATSARI VA DIROWA NTILA WA RITO RIN'WANA NA RIN'WANA

- a** Vadyondzi va ehleketa hi xivulwa lexi va lavaka ku xi tsala, kutani va xi hlayela ehenhla.
- b** Va hlayela leswaku ku na marito mangani eka xivulwa, kutani va dirowa ntila lowu yimelaka rito rin'wana na rin'wana.
- c** Mintila yi fanele ku dirowiwa ku suka eximatsini ku ya exineneni naswona ku suka ehenhla ka pheji ku ya ehansi.
- d** Mintila yi fanele yi va ya kwalomu ka mpimo wa ku leha ka marito.
- e** Ku fanele ku siyiwa tindhawu exikarhi ka marito.
- f** Emakumu ka xivulwa, mudyondzi u vekela hiko.
- g** Loko mintila yi tshamisekile, mudyondzi u tsala marito lama a ma tivaka, kumbe u fanele a ringeta ku tsala mimpfumawulo leyi sungulaka rito a nga si kombela ku pfuniwa.
- h** Leswi swi nyika xivumbeko eka ku tsala ka mudyondzi, leswi swi akaka vutitshembi. Hambi va ri vadyondzi lava tsandzekaka hakunene va nga sungula ku tsala hi ndlela leyi.

QHINGA RA 4: VATSARI VA TIRHISA SWITIRHISIWA KU TSALA MARITO

- a** Dyondzisa vadyondzi leswaku va nga kombeli ku pfuniwa ku tsala marito hinkwawo lama va nga ma tiviki. Va fanele va sungula va tirhisa switirhisiwa swin'wana ku kuma leswaku ri tsarisiwa ku yini rito leri va nga ri tiviki. Xikombiso:
 - Marito lama nga le khumbini.
 - Tibuku tin'wana.
 - Minongonoko ya mpeleto.
 - Va nga ha vutisa vanghana.

QHINGA RA 5: VATSARI VA TIRHISA LESWI VA SWI TSUNDZUKAKA KU TSALA MARITO

- a** Vadyondzi va fanele ku ringeta ku tsundzuka marito lama va ma dyondzeke, naswona va tsala marito lama hi ku ma tsundzuka.

QHINGA 6: VATSARI VA VULA MARITO HI KU NONOKA TANIHI XIBODZE

- a** Dyondzisa vadyondzi ku vula rito leri va nga ri tiviki hi ku nonoka swinene va twa ku hambana ka mimpfumawulo ya rona. (ku hambanisa)
- b** Leswi landzelaka, dyondzisa vadyondzi ku tsala mpfumawulo wun'wana na wun'wana lowu va wu twaka. (Swi nga endleka va nga peleti swona rito, kambe lawa ma ta va masungulo ya ku tsala marito lama va nga ma tiviki. Xikombiso, **lexi** a nga tsariwa tanihi **lex** kumbe **lx**. Mudyondzisi a nga aka ehenhla ka leswi kutani a komba mutsari mpeleto lowu lulameke wa rito.)
- c** Ringeta ku hlaya leswi vadyondzi va swi tsaleke hi mimpfumawulo leyi, naswona va ndhundhuzela vadyondzi ku va va tirhisile vutivi bya vona bya mimpfumawulo ku ringeta ku tsala marito. Lebyi i vuswikoti bya nkoka ku khutaza.

QHINGA RA 7: VATSARI VA HLAYA LESWI VA SWI TSALAKA

- a** Vadyondzi va tihlayela ehenhla swivulwa swa vona kumbe munghana. Ku hlayela un'wana munghana leswi tsariweke swi endla ndlela ya ku tsala yi va na nkoka swinene.
- b** Loko va ri karhi va endla leswi, va langutisa loko va nga siyanga marito man'wana.
- c** Va tlhela va languta loko nongonoko wa marito wu lulamile.
- d** Xa nkoka swinene, endla nkombiso wa mintirho leyi ku endlela leswaku vadyondzi va tsakela ndlela leyi ya ku hlaya, naswona va titwa va tinyungubyisa hi leswi va swi tsaleke.

QHINGA RA 8: VATSARI VA HUNDZULUKA VA VULAVULA

- a** Hi minkarhi yo hambanahambana eka dyondzo, vadyondzi va nga hundzuluka va ya eka vanghana, kutani va nyikana nkarhi va burisana.
- b** Leswi swi nga tirhisiwa ku avelana mavonelo mayelana na leswi va faneleke ku tsala hi swona, ku hlayelana leswi va swi tsaleke, ku byelana hi swifaniso swa vona, kumbe ku kambisisa loko va twisisa leswi va faneleke ku swi endla.
- c** Dyondzisa vadyondzi ku langutana va vulavula va nga bi huwa loko va ri karhi va hundzuluka va vulavula.

QHINGA RA 9: KHOMA TINHLENGETANO LETITSONGO

- a** Leri i qhinga leri pfunaka swinene loko vadyondzi va ri karhi va tsala.
- b** Fambafamba etlilasini, kutani u yima laha u vonaka mudyondzi a tsandzeka.
- c** Khoma nhlengetano yitsongo na mudyondzi yoloye.
- d** Burisana na mudyondzi hi ntirho wa yena, n'wi yingiseli, kutani u n'wi pfuna hi laha swi lavekaka.
- e** Tsundzuka ku ringeta ku nyika vadyondzi hinkwavo nkarhi wo va langutisa hi un'we un'we, naswona ndhundhuzela ku tikarhata na ku tiantswisa ka vona.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: books, pencils, globes, gears, lightbulbs, speech bubbles, and scientific equipment like flasks and test tubes. The icons are scattered across the page, creating a textured, academic atmosphere.

Gire di 3 KOTARA 3 Vhiki

1

**NKONGOMELO:
Ntwela
vusiwana**



Malulamiso Ya Tlilasi

- 1 Eku sunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Kuma na ku lulamisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: switori swo koma mayelana na ntwela vusiwana, swifaniso swa vanhu lava va endlaka swo ehleketiwa kahle/ vunene/ swilo swa ntwela vusiwana eka van'wana.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: Mavonelo yo komba ntwela vusiwana eka vanghana.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.
- 8 Cinca mintlawo yo hlaya hi ku leteriwa loko swi fanerile.
- 9 Kunguhata makambeelo ya wena ya nkamafundza na ya mafundza ya vhiki.



Migingiriko Yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 2, A hi hlayeni na papila ra 3, A hi tsaleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 4 na 5, A hi endleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 6 na 7, A hi hlayeni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa nkarhi lowu u kombeke ntwela vusiwana eka munghana.

Musumbhunuku



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

VHIKI 1

TIVISA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa Thomas a languteka a nga tsakanga eka Buku Leyikulu ya xitori: Khumo u kuma munghana lontshwa
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Ntwela vusiwana
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi dyondze yini hi nkongomelo lowu ku fikela sweswi?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana ntwela vusiwana swi hlamusela yini?
 - b Xana hi fanele ku komba va mani ntwela vusiwana?
 - c Xana i va mani va hi kombaka ntwela vusiwana?
 - d Xana hi va komba njhani van'wana ntwela vusiwana?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - ntwela vusiwana
 - vusiwana
 - xivundza

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Hi minkarhi hinkwayo endlela van'wana leswa kahle	<i>Khoma munghana wa wena emakatleni</i>
A wu swi tivi leswaku va hlangane na yini?	<i>Tatayisa hi rintihlo ra hosi-hi-yexe</i>
Na wena va ta ku endlela leswa kahle.	<i>Ti kome makatla na wena</i>
Va ta ku endlela leswa kahle!	<i>Ti vukarhe swinene</i>
Un'wana i swakwe la nga kona.	<i>Ti vukarhe swinene</i>
N'wi vitane mi ta tlanga swin'we.	<i>Vitana vanghana va wena hi voko</i>
Kombisa vunene hi masiku hinkwawo	<i>Ti vukarhe swinene</i>
Swi teka nkarhi wo leha swinene	<i>Tiolole mavoko hi ku mandlandlamuxa swinene</i>



Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku.
- 2 Kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 ekusuhi na ndzilakano.
- 3 Tsala xivulwa lexi landzelaka exitsalelweni ekusuhi na nomboro 1: Ndzi yimbelela risimu loko ndzi cina.
- 4 Xo landzela, tsala masivi lama landzelaka ekusuhi na tinomboro 2–5:
 - 2 Yena (wa xinuna)
 - 3 Hina
 - 4 Yena (wa xisati)
 - 5 Vona
- 5 Kombela vadyondzi ku tlhela va tsala xivulwa va sungula hi rito leri nyikiweke.
- 6 Eka timinete ta ntlhanu to hetelela, tsala swivulwa leswi lulameke exitsalelweni, u karhi vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalelo yo koka loko u karhi u endla leswi.
- 7 Kutani, kombela vadyondzi ku komba patironi yin'wana na yin'wana leyi va yi vonaka, ku fana na: laha xivulwa xi cincaka.
- 8 Khwatihata patironi yin'wana na yin'wana, ku fana na:
 - 1 Ndzi yimbelela risimu loko ndzi cina.
 - 2 Yena (wa xinuna) u yimbelela risimu loko a cina.
 - 3 Hina hi yimbelela risimu loko hi cina.
 - 4 Yena (wa xisati) u yimbelela risimu loko a cina.
 - 5 Vona va yimbelela risimu loko va cina.
- 9 Lerisa vadyondzi ku humesa tikhirayoni va koroketa ntirho wa vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo:

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Khumo u kuma munghana lontshwa.
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va vutisi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfunza vadyondzi ku hlenganisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.



Ku Tsala:

30 wa timinete

Kunguhata U Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala xitori laha ximunhuhatwa xi kombaka ntwela vusiwana eka munhu un'wana.

NTIRHO: Tsala xitori xa tindzimana ta kwalomu ka 10 wa swivulwa ku hoxa xandla eka buku ya tlilasi leyi vuriwaka: Switori swa ntwela vusiwana.

QHINGA RA NKUNGUHATO: Endla mepe wa miehleketo

TIVISA NHLOKOMHAKA YA KU TSALA.

- 1 Komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala.**
- 2 Hi nomo, hlamusela mavonelo ya wena hi nhlokomhaka, ku fana na:
Ndzi ta tsala xitori hi mufana loyi a katsaka ndzisana ya yena ya mufana eka ku langalanga ka yena na vanghana va yena, hikuva a swi vona leswaku makwavo wa yena a twa xivundza. U komba makwavo ntwela vusiwana hi ku n'wi khoma kahle hi ndlela leyi na yena a ta navela ku khomiwa hi yona.

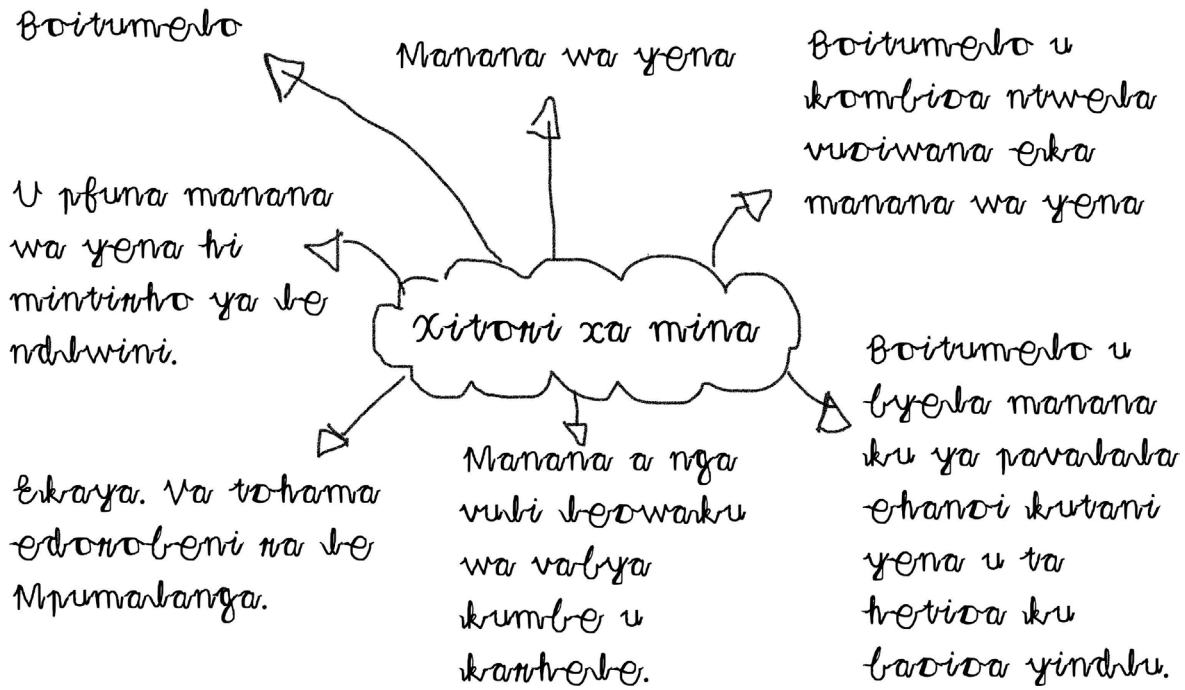
KU KOMBISA QHINGA RO KUNGUHATA (NDZA ENDLA)

- 1 Dirowa rimba ra mepe wa miehleketo eka tlhelo rin'we ra xitsalelo.
- 2 Komba vadyondzi maendlelo ya rimba ra mepe wa miehleketo hi ku hlamula swivutiso.
- 3 Hetisa rimba ra mepe wa miehleketo eka tlhelo lerin'wana ra xitsalelo.

Kungu ra mepe wa miehleketo			Mepe wa miehleketo		
Xana i mani ximunhuhathwankulu eka xitori?	Xana ku na swimunhuhathwa swin'wana eka xitori?	I mani a kombaka ntwela vusiwana?	Peter	Buti wa yena lontsongo Michael	Peter u komba ntwela vusiwana eka Michael
Xana ximunhuhathwa xi kombisa njhani ntwela vusiwana?	Xitori xa mina	Xana hi xihhi xiphigo eka xitori?	U n'wi katsa na vanghana va yena, kutani Michael a nge twi xivundza	Xitori xa mina	Michael u twa xivundza. U lava ku famba na Peter.
Xana mbangu wa xitori hi wihi?	Xana byi kona vuxokoxoko byin'wana bya nkoka?	Xana xiphigo xi lulamisiwa njhani eka xitori?	Ekaya. Peter na Michael va tshama na ndyangu wa ka vona ePitori	Vanghana va Peter a va n'wi lavi Michael lahaya, kambe Peter wa n'wi yimelela.	Peter u teka xiboho xo komba ntwela vusiwana kutani a katsa Michael

VADYONDZI VA TIRHISA QHINGA RO KUNGUHATA (WA ENDLA)

- 1 Kombela vadyondzi ku pfala mahlo ya vona kutani va ehleketa hi ximunhuhathwa lexi xi kombaka ntwela vusiwana eka munhu un'wana.
- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana, ku avelana mavonelo ya vona.
- 3 Komba vadyondzi rimba ra nkunguhato exitsalelweni, u va byela ku tirhisa rimba leri ku kunguhata ku tsala ka vona, tanihi laha u endleke ha kona.
- 4 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 5 Byela vadyondzi leswaku va fanele ku tsala mavonelo ya vona – a va **fanelangi** va kopa kungu ra wena.
- 6 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tilasini u khoma tinhlengoletano letitsongo.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 1**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **ngthingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe mingingiriko.

Ravumbirhi



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta Mimpfumawulo, Ku Twananisa na ku Hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **n'**
- 2 Vula rito: **n'hweti**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we-wun'we: / **n'/-/h/-/w/-/e/-/t/-/i/**
- 4 Vula mpfumawulo wun'we wo sungula wa rito: / **n'**/
- 5 Vula mpfumawulo wun'we wa vumbirhi wa rito: /**h**/
- 6 Vula mpfumawulo wun'we wa vunharhu wa rito: /**w**/
- 7 Vula mpfumawulo wun'we wa vumune wa rito: /**e**/
- 8 Vula mpfumawulo wun'we wa vuntlhanu wa rito: /**t**/
- 9 Vula mpfumawulo wun'we wo hetelela wa rito: /**i**/
- 10 Tsala rito exitsalelweni: **n'hweti**
- 11 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: / **n'/-/h/-/w/-/e/-/t/-/i/ = n'hweti**
- 12 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: /**n'hwe**/
- 13 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /**ti**/
- 14 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**n'hwe/-/ti/ = n'hweti**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **n'**
- 2 Vula rito: **n'wala**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /**n'**/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? /**w**/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito ? /**a**/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumune eka rito? /**l**/
- 7 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wun'we wo hetelela eka rito? /**a**/
- 8 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /**n'/-/w/-/a/-/l/-/a/**
- 9 Tsala rito exitsalelweni: **n'wala**
- 10 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: /**n'/-/w/-/a/-/l/-/a/= n'wala**
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula eka rito: /**n'wa**/
- 12 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi eka rito: /**la**/
- 13 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**n'wa/-/la/ = n'wala**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku teka tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya n'**
- 2 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 **n'hweti**
 - 2 **n'wana**
 - 3 **n'anga**
 - 4 **n'wala**
 - 5 **n'hwembe**
 - 6 **n'wendzamhala**
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

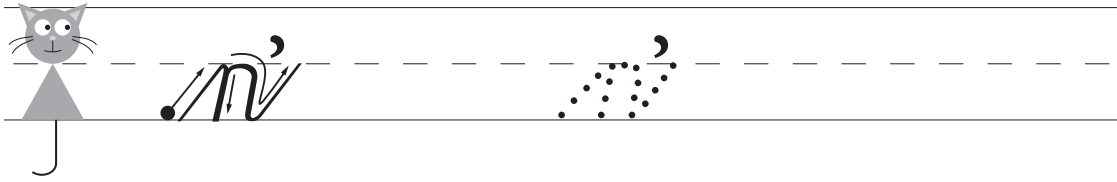
Marito: _____


**Ntivontsalo:**


15 wa timinete


Tsala (ma)letere/ marito/ swivulwa hi ku koka


- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **n'**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa munghana un'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana kumbe swivulwa leswi tsariweke.




 nhweti

 nwana

 nanga

 nwala

 nhwembe

 nwendzanhala

 Xikolo xa pfala hi nhweti

 ya nwendzanhala.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

VHIKI 1

QHINGA RA NTWISISO: ENDLA KU YELANISA

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p><u>Khumo u kuma munghana lontshwa</u></p> <p>Khumo a endla swilo hinkwaswo na Bonga na Bantu. Minkarhi hinkwayo a va tshama swin'we ehansi ka nsinya va dya swakudya swa na nhlikanhi. A va tshama va karhi va tlanga swin'we bolo ya milenge etlhelu rin'we ra rivala ra mintlangu.</p>	<p>Khumo a tshama a ri na vanghana va yena vambirhi va ntiyiso loko a nga endli nchumu. Ku fana na mina na munghana wa mina wa ntiyiso! Hi rhandza ku endla swilo hinkwaswo hi ri swin'we!</p>
<p>Siku rin'wana loko ku ba nsimbhi ya nkarhi wo wisa, Tatana Ngoma u byeke Khumo ku sala etlilasini. Khumo u langute Bonga na Bantu. Na vona va n'wi langutile. 'Ndzi ta hlangana na n'wina ehandle,' ku vula Khumo.</p>	
<p>'Khumo, ndzi ku vitanile ku ta vulavula na wena hi un'we wa vadyondzikuloni va wena,' ku vula Tatana Ngoma. 'Ndzi swi lemukile leswaku Thomas u na tingana. Ndza swi vona leswaku u tala ku tshama a ri yexe hi nkarhi wo wisa. Ndzi navela onge u nga n'wi nghenisa eka vanghana wa wena.'</p> <p>Khumo a nga swi tivi leswaku a nga ku yini. A lava ku byela Tatana Ngoma leswaku Thomas u miyerile naswona a nga tolovelekanga, naswona vanghana va yena a va nga swi lavi ku tlanga na Thomas. Kambe Khumo a nga vulanga nchumu.</p>	<p>Khumo a nga swi lavi ku nghenisa Thomas, kambe a nga swi lavi ku ala eka mudyondzisi wa yena, naswona! Ndza tivutisa leswaku u ta endla yini?</p>
<p>Loko Khumo a humela ehandle, Bonga na Bantu a va tshame endhawini ya vona ya ntolovelo. 'Xana u le nghozini?' ku vutisa Bantu.</p> <p>'E-e – Tatana Ngoma u kume penisele ya mina ehansi,' ku hamba Khumo. A twa a nga lavi ku va byela leswi Tatana Ngoma a nga n'wi byela swona. U ta va byela ntsena loko a ta va a swi ehleketisise kahle.</p>	<p>Khumo u lava nkarhi wo ehleketa hi leswi a faneleke ku swi endla. Ndzi nga yelanisa! Minkarhi yin'wana loko mina na nuna wa mina hi hambana hi miehleketo, ndzi lava nkarhi wo ehleketa loko ndzi nga si lulamela ku vulavula hi swona!</p>
<p>Vusiku byebyo Khumo u vilele eka manana wa yena. 'Ah! Tatana Ngoma u ndzi kombele ku va munghana wa mufana un'wana wo ka a nga twisiseki, Thomas,' ku gungula Khumo. 'A nga na vanghana naswona a nga vulavuli na munhu. A ndzi swi tivi leswaku hikokwalaho ka yini a komberile mina ku tlanga na yena?'</p>	<p>Khumo u twa a antswanyana endzhaku ko vulavula na manana wa yena hi leswi nga humelela exikolweni. Loko ndzi hlundzukile, ndzi tshama ndzi titwa ku antswa loko ndzi vulavule na loyi ndzi n'wi rhandzaka na ku n'wi tshemba, ku fana na Khumo.</p>

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Manana wa Khumo u n'wi langutile a karhi a ehleketa swinene. 'A wu fanelanga. Tatana Ngoma o ku kombela ntsena. A ku na lexi Tatana Ngoma a nga xi endlaka loko wena u nga swi lavi,' a vula a tiyisile.</p> <p>Leswi swi endle Khumo a titwa a antswa. 'A swi ndzi bohi ku tlanga na mufana luya wo ka a nga twisiseki,' a ehleketa.</p>	
<p>Kambe loko Khumo a etlele emubedweni vusiku byebyo, u ehlekete hi siku leri a nga sungula hi rona xikolo, loko a nga si tiva Bonga na Bantu. U ehlekete hi mavhiki lawaya yo sungula, loko a tshame a ri yexe hi nkarhi wo wisa, a navela onge un'wana a nga ta a ta tshama na yena. 'Kumbe a ndzi fanelanga,' ku ehleketa Khumo, 'kambe ndza swi lava.'</p>	<p>Khumo u tiyelanisa na Thomas. Khumo u ehleketa hi nkarhi lowu a fanele a tshama a ri yexe, ku fana na Thomas. Loko a yelanisa na leswi, u teka xiboha xo katsa Thomas, hambileswi a nga swi lavi ekusunguleni!</p>
<p>Hi siku leri landzelaka, Khumo u tshame na Bantu na Bonga. U langute Thomas a tshame a ri yexe. 'Ndzi ehleketa leswaku hi fanele ku vona loko Thomas a swi lava ku tshama na hina,' ku vula Khumo.</p> <p>'Thomas? Hikokwalaho ka yini u lava ku n'wi katsa na hina?' Ku vutisa Bantu a karhi a hleka.</p> <p>'Ina, a nga vonaki a tsakisa!' ku vula Bonga.</p> <p>'Onge u vonaka a ri kahle,' ku vula Khumo.</p> <p>'Naswona ndzi n'wi twela vusiwana. A nga kona exikarhi ka hina loyi a lavaka ku tshama a ri yexe hi nkarhi wo wisa. Naswona, loko ho va na munghana wa vumune, hi nga tlanga swipano.'</p> <p>'Hiswona, swi lulamile', Bonga na Bantu va pfumela.</p>	
<p>Khumo u yile ka Thomas. 'Heyi! Wa swi lava ku ta u ta tshama na hina?'</p> <p>Thomas u langute ematlhelo. 'Mina?' a vutisa.</p> <p>'Ina, wena. Wa swi lava ku ta u ta tshama na hina?'</p> <p>Thomas u n'wayiterile. 'Hi swona,' a vula.</p>	<p>Khumo a nga fanelanga ku kombela Thomas ku tlanga na yena na vanghana va yena. Hi leswi a ti hlawulelaka swona emakumu. Khumo wa yelanisa! U endla leswi a navela leswaku un'wana a ta va a n'wi endlele swona!</p>
<p>Endzhaku ko dya, vafana lava va tirhise maribye ku endla tipala timbirhi. Va tlange hi vambirhi-mbirhi. 'Liya a ku ri bolo ya milenge ya kahle leyi hi nga tshama hi yi tlanga!' ku vula Bantu. 'U ta u ta tlanga na hina nakambe mundzuku!' Bonga a byela Thomas.</p>	

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>'Ndza tinyungubyisa hi wena, Khumo', ku vula Tatana Ngoma, emakumu ka siku.</p> <p>Loko Khumo a huma hi rivanti, na yena u twe a tinyungubyisa swinene.</p>	<p>Oho! Tatana Ngoma u fanele a vone Khumo a ri na Thomas! Swi fana na mina loko ndzi vone n'wana wa mina wa nhwanyana a rhamba ndzisana ya yena ku ya tlanga na yena. Ndzi titwe ndzi tinyungubyisa loko a komba vumunhu eka ndzisana ya yena!</p>

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
I mani mudyondzisi wa Khumo?	Mudyondzisi wa yena i Tatana Ngoma.
Xana Tatana Ngoma u kombela Khumo ku endla yini?	U kombele Khumo ku katsa Thomas eka ntlawa wa yena hi nkarhi wo wisa.
Xana hi xitalo Thomas a tshama na mani hi nkarhi wo wisa?	Hi xitalo a tshama a ri swakwe.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Tatana Ngoma a tinyungubyisa hi Khumo?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva Khumo u teke xiboho xo kombela Thomas ku ya tshama na yena na vanghana va yena. • Hikuva Khumo a ri na mbilu ya kahle. A nga boheki ku swi endla! • Hikuva Khumo u katse Thomas. • Hikuva Khumo u endle leswi Tatana Ngoma a nga n'wi kombela swona.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela Ku hlaya 1**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cinciwa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - katsa
 - hlongola
 - katsile
 - hlongorile

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Hi minkarhi hinkwayo endlela van'wana leswa kahle	<i>Khoma munghana wa wena emakatleni</i>
A wu swi tivi leswaku va hlangane na yini?	<i>Tatayisa hi rintoho ra hosi-hi-yexe</i>
Na wena va ta ku endlela leswa kahle.	<i>Ti kome makatla na wena</i>
Va ta ku endlela leswa kahle!	<i>Ti vukarhe swinene</i>
Un'wana i swakwe la nga kona.	<i>Ti vukarhe swinene</i>
N'wi vitane mi ta tlanga swin'we.	<i>Vitana vanghana va wena hi voko</i>
Kombisa vunene hi masiku hinkwawo	<i>Ti vukarhe swinene</i>
Swi teka nkarhi wo leha swinene	<i>Tiolole mavoko hi ku mandlandlamuxa swinene</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.



- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta Mimpfumawulo, Ku Twananisa na ku Hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **uo**
- 2 Vula rito: **muoxi**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we-wun'we: /**m/-/uo/-/x/-/i/**
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /**m/**
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /**uo/**
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /**x/**
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /**i/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **muoxi**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: /**m/-/uo/-/x/-/i/**= **muoxi**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: /**muo/**
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /**xi/**
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**muo/-/xi/** = **muoxi**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **uo**
- 2 Vula rito: **muoki**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /**m/**
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? /**uo/**
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /**k/**
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /**i/**
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'wana na wun'wana: /**m/-/uo/-/k/-/i/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **muoki**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: **m/-/uo/-/k/-/i/**= **muoki**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula eka rito? /**muo/**
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi eka rito? /**ki/**
- 12 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**muo/-/ki/** = **muoki**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku humesa tibuku ta vona ta switoloveto kutani va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya uo**
- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 **Muongori**
 - 2 **Muoxi**
 - 3 **Muoki**
 - 4 **Muolovisi**
 - 5 **Muondli**
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

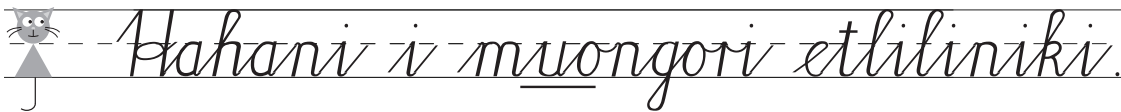
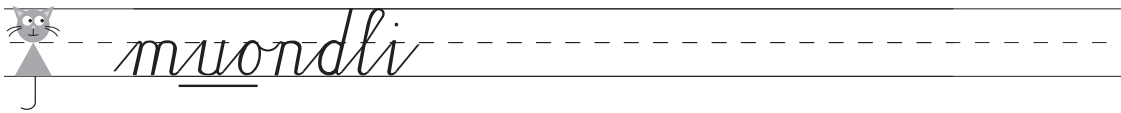
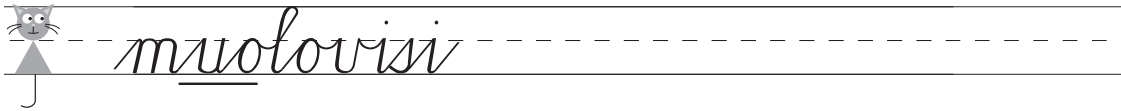
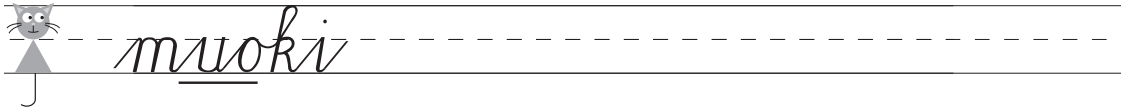
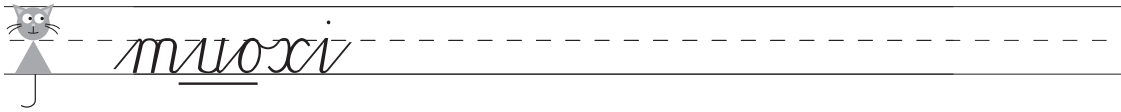
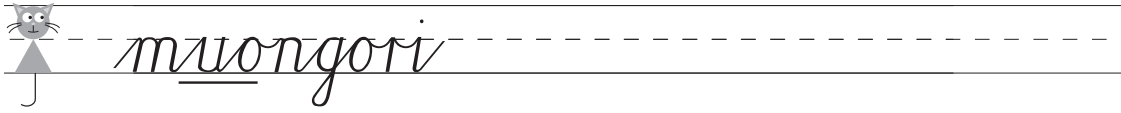
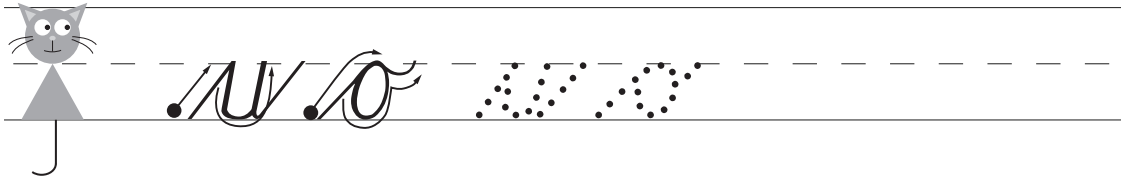


Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere/ marito/ swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi mavumbelo lamanene ya (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **uo**
- 2 Kombisa ku tsala (ma)letere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene kutani lava tsalaka hi ra ximatsi.
- 3 Kutani kombela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere eminhlaneni ya vanghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopa mpfumawulo/ marito/ swivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku kwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana/ eka swivulwa leswi tsariweke.



NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Tsala:

30 wa timinete

Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala xitori laha ximunhuhakwa xi kombaka ntwela vusiwana eka munhu un'wana.

NTIRHO: Tsala xitori xa tindzimana ta kwalomu ka 10 wa swivulwa ku hoxa xandla eka buku ya tlilasi leyi vuriwaka: switori swa ntwela vusiwana.

RIMBA RA MATSALELO:

(Hlamusela mbangu na swimunhuhakwa)

Siku rin'wana... *(hlamusela xiphiko)*

Kutani... *(hlamusela leswaku xiphiko xi ololoxiwa njhani)*

Ekuseteleleni... *(hi byeli hi laha ntwela vusiwana wu nga va ntikelo ha kona eka swimunhuhakwa)*

KU LULAMISA: U nga si sungula dyondzo ya ku tsala, tsala kungu leri u ri endleke hi Musumbhunuku exitsalelweni.

KU KOMBISA NDLELA YO MPFAPFARHUTA (NDZA ENDLA)

- 1 Tsundzuxa vadyondzi hi kungu leri mi ri endleke hi Musumbhunuku.
- 2 Hlaya kungu leri tsariweke exitsalelweni.
- 3 Lexi landzelaka, hlaya rimba ra matsalelo na vadyondzi.
- 4 Kombisa leswi u nga ta hetisisa swona rimba ra matsalelo u tirhisa kungu ra wena, ku fana na:
Peter a tshama ePitori na ndyangu wa ka vona. A ri na ndzisana ya yena ya mufana loyi a vuriwa Michael. Peter a rhandza ku famba famba naswona a ri na vungwana. Michael a ri na tingana swinene. **Siku rin'wana** Peter na Michael a va tlanga erivaleni loko vangwana va Peter va fika. Va kombele Peter ku ya na vona ephakeni. Michael u komberile ku famba na vona, kambe vangwana va Peter va hlekile. Peter u tsutsumile a ya eka vangwana va yena kutani a lela makwavo wa yena hi ku n'wi tlakusela voko. **Kutani**, Peter a hundzuluka kutani a vona Michael a languteka a nga tsakanga swinene. U huwelele Michael leswaku a ta na yena. Michael u n'wayiterile swinene. Peter u byele vangwana va yena leswaku u lava ku katsa ndzisana ya yena, na ku n'wi khoma kahle. Eku heteleleni, hinkwavo va tiphinile. Peter u twe a tsakile hi leswi a endleke ndzisana ya yena a ti twa kahle.

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YA MPFAMPFARHUTO (WA ENDLA)

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Lerisa vadyondzi ku tsala siku na nhlokomhaka: **Xitori xa ntwela vusiwana: Mpfapfarhuta**
- 3 Kombela vadyondzi ku kuma kungu ra vona ra hi Musumbhunuku na ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 4 Kombela vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo va tirhisa makungu ya vona.
- 5 Byela vadyondzi leswaku va nga engetela swivulwa swo tala kumbe vuxokoxoko loko va ri na nkarhi.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi hi maqhinga lawa va nga ma tirhisaka ku va pfuna.
- 7 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tilasini u pfuna vadyondzi lava tsandzekaka.

8 Maruwani

Mikantshi yin'wana iku tohembeka owa tika:

Mpfanfanhuto

Boitumelbo a toama eximutani na manana, thatana na ndzisoana ya yena ya mufana. Mawiku hinkwawo bokro boitumelbo fika ekaya a vuya tri be xikohweni, a fika a tlanga bokro manana wa yena a kantshi a badiya yindhu. Sikru nin'wana boitumelbo u vone manana wa yena a tiowowa nhloko na iku pfamba mahlo. Boitumelbo a ovi vona beowanku manana wa yena a nga titwi kahle, cambe u yibe emahlweni na iku badiya yindhu.

ikutani, Boitumelbo a va na voneko. U tekibe nkukulu eka manana wa yena kutani a n'wi byeba iku ya pavana ehanoi. manana u yibe a ya pavana bokro boitumelbo a kantshi a badiya yindhu hinkwayo. Emankumhu, manana u twe a antowa kutani a vukantsha boitumelbo. Boitumelbo u bemukhe beowanku u fanebe iku pfuna manana wa yena iko tanga.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 1**.
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune



Ndzemuko Wa Mimpfumawulo Na Mipfumawulo:

15 wa timinete

Ku Siva Letere

NDZA ENDLA...

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta titoloveta ku langutisa ku hambana lokutsongo eka marito. Leswi swi hi pfuna ku va vahlayi vo antswa.
- 2 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **n'hwembe, n'hweti**
- 3 Kombisa vadyondzi makumelo ya ku hambana loku, ku fana **n'hwembe, n'hweti**
- 4 Hlamusela ku hambana, ku fana na: mimpfumawulo ya /mbe/ na /ti/ yi hambanile, kambe leswin'wana hinkwaswo eka rito swa fana!

HA ENDLA...

XIYENGE XA 1

- 1 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **muoxi, muoki**
- 2 Vutisa vadyondzi: xana hi kwihi ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi?
- 3 Kombela mudyondzi ku ta khwatihata ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi, ku fana na: **muoxi, muoki**
- 4 Hlamusela ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi.

XIYENGE XA 2

- 1 Lexi landzelaka, tsala rito leri exitsalelweni: **n'wala**
- 2 Vutisa vadyondzi: **Xana hi wihi mpfumawulo wun'we lowu u nga wu sivaka eka rito leri ku ri endla ri va rito ro hambana?**
- 3 Tsala nongonoko wa mavonelo ya vadyondzi exitsalelweni, ku fana na **tsala, dyuhala, hlala, tala, hala**

WA ENDLA...

- 1 Tsala rito leri exitsalelweni: **n'wana**
- 2 Lerisa vadyondzi ku vumba marito man'wana yo tala hi laha va nga kotaka ha kona, va siva hi mpfumawulo wun'we ntsena eka rito.
- 3 Emakumu ka dyondzo, kombela vadyondzi ku ta tsala rin'we ra marito ya vona exitsalelweni.
- 4 Hlaya marito, kutani u hlamusela leswaku hi wihi mpfumawulo lowu siviweke. **dyana, vana, dzana, xisiwana, bana**



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

VHIKI 1

QHINGA RA NTWISISO: ENDLA KU YELANISA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p><u>Khumo u kuma munghana lontshwa</u></p> <p>Khumo a endla swilo hinkwaswo na Bonga na Bantu. Minkarhi hinkwayo a va tshama swin'we ehansi ka nsinya va dya swakudya swa na nhlikanhi. A va tshama va karhi va tlanga swin'we bolo ya milenge etlhelo rin'we ra rivala ra mintlangu.</p>	
<p>Siku rin'wana loko ku ba nsimbhi ya nkarhi wo wisa, Tatana Ngoma u byeke Khumo ku sala etlilasini. Khumo u langute Bonga na Bantu. Na vona va n'wi langutile. 'Ndzi ta hlangana na n'wina ehandle,' ku vula Khumo.</p>	<p>Languta Khumo! U languteka a vilela. Ndzi nga yelanisa! Minkarhi yin'wana, loko nhloko ya xikolo a ndzi vitana hi va na nhlengeletano, ndzi twa ndzi vilela ndzi ehleketa leswaku ku na leswi nga hoxeka leswi ndzi nga swi endla!</p>
<p>'Khumo, ndzi ku vitanile ku ta vulavula na wena hi un'we wa vadyondzikuloni va wena,' ku vula Tatana Ngoma. 'Ndzi swi lemukile leswaku Thomas u na tingana. Ndza swi vona leswaku u tala ku tshama a ri yexe hi nkarhi wo wisa. Ndzi navela onge u nga n'wi ngenisa eka vanghana wa wena.'</p> <p>Khumo a nga swi tivi leswaku a nga ku yini. A lava ku byela Tatana Ngoma leswaku Thomas u miyerile naswona a nga tolovelekanga, naswona vanghana va yena a va nga swi lavi ku tlanga na Thomas. Kambe Khumo a nga vulanga nchumu.</p>	<p>Khumo a nga swi tivi leswaku a endla yini. Wa vilela hi leswi nga ta humelela loko o ala eka mudyondzisi wa yena. Kambe, u fanele a vilerisa nakambe hi leswi vanghana va yena va nga ta swi vula loko o ngenisa Thomas. Ndzi nga yelanisa! Munghana wa mina na sesi wa mina va ndzi rhambile eka swakudya swa na nhlikanhi hi Mugqivela. A ndzi nga swi tivi leswaku ndzi ta ala eka mani, hikuva a ndzi nga lavi ku va nyumisa hinkwavo!</p>
<p>Loko Khumo a humela ehandle, Bonga na Bantu a va tshame endhawini ya vona ya ntolovelo. 'Xana u le nghozini?' ku vutisa Bantu.</p> <p>'E-e – Tatana Ngoma u kume penisele ya mina ehansi,' ku hamba Khumo. A twa a nga lavi ku va byela leswi Tatana Ngoma a nga n'wi byela swona. U ta va byela ntsena loko a ta va a swi ehleketisise kahle.</p>	
<p>Vusiku byebyo Khumo u vilele eka manana wa yena. 'Ah! Tatana Ngoma u ndzi kombele ku va munghana wa mufana un'wana wo ka a nga twisiseki, Thomas,' ku gungula Khumo. 'A nga na vanghana naswona a nga vulavuli na munhu. A ndzi swi tivi leswaku hikokwalaho ka yini a komberile mina ku tlanga na yena?'</p>	

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Manana wa Khumo u n'wi langutile a karhi a ehleketa swinene. 'A wu fanelanga. Tatana Ngoma o ku kombela ntsena. A ku na lexi Tatana Ngoma a nga xi endlaka loko wena u nga swi lavi,' a vula a tiyisile.</p> <p>Leswi swi endle Khumo a titwa a antswa. 'A swi ndzi bohi ku tlanga na mufana luya wo ka a nga twisiseki,' a ehleketa.</p>	
<p>Kambe loko Khumo a etlele emubedweni vusiku byebyo, u ehlekete hi siku leri a nga sungula hi rona xikolo, loko a nga si tiva Bonga na Bantu. U ehlekete hi mavhiki lawaya yo sungula, loko a tshame a ri yexe hi nkarhi wo wisa, a navela onge un'wana a nga ta a ta tshama na yena. 'Kumbe a ndzi fanelanga,' ku ehleketa Khumo, 'kambe ndza swi lava.'</p>	<p>Khumo u tsundzuka leswi xivundza a xi n'wi khomisa swona loko a nga ri na vanghana vo tshama na vona hi nkarhi wo wisa. U tiyelanisa na Thomas. U lemuka leswaku Thomas a nga va a ri na xivundza, ku fana na leswi a titwisa xiswona. Wa swi tiva leswaku swi vava njhani. Ndzi ehleketa leswaku hi leswi swi endlaka Khumo a teka xiboho xo tlanga na Thomas.</p>
<p>Hi siku leri landzelaka, Khumo u tshame na Bantu na Bonga. U langute Thomas a tshame a ri yexe. 'Ndzi ehleketa leswaku hi fanele ku vona loko Thomas a swi lava ku tshama na hina,' ku vula Khumo.</p> <p>'Thomas? Hikokwalaho ka yini u lava ku n'wi katsa na hina?' Ku vutisa Bantu a karhi a hleka.</p> <p>'Ina, a nga vonaki a tsakisa!' ku vula Bonga.</p> <p>'Onge u vonaka a ri kahle,' ku vula Khumo.</p> <p>'Naswona ndzi n'wi twela vusiwana. A nga kona exikarhi ka hina loyi a lavaka ku tshama a ri yexe hi nkarhi wo wisa. Naswona, loko ho va na munghana wa vumune, hi nga tlanga swipano.'</p> <p>'Hiswona, swi lulamile,' Bonga na Bantu va pfumela.</p>	<p>Ndzi ehleketa leswaku Khumo u titwa a tsakile loko a vona Thomas a n'wayitela.</p>
<p>Khumo u yile ka Thomas. 'Heyi! Wa swi lava ku ta u ta tshama na hina?'</p> <p>Thomas u langute ematlhelo. 'Mina?' a vutisa.</p> <p>'Ina, wena. Wa swi lava ku ta u ta tshama na hina?'</p> <p>Thomas u n'wayiterile. 'Hi swona,' a vula.</p>	<p>Khumo u fanele a tinyungubyisa hikuva u endle swilo swa kahle, u endle munhu un'wana a titwa a tsaka! Ndzi nga yelanisa! Nkarhi wun'wana, ndzi tshama ndzi nyika mukhegula un'wana xitulu ebazini loyi a lo yima. A ndzi xi lava xitulu lexi, kambe a ndzi swi tiva leswaku mukhegula a xi lava ku tlula mina. U vonake a tsakile loko ndzi n'wi nyika xitulu xa mina. Ndzi titwe ndzi tinyungubyisa ku va ndzi hlawule ku va na mbilu ya kahle ku va ndzi endle un'wana a titwa kahle!</p>
<p>Endzhaku ko dya, vafana lava va tirhise maribye ku endla tipala timbirhi. Va tlange hi vambirhi-mbirhi. 'Liya a ku ri bolo ya milenge ya kahle leyi hi nga tshama hi yi tlanga!' ku vula Bantu. 'U ta u ta tlanga na hina nakambe mundzuku!' Bonga a byela Thomas.</p>	

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
'Ndza tinyungubyisa hi wena, Khumo', ku vula Tatana Ngoma, emakumu ka siku. Loko Khumo a huma hi rivanti, na yena u twe a tinyungubyisa swinene.	Khumo u fanele a titwa kahle hikuva u swi kotile ku tsakisa vanhu vo tala.
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana swi n'wi tekele nkarhi wo fika kwihi ku teka xiboho xo katsa Thomas ke?	Swi n'wi tekele vusiku byin'we.
Xana Thomas u titwe njhani loko Khumo a n'wi kombela ro sungula ku ta tlanga na vona?	A hlamarile / a tsakile.
Ekusunguleni, Khumo a nga lavi ku katsa Thomas. U nga yelanisa? Xana u tshama u nga lavi ku ngenisa munhu un'wana? Hikokwalaho ka yini?	Swin'wana na swin'wana leswi vadyondzi va nga ta hlamura swona.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Khumo a teke xiboho xo katsa Thomas?	<ul style="list-style-type: none"> Hikuva u ehlekete hi leswi swi nga xi swona ku tshama u ri wexe hi nkarhi wo wisa. Hikuva u lemuke leswaku loko a tshame a ri yexe, a navela onge un'wana a nga lava ku ta tshama na yena. Hikuva u lemuke leswaku i vumunhu na ntwela vusiwana ku endla swilo swa kahle.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 1**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - khensa
 - fanela
 - khoma

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Hi minkarhi hinkwayo endlela van'wana leswa kahle	<i>Khoma munghana wa wena emakatleni</i>
A wu swi tivi leswaku va hlangane na yini?	<i>Tatayisa hi rintoho ra hosi-hi-yexe</i>
Na wena va ta ku endlela leswa kahle.	<i>Ti kome makatla na wena</i>
Va ta ku endlela leswa kahle!	<i>Ti vukarhe swinene</i>
Un'wana i swakwe la nga kona.	<i>Ti vukarhe swinene</i>
N'wi vitane mi ta tlanga swin'we.	<i>Vitana vanghana va wena hi voko</i>
Kombisa vunene hi masiku hinkwawo	<i>Ti vukarhe swinene</i>
Swi teka nkarhi wo leha swinene	<i>Tiolole mavoko hi ku mandlandlamuxa swinene</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Xitori lexi xi mayelana na...
Khumo u na ntwela vusiwana hikuva...
Xitori lexi xi na vuxaka na nkongomelo wa 'Ntwela vusiwana' hikuva ...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

VHIKI 1

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu. Swi katsa swirhanghi.

n'	uo	h
w	e	t
i	a	l
n	g	w
m	b	z

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: / **n'** / na / **uo** /
- 2 Kambela mimpfumawulo na switatisi hinkwaswo exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: /**m**/-/**uo**/-/**k**/-/**i**/ = **muoki**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa wun'wana na wun'wana wa mimpfumawulo leyi – a va boheki ku tirhisa / **n'** / **kumbe** / **uo** /
- 6 Komba vadyondzi leswi rito rin'wana ri vumbisiwaka swona, ku fana na: /**t**/-/**w**/-/**e**/-/**l**/-/**a**/ = **twela**

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **n', uo**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **n'hweti, n'wana, n'anga, n'wala, n'hwembe, n'wendzambahala, muongori, muoxi, muoki, muolovisi, muondli**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KOMISA/ENDLA KU YELANISA

KU RUNGULA KUMBE NKOMISO WA XITORI WO TSARIWA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta *ehleketa hi swiphemu swa nkoka eka xitshuriwa.*
- 2 *Hi ta tlhela hi ehleketa hi leswi hi yelana ha swona na xitshuriwa.*
- 3 *Hi ta kambela xitori hi 5 wa tinyeleti. Hi nyika xitori ntlhanu wa tinyeleti loko hi xi RHANDZA. Hi nyika xitori ziro wa tinyeleti loko hi nga xi tsakeli.*
- 4 Tsala rimba ra nkomiso exitsalelweni.
- 5 Lerisa vadyondzi ku tirhisa rimba ku hlamula xivutiso:
Xitori lexi xi mayelana na...(2–3 wa swivulwa)
Ndzi nga ti yelanisa na xitori lexi hikuva ...
Xitori lexi xi na vuxaka na ntwela vusiwana hikuva ...
Eka 5 wa tinyeleti, ndzi nyika xitori lexi ... hikuva ...
- 6 Hlamusela leswaku vadyondzi a va nge swi koti ku vula hinkwaswo leswi swi nga le ka xitshuriwa – va fanele va hlawula swiphemu leswi swi nga swa nkoka swinene.
Kombisa vadyondzi xikombiso xa wena. Vula u ku: **Xitshuriwa lexi xi mayelana na Khumo a kombaka ntwela vusiwana eka Thomas. Ndzi nga ti yelanisa na xitori lexi hikuva** Khumo a fanele a teka xiboho lexi nga kahle hi yexe. Mikarhi yin'wana na mina ndzi teka nkarhi wo leha ku ehleketa hi swiboho swa nkoka. **Xitori lexi xi na vuxaka na ntwela vusiwana hikuva** eku heteleleni, Khumo u teka xiboho xa ku lava ku khoma Thomas hi ndlela leyi a nga navelaka leswaku un'wana a n'wi khoma ha yona. Sweswo i ntwela vusiwana! **Ehenhla ka 5 wa tinyeleti, ndzi nyika xitori lexi tinyeleti ti3 hikuva** ndzi xi tsakerile, kambe a hi xona lexi ndzi xi rhandzaka.
- 7 Nyika vadyondzi nkarhi wo ehleketa hi swiphemu swa nkoka swinene eka xitshuriwa.
- 8 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana va avelana mavonelo ya vona vini./ Kombela vadyondzi ku tsala minkomiso ya vona vini hi ku tirhisa rimba.
- 9 Hlanganisa tlilasi hinkwayo.
- 10 Kombela 1–2 wa vadyondzi ku avelana na tlilasi minkomiso ya vona.
Endlani nkomiso wa tlilasi hinkwayo, ku fana na: **Xitori lexi xi mayelana na Khumo.** U fanele ku teka xiboho loko swi fanerile ku katsa Thomas kumbe ku n'wi hlongola. I xiboho xo tika swinene hikuva vanghana va Khumo va lava ku hlongola Thomas. **Hi nga yelanisa na xitori lexi hikuva** exikolweni, vo tala va hina hi titwe hi siyiwe ehandle ku

fana na Thomas. Xitori lexi xi na vuxaka na ntwela vusiwana hikuva Khumo u khoma Thomas hi ntwela vusiwana. U yima hi xiboho xa yena loko vanghana va yena va n'wi sandza. Eka 5 wa tinyeleti, hi nyika xitori lexi 4 wa tinyeleti hikuva vo tala va hina hi xi tsakerile, kambe a xi nga ri xona xitori xo antswa lexi hi xi hlayeke lembe leri.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela Ku Hlaya 1**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.



Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli Nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, beakers, globes, atoms), mathematics (rulers, compasses, triangles, circles), arts (pencils, paint palettes, brushes), and general education (books, graduation caps, speech bubbles, lightbulbs).

Giredi 3 KOTARA 3 Vhiki

2

**NKONGOMELO:
Ntwela
vusiwana**



Malulamiso Ya Tlilasi

- 1 Eku sunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 4 Kuma na ku lulamisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: Ndza khensa, Ku chavelela, na makhadi ya Antswa hi ku hatlisa ku suka evhengeleni.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo. Xikombiso: Vutshila byo yingisela hi nghingiriko. Xiphemu xa ku va na ntwela vusiwana i ku va muyingiseri wa kahle! Pfuna vadyondzi ku ti toloveta vutshila lebyi.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.



Migingiriko Yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 8 na 9, A hi endleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 10, A hi hlayeni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 11,12 na 13, A hi tsaleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa un'wana loyi a ku kombaka ntwela vusiwana swinene.

Musumbhunuku



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

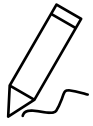
PFUXETA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa Matuma a karhi a nyika Ntsako sangweji ya yena yo engetela eka Buku Leyikulu ya xitori: Swakudya swa na nhlikanhi swo engetela
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Ntwela vusiwana
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi dyondze yini hi nkongomelo lowu ku fikela sweswi?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana hi nga va komba njhani van'wana ntwela vusiwana?
 - b Hikokwalaho ka yini hi fanele hi komba ntwela vusiwana?
 - c Xana hi ti twa njhani loko un'wana a hi twela vusiwana?
 - d Xana hi rini rito fularha ra ntwela vusiwana?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - xihundla
 - xitshembiso
 - tshembeka

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Hi minkarhi hinkwayo endlela van'wana leswa kahle	<i>Khoma munghana wa wena emakatleni</i>
A wu swi tivi leswaku va hlangane na yini?	<i>Tatayisa hi rintihlo ra hosi-hi-yexe</i>
Na wena va ta ku endlela leswa kahle.	<i>Ti kome makatla na wena</i>
Va ta ku endlela leswa kahle!	<i>Ti vukarhe swinene</i>
Un'wana i swakwe la nga kona.	<i>Ti vukarhe swinene</i>
N'wi vitane mi ta tlanga swin'we.	<i>Vitana vanghana va wena hi voko</i>
Kombisa vunene hi masiku hinkwawo	<i>Ti vukarhe swinene</i>
Swi teka nkarhi wo leha swinene	<i>Tiolole mavoko hi ku mandlandlamuxa swinene</i>



Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka **Marito ya Vun'we na Vunyingi.**
- 2 Kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 ekusuhi na ndzilakano, u tlula mintila exikarhi ka tinomboro.
- 3 Vitanela marito ya vun'we lama landzelaka. Vadyondzi va fanele ku tsala marito etlhelo ka nomboro leyi faneleke.

Marito ya Vun'we na Vunyingi

- 1 nenge
 - 2 tino
 - 3 sekwa
 - 4 mukwana
 - 5 tluka
- 4 Lexi landzelaka, lerisa vadyondzi ku tlhela va tsala marito ma ya eka vunyingi, eka ntila lowu nga laha hansi.
 - 5 Eka ntlhanu wa timinete to hetelela ta dyondzo, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalelo yo koka loko u karhi u endla leswi.
 - 6 Kutani, kombela vadyondzi ku komba patironi yin'wana na yin'wana leyi va yi vonaka, ku fana na: laha marito ma cincaka.
 - 7 Khwatihata tipatironi leti, ku fana na:

Marito ya Vun'we na Vunyingi

- 1 nenge
milenge
 - 2 tino
meno
 - 3 sekwa
masekwa
 - 4 mukwana
mikwana
 - 5 tluka
matluka
- 8 Kombela vadyondzi ku ehleketa hi tipatironi leti loko va karhi va hlaya kumbe ku tsala.
 - 9 Lerisa vadyondzi ku humesa tikhirayoni va koroteka mintirho ya vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Swakudya swa na nhlikanhi swo engetela
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va vutisi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku hlanganisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.



Ku Tsala:

30 wa timinete

Hlela

NHLOKOMHAKA: Tsala xitori laha ximunhuhatwa xi kombisaka ntwela vusiwana eka munhu un'wana.

NTIRHO: Tsala xitori xa kwalomu ka 10 wa swivulwa ku hoxa xandla eka buku ya tlilasi leyi vuriwaka: Switori swa ntwela vusiwana.

MALULAMISELO:

- Tsala nongonoko wo kambela mahlelelo exitsalelweni u nga si sungula dyondzo ya ku tsala.
- Tsala mpapfarhuto wa wena exitsalelweni u nga si sungula dyondzo. Katsa xihoxo xin'we kumbe swimbirhi.

NONGONOKO WO KAMBELA MAHLELELO:

- 1 Xana ndzi tirhise nkarhi lowu nga hundza?
- 2 Xana ximunhuhatwa xi komba ntwela vusiwana eka ximunhuhatwa xin'wana?
- 3 Xana ku na xiphiso eka xitori xa mina?
- 4 Xana xiphiso xa oloxeke?
- 5 Xana marito hinkwawo ndzi ma pelete kahle?
- 6 Xana xivulwa xin'wana na xin'wana xi sungula hi letere lerikulu?
- 7 Xana xivulwa xin'wana na xin'wana xi hela hi mahikahatelo lama faneleke?

KOMBISA NDLELA YA KU HLELA (NDZA ENDLA)

- 1 Hlayela vadyondzi ehenhla nongonoko wa ku hlela.
- 2 Xo landzela, hlayela vadyondzi ehenhla mpapfarhuto wa wena.
- 3 Hlaya nongonoko wo hlela, nakambe u kombeta loko mpapfarhuto wa wena wu lulamile, kumbexana u lava ku endla ndzulamiso kumbe ku antswisa.
- 4 Kombisa ndlela yo lulamisa na vadyondzi.

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YO HLELA (WA ENDLA)

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Kombela vadyondzi ku kuma mpapfarhuto wa ku tsala wa vona.
- 3 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku hlaya nongonoko wo kambela ku hlela na ku endla mindzulamiso kumbe ku antswisa loku lavekaka.
- 4 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tlilasini u khoma tinhlengeletano letitsongo.– tiyisisa leswaku u tirha na ntlawa wo hambana wa vadyondzi eka ntirho wo tsala wun'wana na wun'wana.
- 5 Languta swihoxo leswi talaka ku endliwa eka matsalelo ya vadyondzi.

- 6 Kombela vadyondzi ku ku yingisa kutani u tsala swihoxo leswi talaka ku endlwiwa exitsalelweni.
- 7 Komba vadyondzi ku lulamisa swihoxo leswi.

8 Mawuwani

Minkanti yin'wana ku tohremberka owa tinka:

Mpfapfamtuto

B h na
 Boitumenho a toama eximutani na
 manana, tkatana na ndzisoana ya yena ya
 mufana. Mazi ku hinkwawo boko
 Boitumenho fika ekaya a vuya hi be
 xikolweni, a fika a tanga boko manana
 wa yena a kanti a bawisa yindhu. Sikru
 nin'wana Boitumenho u vone manana wa
 yena a tiowwa nhoko na ku pfaka
 matlo. Boitumenho a owi vona beowaku
 manana wa yena a nga titwi kathe,
 kambe u yibe emahlweni na ku bawisa
 yindhu.

K
 Kutani, Boitumenho a va na voneho. U
 terithe mkukulu eka manana wa yena
 kutani a n'wi byela ku ya pavana, la
 ehanoi. manana u yibe a ya pavana, boko
 Boitumenho a kanti a bawisa yindhu
 hinkwayo. Emakumhu, manana u twe a
 antowa kutani a vukantla Boitumenho.
 Boitumenho u bemukhe beowaku u
 fanthe ku pfuna manana wa yena ko
 tala.



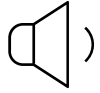
Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 2**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **ngHINGIRIKO wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tata Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mitlawwa ya ku hlaya kumbe mikingiriko.

Ravumbirhi



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta Mimpfumawulo, Ku Twananisa na ku Hambanisa

NDZA ENDLA ...

- 1 **Vula mpfumawulo: aa**
- 2 Vula rito: **gaa**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo un'we-un'we: /g/-/aa/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /g/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /aa/
- 6 Tsala rito exitsalelweni: **gaa**
- 7 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: /g/-/aa/= **gaa**
- 8 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: /gaa/
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /gaa/= **gaa**

HA ENDLA ...

- 1 **Vula mpfumawulo: aa**
- 2 Vula rito: **paa**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /p/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? /aa/
- 5 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we – wun'we: /p/-/aa/
- 6 Tsala rito exitsalelweni: **paa**
- 7 Lerisa vadyondzi ku fambelanisa mimpfumawulo eka rito na wena: /p/-/aa/= **paa**
- 8 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula ra rito?: /paa/
- 9 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /paa/ = **paa**

MA ENDLA ...

- 1 Kombela vadyondzi ku teka tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya aa**
- 2 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 **Gaa**
 - 2 **Paa**
 - 3 **Yaa**
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.

- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

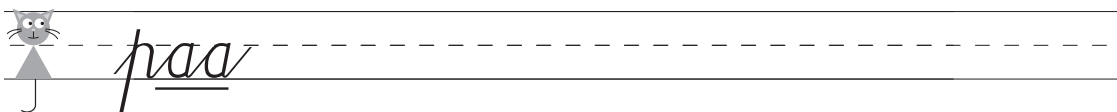
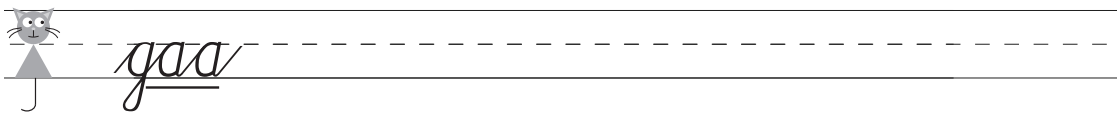
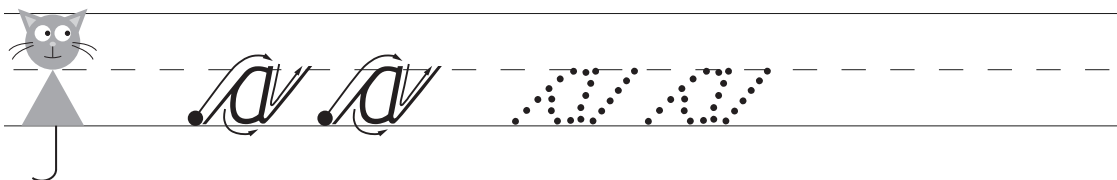


Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere/ marito/ swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **aa**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa munghana un'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana kumbe swivulwa leswi tsariweke.





yaa



U lo gaa hi xikosi.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

**Ku Hlaya Swin'we:**

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1**QHINGA RA NTWISISO: ENDLA MINKAMBISISO**

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Swakudya swa na nhlikanhi swo engetela</p> <p>Musumbhunuku wun'wana, Matuma u humese sangweji ya yena ebegeni. A yi ri ya nyama ya huku na mayonayisi – leyi a yi rhandzaka. U lumile loko a nga si swi lemuka leswaku Ntsako a nga ri le ku dyeni.</p> <p>'Swi kwihi swakudya swa wena swa na nhlikanhi?' Matuma a vutisa Ntsako. 'A ndzi na swona namuntlha,' ku vula Ntsako. 'Manana wa mina u humelele hi nghozi naswona u le xibedlhele. A hi na xinkwa ekaya. Kambe u nga byeli munhu.'</p> <p>Matuma u pheme sangweji ya yena hi le xikarhi a n'wi nyika hafu. 'A ndzi nge va byeli – ndza tshembisa,' a vula.</p>	
<p>Hi Ravumbirhi na mixo, Matuma u yile exitangeni. 'Ndza kombela manana, ndzi nga kuma tisangweji timbirhi ta swakudya swa na nhlikanhi namuntlha?' a kombela kahle. 'Timbirhi? Hikokwalaho ka yini u lava timbirhi?' ku vutisa manana wa yena.</p>	<p>Matuma a nga vulavuli ntiyiso eka manana wa yena. A ndzi nge teki xiboho xa loko swi ri kahle ku hamba kumbe a nga hambi eka manana wa yena.</p>

Kitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>'Hmmm... ndzi twa ndlala swinene namuntlha!' a swi vula hi ndlela yo khorwisa.</p> <p>'Kumbexana i wo kula?' ku ehleketa manana wa Matuma, a karhi a veka sangweji ya vumbirhi endzeni ka bege ya yena ya swakudya.</p>	
<p>Hi nkarhi wo wisa, Matuma u humese tisangweji ta yena timbirhi kutani yin'we a nyika Ntsako.</p> <p>'I ya mina?' Ku vula Ntsako, a languteka a hlamarile.</p> <p>'Ndzi ta ku tela na swakudya swa na nhlikanhi ku fikela loko manana wa wena a vuya ekaya,' ku vula Matuma, 'u nga vileli.'</p>	<p>Ndza swi vona leswaku Matuma u hembe kantsongo ku pfuna munghana wa yena. Hi vonelo ra mina, ku hamba ka yena ku kahle hikuva i ko pfuna a hi ko twisa ku vava.</p>
<p>Hi Ravunharhu loko a nga si ya exikolweni, Matuma u ye exitangeni wa ha ri mixo swinene ku ya endlela Ntsako sangweji. A nga lavi manana wa yena a n'wi vutisa hi sangweji yo engetela nakambe. Kambe manana wa yena u nghene loko a ha totela botere ya timanga exinkweni.</p> <p>'Sangweji yo engetela nakambe?' manana wa yena a vutisa a lava ku tiva.</p> <p>'Ku na mintlangu namuntlha ndzi ta lava swakudya swin'wana,' a hamba.</p>	<p>Nakambe, Matuma u hamba kantsongo ku hetisisa xitshembiso xa yena eka munghana wa yena. Ndzi endla nkambisiso wa leswaku u endla swilo swa kahle, hikuva u ringeta ku va munghana wa kahle.</p>
<p>Hi nkarhi wo wisa, Matuma u humese tisangweji timbirhi ebegeni ya yena – sangweji ya chizi na nyama ya nenge wa nguluve leyi manana wa yena a nga n'wi endlela yona, na sangweji ya botere ya timanga leyi a nga ti endlela yona.</p> <p>'U lava yini eka letimbirhi?' a vutisa munghana wa yena.</p> <p>'Ndzi nga tsakela chizi na nyama ya nenge wa nguluve?' ku vula Ntsako.</p> <p>'Hi swona!' ku hlamula Matuma hi vunene, hambileswi yena a lava sangweji ya chizi na nyama ya nenge wa nguluve.</p>	
<p>Hi Ravumune na mixo, Matuma u endle hi vomu ku hlwela ku hlamba na ku ambala leswaku a nga vi na nkarhi wa swakudya swo fihlula.</p> <p>'Matuma! Wa hlwela!' ku huwelela manana wa yena.</p> <p>'Ndzi khomeli manana,' a hlamula. 'Ndzi kombela u ndzi endlela sangweji ndzi ta fihlula!'</p> <p>Loko a karhi a ya exikolweni, u chele sangweji ya yena yo engetela ebegeni. A ehleketa leswaku u ta va na siku rin'we leri a nga ta ka a nga dyi swakudya swo fihlula.</p>	<p>Ndzi endla nkambisiso wa leswaku a swi tika eka Matuma ku hembela manana wa yena. A nga dyanga swakudya swa yena swo fihlula leswaku a ta pfuna munghana wa yena na ku papalata ku hembela manana wa yena nakambe.</p>

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Hi nkarhi wa swakudya swa na nhlikanhi, khwiri ra Matuma a ri rila, kambe hi ku tsaka u nyike munghana wa yena sangweji yo engetela.</p>	<p>Ndzi endla nkambisiso wa leswaku Matuma u ti yimiserile ku ringeta ku pfuna munghana wa yena – u ti yimiserile ku khomiwa hi ndlala mixo hinkwawo loko swi vula leswaku Ntsako a kuma swakudya swa na nhlikanhi.</p>
<p>Vusiku byebyo, loko Matuma a karhi a tlanga ku nga si dyiwa swakudya swo lalela, manana wa yena u amukele riqingho.</p> <p>‘I manana wa Ntsako,’ ku vula rito leri a ri twala eka riqingho. ‘Ntsako u ndzi byerile leswaku a wu n’wi rhumelela swakudya swa na nhlikanhi vhiki hinkwaro loko ndzi ri exibedlhele. Ndza khensa ku va u n’wi hlayisile,’ a vula.</p> <p>Manana wa Matuma a n’wayitela. Emakumu a twisise hi tisangweji timbirhi.</p>	
<p>Manana wa Matuma a n’wi vitana. ‘Matuma, ndzi lava ku vulavula na wena, tana u ta tshama ehansi,’ ku vula manana wa yena.</p> <p>‘Yoo, u ta ndzi holovela ku dya tisangweji to tala!’ a ehleketa.</p> <p>‘Ndza swi tiva leswaku hikokwalaho ka yini a wu lava swakudya swa na nhlikanhi swo engetela,’ manana wa yena a n’wayitela, ‘kambe hikokwalaho ka yini u nga ndzi byelanga?’</p> <p>‘Ndzi tshembise Ntsako leswaku a ndzi nge byeli munhu leswaku a nga ri na swakudya ekaya,’ ku vula Matuma.</p> <p>‘A ku ri swilo swa kahle leswi u nga swi endla, Matuma. Ndza ti nyungubyisa hi wena!’</p>	<p>Ndzi ehleketa leswaku manana wa Matuma wa swi twisise leswaku hikokwalaho ka yini a nga vulavulanga ntiyiso, hikuva a ri kahle eka yena loko a hlamusela. Ndzi endla nkambisiso wa leswaku manana wa Matuma a ehleketa leswaku u endle swilo swa kahle.</p>
<p>Hi siku leri landzelaka hi nkarhi wa swakudya swa na nhlikanhi, Ntsako u humese xiwitsi ebegeni ya yena.</p> <p>‘Lexi i xa wena, xi huma eka mina na manana.’ Ku vula Ntsako.</p>	
<p>Loko Matuma a tswontswa xiwitsi xa yena, u ehlekete hi ndlela leyi swi nga kahle ha yona ku pfuna munghana.</p>	<p>Swiendlo swa Matuma hinkwaswo a ku ri swo pfuna munghana wa yena. Ndza tsaka hikuva u titwa kahle hi swiendlo swa yena.</p>

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
A ku ri sangweji ya njhani leyi Matuma a yi rhandza?	Sangweji leyi Matuma a yi rhandza a ku ri huku na mayonayisi.
Xana Matuma a tisela mani sangweji yo engetela?	U yisela munghana wa yena Ntsako sangweji yo engetela.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Matuma a nga byelanga manana wa yena leswaku sangweji yo engetela a yi ri ya Ntsako?	Hikuva u tshembise munghana wa yena leswaku a nge byeli munhu. Hikuva a nga lavi ku tshova xitshembiso xa Ntsako. Hikuva a lava ku va munghana wa kahle. Hikuva a ri munghana wa ku twela vusiwana/wa vunene/wo ehleketelelana.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela Ku hlaya 2.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cincywa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - vunwa ro basa
 - tinyiketa
 - gungula
 - baleka/ balekile

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Hi minkarhi hinkwayo endlela van'wana leswa kahle	<i>Khoma munghana wa wena emakatleni</i>
A wu swi tivi leswaku va hlangane na yini?	<i>Tatayisa hi rintihlo ra hosi-hi-yexe</i>
Na wena va ta ku endlela leswa kahle.	<i>Ti kome makatla na wena</i>
Va ta ku endlela leswa kahle!	<i>Ti vukarhe swinene</i>
Un'wana i swakwe la nga kona.	<i>Ti vukarhe swinene</i>
N'wi vitane mi ta tlanga swin'we.	<i>Vitana vanghana va wena hi voko</i>
Kombisa vunene hi masiku hinkwawo	<i>Ti vukarhe swinene</i>
Swi teka nkarhi wo leha swinene	<i>Tiolole mavoko hi ku mandlandlamuxa swinene</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawwa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vhiki leri nga hela, va ti endlele switori swa vona hi swifaniso.
- 4 Vhiki leri, vadyondzi va fanele tanihi mintlawwa ku teka xibohe ku ehleketa hi xitori xa ntlawa.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 6 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 7 Kombela 1-2 wa mintlawwa yo hambana ku avelana hi xitori xa ntlawa wa vona.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.





Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta Mimpfumawulo, Ku Twananisa na ku Hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **oo**
- 2 Vula rito: **yoo**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we-wun'we: / y/-/oo/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: / y/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /oo/
- 6 Tsala rito exitsalelweni: **yoo**
- 7 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: / y/-/oo/= **yoo**
- 8 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: /yoo/
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /yoo/ = **oo**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **oo**
- 2 Vula rito: **choo**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /c/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? /h/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhui eka rito? /oo/
- 6 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'wana na wun'wana: /c-/h/-/oo/
- 7 Tsala rito exitsalelweni: **choo**
- 8 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: /c-/h/-/oo/= **choo**
- 9 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula eka rito? /choo/
- 10 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /choo/ = **choo**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku humesa tibuku ta vona ta switoloveto kutani va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya oo**
- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 **Yoo**
 - 2 **Goo**
 - 3 **Choo**
 - 4 **Ohohoo**

- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

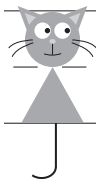


Ntivontsalo:

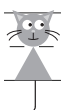
15 wa timinete

Tsala (ma) letere/ marito/ swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi mavumbelo lamanene ya (ma)letere lamatsongo hi ku koka: oo
- 2 Kombisa ku tsala (ma)letere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene kutani lava tsalaka hi ra ximatsi.
- 3 Kutani kombela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere eminhlaneni ya vanghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopa mpfumawulo/ marito/ swivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana/ eka swivulwa leswi tsariweke.



yoo



yoo



choo



ohohoo



Yoo mananoo!

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Tsala:

30 wa timinete

Ku Hangalasa na ku Andlala

NHLOKOMHAKA: Tsala xitori laha ximunhuhakwa xi kombisaka ntwela vusiwana eka munhu un'wana.

NTIRHO: Tsala xitori xa kwalomu ka 10 wa swivulwa ku hoxa xandla eka buku ya tllasi leyi vuriwaka: Switori swa ntwela vusiwana.

RIMBA RA MATSALELO:

(Hlamusela mbangu na swimunhuhakwa)

Siku rin'wana... *(hlamusela xiphiqo)*

Kutani... *(hlamusela leswaku xiphiqo xi ololoxiwa njhani)*

Ekue heteleni... *(hi byeli hi laha ntwela vusiwana wu nga va ntikelo ha kona eka swimunhuhakwa)*

KU LULAMISA: Loko u nga si sungula dyondzo yo tsala, tsala mpfapfarhuto lowu mi wu hleleke hi Musumbhunuku exitsalelweni.

KOMBISA MAENDLELO YO HANGALASA (NDZA ENDLA)

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku u tirhise nongonoko wa mahlelelo ku hlela mpfapfarhuto wa wena.
- 2 Lexi landzelaka, byela vadyondzi leswaku namuntlha hi ta hangalasa na ku andlala xiphemu xo hetelela xa ku tsala.
- 3 Komba vadyondzi leswi u tlhelaka u tsarisa swona xiphemu xa wena xa ku tsala, xi ri na nhlokomhaka na siku.

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YO HANGALASA (WA ENDLA)

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Lerisa vadyondzi ku tsala siku na nhlokomhaka: ... **u komba ntwela vusiwana**
- 3 Kombela vadyondzi ku tlhela va tsala swi basa xiphemu xa vona xo hetelela xa ku tsala, ku ri hava swihoxo.
- 4 Loko vadyondzi va ri na nkarhi, va nga dirowa mpfapfarhuto wa xihatla.
- 5 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tlasini u pfuna lava tikeriwaka.

VADYONDZI VA KOMBISA KU TSALA KA VONA

- 1 Eka ntlhanu wa timinete to hetelela ta dyondzo, kombela vadyondzi ku veka swo tsala swa vona.
- 2 Kombela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na ku hlayela munghana leswi va swi tsaleke.
- 3 Loko vadyondzi va endlile leswi, kombela un'we kumbe vambirhi ku ta hlayela tlasini leswi va swi tsaleke.
- 4 Hlanganisa ntirho wa vadyondzi wu va buku. Endla leswaku buku ya kumeka eka khona ro hlayela leswaku vadyondzi va ta yi hlaya.

15 Mawuwani 2020

Boitumelo u komba ntwela vusiwana

Boitumelo a tohama eximutanini na manana, tatana na ndzibana ya yena ya mufana. Madiku tinkwawo bokro Boitumelo a fika ekaya a vuya hi be xikolweni, a fika a tlanga bokro manana wa yena a kanti a badiya yindhu. Siku nin'wana Boitumelo u vone manana wa yena a tiwoowa nhloko na ku pfaba mathlo. Boitumelo a owi vona beowaku manana wa yena a nga titwi kanti, kambe u yihe emahlweni na ku badiya yindhu.

Kutani, Boitumelo a va na vonelo. U terekibe nkukulu eka manana wa yena kutani a niwi byela ku ya pavalaba ehansi. Manana u yihe a ya pavalaba bokro Boitumelo a kanti a badiya yindhu tinkwayo. Emakumu, manana u twe a antowa kutani a vukantla Boitumelo. Boitumelo u bemuke beowaku u fanthe ku pfuna manana wa yena ko tala.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 2.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawo ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mipfumawulo:

15 wa timinete

Ku Siva Letere

NDZA ENDLA...

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta titoloveta ku langutisa ku hambana lokutsongo eka marito. Leswi swi hi pfuna ku va vahlayi vo antswa.
- 2 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **yoo, goo**
- 3 Kombisa vadyondzi makumelo ya ku hambana loku, ku fana na: **yoo, goo**
- 4 Hlamusela ku hambana, ku fana na: mimpfumawulo ya /y/ na /g/ yi hambanile, kambe leswin'wana hinkwaswo eka rito swa fana!

HA ENDLA...

XIYENGE XA 1

- 1 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **gaa, paa**
- 2 Vutisa vadyondzi: xana hi kwihi ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi?
- 3 Kombela mudyondzi ku ta khwatihata ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi, ku fana na: **gaa, paa**
- 4 Hlamusela ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi.

XIYENGE XA 2

- 1 Lexi landzelaka, tsala rito leri exitsalelweni: **choo**
- 2 Vutisa vadyondzi: **Xana hi wihi mpfumawulo wun'we lowu u nga wu sivaka eka rito leri ku ri endla ri va rito ro hambana?**
- 3 Tsala nongonoko wa mavonelo ya vadyondzi exitsalelweni, ku fana na **chela, chucha, chiva, chava, chovo**

WA ENDLA...

- 1 Tsala rito leri exitsalelweni: **paa**
- 2 Lerisa vadyondzi ku vumba marito man'wana yo tala hi laha va nga kotaka ha kona, va siva hi mpfumawulo wun'we ntsena eka rito.
- 3 Emakumu ka dyondzo, kombela vadyondzi ku ta tsala rin'we ra marito ya vona exitsalelweni.
- 4 Hlaya marito, kutani u hlamusela leswaku hi wihi mpfumawulo lowu siviweke. **Penisele, pima, pume, pona, pani**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

**Ku Hlaya Swin'we:**

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2**QHINGA RA NTWISISO: ENDLA MINKAMBISISO**

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Swakudya swa na nhlikanhi swo engetela</p> <p>Musumbhunuku wun'wana, Matuma u humese sangweji ya yena ebegeni. A yi ri ya nyama ya huku na mayonayisi – leyi a yi rhandzaka. U lumile loko a nga si swi lemuka leswaku Ntsako a nga ri le ku dyeni.</p> <p>'Swi kwihi swakudya swa wena swa na nhlikanhi?' Matuma a vutisa Ntsako. 'A ndzi na swona namuntlha,' ku vula Ntsako. 'Manana wa mina u humelele hi nghozi naswona u le xibedlhele. A hi na xinkwa ekaya. Kambe u nga byeli munhu.'</p> <p>Matuma u pheme sangweji ya yena hi le xikarhi a n'wi nyika hafu. 'A ndzi nge va byeli – ndza tshembisa,' a vula.</p>	<p>Loko hi komba ku twela vusiwana, hi ti ngenisa etintangwini ta un'wana munhu. Hi va khoma hi ndlela leyi hi tshembaka leswaku va ta hi khoma hi yona. Ndzi endla nkambisiso wa leswaku Matuma i munhu wa twela vusiwana, hikuva u avelana swakudya swa yena na munghana wa yena – a nga yimelanga ku komberwa.</p>
<p>Hi Ravumbirhi na mixo, Matuma u yile exitangeni. 'Ndza kombela manana, ndzi nga kuma tisangweji timbirhi ta swakudya swa na nhlikanhi namuntlha?' a kombela kahle. 'Timbirhi? Hikokwalaho ka yini u lava timbirhi?' ku vutisa manana wa yena.</p> <p>'Hmmm... ndzi twa ndlala swinene namuntlha!' a swi vula hi ndlela yo khorwisa.</p> <p>'Kumbexana i wo kula?' ku ehleketa manana wa Matuma, a karhi a veka sangweji ya vumbirhi endzeni ka bege ya yena ya swakudya.</p>	<p>Ndzi ehleketa leswaku Matuma u komba ntwela vusiwana hi ku ka a nga avelani hi xihundla xa Ntsako. Leswi swi ndzi komba leswaku u ehleketelela matitwelo ya munghana wa yena.</p>
<p>Hi nkarhi wo wisa, Matuma u humese tisangweji ta yena timbirhi kutani yin'we a nyika Ntsako.</p> <p>'I ya mina?' Ku vula Ntsako, a languteka a hlamarile.</p> <p>'Ndzi ta ku tela na swakudya swa na nhlikanhi ku fikela loko manana wa wena a vuya ekaya,' ku vula Matuma, 'u nga vileli.'</p>	<p>Ndzi tshemba leswaku loko ndzo helela hi swakudya, ndzi nga va na munghana wa ntwela vusiwana na ku hlayisa ku fana na Matuma.</p>

Kitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Hi Ravunharhu loko a nga si ya exikolweni, Matuma u ye exitangeni wa ha ri mixo swinene ku ya endlela Ntsako sangweji. A nga lavi manana wa yena a n'wi vutisa hi sangweji yo engetela nakambe. Kambe manana wa yena u nghene loko a ha totela botere ya timanga exinkweni.</p> <p>'Sangweji yo engetela nakambe?' manana wa yena a vutisa a lava ku tiva.</p> <p>'Ku na mintlangu namuntlha ndzi ta lava swakudya swin'wana,' a hamba.</p>	<p>Ku na vumbhoni byo tala ku komba leswaku Matuma u na ntwela vusiwana – u ta na xivangelo xo kuma sangweji yo engetela ku endlela leswaku a nga tshovi xitshembiso xa yena eka Ntsako.</p>
<p>Hi nkarhi wo wisa, Matuma u humese tisangweji timbirhi ebegeni ya yena – sangweji ya chizi na nyama ya nenge wa nguluve leyi manana wa yena a nga n'wi endlela yona, na sangweji ya botere ya timanga leyi a nga ti endlela yona.</p> <p>'U lava yini eka letimbirhi?' a vutisa munghana wa yena.</p> <p>'Ndzi nga tsakela chizi na nyama ya nenge wa nguluve?' ku vula Ntsako.</p> <p>'Hi swona!' ku hlamula Matuma hi vunene, hambileswi yena a lava sangweji ya chizi na nyama ya nenge wa nguluve.</p>	<p>Ndzi ehleketa leswaku i swa kahle swinene loko Matuma a nyika munghana wa yena sangweji leyi na yena a yi lava. U khoma munghana wa yena hi vunene.</p>
<p>Hi Ravumune na mixo, Matuma u endle hi vomu ku hlwela ku hlamba na ku ambala leswaku a nga vi na nkarhi wa swakudya swo fihlula.</p> <p>'Matuma! Wa hlwela!' ku huwelela manana wa yena.</p> <p>'Ndzi khomeli manana,' a hlamula. 'Ndzi kombela u ndzi endlela sangweji ndzi ta fihlula!'</p> <p>Loko a karhi a ya exikolweni, u chele sangweji ya yena yo engetela ebegeni. A ehleketa leswaku u ta va na siku rin'we leri a nga ta ka a nga dyi swakudya swo fihlula.</p>	<p>Matuma u na ntwela vusiwana laha a lava na ku nyikela swakudya swa yena swo fihlula ku pfuna munghana.</p>
<p>Hi nkarhi wa swakudya swa na nhlikanhi, khwiri ra Matuma a ri rila, kambe hi ku tsaka u nyike munghana wa yena sangweji yo engetela.</p>	

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Vusiku byebyo, loko Matuma a karhi a tlanga ku nga si dyiwa swakudya swo lalela, manana wa yena u amukele riqingho.</p> <p>'I manana wa Ntsako,' ku vula rito leri a ri twala eka riqingho.'Ntsako u ndzi byerile leswaku a wu n'wi rhumelela swakudya swa na nhlikanhi vhiki hinkwaro loko ndzi ri exibedlhele. Ndza khensa ku va u n'wi hlayisile,' a vula.</p> <p>Manana wa Matuma a n'wayitela. Emakumu a twisise hi tisangweji timbirhi.</p>	
<p>Manana wa Matuma a n'wi vitana. 'Matuma, ndzi lava ku vulavula na wena, tana u ta tshama ehansi,' ku vula manana wa yena.</p> <p>'Yoo, u ta ndzi holovela ku dya tisangweji to tala!' a ehleketa.</p> <p>'Ndza swi tiva leswaku hikokwalaho ka yini a wu lava swakudya swa na nhlikanhi swo engetela,' manana wa yena a n'wayitela, 'kambe hikokwalaho ka yini u nga ndzi byelanga?'</p> <p>'Ndzi tshembise Ntsako leswaku a ndzi nge byeli munhu leswaku a nga ri na swakudya ekaya,' ku vula Matuma.</p> <p>'A ku ri swilo swa kahle leswi u nga swi endla, Matuma. Ndza ti nyungubyisa hi wena!'</p>	<p>Manana wa Matuma wa ti nyungubyisa hi ntwela vusiwana wa n'wana wa yena, hikuva a nyika munghana wa yena swakudya, naswona u hlayise xihundla xa munghana wa yena.</p>
<p>Hi siku leri landzelaka hi nkarhi wa swakudya swa na nhlikanhi, Ntsako u humese xiwitsi ebegeni ya yena.</p> <p>'Lexi i xa wena, xi huma eka mina na manana.' Ku vula Ntsako.</p>	<p>Ndzi endla nkambisiso wa leswaku Ntsako na manana wa yena va lava ku komba Matuma leswaku va khensa vunene bya yena – ku nga va swona leswi nga endla leswaku a xava xiwitsi!</p>
<p>Loko Matuma a tswontswa xiwitsi xa yena, u ehlekete hi ndlela leyi swi nga kahle ha yona ku pfuna munghana.</p>	<p>Ku na vumbhoni byo tala eka xitori bya leswaku Matuma i munghana wa ku twela vusiwana. Ndzi ehleketa leswaku a faneriwa hi swo hlawuleka swa kahle.</p>
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>I yini leswi Matuma a nga fanelanga ku byela van'wana?</p>	<p>A nga fanelanga ku byela van'wana leswaku Ntsako a nga ri na swakudya ekaya.</p>
<p>Hlamusela hi nkarhi lowu u nga komba ntwela vusiwana eka munghana, ku fana na Matuma.</p>	<p><i>Ndzi kombe ntwela vusiwana eka munghana loko ndzi...</i></p>
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke

Matuma u kombe munghana wa yena ntwela vusiwana hi ndlela yini?

- U n'wi tele na swakudya masiku hinkwawo loko manana wa yena a vabya a ri exibedlhele.
- U tshama na xihundla xa munghana wa yena.
- U te na swivangelo leswaku a ta kota ku kuma swakudya swo engetela, leswaku a ta kota ku tshama na xihundla xa munghana wa yena.
- U nyike munghana wa yena sangweji leyi a yi lava.
- U nyikele hi swakudya swa yena swo fihlula leswaku munghana wa yena a va na swakudya swa na nhlikanhi.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tihela ku Hlaya 2**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - karhateka
 - avanyisa
 - hi khombo
 - hi xikongomelo

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Hi minkarhi hinkwayo endlela van'wana leswa kahle	<i>Khoma munghana wa wena emakatleni</i>
A wu swi tivi leswaku va hlangane na yini?	<i>Tatayisa hi rintihlo ra hosi-hi-yexe</i>
Na wena va ta ku endlela leswa kahle.	<i>Ti kome makatla na wena</i>
Va ta ku endlela leswa kahle!	<i>Ti vukarhe swinene</i>
Un'wana i swakwe la nga kona.	<i>Ti vukarhe swinene</i>
N'wi vitane mi ta tlanga swin'we.	<i>Vitana vanghana va wena hi voko</i>
Kombisa vunene hi masiku hinkwawo	<i>Ti vukarhe swinene</i>
Swi teka nkarhi wo leha swinene	<i>Tiolole mavoko hi ku mandlandlamuxa swinene</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Eka xitori lexi...
Ndzi vona vumbhoni bya leswaku Matuma u na ntwela vusiwana loko...
Ndza pfumela/ a ndzi pfumeli leswaku swi lulamile ku va Matuma a hamba hikuva ...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwawo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

aa	oo	g
p	y	c
h	o	e
a	l	d

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: / **aa** / na / **oo** /
- 2 Kambela mimpfumawulo na switatisi hinkwaswo exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: /y/-/aa/ = **yaa**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa wun'wana na wun'wana wa mimpfumawulo leyi – a va boheki ku tirhisa / **aa** / **kumbe** / **oo** /
- 6 Komba vadyondzi leswi rito rin'wana ri vumbisiwaka swona, ku fana na: /d/ – /e/ – /l/ – /a/= **dela**

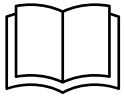
VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **aa, oo**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **gaa, paa, yaa, yoo, goo, choo, ohohoo**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KOMISA/ ENDLA MINKAMBISISO

KU RUNGULA KUMBE KU TSALA NKOMISO WA XITORI

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta *ehleketa hi swiphemu swa nkoka swinene eka xitshuriwa.*
- 2 *Hi ta tlhela hi ehleketa hi leswi hi yelanaka hi swona na xitshuriwa.*
- 3 *Hi ta kambela xitori hi 5 wa tinyeleti. Hi nyika xitori ntlhanu wa tinyeleti loko hi xi RHANDZA. Hi nyika xitori ziro wa tinyeleti loko hi nga xi tsakeli.*
- 4 Lerisa vadyondzi ku tirhisa rimba ku hlamula xivutiso:
Xitori lexi xi mayelana na...(2–3 wa swivulwa)
Ndzi nga ti yelanisa na xitori lexi hikuva ...
Xitori lexi xi na vuxaka na ntwela vusiwana hikuva ...
Eka 5 wa tinyeleti, ndzi nyika xitori lexi ... hikuva ...
- 5 Hlamusela leswaku vadyondzi a va nge swi koti ku vula hinkwaswo leswi swi nga le ka xitshuriwa – va fanele va hlawula swiphemu leswi swi nga swa nkoka swinene.
- 6 Kombisa vadyondzi xikombiso xa wena. Vula u ku: **Xitori lexi xi mayelana na Matuma a pfunaka munghana wa yena. Ndzi ehleketa leswaku Matuma u endle swilo swa kahle hikuva hambi a ri manana wa yena a tinyungubyisa hi xibocho xa yena xo hlayisa xihundla xa Ntsako. Xitori lexi xi na vuxaka na ntwela vusiwana hikuva Matuma u khoma Ntsako hi ndlela ya vunene na ku n'wi ehleketela swinene. Eka 5 wa tinyeleti, ndzi nyika xitori lexi 5 wa tinyeleti hikuva ndzi ehleketa leswaku Matuma i munghana wa kahle swinene loyi ndzi nga tshama ndzi hlaya hi ta yena.**
- 7 Nyika vadyondzi nkarhi wo ehleketa hi swiphemu swa nkoka swinene swa xitshuriwa.
- 8 Kombela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na munghana va avelana mavonelo ya vona./ Kombela vadyondzi ku tsala mavonelo ya vona va tirhisa rimba.
- 9 Hlanganisa tlilasi hinkwayo.
- 10 Kombela 1–2 wa vadyondzi ku **avelana** na tlilasi mavonelo ya vona.
Endlani nkomo wa tlilasi hinkwayo, ku fana na: **Xitori lexi xi mayelana na Matuma a pfunaka munghana wa yena. U hlayisa xihundla xa munghana wa yena hambi swi vula ku hembela manana wa yena. Hi ehleketa leswaku Matuma u endle swilo swa kahle hikuva vunwa ra yena a ri vavisanga munhu – a swi vula ku pfuna munghana wa yena na ku hlayisa xitshembiso. Xitori lexi xi na vuxaka na ntwela vusiwana hikuva Matuma u khoma Ntsako hi ndlela ya vunene na ku n'wi ehleketela swinene. Eka 5 wa tinyeleti, hi nyika xitori tinyeleti ti3 hikuva van'wana va hina va xi rhandzile kambe van'wana va hina hi ehlekete leswaku a xo va kahle.**



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela Ku Hlaya 2**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

VHIKI 2



Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli Nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, beakers, globes, atoms), mathematics (calculators, rulers, compasses, triangles), arts (pencils, paint palettes, brushes), and general education (books, graduation caps, speech bubbles, lightbulbs).

Giredi 3

KOTARA 3

Whiki

3

NKONGOMELO:

Ku tshembeka



Malulamiso Ya Tlilasi

- 1 Eku sunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Kuma na ku lulamisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: Tsala 'timhaka' to hambana hambana hi wena eka xiphaphana. Swin'wana swi fanele swi va ntiyiso, swin'wana swi fanele swi va vunwa. Tana na tijeke timbirhi. Lebula yin'we 'Ntiyiso' leyin'wana 'A hi ntiyiso'. Pfumelela vadyondzi ku kumbetela loko u vula ntiyiso kumbe u vula vunwa kutani u veka maphepha hi mfanelo. Loko ku hela siku rin'wana na rin'wana, byela vadyondzi loko 'timhaka' ti veketeriwe kahle.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: Leswi ku tlangisiwaka swona ntlangu lowu vuriwaka 'Ntiyiso yimbirhi na vunwa.' Endla nkarhi ku tlanga ntlangu lowu na vadyondzi.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.
- 8 Cinca mintlawu yo hlaya hi ku leteriwa loko swi fanerile.
- 9 Kunguhata makambeelo ya wena ya nkamafundza na ya mafundza ya vhiki.



Migingiriko Yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 14, A hi hlayeni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 15 na 16, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 17, A hi tsaleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa leswi u ti twisaka swona loko u vula mavunwa kumbe u nga tshembeki.

Musumbhunuku



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

TIVISA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa Zandile a karhi a kuma sindza eka Buku Leyikulu:
Sindza ra wasi
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka:
Ku tshembeka
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana hi swihi leswi mi swi tivaka hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana ku tshembeka swi hlamusela yini?
 - b Xana ku kala u nga tshembekanga swi hlamusela yini?
 - c Hikokwalaho ka yini swi ri na nkoka ku tshembeka?

VHIKI 3

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - tshembeka
 - nga tshembekanga
 - ntiyiso
 - hamba

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Vulavula ntiyiso u nga hambi	<i>Tatayisa hi hosi-hi-yexe ku kombisa ku ala</i>
Vulavula ntiyiso i ndlela ya kahle	
Vulavula ntiyiso swa chucha	<i>U kombisa hi khudzu leswaku swi kahle</i>
Vulavula ntiyiso u ta rhandzeka	<i>Ti vukarhe</i>
Ntiyiso a wu dlayi wa chucha	



Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka **Swivulwa swa Vun'we na Vunyingi**.
- 2 Kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 ekusuhi na ndzilakano, va tlula mintila exikarhi ka tinomboro.
- 3 Vitanela swivulwa swa vun'we leswi landzelaka. Vadyondzi va fanele ku tsala swivulwa leswi etlhelo ka nomboro leyi faneleke:
Swivulwa swa Vun'we na Vunyingi
 - 1 Ndzi ta buracha tino ra mina.
 - 2 Nenge wa mina wa titimela.
 - 3 Sekwa ri tsutsuma endzhaku ka mina.
 - 4 Ndzi ta tsema hi mukwana.
 - 5 Tluka ri ta wa ku suka emurhini.
- 4 Lexi landzelaka, lerisa vadyondzi ku tlhela va tsala swivulwa swi ya eka vunyingi, eka ntila lowu nga laha hansi.
- 5 Eka ntlhanu wa timinete to hetelela ta dyondzo, tsala swivulwa leswi lulameke exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalelo yo koka loko u karhi u endla leswi.
- 6 Kutani, kombela vadyondzi ku komba patironi yin'wana na yin'wana leyi va yi vonaka, ku fana na: laha marito ma cincaka.
- 7 Khwatihata tipatironi leti, ku fana na:
Swivulwa swa Vun'we na Vunyingi
 - 1 Ndzi ta buracha tino ra mina.
Ndzi ta buracha meno ya mina.
 - 2 Nenge wa mina wa titimela.
Milenge ya mina ya titimela.
 - 3 Sekwa ri tsutsuma endzhaku ka mina.
Masekwa ma tsutsuma endzhaku ka mina.
 - 4 Ndzi ta tsema hi mukwana.
Ndzi ta tsema hi mikwana.
 - 5 Tluka ri ta wa ku suka emurhini.
Matluka ma ta wa ku suka emurhini.
- 8 Kombela vadyondzi ku ehleketa hi tipatironi leti loko va karhi va hlaya kumbe ku tsala.
- 9 Lerisa vadyondzi ku humesa tikhirayoni va koroteka mintirho ya vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

**Ku Hlaya Swin'we:**

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya**QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA**

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Sindza ra wasi
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va vutisi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfunana vadyondzi ku hlanganisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

**Ku Tsala:**

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala hi nkarhi lowu u nga hlawula ku tshembeka hi swin'wana, hambi leswi a swi tika.

NTIRHO: Tsala kwalomu ka 10 wa swivulwa leswi lulamisiweke swi va tindzimana timbirhi.

QHINGA RA NKUNGUHATO: Tsala nongonoko

TIVISA NHLOKOMHAKA YA KU TSALA.

- 1 Komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala.**
- 2 Hi nomo, hlamusela mavonelo ya wena ya tindzimana, ku fana na:
Nkarhi wun'wana, ndzi lahlekeriwile hi jesi ra sesi wa mina lerintshwa. Ndzi ri lombile ndzi nga kombelanga kutani ndzi ri siyile ebazini hi xihoxo. Masikunyana endzhaku, a ri

e ku ri laveni. U ndzi vutisile leswaku ri kwihi. A ndzi lava ku hamba ndzi ku a ndzi swi tivi – kambe ndzi n'wi byele ntiyiso.

KU KOMBISA QHINGA RO KUNGUHATA (NDZA ENDLA)

- 1 Dirowa rimba ra kungu eka tlhelo rin'we ra xitsalelo.
- 2 Komba vadyondzi maendlelo ya wena ya kungu hi ku hlamula swivutiso.
- 3 Hetisa kungu eka tlhelo lerin'wana ra xitsalelo.

Swivutiso swo kunguhata	Kungu
<p>Ndzimana ya 1</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Ku humelele yini? 2 Xana a wu tshembeke eka yini? 3 Xana hi rihi vunwa leri a wu ta va u ri vurile? 4 Xana hikokwalaho ka yini u lave ku vula vunwa? Xana a wu ti twa njhani? <p>Ndzimana ya 2</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Xana mbuyelo wa kona wu vile wihi? 2 Xana u ehleketa leswaku a ku ta va ku humelele yini loko a wu vule vunwa? 3 Xana u ehleketa leswaku ku tshembeka ku vile xiboho xa kahle? Hikokwalaho ka yini? 4 Xana u ehleketa yini hi xiyimo sweswi? 	<p>Ndzimana ya 1</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Sesi wa mina u kumile jesi lerintshwa. Ndzi ri lombile. Kambe, ndzi ri siyile ebazini, naswona ri hetelele ri lahlekile. 2 Ndzi byele sesi wa mina leswaku jesi ra yena ri ndzi lahlekerile. 3 A ndzi lava ku vula leswaku a ndzi nga ri tivi leswaku ri kwihi. 4 A ndzi chava leswaku swi nga endleka a kwata. <p>Ndzimana ya 2</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Ndzi n'wi byerile leswaku ndzi n'wi xavela jesi lerintshwa. Ndzi tekile nkarhi wa mina wo wisa wa mavhikinyana ndzi ri karhi ndzi endla mintirho yo endla mali. Kambe a nga kwatanga. 2 A nge swi tivi kambe u ta hlangahlangana na ku vilela. 3 A xi ri xiboho xa kahle – hambu leswi a swi tika ku swi endla. Sesi wa mina u ndzi rivalerile naswona sweswi hi hleka hi swona. 4 Ndzi navela onge a ndzi nga ri tekanga jesi ra yena! Ndzi navela onge loko a ndzi vile na vukheta swinene.

VADYONDZI VA TIRHISA QHINGA RO KUNGUHATA (WA ENDLA)

- 1 Kombela vadyondzi ku pfala mahlo ya vona kutani va ehleketa hi nkarhi lowu va nga tshembeka hambu leswi a swi tika.
- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana, ku avelana mavonelo ya vona.
- 3 Komba vadyondzi rimba ra mepe wa miehleketo exitsalelweni, u va byela ku tirhisa rimba leri ku kunguhata ku tsala ka vona, tanihi laha u endleke ha kona.
- 4 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 5 Byela vadyondzi leswaku va fanele ku tsala mavonelo ya vona – a va **fanelangi** va kopa kungu ra wena.

- 6 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tilasini u khoma tinhlengeletano letitsongo.

Kungu

Ndzimana ya 1

1. Ndzi dyibe chokobeti ekhabodini, hambi beowi a ndzi owi tiva beowanku a iku ni ya buti wa mina.
2. Ndzi byebe buti wa mina beowanku ndzi dyibe chokobeti ya yena.
3. A ndzi lava iku n'wi byeba beowanku yi dyiwibe hi oepi wa mina.
4. A ndzi chava beowanku buti wa mina u ta ndzi hokovera.

Ndzimana ya 2

1. Ndzi n'wi byebe beowanku ndzi ta n'wi xaverba yin'wana chokobeti. A ndzi famerbe iku endha mintinho yo tanka iku kuma manki.
2. A ta va a hndzukebe oepi wa mina naowona a va ta va na nyimpi beyinkulu.
3. Ndzi ehbereta beowanku a owi antowa trikwa a hndzukebe katoongo. A ta va a hndzuke owinene boko a ta va a kume beowanku ndzi trembe.
4. A ndzi nge tre terki xibo bexi nga niki xa mina. A ndzi ti twanga katibe.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 3.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **ngHINGIRIKO wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mitlawwa ya ku hlaya kumbe mikingiriko.

Ravumbirhi



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta Mimpfumawulo, Ku Twananisa na ku Hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ie**
- 2 Vula rito: **xiendlo**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we – wun'we: /x/-/ie/-/n/-/d/-/l/-/o/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /x/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /ie/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /n/
- 7 Vula mpfumawulo wa vumune wa rito: /d/
- 8 Vula mpfumawulo wa vuntlhanu wa rito: /l/
- 9 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /o/
- 10 Tsala rito exitsalelweni: **xiendlo**
- 11 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: /x/-/ie/-/n/-/d/-/l/-/o/ = **xiendlo**
- 12 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: /xie/
- 13 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /ndlo/
- 14 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /xie/-/ndlo/ = **xiendlo**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ie**
- 2 Vula rito: **riendzo**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /r/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? /ie/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /n/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumune eka rito? /d/
- 7 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vuntlhanu eka rito? /z/
- 8 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /o/
- 9 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /r/-/ie/-/n/-/d/-/z/-/o/
- 10 Tsala rito exitsalelweni: **riendzo**
- 11 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: /r/-/ie/-/n/-/d/-/z/-/o/ = **riendzo**
- 12 Vutisa vadyondzi: xana hi rihi peletwana ro sungula eka rito? /rie/
- 13 Vutisa vadyondzi: xana hi rihi peletwana ra vumbirhi eka rito? /ndzo/

14 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /rie/-/ndzo/ = **riendzo**

MA ENDLA...

- 1** Kombela vadyondzi ku teka tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya ie.**
- 2** Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzelekano.
- 3** Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 Riendzo**
 - 2 Riengeteri**
 - 3 Xiendlo**
 - 4 Xiendliwa**
- 4** Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5** Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6** Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7** Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

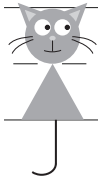


Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere/ marito/ swivulwa hi ku koka

- 1** Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **ie**
- 2** Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3** Kutani byela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa munghana un'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4** Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5** Xo hetelela, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6** Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.
- 7** Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana kumbe swivulwa leswi tsariweke.



ni *@*



riendzo



riengeteri



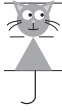
xiendlo



xiendliwa



Uana wa tekile riendzo ro



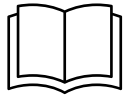
ya eposweni.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

QHINGA RA Ntwisiso: ANAKANYA

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Sindza ra wasi</p> <p>Zandile a tsutsumela ekaya ku suka ekaya ka munghana wa yena Sindiswa. A ri le kusuhi no fika ekaya loko xin'wana xi n'wi koka mahlo. Xin'wana xa wasi no hatima. U korhamile ku teka sindza ra wasi, ro saseka, ro hatima. Zandile u ri tekile a ya emahlweni no tsutsuma. Dyambu a ri pela, a tshembise manana wa yena ku vuya ekaya ku nga si va xinyama.</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Zandile a yima hi xihatla loko a vona xin'wana xo hatima ebyanyini!</p>
<p>Loko a fika ekaya, u tlangisele sindza ra yena emoyeni.</p> <p>'Vona lexi ndzi nga xi kuma!' a huwelela.</p> <p>U ri ngenise evokweni ra yena naswona a ri tsakela. A ku ri sayizi ya yena!</p> <p>'U xi kume kwihi xexo, Zandile?' ku vutisa manana wa yena. 'Un'wana u fanele a ri le ku xi laveni!'</p> <p>'Kahlekahle, ndzi xi kume endleleni, sweswi i xa mina!'ku vula Zandile, a tilangute eka xivoni.</p>	<p>Onge ndza wu vona n'wayitelo wa Zandile loko a langute sindza ra yena lerintshwa.</p>
<p>Siku leri landzelaka, Zandile u humele ehandle. U tlakusele voko ra yena ehenhla leswaku dyambu ri ta tlhava sindza ra yena ra wasi lerintshwa. U ri langutile loko ri vangama no hatima. A nga si tshama a va na xilo xo sasekisa leswi.</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Zandile a n'wayitela loko a languta sindza evokweni ra yena.</p>
<p>Hiloko a vona muakelani wa yena, Geeta, a kasakasa endleleni emahlweni ka tindlu ta ka vona.</p> <p>'U endla yini?' Zandile a vutisa. 'Ndzi lava sindza ra mina. Ndzi ehleketa leswaku ri we loko ndzi tlanga tolo!' ku vula Geeta, a languteka a nga tsakanga. 'I sindza leri ndzi ri rhandzaka swinene.'</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Geeta a languteka a nga tsakanga a karhi a lavalava sindza ra yena leri nga lahleka ehansi.</p>
<p>'Oho,' ku vula Zandile. Zandile u tivutisile loko ku ri rona sindza leri a nga ri kuma. U kokele ehansi voko ra jesi ra yena.</p> <p>'Ndzi navela onge u nga ri kuma!' a vula. Hi loko a tsutsumela endlwini ya ka vona.</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Zandile a pfala sindza ra wasi evokweni hi vukheta, leswaku Geeta a nga ri voni!</p>

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Loko Zandile a fika endzeni, u tsakele sindza leri a ri ri evokweni ra yena. Hi loko a ti languta eka xivoni. Sindza a ri hatima ri tlhela ri sasekile. A swi yimele hi mahlo ngati ku komba vanghana va yena exikolweni siku leri landzelaka. Kambe u ehlekete hi Geeta. Loko Geeta o vona sindza ra mina lerintshwa ke, naswona ku ri rona leri nga n'wi lahlekela?' Zandile a tivutisa. U hluvule sindza a ri veka.</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Zandile a veka sindza endzeni ka dirowara, leswaku ku nga vi na un'we a ri kumaka!</p>
<p>Hi siku leri landzelaka hi nkarhi wo wisa, Zandile u tshame na Geeta na Sindiswa.</p> <p>'Ndzi lahlekele hi sindza ra mina leri ndzi ri rhandzaka hi ku hela ka vhiki. A ri ri ra wasi na swona ra hatima,' ku vula Geeta.</p> <p>Zandile u ehlekete hi sindza ra wasi ro hatima endzeni ka dirowara ya yena.</p> <p>Sweswi se a swi tiva kahle leswaku i ra Geeta.</p> <p>'Kambe ndzi ri kumile. I ra mina sweswi!' Zandile a ehleketa. A nga vulanga nchumu.</p>	<p>Languta xikandza xa Zandile! A nga tsakanga! Onge ndza n'wi vona Zandile a tshamile a miyerile, a navela onge nsimbhi yi nga ba hi ku hatlisa!</p>
<p>Loko Zandile a fika ekaya a vuya hi le xikolweni, u teke sindza a ri ambala. U tsakele sindza evokweni ra yena. Kutani a ti languta eka xivoni. Sindza a ri hatima. A nga si tshama a va na xilo xo saseka hi ndlela leyi. Kambe Zandile u ehlekete hi xikandza xa Geeta xo tsana hi nkarhi wa swakudya swa nhlikanhi. U hluvule sindza a ri hoxa exikhwameni xa yena.</p>	<p>Languta Zandile! U ambale sindza, kambe u languteka a nga tsakanga sweswi! Onge ndza n'wi vona a ri le ku ehleketeni! U fanele a ehleketa hi laha a rhandzaka sindza lero saseka. Kambe, u fanele a ehleketa na hi munghana wa yena Geeta loyi a nga tsakanga hi nkarhi wa swakudya swa nhlikanhi.</p>
<p>Zandile u yile eka muakelani endlwini ya ka Kapoor a fika a gongondza enyangweni. Loko Geeta a hlamula, u yimisele sindza emoyeni.</p> <p>'Vona lexi ndzi nga xi kuma!' a n'wi tivisa.</p>	<p>Oho! U hoxa sindza exikhwameni leswaku a ta ya nyika Geeta! Onge ndza n'wi vona Zandile a n'wayitela loko a komba Geeta lexi a nga xi kuma!</p>
<p>Xikandza xa Geeta xi tlharamuka. Zandile a tsakile ku fana na Geeta loko a n'wi pfuna ku ambala sindza ra wasi ro hatima evokweni.</p> <p>'Ndza khensa Zandile,' ku vula Geeta. 'U ndzi endlele siku!'</p>	

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana Zandile u kume yini?	U kume sindza ra wasi, ro hatima.
Xana Zanele u ri kume kwihi sindza?	U ri kume endleleni.
Hikokwalaho ka yini Geeta a kasakasa endleleni emahlweni ka tindlu ta ka vona?	Hikuva u lahlekele hi sindza! A ri eku laveni ka sindza ra yena.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Zandile a nga ri ambalanga sindza loko a ya exikolweni?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva u swi lemukile leswaku sindza leri i ra Geeta. • Hikuva a nga lavi Geeta a vona sindza. • Hikuva a lava ku teka sindza leri!



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela Ku hlaya 3**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cincywa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - pfumela
 - sindza
 - hatima

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Vulavula ntiyiso u nga hembu	<i>Tatayisa hi hosi-hi-yexe ku kombisa ku ala</i>
Vulavula ntiyiso i ndlela ya kahle	
Vulavula ntiyiso swa chucha	<i>U kombisa hi khudzu leswaku swi kahle</i>
Vulavula ntiyiso u ta rhandzeka	<i>Ti vukarhe</i>
Ntiyiso a wu dlayi wa chucha	

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawu ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.





Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta Mimpfumawulo, Ku Twananisa na ku Hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ue**
- 2 Vula rito: **muengi**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we-wun'we: /**m/-/ue/-/n/-/g/-/i/**
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /**m/**
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /**ue/**
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /**n/**
- 7 Vula mpfumawulo wa vumune wa rito: /**g/**
- 8 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /**i/**
- 9 Tsala rito exitsalelweni: **muengi**
- 10 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: /**m/-/ue/-/n/-/g/-/i/ = muengi**
- 11 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: /**mue/**
- 12 Lexi landzelaka, vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /**ngi/**
- 13 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**mue/-/ngi/ = muengi**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ue**
- 2 Vula rito: **muendzi**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wun'we wo sungula eka rito? /**m/**
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wun'we wa vumbirhi eka rito? /**ue/**
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wun'we wa vunharhu eka rito? /**n/**
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wun'we wa vumune eka rito? /**d/**
- 7 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wun'we wa vuntlhanu eka rito? /**z/**
- 8 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wun'we wo hetelela eka rito? /**i/**
- 9 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'wana na wun'wana: /**m/-/ue/-/n/-/d/-/z/-/i/**
- 10 Tsala rito exitsalelweni: **muendzi**
- 11 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: /**m/-/ue/-/n/-/d/-/z/-/i/ = muendzi**
- 12 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula ra rito? /**mue/**
- 13 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi ra rito? /**ndzi/**
- 14 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**mue/-/ndzi/ = muendzi**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku humesa tibuku ta vona ta switoloveto kutani va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya ue.**
- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 **Muendzi**
 - 2 **Muengi**
 - 3 **Muendli**
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

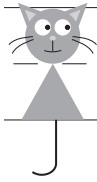
Marito: _____

**Ntivontsalo:**

15 wa timinete

Tsala (ma) letere/ marito/ swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi mavumbelo lamanene ya (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **ue**
- 2 Kombisa ku tsala (ma)letere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene kutani lava tsalaka hi ra ximatsi.
- 3 Kutani kombela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere eminhlaneni ya vanghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopa mpfumawulo/ marito/ swivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana / eka swivulwa leswi tsariweke.



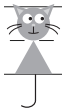
muendzi



muengi



muendli



Rosi i muendzi wa hina.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Tsala:

30 wa timinete

Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala hi nkarhi lowu u nga hlawula ku tshembeka hi swin'wana, hambu leswi a swi tika.

NTIRHO: Tsala kwalomu ka 10 wa swivulwa leswi lulamisiweke swi va tindzimana timbirhi.

RIMBA RA MATSALELO:

Nkarhi wun'wana ...

A ndzi ta va ndzi vule ...

Ematshan'wini, ndzi ...

Endzhaku ka swona...

Loko a ndzi nga tshembekanga ...

Ndzi ehleketa leswaku a swi lulamile/ nga lulamanga ku tshembeka hikuva...

Loko ndzi swi ehleketa sweswi ...

KU LULAMISA: U nga si sungula dyondzo ya ku tsala, tsala kungu leri u ri endleke hi Musumbhunuku exitsalelweni.

KU KOMBISA NDLELA YO MPFAPFARHUTA (NDZA ENDLA)

- 1 Tsundzuxa vadyondzi hi kungu leri mi ri endleke hi Musumbhunuku.
- 2 Hlaya kungu leri tsariweke exitsalelweni.
- 3 Lexi landzelaka, hlaya rimba ra matsalelo na vadyondzi.
- 4 Komba vadyondzi matsalelo ya xivulwa u tirhisa **swirhatana** loko u karhi u va kombisa.
- 5 Kombisa leswi u nga ta hetisisa swona rimba ra matsalelo u tirhisa kungu ra wena, ku fana na:

Nkarhi wun'wana sesi wa mina u kumile jesi lerintshwa. Ndzi ri lombile. Kambe, ndzi ri siyile ebazini, naswona ri lahlekele makumu. **A ndzi ta va ndzi vule** leswaku a ndzi nga ri tivi leswaku ri kwihi jesi ra yena. **A ndzi lava ku hamba hikuva** a ndzi twa ndzi chava leswaku a nga tshuka a kwata. **Ematshan'wini, ndzi** byele sesi wa mina leswaku ndzi cukumete jesi ra yena.

Endzhaku ka swona sesi wa mina a vilela, kambe u ndzi rivalerile hi xihatla. Ndzi tirhile mavhiki ma nga ri mangani ku endlala mali. Kutani ndzi n'wi xaverile jesi.

Loko a ndzi nga tshembekanga, a nga ta swi tiva leswaku ku humelele yini hi jesi ra yena. Ndzi ehleketa leswaku sweswo a swi ta vava ngopfu! **Ndzi ehleketa leswaku a swi lulamile ku va ndzi tshembeka hikuva** a ndzi ta kota ku ololoxa xiphiso.

Loko ndzi swi ehleketa sweswi, ndzi navela onge loko a ndzi ve na vukheta swinene.

VADYONZI VA HETISA MAENDLELO YA MPFAMPFARHUTO (WA ENDLA)

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Lerisa vadyondzi ku tsala siku na nhlokomhaka: **Mikarhi yin'wana ku tshembeka swa tika: Mpfapfarhuta**
- 3 Kombela vadyondzi ku kuma kungu ra vona ra hi Musumbhunuku na ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 4 Kombela vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo va tirhisa makungu ya vona.
- 5 Byela vadyondzi leswaku va nga engetela swivulwa swo tala kumbe vuxokoxoko loko va ri na nkarhi.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi hi maqhinga lawa va nga ma tirhisaka ku va pfuna.
- 7 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tilasini u pfuna vadyondzi lava tsandzekaka.

22 Mawuwani 2020

Minkamhi yin'wana ku tohemberka owa
tika: Mpapfamturo

minkamhi wun'wana ndzi dyihbe chokobeti ya buti wa mina beyi a yi diyibe ekabodini. A ndzi ta ndzi vube beowanku odoi wa mina u dyibe chokobeti ya yena. Ematohan'wini, ndzi vubavube ntiyioo beowanku ndzi dyihbe chokobeti.

endzhanku ka owona buti wa mina a hndzunkibe kambe u vube beowanku owa katibe hinkuwa ndzi n'wi byebe ntiyioo. Loko a ndzi nga toemberkaga ku ta na nyimpi beyinku exinkamhi ka yena na odoi wa mina.

ndzi ehbereta beowanku a owa hukamibe ku tohemberka hinkuwa buti wa mina u hndzunkibe katoongo. A ta a hndzunkre owinene loko a kume beowanku ndzi hembibe. Loko ndzi ehbereta hi owona oweoi ndza owa tivaa beowanku a owa bibe ku terka xibo hexi a xi nga ni xa mina.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 3.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mipfumawulo:

15 wa timinete

Ku Siva Letere

NDZA ENDLA...

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta titoloveta ku langutisa ku hambana lokutsongo eka marito. Leswi swi hi pfuna ku va vahlayi vo antswa.
- 2 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **muengi, muendzi**
- 3 Kombisa vadyondzi makumelo ya ku hambana loku, ku fana **muengi, muendzi**
- 4 Hlamusela ku hambana, ku fana na: mimpfumawulo ya /g/ na /dz/ yi hambanile, kambe leswin'wana hinkwaswo eka rito swa fana!

HA ENDLA...

XIYENGE XA 1

- 1 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **xiendlo, xiendliwa**
- 2 Vutisa vadyondzi: xana hi kwihi ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi?
- 3 Kombela mudyondzi ku ta khwatihata ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi, ku fana na: **xiendlo, xiendliwa**
- 4 Hlamusela ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi.

XIYENGE XA 2

- 1 Lexi landzelaka, tsala rito leri exitsalelweni: **xiendliwa**
- 2 Vutisa vadyondzi: **Xana hi wihi mpfumawulo wun'we lowu u nga wu sivaka eka rito leri ku ri endla ri va rito ro hambana?**
- 3 Tsala nongonoko wa mavonelo ya vadyondzi exitsalelweni, ku fana na: **tlimbiwa**

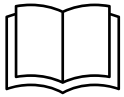
WA ENDLA...

- 1 Tsala rito leri exitsalelweni: **muendzi**
- 2 Lerisa vadyondzi ku vumba marito man'wana yo tala hi laha va nga kotaka ha kona, va siva hi mpfumawulo wun'we ntsena eka rito.
- 3 Emakumu ka dyondzo, kombela vadyondzi ku ta tsala rin'we ra marito ya vona exitsalelweni.
- 4 Hlaya marito, kutani u hlamusela leswaku hi wihi mpfumawulo lowu siviweke. **dzivamisoko, dziva, dzima**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

QHINGA RA Ntwisiso: ANAKANYA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Sindza ra wasi</p> <p>Zandile a tsutsumela ekaya ku suka ekaya ka munghana wa yena Sindiswa. A ri le kusuhi no fika ekaya loko xin'wana xi n'wi koka mahlo. Xin'wana xa wasi no hatima. U korhamile ku teka sindza ra wasi, ro saseka, ro hatima. Zandile u ri tekile a ya emahlweni no tsutsuma. Dyambu a ri pela, a tshembise manana wa yena ku vuya ekaya ku nga si va xinyama.</p>	<p>Onge ndza ma vona mahlo ya Zandile ma pfuleke swinene hi ku hlamala loko a khinsama ebyanyini a teka sindza lerintshwa!</p>
<p>Loko a fika ekaya, u tlangisele sindza ra yena emoyeni.</p> <p>'Vona lexi ndzi nga xi kuma!' a huwelela.</p> <p>U ri ngenise evokweni ra yena naswona a ri tsakela. A ku ri sayizi ya yena!</p> <p>'U xi kume kwihi xexo, Zandile?' ku vutisa manana wa yena. 'Un'wana u fanele a ri le ku xi laveni!'</p> <p>'Kahlekahle, ndzi xi kume endleleni, sweswi i xa mina!'ku vula Zandile, a tilangute eka xivoni.</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Zandile a cina a rhendzeleka na yindlu, na sindza ra yena lerintshwa ra wasi a ri tlangisa emoyeni! U titwa a tsakile!</p>
<p>Siku leri landzelaka, Zandile u humele ehandle. U tlakusele voko ra yena ehenhla leswaku dyambu ri ta tlhava sindza ra yena ra wasi lerintshwa. U ri langutile loko ri vangama no hatima. A nga si tshama a va na xilo xo sasekisa leswi.</p>	<p>Onge ndza xi vona xikandza xa Zandile a tsakile loko a karhi a tsakela sindza ra yena lerintshwa. Wa ri rhandza swinene!</p>
<p>Hiloko a vona muakelani wa yena, Geeta, a kasakasa endleleni emahlweni ka tindlu ta ka vona.</p> <p>'U endla yini?' Zandile a vutisa. 'Ndzi lava sindza ra mina. Ndzi ehleketa leswaku ri we loko ndzi tlanga tolo!' ku vula Geeta, a languteka a nga tsakanga. 'I sindza leri ndzi ri rhandzaka swinene.'</p>	<p>Oho! Onge ndza wu vona nomo wa Zandile wu pfuleka hi ku hlamala loko a lemuka leswaku sindza leri ri nga va ra Geeta! A ndzi ehleketi leswaku Zandile a swi ehleketa leswaku sindza ri nga va ri ri ra un'wana loyi a n'wi tivaka!</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>'Oho,' ku vula Zandile. Zandile u tivutisile loko ku ri rona sindza leri a nga ri kuma. U kokele ehansi voko ra jesi ra yena.</p> <p>'Ndzi navela onge u nga ri kuma!' a vula. Hi loko a tsutsumela endlwini ya ka vona.</p>	<p>Zandile ongwa wa ri vona sindza ra yena ra wasi ro hatima ri wa evokweni ra Geeta! U fanele a swi lemuka leswaku sindza leri i ra munghana wa yena Geeta!</p>
<p>Loko Zandile a fika endzeni, u tsakele sindza leri a ri ri evokweni ra yena. Hi loko a ti languta eka xivoni. Sindza a ri hatima ri tlhela ri sasekile. A swi yimele hi mahlo ngati ku komba vanghana va yena exikolweni siku leri landzelaka. Kambe u ehlekete hi Geeta. Loko Geeta o vona sindza ra mina lerintshwa ke, naswona ku ri rona leri nga n'wi lahlekela?' Zandile a tivutisa. U hluvule sindza a ri veka.</p>	<p>Ndzi ehleketa leswaku Zandile u ehleketa hi vanghana va yena va karhi va navela sindza ra yena. Kambe hi hala tlhelo, u fanele a ehleketa hi Geeta a kombetela sindza a ku 'Heyi! I ra mina!' Ongwa ndza n'wi vona Zandile a ehleketa hi vukheta, kutani a veka sindza endzeni ka dirowara ya yena, laha ri nga ta kala ri nga kumi hi munhu!</p>
<p>Hi siku leri landzelaka hi nkarhi wo wisa, Zandile u tshame na Geeta na Sindiswa.</p> <p>'Ndzi lahlekele hi sindza ra mina leri ndzi ri rhandzaka hi ku hela ka vhiki. A ri ri ra wasi na swona ra hatima,' ku vula Geeta.</p> <p>Zandile u ehlekete hi sindza ra wasi ro hatima endzeni ka dirowara ya yena.</p> <p>Sweswi se a swi tiva kahle leswaku i ra Geeta.</p> <p>'Kambe ndzi ri kumile. I ra mina sweswi!' Zandile a ehleketa. A nga vulanga nchumu.</p>	<p>Ongwa ndza n'wi vona Zandile a yingisele munghana wa yena a titwa a nga tshembekanga! U twela Geeta vusiwana, kambe u fanele a lava ku tshama na sindza!</p>
<p>Loko Zandile a fika ekaya a vuya hi le xikolweni, u teke sindza a ri ambala. U tsakele sindza evokweni ra yena. Kutani a ti languta eka xivoni. Sindza a ri hatima. A nga si tshama a va na xilo xo saseka hi ndlela leyi. Kambe Zandile u ehlekete hi xikandza xa Geeta xo tsana hi nkarhi wa swakudya swa nhlikanihi. U hluvule sindza a ri hoxa exikhwameni xa yena.</p>	<p>Zandile u languteka a nga tsakanga sweswi. Ongwa ndza n'wi vona Zandile a ninginisa nhloko, a ringeta ku teka xibocho hi leswi a fanelaka ku swi endla hi sindza. Ongwa ndza n'wi vona a hetelela a ri hluvula. Ndzi ehleketa leswaku u teke xibocho xa leswaku sindza a ri na nkoka ku fikela laha a nga xengaka munghana wa yena!</p>
<p>Zandile u yile eka muakelani endlwini ya ka Kapoor a fika a gongondza enyangweni. Loko Geeta a hlamula, u yimisele sindza emoyeni.</p> <p>'Vona lexi ndzi nga xi kuma!' a n'wi tivisa.</p>	<p>Ongwa ndza n'wi vona Zandile a famba hi ku nonoka, hikuva a navela ku tshama na sindza! Kambe ongwa ndza n'wi vona Zandile a khome sindza emoyeni leswaku Geeta a ri vona, a karhi a n'wayitela.</p>
<p>Xikandza xa Geeta xi tlharamuka. Zandile a tsakile ku fana na Geeta loko a n'wi pfuna ku ambala sindza ra wasi ro hatima evokweni.</p> <p>'Ndza khensa Zandile,' ku vula Geeta. 'U ndzi endlele siku!'</p>	<p>Ongwa ndza n'wi vona Zandile a hefemulela ehenhla. Ndzi ehleketa leswaku u navela onge sindza ri nga va ra ha ri ra yena. Kambe, ongwa ndza n'wi vona Zandile a n'wayitela hi ku tinyungubyisa, hikuva wa swi tiva leswaku swilo swa kahle i ku tlherisela Geeta sindza ra yena!</p>

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Zandile a koke voko ra jesi ra yena?	Ku pfala sindza leri a nga ri kuma na ku ri ambala.
I yini leswi nga endla siku ra Geeta?	Ku tlhela a kuma sindza ra yena.
Ehleketi onge u kuma xin'wana lexi u xi rhandzaka endleleni. U ehleketi leswaku u nga endla yini endzhaku ko xi kuma?	Ndzi ehleketi leswaku ndzi nga ...
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Zandile a teke xiboho xo tlherisela Geeta sindza ra yena?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva u lemuke leswaku sindza leri i ra munghana wa yena. • Hikuva u lemuke leswaku u ta ambala sindza leri exihundleni ntsena. • Hikuva u lemuke leswaku swi ta tsakisa munghana wa yena loko a kuma sindza ra yena. • Hikuva a ku ri swilo swa kahle ku swi endla!



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 3**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - navela
 - mavondzo
 - lavisisa

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Vulavula ntiyiso u nga hembu	<i>Tatayisa hi hosi-hi-yexe ku kombisa ku ala</i>
Vulavula ntiyiso i ndlela ya kahle	
Vulavula ntiyiso swa chucha	<i>U kombisa hi khudzu leswaku swi kahle</i>
Vulavula ntiyiso u ta rhandzeka	<i>Ti vukarhe</i>
Ntiyiso a wu dlayi wa chucha	

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Eka xitori lexi ...
Loko a ndzo va Zandile a ndzi ta/ a ndzi nga ta ttherisela sindza hikuva...
Xitori lexi xi na vuxaka na nkongomelo wa 'Ku tshembeka' hikuva ...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw** ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu. Leswi swi katsa swirhangi swin'wana.

ie	ue	x
r	n	d
l	o	t
e	i	m
z	a	w

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: / **ie** / na / **ue** /
- 2 Kambela mimpfumawulo hinkwayo na switatisi leswi nga le xitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: /**m**/-/**ue**/-/**n**/-/**d**/-/**l**/-/**i**/ = **muendli**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa wun'wana na wun'wana wa mimpfumawulo leyi – a va boheki ku tirhisa / **ie** / **kumbe** / **ue** /
- 6 Komba vadyondzi leswi rito rin'wana ri vumbisiwaka swona, ku fana na: /**l**/ – /**o**/ – /**l**/ – /**o**/ = **lolo**

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **ie, ue**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **riendzo, riengeteri, xiendlo, xiendliwa, muendzi, muengi, muendli**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

**Ku Hlaya Swin'we:**

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya**QHINGA RA NTWISISO: KOMISA/ ANAKANYA****MPFAPFARHUTA TSALWA**

- 1 Tshamisisa vadyondzi emadesikini ya vona, va ri na tibuku ta switoloveto kumbe phepha ro va hava nchumu, tipenisele na tikhirayoni.
- 2 Hlamusela leswaku namuntlha vadyondzi va ta **dirowa na ku tsala** hi nkarhi wun'wana wa nkoka lowu va wu **anakanyaka** loko va ehleketa hi xitori.
- 3 **Kombisa** hi laha u **anakanyisaka swona swin'wana swa nkoka ku suka eka xitori**, ku fana na: Loko Zandile a famba ku ya ekaya, u kume sindza ro saseka, ro hatima. Onge ndza n'wi vona a ri ambala na mahlo ya yena ma vangama! A a lava ku tshama na sindza lero saseka.
- 4 Dirowa xifaniso xa wena exitsalelweni xa Zandile a ambala sindza.
- 5 Tirhisa ku **kombisa** ku engetela swivulwa swimbirhi eka mpfapfarhuto wa wena, ku fana na: Onge ndza n'wi vona Zandile mahlo ya yena ma vangama loko a vona sindza, U lava ku tshama na rona.
- 6 Lexi landzelaka, byela vadyondzi leswaku va ta hlawula xilo xa nkoka lexi va xi anakanyaka loko va ehleketa hi xitori.
- 7 Kombela vadyondzi ku pfala mahlo va wisa. Va hlayele tsalwa nakambe.
- 8 Kombela vadyondzi ku pfula mahlo, kutani va dirowa mavonelo ya vona.
- 9 Xo hetelela, kombela vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula**, va avelana hi leswi va swi mpfapfarhuteke na munghana.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela Ku Hlaya 3**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.



Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli Nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.



Giredi 3

KOTARA 3

Vhiki

4

NKONGOMELO:

Ku tshembeka



Malulamiso Ya Tlilasi

- 1 Eku sunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 4 Kuma na ku lulamisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: Tiatikili ta maphephahungu hi vanhu lava vulavulaka mavunwa
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo. Xikombiso: Lavisisa hi swiyimo leswi swi nga va ka swi lulamile ku hamba. Swi na nkoka ku pfuna vadyondzi ku vutisa swivutiso na ku aka ku twisisa eka vadyondzi hi swiyimo swo tika swa misava!
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.



Migingiriko Yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 18, A hi hlayeni, Papila ra 19, A hi tsaleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 20 na 21, A hi endleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 22 na 23, A hi hlayeni

Nghingiriko 4: Tsala eka dayari laha u hlamuselaka maxelo ya namuntlha.

Musumbhunuku



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

PFUXETA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

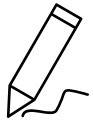
- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa Modise a huwelela 'nghala' eka Buku Leyikulu ya xitori: Murisi loyi a huwelela a ku nghala
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Ku tshembeka
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi dyondze yini hi nkongomelo lowu ku fikela sweswi?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana i yini leswi swi endlaka un'wana a va la tshembekeke?
 - b Xana u tshemba mani?
 - c Xana un'wana a nga tshova njhani ku tshemba ka wena?
 - d Xana i nkarhi wihi lowu u ehleketaka leswaku swi nga va swi lulamile ku vula vunwa? (*Khutaza vadyondzi ku kanela hi mhaka leyi! U nga vuli leswaku a swi kahle ku hamba. Xikombiso, kombela vadyondzi ku ehleketa hi Matuma, loyi a nga hamba ku pfuna munghana wa yena...Swi nga va njhani loko vunwa ra wena ri nga ponisa vutomi bya un'wana? Swi nga va njhani loko vunwa ra wena ri nga sirhelela un'wana? Swi nga va njhani loko vunwa ra wena ri ri ro hlamarisa un'wana? Sw. na sw.*)

VHIKI 4

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - xisiwile
 - xisiwa
 - phuntisa
 - rilava – ntivo
 - ntokoto

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Vulavula ntiyiso u nga hambi	<i>Tatayisa hi hosi-hi-yexe ku kombisa ku ala</i>
Vulavula ntiyiso i ndlela ya kahle	
Vulavula ntiyiso swa chucha	<i>U kombisa hi khudzu leswaku swi kahle</i>
Vulavula ntiyiso u ta rhandzeka	<i>Ti vukarhe</i>
Ntiyiso a wu dlayi wa chucha	



Ntivotso

15 wa timinete

- 1 Kombela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku.
- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 ekusuhi na ndzilakano.
- 3 Tsala xivulwa lexi landzelaka exitsalelweni ekusuhi na nomboro 1: Va ta tlanga ntlangu wa vona lahaya.
- 4 Xo landzela, tsala masivi lama landzelaka ekusuhi na tinomboro 2–5
 - 2 Mina
 - 3 Hina
 - 4 Yena (wa xinuna)
 - 5 Yena (wa xisati)
- 5 Kombela vadyondzi ku tlhela va tsala xivulwa va sungula hi rito leri nyikiweke.
- 6 Eka timinete ta ntlhanu to hetelela, tsala swivulwa leswi lulameke exitsalelweni, u karhi vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalelo yo koka loko u karhi u endla leswi.
- 7 Kutani, kombela vadyondzi ku komba patironi yin'wana na yin'wana leyi va yi vonaka, ku fana na: laha xivulwa xi cincaka.
- 8 Khwatihata patironi yin'wana na yin'wana, ku fana na:
 - 1 Va ta tlanga ntlangu wa vona lahaya.
 - 2 Mina ndzi ta tlanga ntlangu wa mina lahaya.
 - 3 Hina hi ta tlanga ntlangu wa hina lahaya.
 - 4 Yena (wa xinuna) u ta tlanga ntlangu wa yena lahaya.
 - 5 Yena (wa xisati) u ta tlanga ntlangu wa yena lahaya.
- 9 Lerisa vadyondzi ku humesa khirayoni va koroketa ntirho wa vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Murisi loyi a huwelela a ku nghala
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va vutisi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku hlenganisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.



Ku Tsala:

30 wa timinete

Hlela

NHLOKOMHAKA: Tsala hi nkarhi lowu u nga hlawula ku tshembeka hi swin'wana, hambi leswi a swi tika.

NTIRHO: Tsala kwalomu ka 10 wa swivulwa leswi lulamisiweke swi va hi tindzimana timbirhi.

MALULAMISELO:

- Tsala nongonoko wo kambela mahlelelo exitsalelweni u nga si sungula dyondzo ya ku tsala.
- Tsala mpfapfarhuto wa wena exitsalelweni u nga si sungula dyondzo. Katsa xihoxo xin'we kumbe swimbirhi.

NONGONOKO WO KAMBELA MAHLELELO:

- 1 Xana ndzi tirhise nkarhi lowu nga hundza?
- 2 Xana ndzi tirhise munhu wo sungula ('mina' na 'hina') ?
- 3 Xana ndzi na kwalomu ka 10 wa swivulwa swo hetiseka leswi swi nga hi tindzimana timbirhi?
- 4 Xana marito hinkwawo ma mpeleto lowu lulameke?
- 5 Xana xivulwa xin'wana na xin'wana xi sungula hi letere lerikulu?
- 6 Xana xivulwa xin'wana na xin'wana xi hela hi mahikahatelo lama faneleke?

KOMBISA NDLELA YA KU HLELA (NDZA ENDLA)

- 1 Hlayela vadyondzi ehenhla nongonoko wa ku hlela.
- 2 Xo landzela, hlayela vadyondzi ehenhla mpfapfarhuto wa wena.
- 3 Hlaya nongonoko wo hlela, nakambe u kombeta loko mpfapfarhuto wa wena wu lulamile, kumbexana u lava ku endla ndzulamiso kumbe ku antswisa.
- 4 Kombisa ndlela yo lulamisa na vadyondzi.

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YO HLELA (WA ENDLA)

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Kombela vadyondzi ku kuma mpfapfarhuto wa ku tsala.
- 3 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku hlaya nongonoko wo kambela ku hlela na ku endla mindzulamiso kumbe ku antswisa loku lavekaka.
- 4 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tilasini u khoma tinhlengeletano letitsongo.– tiyisisa leswaku u tirha na ntlawa wo hambana wa vadyondzi eka ntirho wo tsala wun'wana na wun'wana.
- 5 Languta swihoxo leswi talaka ku endliwa eka matsalelo ya vadyondzi.
- 6 Kombela vadyondzi ku ku yingisa kutani u tsala swihoxo leswi talaka ku endliwa exitsalelweni.
- 7 Komba vadyondzi ku lulamisa swihoxo leswi.

22 Mawuwani 2020

Minkantvi yin'wana iku tohemberka owa
tinka: Mpafanfantu

Minkantvi wun'wana ndzi dyihke chokobeti ya buti wa mina beyi a yi oiyibe ekabodini. A ndzi ta^u ndzi vube beowanku odoi wa mina u dyihke chokobeti ya yena. Ematohan'wini, ndzi vubavube ntinyio beowanku ndzi dyihke chokobeti.

↳

Endzhanke ka owona buti wa mina a tihundzuke ikambe u vube beowanku owi katibe tikuwa ndzi n'wi byebe ntinyio.

↳ Loko a ndzi nga toemberkaga iku ta na nyimpi beyinku exinkantvi ka yena na odoi wa mina.

ndzi ehbereta beowanku a owi kubamibe iku tohemberka tikuwa buti wa mina u tihundzuke ikatoongo. A ta^u a tihundzuke owinene loko a kume beowanku ndzi trembe. Loko ndzi ehbereta hi owona oweo^u ndza owi tiva beowanku a owi bitibe iku tenka xibo bexi a xi nga ni xa mina.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 4.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **ngHINGIRIKO wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tata Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mitlawwa ya ku hlaya kumbe mikingiriko.

Ravumbirhi



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta Mimpfumawulo, Ku Twananisa na ku Hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ii**
- 2 Vula rito: **dzwii**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we – wun'we: /**d**/-/**z**/-/**w**/-/**ii**/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /**d**/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /**z**/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /**w**/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /**ii**/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **dzwii**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: /**d**/-/**z**/-/**w**/-/**ii**/ = **dzwii**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: /**dzwii**/
- 11 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**dzwii**/ = **dzwii**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ii**
- 2 Vula rito: **whii**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /**w**/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? /**h**/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /**ii**/
- 6 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /**w**/-/**h**/-/**ii**/
- 7 Tsala rito exitsalelweni: **whii**
- 8 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: /**w**/-/**h**/-/**ii**/ = **whii**
- 9 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula eka rito? /**whii**/
- 10 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**whii**/ = **whii**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku teka tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya ii.**
- 2 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 **Dzwii**

- 2 **Yi**
- 3 **Ixi**
- 4 **whii**
- 5 **tititii**
- 6 **Cwii**

- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

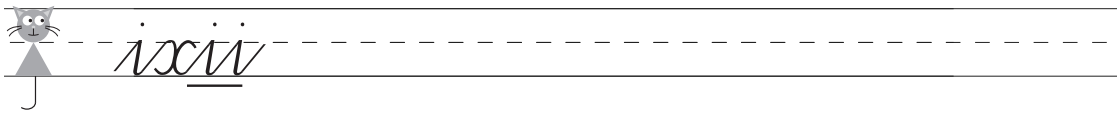
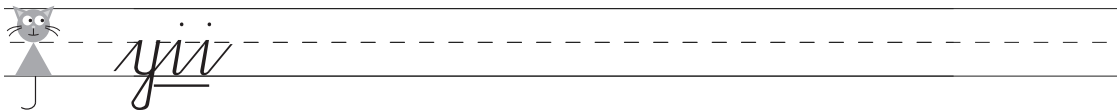
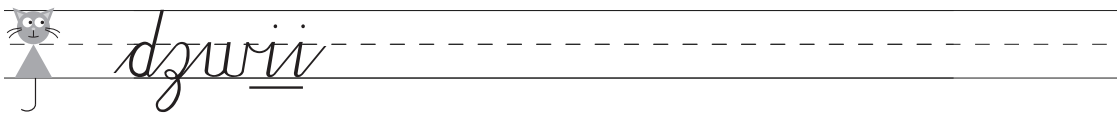
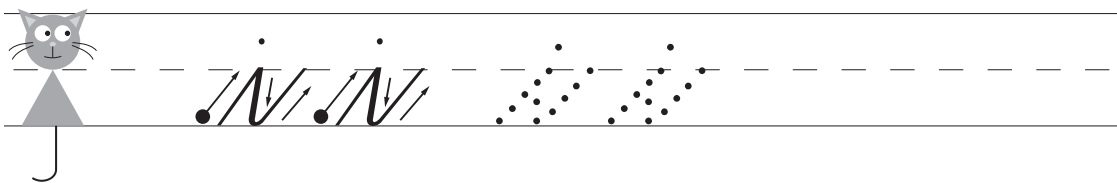



Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere/ marito/ swivulwa hi ku koka


- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **ii**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa munghana un'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana kumbe swivulwa leswi tsariweke.



 whii

 tititii

 bwii

 Ku lo dzwii ehandle.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

QHINGA RA NTWISISO: NDZA TIVUTISA

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Murisi loyi a huwelela a ku 'nghala'</p> <p>Mixo wun'wana na wun'wana hi vurhonga, Modise a famba ku ya lava byanyi bya rihlaza bya tihomu ta yena leswaku ti dya. Siku hinkwaro, hi rirhandzu u rindze tihomu ta yena ku ti sirhelela eka nghozi yin'wana na yin'wana.</p>	
<p>Madyambu man'wana, loko Modise a ri kusuhi na yindlu ya yena, u hundze vanhu va muganga, va tshame ehandle va vulavula hi timhaka ta siku.</p> <p>'Ndzi twe leswaku nghala yin'wana yi balekile entangeni naswona yi hlasele xirhodyana!' ku vula un'we wa va muganga.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku mbhurisano lowu wu endla Modise a titwa njhani? Ndza tivutisa loko a chava leswaku swi nga endleka nghala yi tela tihomu ta yena?</p>

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>'Ndzi hlaye hi mutivi wa sayense loyi a lavaka hi dirowa matihlo eka tihomu hala ndzhaku ku ti sirhelela ku hlaseriwa hi tinghala!' Ku hleka un'wana wa muganga.</p> <p>'Hi ta endla yini loko nghala yo ta ku ta hlasela tihomu ta muganga wa hina?' ku vutisa wa muganga wavunharhu.</p>	
<p>Mixo lowu nga landzela Modise u byise tihomu ta yena hi darata ra Ntanga wa swiharhi wa Makgadikgadi Pans. U vone nhutlwa yi karhi yi dya eka minsinya yo leha. U tivutisile loko tinghala ti hlasela tinhutlwa. Kutani u tivutise leswaku ku ta endleka yini loko yin'we ya tinghala yo hlasela yin'we ya tihomu ta yena ta nxavo wa le henhla. A huwelela a ku, 'Nghala! Nghala! Ku na nghala yi hlongorisaka tihomu ta mina!'</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku ku ta humelela yini loko Modise o huwelela a ku 'nghala'?</p>
<p>Va muganga va tile hi ku tsutsuma ku ta pfuna mufana ku chavisa nghala. Kambe loko va fika edarateni ra ntanga, a va kumanga nghala, naswona a ku nga ri na mfungho wo hlongorisa. Modise a nga ha koti na ku ti khoma u khwikhwinserile swinene loko a vona mpfilungano eswikandzeni swa vona.</p> <p>'U nga huweleli u ku 'nghala' loko ku nga ri na nghala, Modise!' ku gungula vanhu va muganga, va karhi va hangalaka.</p>	<p>Oho! Vanhu va muganga hinkwavo va te hi ku tsutsuma ku ta pfuna Modise. Kambe a ku nga ri na nghala. Ndza tivutisa leswaku va titwe njhani loko va ta lemuka leswaku va lo xisiwa.</p>
<p>Nhlikanhi lowu nga landzela, Modise a borhekile loko a tshame ehansi ka nsinya wa ximuwu lowukulu a langute tihomu ta yena ti ri ku dyeni. U khwikhwinserile loko a ehleketa hi swikandza swo pfilungana swa vanhu va muganga loko va lemuka leswaku va xisiwile. U ehlekete leswaku swi nga hlekisa loko o va endla swiphukuphuku nakambe.</p> <p>U kokele moya endzeni kutani a huwelela, 'Nghala! Nghala! Ku na nghala yi hlongorisaka tihomu ta mina!'</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku ku ta humelela yini loko a huwelela a ku 'nghala' namuntlha, hikuva a xise vanhu va muganga hinkwavo tolo? Ndza tivutisa leswaku va ha ta ta hi ku tsutsuma?</p>
<p>Vanhu va muganga va tile hi ku tsutsuma ku ta pfuna mufana ku chavisa nghala. Kambe loko va fika ensinyeni wa ximuwu, nakambe a va kumanga nghala, naswona a ku nga ri na mfungho wo hlongorisana. Modise u hleke a ba pongo loko a vona swikandza swa vona swo kariha.</p> <p>'U nga huweleli u ku 'nghala' loko ku nga ri na nghala!' ku huwelela un'we wa va muganga.</p> <p>'I ku nyadza na ku pfumala xichavo eka wena ku va u hi xisa!' ku huwelela wansati un'wana wa muganga a karhi a famba.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku va muganga va titwe njhani loko va lemuke leswaku Modise u va xisile nakambe?</p>

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Siku leri nga landzela, Modise u yise tihomu ta yena ku ya nwa mati eribuweni ra nambu. U tshamile a karhi a ehleketa hi vuxisi byo hlekisa lebyi a byi tlangeke vanhu va muganga.</p> <p>Hi xinkadyana, swin'wana a swi nga tshamisekanga. U hlamarisiwile hi ku bongela ehenhla ka tihomu ta yena. Swingelengele swa tona a swi rila loko ti karhi ti tsutsuma ti ya matlhelo hinkwawo. Hiloko, nghala ya xisati yi tlula yi huma enhoveni yi tlulela xirhodyana xa yena. Modise a nga tshembanga mahlo ya yena.</p> <p>'Nghala! Nghala! Ku na nghala yi hlongorisaka tihomu ta mina!'</p> <p>Modise a huwelela hi nhlomulo.</p>	<p>Yoo – sweswi ku na nghala ya ntiyiso! Ndza tivutisa loko va muganga lavan'wana va ta ta va tsutsuma sweswi?</p>
<p>Kambe sweswi, a ku na loyi a nga ta hi ku tsutsuma. Va muganga a va ehleketa leswaku Modise u ringeta ku va endla swiphukuphuku nakambe.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku hikokwalaho ka yini ku nga tanga munhu sweswi? Ku nga va leswi a nga va xisa kambirhi, kutani sweswi a va n'wi tshembi!</p>
<p>Hi mpimavayeni, va muganga va tivutise leswaku hikokwalaho ka yini Modise a nga si vuya ekaya. Va n'wi lavile na lero lava ku fikela loko va ta n'wi kuma a rila – a chava na ku famba. Nghala ya xisati a yi tshame ehenhla ka lexi yi nga xi khoma, xikandza xa yona xi tele hi ngati.</p> <p>'A ku ri na nghala hakunene! Ntlhambi wa mina wu hangalakile! Ndzi huwelerile ndzi ku 'nghala! Hikokwalaho ka yini mi nga tanga?' ku vutisa Modise a karhi a rhurhumela.</p>	
<p>Mukhalabye u ringetile ku n'wi chavelela loko va ri karhi va tlhelela emugangeni.</p> <p>'Hi ta ku pfuna ku kuma tihomu ta wena leti lahlekeke na mixo,' a vula, a karhi a veka voko ra yena eka Modise. 'A ku na loyi a nga ta hikuva a ku na loyi a tshembaka muxisi...hambiloko a vulavula ntiyiso!'</p> <p>Kutani ku sukela siku rero, Modise u teke xiboho xa leswaku a nge he va xisi va muganga nakambe.</p>	<p>Ndza tivutisa loko Modise a navela onge a nga va xisanga va muganga?</p>

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana Modise u va xise kangani va muganga lavan'wana?	U va xise kambirhi.
I xiharhi muni lexi nga hlasela tihomu ta Modise?	Nghala yi hlongorise tihomu ta yena.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini va muganga va nga tanga hi ku tsutsuma loko nghala ya ntiyiso yi hlasela tihomu ta Modise?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva Modise u huwelele a ku 'nghala' kambirhi eku sunguleni, kambe a ku nga ri na nghala! • Hikuva Modise u va xise kambirhi kutani a va nga ha n'wi tshembi. • Hikuva a swi twala swi fana loko Modise a hamba na loko a vulavula ntiyiso. • Hikuva a nga kona loyi a tshembaka munhu wo hamba – na loko a vulavula ntiyiso.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela Ku hlaya 4.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cinciwa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - siringeka
 - karihile
 - nhlomulo

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Vulavula ntiyiso u nga hembu	<i>Tatayisa hi hosi-hi-yexe ku kombisa ku ala</i>
Vulavula ntiyiso i ndlela ya kahle	
Vulavula ntiyiso swa chucha	<i>U kombisa hi khudzu leswaku swi kahle</i>
Vulavula ntiyiso u ta rhandzeka	<i>Ti vukarhe</i>
Ntiyiso a wu dlayi wa chucha	

VHIKI 4

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawu ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vhiki leri nga hela, va ti endlele switori swa vona hi swifaniso.
- 4 Vhiki leri, vadyondzi va fanele tanihi mintlawu ku teka xiboho ku ehleketa hi xitori xa ntlawa.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 6 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 7 Kombela 1–2 wa mintlawu yo hambana ku avelana hi xitori xa ntlawa wa vona.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.





Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta Mimpfumawulo, Ku Twananisa na ku Hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ee**
- 2 Vula rito: **nghee**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we-wun'we: /n/-/g/-/h/-/ee/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /n/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /g/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /h/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /ee/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **nghee**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: /n/-/g/-/h/-/ee/ = **nghee**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: /nghee/
- 11 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /nghee/ = **nghee**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ee**
- 2 Vula rito: **cowee**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /c/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? /o/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /w/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /ee/
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'wana na wun'wana: /c/-/o/-/w/-/ee/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **cowee**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: /c/-/o/-/w/-/ee/ = **cowee**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula eka rito? /co/
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi eka rito? /wee/
- 12 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana na ku vumba rito: /co/-/wee/ = **cowee**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku humesa tibuku ta vona ta switoloveto kutani va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya ee**
- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.

- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
- 1 **Nghee**
 - 2 **Cingee**
 - 3 **Cowee**
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

VHIKI 4

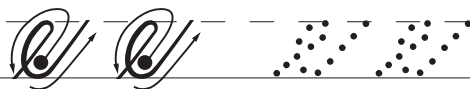
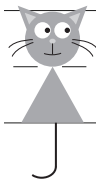


Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere/ marito/ swivulwa hi ku koka


- 1 Dyondzisa vadyondzi mavumbelo lamanene ya (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **ee**
- 2 Kombisa ku tsala (ma)letere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene kutani lava tsalaka hi ra ximatsi.
- 3 Kutani kombela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere eminhlaneni ya vanghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopa mpfumawulo/ marito/ swivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana/ eka swivulwa leswi tsariweke.



nghee

 *cingee*

 *cowee*

 *Ku lo n^ghee!*

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Tsala:

30 wa timinete

Ku Hangalasa na ku Andlala

NHLOKOMHAKA: Tsala hi nkarhi lowu u nga hlawula ku tshembeka hi swin'wana, hambu leswi a swi tika.

NTIRHO: Tsala kwalomu ka 10 wa swivulwa leswi lulamisiweke swi va hi tindzimana timbirhi.

RIMBA RA MATSALELO:

Nkarhi wun'wana ...

A ndzi ta va ndzi vule ...

Ematshan'wini, ndzi...

Endzhaku ka sweswo ...

Loko a ndzi nga tshembekanga ...

Ndzi ehleketa leswaku a swi lulamile/ nga lulamanga ku tshembeka hikuva ...

Loko ndzi ehleketa hi swona sweswi ...

KU LULAMISA: Loko u nga si sungula dyondzo yo tsala, tsala mpapfarhuto lowu mi wu hleleke hi Musumbhunuku exitsalelweni.

KOMBISA MAENDLELO YO HANGALASA (NDZA ENDLA)

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku u tirhise nongonoko wa mahlelelo ku hlela mpapfarhuto wa wena.
- 2 Lexi landzelaka, byela vadyondzi leswaku namuntlha hi ta hangalasa na ku andlala xiphemu xo hetelela xa ku tsala.
- 3 Komba vadyondzi leswi u tlhelaka u tsarisa swona xiphemu xa wena xa ku tsala, xi ri na vito na siku.

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YO HANGALASA (WA ENDLA)

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Lerisa vadyondzi kutsala siku na nhlokomhaka: **Nkarhi lowu ndzi nga hamba ku...**
- 3 Kombela vadyondzi ku tlhela va tsala swi basa xiphemu xa vona xo hetelela xa ku tsala, ku ri hava swihoxo.
- 4 Loko vadyondzi va ri na nkarhi, va nga dirowa mpapfarhuto wa xihatla.
- 5 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllasini u pfuna lava tikeriwaka.

VADYONDZI VA KOMBISA KU TSALA KA VONA

- 1** Eka ntlhanu wa timinete to hetelela ta dyondzo, kombela vadyondzi ku veka swo tsala swa vona.
- 2** Kombela vadyondzi ku Hundzuluka va Vulavula na ku hlayela munghana leswi va swi tsaleke.
- 3** Loko vadyondzi va endlile leswi, kombela un'we kumbe vambirhi ku ta hlayela tllasi leswi va swi tsaleke.
- 4** Endla nkombiso wa leswi vadyondzi va swi tsaleke eka levhele ya mahlo ya vona leswaku va ta kota ku hlaya leswi tsariweke hi van'wana.

29 Mawuwani 2020

Nkranthi bowu ndzi nga

Nkranthi wun'wana ndzi dyibe chokobeti ya buti wa mina beyi a yi diyibe ekhabodini. A ndzi ta va ndzi vube beowanku odoi wa mina u dyibe chokobeti ya yena. Ematohan'wini, ndzi vubavube ntinyio beowanku ndzi dyibe chokobeti.

Endzhanaku ka owona buti wa mina a hlandzukibe kamba u vube beowanku odoi katibe hikuva ndzi n'wi byebe ntinyio. Loko a ndzi nga tohemberkanga a ku ta na nyimpi beyinkulu exinkanthi ka yena na odoi wa mina.

ndzi ehberketa beowanku a odoi hlamibe ku tohemberka hikuva buti wa mina u hlandzukibe katongo. A ta va a hlandzuke owinen e loko a kume beowanku ndzi hembibe. Loko ndzi ehberketa hi owona oweowi ndza odoi tiva beowanku a odoi bitibe ku terka xibo beci a xi nga ni xa mina.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 4.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune



Ndzemuko Wa Mimpfumawulo Na Mipfumawulo:

15 wa timinete

Ku Siva Letere

NDZA ENDLA...

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta titoloveta ku langutisa ku hambana lokutsongo eka marito. Leswi swi hi pfuna ku va vahlayi vo antswa.
- 2 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **whii, Cwii**
- 3 Kombisa vadyondzi makumelo ya ku hambana loku, ku fana na: **whii, Cwii**
- 4 Hlamusela ku hambana, ku fana na: mimpfumawulo ya /wh/ na /cw/ yi hambanile, kambe leswin'wana hinkwaswo eka rito swa fana!

HA ENDLA...

XIYENGE XA 1

- 1 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **cingee, cowee**
- 2 Vutisa vadyondzi: xana hi kwihi ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi?
- 3 Kombela mudyondzi ku ta khwatihata ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi, ku fana na: **cingee, cowee**
- 4 Hlamusela ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi.

XIYENGE XA 2

- 1 Lexi landzelaka, tsala rito leri exitsalelweni: **cingee**
- 2 Vutisa vadyondzi: **Xana hi wihi mpfumawulo wun'we lowu u nga wu sivaka eka rito leri ku ri endla ri va rito ro hambana?**
- 3 Tsala nongonoko wa mavonelo ya vadyondzi exitsalelweni, ku fana na: **ncino, ncinci, cina,**

WA ENDLA...

- 1 Tsala rito leri exitsalelweni: **nghee**
- 2 Lerisa vadyondzi ku vumba marito man'wana yo tala hi laha va nga kotaka ha kona, va siva hi mpfumawulo wun'we ntsena eka rito.
- 3 Emakumu ka dyondzo, kombela vadyondzi ku ta tsala rin'we ra marito ya vona exitsalelweni.
- 4 Hlaya marito, kutani u hlamusela leswaku hi wihi mpfumawulo lowu siviweke. **nghilazi, nghohe, nghozi, nghala, nghasi**



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

QHINGA RA NTWISISO: ENDLA MINKUMBETELO

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Murisi loyi a huwelela a ku 'nghala'</p> <p>Mixo wun'wana na wun'wana hi vurhonga, Modise a famba ku ya lava byanyi bya rihlaza bya tihomu ta yena leswaku ti dya. Siku hinkwaro, hi rirhandzu u rindze tihomu ta yena ku ti sirhelela eka nghozi yin'wana na yin'wana.</p>	
<p>Madyambu man'wana, loko Modise a ri kusuhi na yindlu ya yena, u hundze vanhu va muganga, va tshame ehandle va vulavula hi timhaka ta siku.</p> <p>'Ndzi twe leswaku nghala yin'wana yi balekile entangeni naswona yi hlasele xirhodyana!' ku vula un'we wa va muganga.</p> <p>'Ndzi hlaye hi mutivi wa sayense loyi a lavaka hi dirowa matihlo eka tihomu hala ndzhaku ku ti sirhelela ku hlaseriwa hi tinghala!' Ku hleka un'wana wa muganga.</p> <p>'Hi ta endla yini loko nghala yo ta ku ta hlasela tihomu ta muganga wa hina?' ku vutisa wa muganga wavunharhu.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku vanhu va muganga va titwa va vilela leswaku swi nga endleka nghala yi ta hlasela tihomu ta vona – ku fana na leswi va nga swi twa.</p>
<p>Mixo lowu nga landzela Modise u byise tihomu ta yena hi darata ra Ntanga wa swiharhi wa Makgadikgadi Pans. U vone nhutlwa yi karhi yi dya eka minsinya yo leha. U tivutisile loko tinghala ti hlasela tinhutlwa. Kutani u tivutise leswaku ku ta endleka yini loko yin'we ya tinghala yo hlasela yin'we ya tihomu ta yena ta nxavo wa le henhla. A huwelela a ku, 'Nghala! Nghala! Ku na nghala yi hlongorisaka tihomu ta mina!'</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Modise u lava ku tiva hi leswi nga ta humelela loko nghala yo hlasela!</p>
<p>Va muganga va tile hi ku tsutsuma ku ta pfuna mufana ku chavisa nghala. Kambe loko va fika edarateni ra ntanga, a va kumanga nghala, naswona a ku nga ri na mfungho wo hlongorisa. Modise a nga ha koti na ku ti khoma u khwikhwinserile swinene loko a vona mpfilungano eswikandzeni swa vona.</p> <p>'U nga huweleli u ku 'nghala' loko ku nga ri na nghala, Modise!' ku gungula vanhu va muganga, va karhi va hangalaka.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku vanhu va muganga va titwe va siringekile hikuva a va famba va karhi va 'gungula'.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Nhlikanhi lowu nga landzela, Modise a borhekile loko a tshame ehansi ka nsinya wa ximuwu lowukulu a langute tihomu ta yena ti ri ku dyeni. U khwikhwinsere loko a ehleketa hi swikandza swo pfilungana swa vanhu va muganga loko va lemuka leswaku va xisiwile. U ehlekete leswaku swi nga hlekisa loko o va endla swiphukuphuku nakambe.</p> <p>U kokele moya endzeni kutani a huwelela, 'Nghala! Nghala! Ku na nghala yi hlongorisaka tihomu ta mina!'</p>	<p>Ndzi kumbetela leswaku Modise u ehleketa leswaku a swi tsakisa ku xisa vanhu va muganga, hikuva loko a ehleketa hi swona a hlekelela!</p>
<p>Vanhu va muganga va tile hi ku tsutsuma ku ta pfuna mufana ku chavisa nghala. Kambe loko va fika ensinyeni wa ximuwu, nakambe a va kumanga nghala, naswona a ku nga ri na mfungho wo hlongorisana. Modise u hleke a ba pongo loko a vona swikandza swa vona swo kariha.</p> <p>'U nga huweleli u ku 'nghala' loko ku nga ri na nghala!' ku huwelela un'we wa va muganga.</p> <p>'I ku nyadza na ku pfumala xichavo eka wena ku va u hi xisa!' ku huwelela wansati un'wana wa muganga a karhi a famba.</p>	<p>Anakanya leswaku va muganga a va siringeke njhani! A va siringekile ro sungula, kutani sweswi va xisiwe kambirhi!</p>
<p>Siku leri nga landzela, Modise u yise tihomu ta yena ku ya nwa mati eribuweni ra nambu. U tshamile a karhi a ehleketa hi vuxisi byo hlekisa lebyi a nga byi tlangeke vanhu va muganga.</p> <p>Hi xinkadyana, swin'wana a swi nga tshamisekanga. U hlamarisiwile hi ku bongela ehenhla ka tihomu ta yena. Swingelengele swa tona a swi rila loko ti karhi ti tsutsuma ti ya matlhelo hinkwawo. Hiloko, nghala ya xisati yi tlula yi huma enhoveni yi tlulela xirhodyana xa yena. Modise a nga tshembanga mahlo ya yena.</p> <p>'Nghala! Nghala! Ku na nghala yi hlongorisaka tihomu ta mina!'</p> <p>Modise a huwelela hi nhlomulo.</p>	
<p>Kambe sweswi, a ku na loyi a nga ta hi ku tsutsuma. Va muganga a va ehleketa leswaku Modise u ringeta ku va endla swiphukuphuku nakambe.</p>	<p>Ndzi kumbetela leswaku loko va muganga va twa Modise a huwelela, va lo n'wi bisa hi moya sweswi!</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Hi mpimavayeni, va muganga va tivutise leswaku hikokwalaho ka yini Modise a nga si vuya ekaya. Va n'wi lavile na lero lava ku fikela loko va ta n'wi kuma a rila – a chava na ku famba. Nghala ya xisati a yi tshame ehenhla ka lexi yi nga xi khoma, xikandza xa yona xi tele hi ngati.</p> <p>'A ku ri na nghala hakunene! Ntlhambi wa mina wu hangalakile! Ndzi huwelerile ndzi ku 'nghala'! Hikokwalaho ka yini mi nga tanga?' ku vutisa Modise a karhi a rhurhumela.</p>	<p>Swa kahle i ku va muganga va vona nghala na lexi yi nga khoma xona – kumbe a va ta ehleketa leswaku wa hamba nakambe!</p>
<p>Mukhalabye u ringetile ku n'wi chavelela loko va ri karhi va tlhelela emugangeni.</p> <p>'Hi ta ku pfuna ku kuma tihomu ta wena leti lahlekeke na mixo,' a vula, a karhi a veka voko ra yena eka Modise. 'A ku na loyi a nga ta hikuva a ku na loyi a tshembaka muxisi...hambiloko a vulavula ntiyiso!'</p> <p>Kutani ku sukela siku rero, Modise u teke xiboho xa leswaku a nge he va xisi va muganga nakambe.</p>	<p>Ndzi kumbetela leswaku Modise u dyondzile dyondzo ya yena, hikuva u teke xiboho xa leswaku a nge he va xisi va muganga. Loko u hamba minkarhi hinkwayo, vanhu a va nge ku tshembi na loko u vulavula ntiyiso!</p>
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>Xana Modise u hembe a ku yini?</p>	<p>U hembe a ku na nghala leyi hlongorisaka tihomu ta yena, hambileswi a yi nga ri kona.</p>
<p>Xana u nga kumbetela leswaku Modise u tshama ekusuhi na ntanga wihi wa swiharhi?</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Modise u tshama ekusuhi na Ntanga wa Swiharhi wa Makgadikgadi Pans, hikuva u byisa tihomu ta yena ekusuhi na darata.</p>
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>Hikokwalaho ka yini Modise a teke xiboho xo ka a nga ha xisi va muganga nakambe?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva u lemuke leswaku swi endle va titwa va nga xiximiwi / va hlundzukile / va siringekile. • Hikuva u lemuke leswaku loko a va xisa, swi vula leswaku a va nge ti loko a va lava. • Hikuva u swi vonile leswaku ku xisa vanhu swi na switandzhaku swo ka swi nga ri kahle.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tihela ku Hlaya 4.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - mbuyelo
 - xisa
 - honisa

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Vulavula ntiyiso u nga hembu	<i>Tatayisa hi hosi-hi-yexe ku kombisa ku ala</i>
Vulavula ntiyiso i ndlela ya kahle	
Vulavula ntiyiso swa chucha	<i>U kombisa hi khudzu leswaku swi kahle</i>
Vulavula ntiyiso u ta rhandzeka	<i>Ti vukarhe</i>
Ntiyiso a wu dlayi wa chucha	

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Eka xitori lexi...
Mbuyelo wa ku va Modise a nga tshembekanga a ku ri ...
Ndzi ehleketa leswaku xitori lexi a xi endleriwe ku ndzi dyondzisa ...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu. Leswi swi katsa swirhangani swin'wana.

ii	ee	d
z	w	y
x	i	t
c	g	n
o	h	

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: / **ii** / na / **ee** /
- 2 Kambela mimpfumawulo na switatisi hinkwaswo exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: /**c**/-/**o**/-/**w**/-/**ee**/ = **cowee**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa wun'wana na wun'wana wa mimpfumawulo leyi – a va boheki ku tirhisa / **ii** / **kumbe** / **ee** /
- 6 Komba vadyondzi leswi rito rin'wana ri vumbisiwaka swona, ku fana na: /**n**/-/**g**/-/**o**/-/**t**/-/**i**/ = **ngoti**

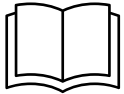
VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **ii, ee**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana **dzwii, yii, ixii, whii, tititii, Cwii, nghee, cingee, cowee**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KOMISA/ KAMBISISA TSALWA

MPFAPFARHUTA TSALWA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emadesikini ya vona, va ri na tibuku ta switoloveto kumbe phepha ro va hava nchumu, tipenisele na tikhirayoni.
- 2 Hlamusela leswaku namuntlha vadyondzi va ta **tsala na ku dirowa** hi leswi ximunhuhatawa eka xitori xi swi ehleketaka kumbe matitwelo.
- 3 **Kombisa** leswi u **hlawurisaka swona ximunhuhatawa na ku kumbetela leswi xi swi ehleketaka kumbe matitwelo**, ku fana na: Modise u tshama ekusuhi na ntanga wa swiharhi. U byisa tihomu ta yena ti ya dya ekusuhi na gede. Ku na swiharhi swa nhova lahaya ndzeni! Modise wa chava leswaku loko o vona xiharhi xin'we, ku fanele ku ri na swin'wana kwala kusuhi.
- 4 Dirowa xifaniso xa wena exitsalelweni xa Modise a tshamile ekusuhi na darata na swifuwo swa yena, a languteka a chavilenyana.
- 5 Tirhisa ku **kombisa** ku engetela phuphuma ro ehleketa na xivulwa xin'we kumbe swimbirhi endzeni eka mpfapfarhuto wa wena, ku fana na: Ndza tivutisa loko tinghala ti ri kona. Ndzi twa ndzi chava!
- 6 Lexi landzelaka, byela vadyondzi leswaku va ta hlawula ximunhuhatawa naswona va endla nkumbetelo hi leswi ximunhuhatawa xi swi ehleketaka kumbe matitwelo.
- 7 Kombela vadyondzi ku pfala mahlo va wisa. Va hlayele tsalwa nakambe.
- 8 Kombela vadyondzi ku pfula mahlo, kutani va dirowa mavonelo ya vona.
- 9 Xo hetelela, kombela vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula**, va avelana hi leswi va swi mpfapfarhuteke na munghana.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela Ku Hlaya 4**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

VHIKI 4



Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli Nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, globes, atoms), mathematics (calculators, rulers, compasses), arts (pencils, paint palettes), and general learning (books, lightbulbs, speech bubbles).

Giredi 3 KOTARA 3 Vhiki

5

**NKONGOMELO:
Ku ololoxa
swiphiso**



Malulamiso Ya Tlilasi

- 1 Eku sunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa swikombakomba swa marito leswi u nga ta swi lava na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo.
- 4 Kuma na ku lulamisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: Swifaniso na tinhlokomhaka ta varhangeri va ndhuma na vaololoxi va swiphiso.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo. Xikombiso: Ku pfuna vana lavatsongo ku ololoxa swiphiso na vanghana va vona. Pfuna vadyondzi ku twisisa maqhinga yo ololoxa swiphiso leswi kongomaneka na vona vini.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.
- 8 Cinca mintlawo yo hlaya hi ku leteriwa loko swi fanerile.
- 9 Kunguhata makambeleo ya wena ya nkamafundza na ya mafundza ya vhiki.



Migingiriko Yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 24 na 25, A hi endleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 26, A hi hlayeni, Papila ra 27, A hi endleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 28 na 29, A hi tsaleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa xiphiso lexi u xi ololoxe eka nkarhi lowu hundzeke.

Musumbhunuku



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

TIVISA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa khavhara ya le mahlweni eka Buku Leyikulu ya xitori: Xipelupelu xa William xo tlhariha
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Ku ololoxa swiphiqo
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana ku fikela sweswi mi tiva yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana hi tihi tinxaka ta swiphiqo leswi lavaka ku ololoxiwa?
 - b Xana i mani a ololoxaka swiphiqo?
 - c Xana hi tihi tindlela to hambana to ololoxa swiphiqo?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - xipelupelu
 - gezi
 - injiniyere
 - vuinjiniyere

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi na xiphiqo na wena vu	<i>Kombetela wena n'wini endzhaku munghana wa wena</i>
A hi ehlekete swin'we hi leswi hi nga swi endlaka	<i>Veka rintihlo ehenhla ka nhloko, u ehleketa</i>
A hi kumi tinhlamulo hi nkarhi	<i>Kombetela hlakala ra voko onge u ambale wachi</i>
Leswaku hi ta siya swiphiqo endzhaku	<i>Kombetela endzhaku ka wena</i>



Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka **Marito ya Vun'we na Vunyingi.**
- 2 Kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–6 ekusuhi na ndzilakano, u tlula mintila exikarhi ka tinomboro.
- 3 Vitanela marito ya vun'we lama landzelaka. Vadyondzi va fanele ku tsala marito etlhelo ka nomboro leyi faneleke.

Marito ya vun'we na vunyingi

- 1 kondlo
 - 2 nhwala
 - 3 vutomi
 - 4 nsati
 - 5 nyimpfu
 - 6 nhlampfi
- 4 Lexi landzelaka, lerisa vadyondzi ku tlhela va tsala marito ma ya eka vunyingi, eka ntila lowu nga laha hansi.
 - 5 Eka ntlhanu wa timinete to hetelela ta dyondzo, tsala maritolama lulameke exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalelo yo koka loko u karhi u endla leswi.
 - 6 Kutani, kombela vadyondzi ku komba patironi yin'wana na yin'wana leyi va yi vonaka, ku fana na: laha marito ma cincaka.
 - 7 Khwatihata tipatironi leti, ku fana na:

Marito ya vun'we na vunyingi

- 1 kondlo
makondlo
 - 2 nhwala
tinhwala
 - 3 vutomi
vutomi
 - 4 nsati
vavasati
 - 5 nyimpfu
tinyimpfu
 - 6 nhlampfi
tinhlampfi
- 8 Kombela vadyondzi ku ehleketa hi tipatironi leti loko va karhi va hlaya kumbe ku tsala.
 - 9 Lerisa vadyondzi ku humesa khirayoni va koroketa ntirho wa vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____

**Ku Hlaya Swin'we:**

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya**QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA**

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Xipelupelu xa William xo tlhariha
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va vutisi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfunana vadyondzi ku hlanganisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.

**Ku Tsala:**

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Ehleketa hi xin'we xa switori leswi hi swi hlayeke lembe leri. Tsala papila u byela munghana kumbe xaka hi xiphiso lexi xi nga kona eka xitori, na hi laha xiphiso xi nga ololoxiwa ha kona.

NTIRHO: Tsala papila ra kwalomu ka 10 wa swivulwa.

QHINGA RO KUNGUHATA: Endla nongonoko

TIVISA NHLOKOMHAKA YA KU TSALA.

- 1 Komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala.**
- 2 Hi nomo, hlamusela mavonelo ya wena ya papila, ku fana na:
Switori swo tala swi na xiphiso xo karhi lexi xi ololoxiwaka. Ndzi xi tsakerile swinene xitori lexi hi xi hlayeke mayelana na Timeo eka kotara leyi hundzeke. Ndza va tsundzuka

vanhu va ndyangu wa yena lava a va langutane na ku xanisiwa hi siku ro fana. A va nga ti twi kahle. A nga swi kotanga ku yimisa ku xanisiwa, kambe u pfunile ku endla xiphiso xa vona xo kala va nga ti twi kahle xi antswanyana. U pfunile hi ku va yingisela na ku tiyelanisa na swiphiso swa vona.

KU KOMBISA QHINGA RO KUNGUHATA (NDZA ENDLA)

- 1 Tsala rimba ro kunguhata eka tlhelo rin'we ra xitsalelo.
- 2 Komba vadyondzi leswi u endlisaka swona nongonoko hi ku hlamula swivutiso.
- 3 Hetisa kungu eka tlhelo lerin'wana ra xitsalelo.

<u>Swivutiso swo kunguhata</u>	<u>Kungu</u>
<p>Ndzimana ya 1</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Xana u ta hlawula xitori xihl? 2 Xana xiphiso a ku ri xihl? 3 Xana xiphiso xi ololoxiwe njhani? <p>Ndzimana ya 2</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Xana a wu ehleketa yini hi xitori? Hikokwalaho ka yini? 2 Xana a wu ehleketa yini hi ndlela leyi xiphiso xi nga ololoxiwa ha kona? Hikokwalaho ka yini? 3 Xana a wu ehleketa leswaku wena/ muamukeri wa papila a mi ta dyondza yini eka leswi? 	<p>Ndzimana ya 1</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Timeo u pfuna ndyangu wa yena 2 Xiphiso a ku ri leswaku vanhu va ndyangu wa yena a va kuma ku xanisiwa hi tindlela to hambana. 3 Timeo u vitane nhlango wa ndyangu. U va byele hi ntokoto wa yena wo kuma ku xanisiwa. U pfune un'wana na un'wana ku tiyelanisa kutani a va ti twanga va ri vox. <p>Ndzimana ya 2</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Ndzi xi rhandzile hikuva Timeo a ri tatana wa kahle. 2 A ndzi ehlekete leswaku a swi ri kahle. A nge swi koti ku lawula leswi humelelaka eka vutomi bya un'wana na un'wana. Kambe, a nga pfuna hi ku va muyingiseri wa kahle. 3 Hambiloko hi nga swi koti ku lulamisa swiphiso, hi nga pfuna ku ololoxa swiphiso hi ku vulavula na ku yingisela.

VADYONDZI VA TIRHISA QHINGA RO KUNGUHATA (WA ENDLA)

- 1 Kombela vadyondzi ku pfala mahlo ya vona kutani va ehleketa hi xitori lexi va xi hlayeke lexi a xi ri na xiphiso.
- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana, ku avelana mavonelo ya vona.
- 3 Komba vadyondzi rimba ra nkunguhato wa exitsalelweni, kutani u va byela ku tirhisa rimba leri ku kunguhata ku tsala ka vona, tanihi laha u endleke ha kona.
- 4 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 5 Byela vadyondzi leswaku va fanele ku tsala mavonelo ya vona – a va **fanelangi** va kopa kungu ra wena.
- 6 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tlilasini u khoma tinhlengoletano letitsongo.

KunguNdzimana ya 1

1. Ndzi dyibe chokobeti ekhabodini, hambi beowi a ndzi owi tiva beowanku a ku ni ya buti wa mina.
2. Ndzi byebe buti wa mina beowanku ndzi dyibe chokobeti ya yena.
3. A ndzi lava ku n'wi byeba beowanku yi dyiwibe hi odoi wa mina.
4. A ndzi chava beowanku buti wa mina u ta ndzi hokovera.

Ndzimana ya 2

1. Ndzi n'wi byebe beowanku ndzi ta n'wi xaverba yin'wana chokobeti. A ndzi faverbe ku endha mintincho yo tamba ku kuma manbi.
2. A ta va a hndzunkerebe odoi wa mina naowona a va ta va na nyimpi beyinkuku.
3. Ndzi ehbereta beowanku a owi antowa trikuwa a hndzunkibe katoongo. A ta va a hndzunkere owinene bokro a ta va a kumbe beowanku ndzi hembibe.
4. A ndzi nge he tenki xibo bexi nga nikri xa mina. A ndzi ti twanga katibe.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 5.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **ngHINGIRIKO wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta Mimpfumawulo, Ku Twananisa na ku Hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ngh**
- 2 Vula rito: **nghasi**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we – wun'we: /**ngh**/-/a/-/s/-/i/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /**ngh**/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /**a**/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /**s**/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /**i**/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **nghasi**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: /**ngh**/-/a/-/s/-/i/= **nghasi**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: **ngha**/
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /**si**/
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**ngha**/-/si/ = **nghasi**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ngh**
- 2 Vula rito: **nghala**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /**ngh**/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo vumbirhi eka rito? /**a**/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo vunharhu eka rito? /**l**/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /**a**/
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /**ngh**/-/a/-/l/-/a/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **nghala**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: /**ngh**/-/a/-/l/-/a/= **nghala**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula eka rito? /**ngha**/
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi eka rito? /**la**/
- 12 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**ngha**/-/la/ = **nghala**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku teka tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya ngh**
- 2 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilekano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 **nghasi**
 - 2 **ng hala**
 - 3 **ng hozi**
 - 4 **ng hohe**
 - 5 **ng hilazi**
 - 6 **Nghezimani**
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

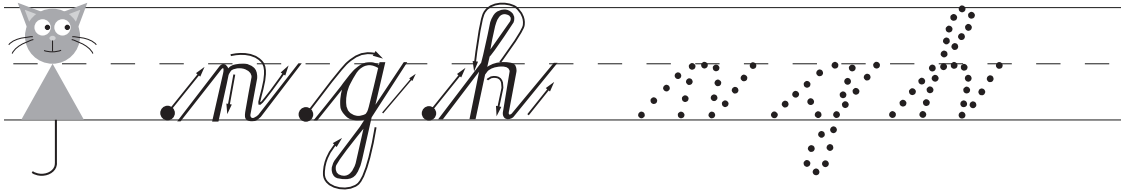


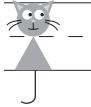
Ntivotso:

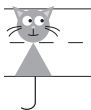
15 wa timinete

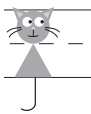
Tsala (ma)letere/ marito/ swivulwa hi ku koka

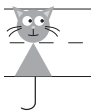
- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **ng h**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa munghana un'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana kumbe swivulwa leswi tsariweke.

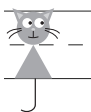


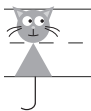
 nghasi

 nghala

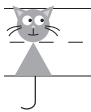
 nghozi

 nghohe

 nghilazi

 Nghezimani

 Magezi w wone nghala

 enhoveni.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

QHINGA RA NTWISISO: ENDLA MINKAMBISISO

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Xipelupelu xa William xo tlhariha</p>	<p>U NGA SI SUNGULA KU HLAYA</p> <p>Vanhu emisaveni hinkwayo va tirhisa swipelupelu ku endla gezi. Hi tala ku vona swipelupelu ekusuhi na mati, hikuva eAfrika Dzonga, vanhu va tala ku tirhisa swipelupelu ku nyika matimba tipompo to pompa mati! Ndza tivutisa leswaku xitori lexi xi ta vulavula hi gezi kumbe mati?</p>
<p>Lexi i xitori xa ntiyiso xa William Kamkwamba. William u tirhise vutumbuluxi bya yena ku pfuna vanhu van'wana hi nkarhi wo tika swinene!</p>	
<p>William u kulele eka muganga lowuntsongo eMalawi lowu vuriwaka Wimbe. Loko William a ha rintsongo, a ku nga ri na gezi emugangeni wa ka vona. Vanhu va le mugangeni wa ka va William a va tshembele eka mati ya mpfula ku cheleta swimilana swa vona.</p>	<p>A hi kambisiseni xiphiso eka xitori lexi: a ku nga ri na gezi emugangeni wa ka va William.</p>
<p>Loko William a ri na malembe ya 14, ku ve na dyandza lerikulu eMalawi. A ku nga ri na swakudya swo ringanela, vanhu va muganga wa ka vona va sungule ku sika hi ndlala. Ndyangu wa ka va William a wu ri na swakudya swo ringanela ku dya swintsanana kan'we na vusiku ntsena.</p> <p>William u boheke ku tshika xikolo loko vatswari va yena va nga ha swi koti ku n'wi hakelela mali ya xikolo.</p>	<p>Oho! A ku nga ri na xiphiso xin'we xa William...a sika naswona u boheke ku tshika xikolo!</p>
<p>Loko a nga endli nchumu, William a rhandza ku ya elayiburari ku ya hlaya. Siku rin'wana, William u kume buku leyi vuriwaka '<i>Using Energy</i>'. Buku leyi a yi ri na xifaniso xa xipelupelu lexikulu eka khavhara ya le mahlweni. Buku leyi a yi hlamusela leswaku swipelupelu swi nga tirhisiwa ku tumbuluxa matimba. Buku leyi a yi nyika na swiletelo swo endla xipelupelu.</p> <p>Hi siku rolero, William u teke xiboho xa leswaku u ta tisa gezi na mati emugangeni wa ka vona hi ku tirhisa xipelupelu xexo.</p>	<p>Loko William, a vone xipelupelu, ndzi ehleketa leswaku u lemuke leswaku a nga pfuna ku ololoxa xiphiso xin'we lexikulu xa le Wimbe!</p>

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Hambiswiritano, a swi nga olovi eka William ku kuma switirhisiwa hinkwaswo leswi a swi ri le bukwi. Loko tintangha ta yena ti ri le xikolweni, William u lave switirhisiwa laha ku lahliwaka kona swikirepe. William u kume swiphemu swa teretere ya khale, swiphemu swa rimba ra xikanyakanya xa khale, tiphayiphi ta pulasitiki, na swiphemu swa khale swa tinsimbhi.</p>	<p>Ndzi endla nkambisiso wa leswaku ku ololoxa xiphico lexi a swi nga n'wi oloveli eka William. U tirhe lero na tirha!</p>
<p>Eka masiku lawa William a lavalava laha ku lahliwaka swikirepe, vanhu a va ku i wa penga. A va n'wi vungunya. Va n'wi hlekile. Kambe William a nga pfumelelanga marito layo pfumala vumunhu ku n'wi sivela, hikuva a tiyimiserile ku hlanganisa xipelupelu xa yena.</p>	
<p>Ekaya, u tirhise swiletelo swa le bukwi na switirhisiwa hinkwaswo leswi a nga swi kuma ku hlanganisa xipelupelu xa yena lexitsongo. Vusiku byin'wana, u hetelele a hoxe phayiphi leyitsongo ya pulasitiki eka ndhawa leyi faneleke kutani xipelupelu xi sungula ku ndzuluka.</p>	
<p>Xitumbuluxiwa lexintshwa xa William xi endle ndzilo wo ringanela ku lumeka tidlilopho ta mune na ku tlanga xiyanimoya endlwini ya ka vona! William u tirhise gezi leri ku hlaya na vusiku loko ku ri na xinyama hala handle. Mavoni lama a ma ri endlwini ya ka vona ma n'wi endle a titwa a ntshuxekile.</p>	<p>Aha! William u tirhe lero na tirha ku hlanganisa xipelupelu xa yena lexintsongo. Ndzi endla nkambisiso wa leswaku i munhu wo tlhariha.</p>
<p>Kambe William a lava ku endla swo tala ku tlula ku tisa gezi ekaya ka vona – William a lava ku tiyisisa leswaku vanhu hinkwavo va muganga wa ka vona va na gezi na mati yo cheleta swimilana swa vona. William u tirhe hi matimba ku hlanganisa xipelupelu lexikulu exikarhi ka muganga wa Wimbe. Hi matimba lama a ma huma eka xipelupelu xa vumbirhi u pompe mati ku suka eka xihlovo xo enta. Xihlovo lexi a xi vula leswaku va n'wapurasi va le Wimbe a va nga yimeli mpfula – nkarhi hinkwavo a ku ri na mati yo cheleta swimilana swa vona!</p>	<p>William a swi tiva leswaku vanhu van'wana emugangeni a va xaniseka ku fana na yena. Ndzi ehleketela leswaku William u endle nkambisiso wa ku a swi nga enelanga ku ti pfuna yena ntsena, swa fanela ku pfuna na vaakelani va yena!</p>
<p>Endzhaku ka malembenyana, n'wamahungu u fike eWimbe kutani a tsala xitori eka phephahungu hi xipelupelu xa William. Vanhu vo tala eMalawi na misava hinkwayo va sungule ku hlaya hi vonelo lero hlamarisa ra William.</p>	

Kitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
William u nyike mbulavulo eka vhidiyo a hlamusela hi leswi a swi endleke, leswaku vanhu va misava hinkwayo va nga tirhisa vonelo ra yena! Eku heteleleni, vanhu vo tala a va tsakisiwe hi vutumbuluxi bya William leswi nga endla leswaku va n'wi hakelele ku tthelela exikolweni, hambi eyunivhesiti!	Vanhu van'wana emisaveni hinkwayo va endle nkambisiso hi xipelupelu xa William. Vanyingi lava nga tiviwiki va fanele va ehleketela leswaku u tlharihile, hikuva va n'wi hakelele ku tthelela exikolweni!
William wa ha tirha hi matimba ku tiyisisa leswaku vanhu hinkwavo va kuma gezi na mati.	
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana xipelupelu xo sungula xa William xi endle yini?	Xi lumeke mune wa tidlilopho na xiyanimoya xa le kaya ka vona.
Xana xipelupelu xa vumbirhi xa William xi endle yini?	Xi pompe mati eka xihlovo xo enta ya muganga hinkwavo.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini William a lava ku ololoxa xiphiso xa gezi emugangeni wa ka vona?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a lava ku hlaya na vusiku. • Hikuva a lava ku tiyisisa leswaku van'wapurasi hinkwavo va kuma mati yo cheleta swimilana swa vona. • Hikuva a lava ku pfuna vanhu hinkwavo emugangeni wa ka vona – ku nga ri yena ntsena.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela Ku hlaya 5**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cincywa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

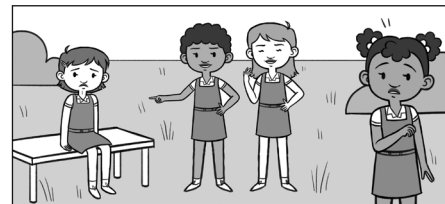
- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - ndlala
 - dyandza
 - sika

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi na xiphiko na wena vu	<i>Kombetela wena n'wini endzhaku munghana wa wena</i>
A hi ehleketi swin'we hi leswi hi nga swi endlaka	<i>Veka rintoho ehenhla ka nhloko,u ehleketa</i>
A hi kumi tinhlamulo hi nkarhi	<i>Kombetela hlakala ra voko onge u ambale wachi</i>
Leswaku hi ta siya swiphiko endzhaku	<i>Kombetela endzhaku ka wena</i>

VHIKI 5

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawe ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.





Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta Mimpfumawulo, Ku Twananisa na ku Hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ntw**
- 2 Vula rito: **ntwalo**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we-wun'we: /**ntw**/-/a/-/l/-/o/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /**ntw**/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /**a**/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /**l**/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /**o**/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **ntwalo**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: /**ntw**/-/a/-/l/-/a/ = **ntwalo**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: /**ntwa**/
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /**lo**/
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**ntwa**/-/lo/ = **ntwalo**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ntw**
- 2 Vula rito: **ntwalo**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wun'we wo sungula eka rito? /**ntw**/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wun'we wa vumbirhi eka rito? /**a**/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wun'we wa vunharhu eka rito? /**l**/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wun'we wo hetelela eka rito? /**o**/
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'wana na wun'wana: /**ntw**/-/a/-/l/-/o/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **ntwalo**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: /**ntw**/-/a/-/l/-/o/ = **ntwalo**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula ra rito? /**ntwa**/
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi ra rito? /**lo**/
- 12 Kombela vadyondzi ku twananisa na ku vumba rito: /**ntwa**/-/lo/ = **ntwalo**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku humesa tibuku ta vona ta switoloveto kutani va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya ntw**.
- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.

3 Vitanela marito lama landzelaka:

- 1 **ntwala**
 - 2 **ntwalo**
 - 3 **ntwelano**
 - 4 **ntwisiso**
 - 5 **ntwiwo**
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

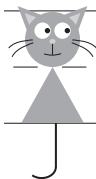


Ntivontsalo:


15 wa timinete

Tsala (ma) letere/marito/swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi mavumbelo lamanene ya (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **ntw**
- 2 Kombisa ku tsala (ma)letere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene kutani lava tsalaka hi ra ximatsi .
- 3 Kutani kombela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere eminhlaneni ya vanghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopa mpfumawulo/ marito/ swivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana / eka swivulwa leswi tsariweke.




 ntwanano

 ntwalo

 ntwelano

 ntwisiso

 ntwiwo

 Ntwanano wu sasekile

 vamakwerhu.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Tsala:

30 wa timinete

Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Ehleketa hi xin'we xa switori leswi hi swi hlayeke lembe leri. Tsala papila u byela munghana kumbe xaka hi xiphiquo lexi xi nga kona eka xitori, na hi laha xiphiquo xi nga ololoxiwa ha kona.

NTIRHO: Tsala papila ra kwalomu ka 10 wa swivulwa.

RIMBA RA MATSALELO:

Eka ...

Hi dyondza hi ku ololoxa swiphiquo. A ndzi lava ku ku byela hi ...

Eka xitori lexi...

Xiphiquo ...

A ndzi lava ku ku byela hi xitori lexi hikuva...

Ndzi ehleketa ...

Ndzi dyondze leswaku

Hi rirhandzu ...

KU LULAMISA: U nga si sungula dyondzo ya ku tsala, tsala kungu leri u ri endleke hi Musumbhunuku exitsalelweni.

KU KOMBISA NDLELA YO MPFAPFARHUTA (NDZA ENDLA)

- 1 Tsundzuxa vadyondzi hi kungu leri mi ri endleke hi Musumbhunuku.
- 2 Hlaya kungu leri tsariweke exitsalelweni.
- 3 Lexi landzelaka, hlaya rimba ra matsalelo na vadyondzi.
- 4 Kombisa leswi u nga ta hetisisa swona rimba ra matsalelo u tirhisa kungu ra wena, ku fana na:

Eka ...

Hi dyondza hi ku ololoxa swiphiquo. A ndzi lava ku ku byela hi xitori lexi hi xi hlayeke kotara leyi hundzeke lexi vuriwaka *Timeo u pfuna ndyangu wa yena*. **Eka xitori lexi** swirho swa ndyangu wa Timeo swi kuma ku xanisiwa. **Xiphiquo** hi leswaku a va twa va nga tsaki. Timeo u teka xiboho ku va pfuna ku ti twa ku antswa hi ku va na nhlengeletano ya ndyangu na ku va muyingiseri wa kahle.

A ndzi lava ku ku byela hi xitori lexi hikuva ndzi tsakela ndlela leyi Timeo a nga ololoxa ha yona xiphiquo. **Ndzi ehleketa** leswaku u endle ntirho wa kahle wa ku yingisela. Hinkwavo va ti twile va antswanyana. **Ndzi dyondze leswaku** mikarhi yin'wana ku vulavula na ku yingisela swi nga pfuna vanhu ku twa va antswa.

Hi rirhandzu

Manana Groome

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YO MPFAMPFARHUTA(WA ENDLA)

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Lerisa vadyondzi ku tsala siku na nhlokomhaka: **Papila mayelana na ku ololoxa swiphigo: Mpfampfarhuto**
- 3 Kombela vadyondzi ku kuma kungu ra vona ra hi Musumbhunuku na ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 4 Kombela vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo va tirhisa makungu ya vona.
- 5 Byela vadyondzi leswaku va nga engetela swivulwa swo tala kumbe vuxokoxoko loko va ri na nkarhi.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi hi maqhinga lawa va nga ma tirhisaka ku va pfuna.
- 7 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tilasini u pfuna vadyondzi lava tsandzekaka.

5 Lwevhe 2020

Papila hi ku ololoxa swiphigo: Mpfampfarhuto

enka lungibe

hi dyondza hi ku ololoxa swiphigo. A ndzi lava ku ku byela hi xitroni bexi vurivurwa 'Xinkrolo bexintowa xa fojo'.

Enka xitroni bexi fojo u ntshenka enka xinkrolo bexintowa.

Xiphico hi beowanku u kuma xaviviva enka xinkrolo xa yena bexintowa.

A ndzi lava ku ku byela hi xitroni bexi trikuva ndzi toankabe beowanku n'wini wa vhengebe u lavibe ku funa fojo.

ndzi etheketa beowanku tankunene n'wini wa vhengebe u n'wi pfunibe enka fojo. U n'wi nyinkibe tintangu tintotwa bobo mibenge, u n'wi byenibe ku nshenka enka xipani xa bobo ya mibenge naovona u n'wi pfunibe hi vaxavivi.

ndzi dyondze beowanku minkathi tinkwayo ovi kathe ku pfuna van'wana na ku va na vunenene enka vona hambi bobo hi nga va tivi.

hi nintandzu
thembinkibe



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 5.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune



Ndzemuko Wa Mimpfumawulo Na Mipfumawulo:

15 wa timinete

Ku Siva Letere

NDZA ENDLA...

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta titoloveta ku langutisa ku hambana lokutsongo eka marito. Leswi swi hi pfuna ku va vahlayi vo antswa.
- 2 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **ntwela, ntwelo**
- 3 Kombisa vadyondzi makumelo ya ku hambana loku, ku fana na: **ntwela, ntwalo**
- 4 Hlamusela ku hambana, ku fana na: mimpfumawulo ya /a/ na /o/ yi hambanile, kambe leswin'wana hinkwaswo eka rito swa fana!

HA ENDLA...

XIYENGE XA 1

- 1 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **ntwiwo, ntwisiso**
- 2 Vutisa vadyondzi: xana hi kwihi ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi?
- 3 Kombela mudyondzi ku ta khwatihata ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi, ku fana na: **ntwiwo, ntwisiso**
- 4 Hlamusela ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi.

XIYENGE XA 2

- 1 Lexi landzelaka, tsala rito leri exitsalelweni: **ntwalo**
- 2 Vutisa vadyondzi: **Xana hi wihi mpfumawulo wun'we lowu u nga wu sivaka eka rito leri ku ri endla ri va rito ro hambana?**
- 3 Tsala nongonoko wa mavonelo ya vadyondzi exitsalelweni, ku fana na: **hlala, dyuhala, tala, hala, lala**

WA ENDLA...

- 1 Tsala rito leri exitsalelweni: **ntwisiso**
- 2 Lerisa vadyondzi ku vumba marito man'wana yo tala hi laha va nga kotaka ha kona, va siva hi mpfumawulo wun'we ntsena eka rito.
- 3 Emakumu ka dyondzo, kombela vadyondzi ku ta tsala rin'we ra marito ya vona exitsalelweni.
- 4 Hlaya marito, kutani u hlamusela leswaku hi wihi mpfumawulo lowu siviweke. **ntshwukiso, ndzulamiso, ndzinganiso, ntiyiso**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

**Ku Hlaya Swin'we:**

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2**QHINGA RA NTWISISO: ENDLA MINKAMBISISO**

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<u>Xipelupelu xa William xo tlhariha</u>	U NGA SI SUNGULA KU HLAYA
	Vanhu emisaveni hinkwayo va tirhisa swipelupelu ku endla gezi. Hi tala ku vona swipelupelu ekusuhi na mati, hikuva eAfrika Dzonga, vanhu va tala ku tirhisa swipelupelu ku nyika matimba tipompo to pompa mati! Ndza tivutisa leswaku xitori lexi xi ta vulavula hi gezi kumbe mati?
Lexi i xitori xa ntiyiso xa William Kamkwamba. William u tirhise vutumbuluxi bya yena ku pfuna vanhu van'wana hi nkarhi wo tika swinene!	
William u kulele eka muganga lowuntsongo eMalawi lowu vuriwaka Wimbe. Loko William a ha rintsongo, a ku nga ri na gezi emugangeni wa ka vona. Vanhu va le mugangeni wa ka va William a va tshembele eka mati ya mpfula ku cheleta swimilana swa vona.	
Loko William a ri na malembe ya 14, ku ve na dyandza lerikulu eMalawi. A ku nga ri na swakudya swo ringanela, vanhu va muganga wa ka vona va sungule ku sika hi ndlala. Ndyangu wa ka va William a wu ri na swakudya swo ringanela ku dya swintsanana kan'we na vusiku ntsena. William u boheke ku tshika xikolo loko vatswari va yena va nga ha swi koti ku n'wi hakelela mali ya xikolo.	Ndzi endla nkambisiso wa leswaku 14 a ku ri lembe ro tika eka William wa vanhu.
Loko a nga endli nchumu, William a rhandza ku ya elayiburari ku ya hlaya. Siku rin'wana, William u kume buku leyi vuriwaka ' <i>Using Energy</i> '. Buku leyi a yi ri na xifaniso xa xipelupelu lexikulu eka khavhara ya le mahlweni. Buku leyi a yi hlamusela leswaku swipelupelu swi nga tirhisiwa ku tumbuluxa matimba. Buku leyi a yi nyika na swiletelo swo endla xipelupelu.	William a nga swi kotanga ku ya exikolweni, kambe u swi kotile ku ya elayiburari ku ya dyondza hi yexe. Ndzi endla nkambisiso wa leswaku William a tiyimiserile ku dyondza.

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
Hi siku rolero, William u teke xibocho xa leswaku u ta tisa gezi na mati emugangeni wa ka vona hi ku tirhisa xipelupelu xexo.	
Hambiswiritano, a swi nga olovi eka William ku kuma switirhisiwa hinkwaswo leswi a swi ri le bukwi. Loko tintangha ta yena ti ri le xikolweni, William u lave switirhisiwa laha ku lahliwaka kona swikirepe. William u kume swiphemu swa teretere ya khale, swiphemu swa rimba ra xikanyakanya xa khale, tiphayiphi ta pulasitiki, na swiphemu swa khale swa tinsimbhi.	William a lavalava laha ku lahliwaka swikirepe hambileswi vanhu va hlekisaka hi yena. Leswi swi ndzi pfuna ku endla nkambisiso wa leswaku William i munhu wo tiyimisela.
Eka masiku lawa William a lavalava laha ku lahliwaka swikirepe, vanhu a va ku i wa penga. A va n'wi vungunya. Va n'wi hlekile. Kambe William a nga pfumelelanga marito layo pfumala vumunhu ku n'wi sivela, hikuva a tiyimiserile ku hlanganisa xipelupelu xa yena.	
Ekaya, u tirhise swiletelo swa le bukwi na switirhisiwa hinkwaswo leswi a nga swi kuma ku hlanganisa xipelupelu xa yena lexitsongo. Vusiku byin'wana, u hetelele a hoxe phayiphi leyitsongo ya pulasitiki eka ndhawa leyi faneleke kutani xipelupelu xi sungula ku ndzuluka.	William u ringete switirhisiwa swo tala. Swilo swo tala leswi a nga swi ringeta a swi tirhanga. Kambe a nga lahlelanga thawula hi ku olova!
Xitumbuluxiwa lexintshwa xa William xi endle ndzilo wo ringanela ku lumeka tidlilopho ta mune na ku tlanga xiyanimoya endlwini ya ka vona! William u tirhise gezi leri ku hlaya na vusiku loko ku ri na xinyama hala handle. Mavoni lama a ma ri endlwini ya ka vona ma n'wi endle a titwa a ntshuxekile.	
Kambe William a lava ku endla swo tala ku tlula ku tisa gezi ekaya ka vona – William a lava ku tiyisisa leswaku vanhu hinkwavo va muganga wa ka vona va na gezi na mati yo cheleta swimilana swa vona. William u tirhe hi matimba ku hlanganisa xipelupelu lexikulu exikarhi ka muganga wa Wimbe. Hi matimba lama a ma huma eka xipelupelu xa vumbirhi u pompe mati ku suka eka xihlovo xo enta. Xihlovo lexi a xi vula leswaku va n'wapurasi va le Wimbe a va nga yimeli mpfula – nkarhi hinkwawo a ku ri na mati yo cheleta swimilana swa vona!	William a nga tiyimisela ku ti pfuna yena ntsena kambe na ku pfuna vanhu van'wana. Ndzi nga endla nkambisiso lowu hikuva William u akele vanhu va muganga hinkwawo xipelupelu!
Endzhaku ka malembenyana, n'wamahungu u fike eWimbe kutani a tsala xitori eka phephahungu hi xipelupelu xa William. Vanhu vo tala eMalawi na misava hinkwayo va sungule ku hlaya hi vonelo lero hlamarisa ra William.	

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
William u nyike mbulavulo eka vhidiyo a hlamusela hi leswi a swi endleke, leswaku vanhu va misava hinkwayo va nga tirhisa vonelo ra yena! Eku heteleleni, vanhu vo tala a va tsakisiwe hi vutumbuluxi bya William leswi nga endla leswaku va n'wi hakelela ku tlhelela exikolweni, hambi eyunivhesiti!	Vanhu van'wana emisaveni hinkwayo va endle nkambisiso hi xipelupelu xa William. Vanyingi lava nga tiviviki va fanele va ehleketela leswaku u tlharhile, hikuva va n'wi hakelele ku tlhelela exikolweni!
William wa ha tirha hi matimba ku tiyisisa leswaku vanhu hinkwavo va kuma gezi na mati.	William u tikomba a ha tiyimiserile ku oloxa swiphiko na ku pfuna vanhu van'wana.
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Hi swihi swiphiko leswi William a langutane na swona eka xitori?	<ul style="list-style-type: none"> • Muganga wa ka vona a wu nga ri na gezi. • A ku ri na ndlala emugangeni wa ka vona. • A fanele ku tshika xikolo. • A nga swi kumi switirhisiwa leswi faneleke ku endla xipelupelu xa yena.
William u tlhelela njhani exikolweni?	Vanhu va n'wi hakelele mali ya xikolo loko va ta va va hlaye hi xipelupelu xa yena!
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana ku humelele yini eka xitori leswi nga hi pfuna ku endla nkambisiso wa leswaku William u tlharhile na ku tiyimisela?	<ul style="list-style-type: none"> • William u ye mahlweni na ku dyondza na ku hlaya hambileswi a tshikile xikolo. • William u vone xifaniso xa xipelupelu kutani a teka xiboho xo xi endla. • William u lavalave swo endla xipelupelu laha ku lahliwaka swikirepe. • William u lavalave laha ku lahliwaka swikirepe hambileswi a va n'wi hleka. • William a nga yimanga hi xipelupelu xin'we lexintsongo – u endle xipelupelu lexikulu ku pfuna vanhu hinkwavo!



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 5**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - tsakisile
 - tsakisa
 - vungunywile
 - n'wamahungu

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi na xiphiko na wena vu	<i>Kombetela wena n'wini endzhaku munghana wa wena</i>
A hi ehlekete swin'we hi leswi hi nga swi endlaka	<i>Veka rintih ehenhla ka nhloko,u ehleketa</i>
A hi kumi tinhlamulo hi nkarhi	<i>Kombetela hlakala ra voko onge u ambale wachi</i>
Leswaku hi ta siya swiphiko endzhaku	<i>Kombetela endzhaku ka wena</i>

VHIKI 5

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Eka xitori lexi...
William u ololoxe xiphiko xa ...
William a nga hlamuseriwa tanihi munhu wo tsakisa hikuva ...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

ng	ntw	a
t	i	l
o	z	h
e	m	n
w	o	s

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: / **ng** / na / **ntw** /
- 2 Kambela mimpfumawulo hinkwayo na switatisi leswi nga le xitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: /**ntw**/-/**i**/-/**w**/-/**o**/ = **ntwiwo**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa wun'wana na wun'wana wa mimpfumawulo leyi – a va boheki ku tirhisa / **ng** / **kumbe** / **ntw** /
- 6 Komba vadyondzi leswi rito rin'wana ri vumbisiwaka swona, ku fana na: /**h**/-/**e**/-/**l**/-/**e**/ = **hele**

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **ng**, **ntw**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **ng**hasi, **ng**hala, **ng**hozi, **ng**hohe, **ng**hilazi, **Ng**hezimani, **nt**wanano, **nt**walo, **nt**welano, **nt**wisiso, **nt**wiwo

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

**Ku Hlaya Swin'we:**

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya**QHINGA RA NTWISISO: KOMISA/ ENDLA MINKAMBISISO****NTWISISO WO TSARIWA**

- 1 Loko dyondzo yi nga si sungula, tsala nhlokomhaka leyi landzelaka, swivutiso na swo sungula swivulwa exitsalelweni.
- 2 Hlaya swivutiso na vadyondzi, u va hlamusela loko swi fanerile.
- 3 Kombela vadyondzi ku hundzuluka va kanerisana hi swivutiso leswi na munghana.
- 4 Kutani, vadyondzi va fanele ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto, va tsala siku na nhlokomhaka, kutani va tsala tinhlamulo ta swivutiso.
- 5 Eka timinete ta ntlhanu to hetelela ta dyondzo, hlaya tinhlamulo na vadyondzi, u va pfumelela ku koroketa mintirho ya vona vini.

XIPELUPELU XA WILLIAM XO TLHARIHA

- 1 Xana William u kulele kwihi?
William u kulele e...
- 2 Xana William u dyondze njhani ku endla xipelupelu?
William u dyondze ku endla xipelupelu ...
- 3 Xana u ehleketa leswaku William i munhu wa njhani? Hikokwalaho ka yini ?
Ndzi ehleketa leswaku William u ... hikuva...

XIPELUPELU XA WILLIAM XO TLHARIHA - TINHLAMULO

- 1 Xana William u kulele kwihi?
William u kulele eWimbe / Malawi
- 2 Xana William u dyondze njhani ku endla xipelupelu?
William u dyondze ku endla xipelupelu ebukwini.
- 3 Xana u ehleketa leswaku William i munhu wa njhani? Hikokwalaho ka yini ?
Ndzi ehleketa leswaku William u tiyimiserile hikuva u vile na xivono xo tisa gezi emugangeni wa yena.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela Ku Hlaya 5**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.




Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli Nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, atoms, globes), mathematics (calculators, rulers, compasses), arts (pencils, paint palettes), and general education (books, graduation caps, lightbulbs).

Gireedi 3 KOTARA 3 Vhiki

6

**NKONGOMELO:
Ku ololoxa
swiphiso**



Malulamiso Ya Tlilasi

- 1 Eku sunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa swikombakomba swa marito leswi u nga ta swi lava na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo.
- 4 Tatisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: Swifaniso na tinhlokomhaka ta vantshwa lava va ololoxeke swiphiso emigangeni ya vona; Swifaniso swa William Kamkwamba na Kelvin Doe.
- 5 Endla ndzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo. Xikombiso: lavisisa vantshwa emisaveni hinkwayo lava va endleke ku hambana eka miganga ya vona ku fana na William na Kelvin.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.



Migingiriko Yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 30–32, A hi endleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 36, A hi hlayeni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 37–39, A hi endleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa un'wana loyi a ku pfunaka ku ololoxa swiphiso.

Musumbhunuku



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

PFUXETA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa khavhara ya le mahlweni eka Buku Leyikulu ya xitori: Kelvin Doe: DJ Focus
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Ku ololoxa swiphigo
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi dyondze yini hi nkongomelo lowu ku fikela sweswi?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana hi tihi tinxaka ta swiphigo leswi hi swi voneke eka switori leswi hi swi hlayeke eka lembe leri?
 - b Xana swi ololoxiwe njhani swiphigo leswi?
 - c Xana hi tihi tindlela ta kahle to ololoxa swiphigo?
 - d Xana hi tihi tindlela to biha to ololoxa swiphigo?
 - e Hikokwalaho ka yini ku ololoxa swiphigo swi ri na nkoka?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - kongomisa
 - betiri
 - xitumbuluxiwa

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi na xiphigo na wena vu	<i>Kombetela wena n'wini endzhaku munghana wa wena</i>
A hi ehlekete swin'we hi leswi hi nga swi endlaka	<i>Veka rintihlo ehenhla ka nhloko,u ehleketa</i>
A hi kumi tinhlamulo hi nkarhi	<i>Kombetela hlakala ra voko onge u ambale wachi</i>
Leswaku hi ta siya swiphigo endzhaku	<i>Kombetela endzhaku ka wena</i>



Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Kombela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka **Swivulwa swa Vun'we na Vunyingi**.
- 2 Kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–6 ekusuhi na ndzilakano, u tlula mintila exikarhi ka tinomboro.
- 3 Vitanela swivulwa swa vun'we leswi landzelaka. Vadyondzi va fanele ku tsala swivulwa leswi ekusuhi na nomboro leyi faneleke:
Swivulwa swa vun'we na vunyingi
 - 1 Kondlo ri dya chizi.
 - 2 Nhwala yi tshikela tandza.
 - 3 Wanuna u ringanisa vutomi bya yena.
 - 4 Wansati u sasekile.
 - 5 Nyimpfu yi dya byanyi.
 - 6 Nhlampfi yi dya xivungu.
- 4 Lexi landzelaka, lerisa vadyondzi ku tlhela va tsala swivulwa swi ya eka vunyingi, eka ntila lowu nga laha hansi.
- 5 Eka timinete ta ntlhanu to hetelela, tsala swivulwa leswi lulameke exitsalelweni, u karhi vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalelo yo koka loko u karhi u endla leswi.
- 6 Kutani, kombela vadyondzi ku komba patironi yin'wana na yin'wana leyi va yi vonaka, ku fana na: laha marito ma cincaka.
- 7 Khwatihata tipatironi leti, ku fana na:
Swivulwa swa vun'we na vunyingi
 - 1 Kondlo ri dya chizi.
Makondlo ma dya chizi.
 - 2 Nhwala yi tshikela tandza.
Tinhwala ti tshikela matandza.
 - 3 Wanuna u hlayisa vutomi bya yena.
Vavanuna va ringanisa vutomi bya vona.
 - 4 Wansati u sasekile.
Vavasati va sasekile.
 - 5 Nyimpfu yi dya byanyi.
Tinyimpfu ti dya byanyi.
 - 6 Nhlampfi yi dya xivungu.
Tinhlampfi ti dya swivungu.
- 8 Kombela vadyondzi ku ehleketa hi tipatironi leti loko va karhi va hlaya kumbe ku tsala.
- 9 Lerisa vadyondzi ku humesa khirayoni va koroketa ntirho wa vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Kelvin Doe: Dj Focus
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va vutisi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku hlanganisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.



Ku Tsala:

30 wa timinete

Ku hlela

NHLOKOMHAKA: Ehleketa hi xin'we xa switori leswi hi swi hlayeke lembe leri. Tsala papila u byela munghana kumbe xaka hi xiphiqu lexi xi nga kona eka xitori, na hi laha xiphiqu xi nga ololoxiwa ha kona.

NTIRHO: Tsala papila ra kwalomu ka 10 wa swivulwa.

KU LULAMISA:

- Tsala nongonoko wo kambela mahlelelo exitsalelweni u nga si sungula dyondzo yo tsala.
- Tsala mpapfarhuto to wa wena exitsalelweni u nga si sungula dyondzo. Katsa xihoxo xin'we kumbe swimbirhi.

NONGONOKO WO KAMBELA MAHLELELO:

- 1 Xana ndzi tsale onge ndzi vulavula na munhu un'wana?
- 2 Xana ndzi komisile xiphiqu eka xitori?
- 3 Xana ndzi tsarile vonelo ra mina hi laha xiphiqu xi nga ololoka ha kona?
- 4 Xana ndzi katsile ku xeweta na ku lela (Eka ...) (Hi rirhandzu...) ?
- 5 Xana ndzi ndzi tsale kwalomu ka 10 wa swivulwa swo hetiseka?
- 6 Xana marito hinkwawo ma na mpeleto lowu lulameke?
- 7 Xana xivulwa xin'wana na xin'wana xi sungula hi letere lerikulu?
- 8 Xana xivulwa xin'wana na xin'wana xi hetelela hi xihikahato lexi faneleke?

KOMBISA MAENDLELO YO HLELA (NDZA ENDLA)

- 1 Hlayela vadyondzi ehenhla nongonoko wa ku hlela.
- 2 Xo landzela, hlayela vadyondzi ehenhla mpapfarhuto wa wena.
- 3 Hlaya nongonoko wo hlela, nakambe u kombisa loko mpapfarhuto wa wena wu lulamile, kumbexana u lava ku endla ndzulamiso kumbe ku antswisa.
- 4 Kombisa ndlela yo lulamisa na vadyondzi.

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YO HLELA (WA ENDLA)

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Kumbela vadyondzi ku kuma laha va nga mpapfarhuta kona ntirho wo tsala.
- 3 Lexi landzelaka, kumbela vadyondzi ku hlaya nongonoko wo kambela mahlelelo na ku endla mindzulamiso kumbe ku antswisa loku lavekaka.
- 4 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllasini u khoma tinhlengeletano letitsongo- tiyisisa leswaku u tirha na ntlawa wo hambana wa vadyondzi eka ntirho wo tsala wun'wana na wun'wana.
- 5 Languta swihoxo leswi talaka ku endliwa eka matsalelo ya vadyondzi.

- 6 Kombela vadyondzi ku ku yingisa kutani u tsala swihoxo leswi talaka ku endliwa exitsalelweni.
- 7 Komba vadyondzi ku lulamisa swihoxo leswi.

5 Lweote 2020

Papirika tri ku oboloxa owiphigo: Mpampamhuro

le d
 @ka lungibe,
 tri dyondza tri ku oboloxa owiphigo. A ndzi lava
 ku ku byela tri xitoni bexi vuvuwaka 'Xikolo
 bexivawa xa fojo'.

Enka xitoni bexi fojo u ntunthera enka xikolo
 bexivawa.

Xiphigo tri beowaku u kuma xanisiwa enka
 xikolo xa yena bexivawa.

A ndzi lava ku ku byela tri xitoni bexi trikuwa
 ndzi toankrebe beowaku n'wini wa vhengebe u
 lavibe ku pfuna fojo.

Ndzi ethekerebe beowaku hankunene n'wini wa
 vhengebe u n'wi pfunibe enka fojo. U n'wi
 nyinkibe tintangu tintotwa bobo mbenge, u n'wi
 byenibe ku nghemeberebe enka xipani xa bobo ya
 mibenge naowona u n'wi pfunibe tri vaxanisi.

Ndzi dyondze beowaku minkanti hinkwayo owi
 kathebe ku pfuna van'wana na ku va na vunenre
 enka vona hambu loko tri nga va tivi.

tri nintandzu,

@heminkibe

y



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 6.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **ngHINGIRIKO wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta Mimpfumawulo, Ku Twananisa na ku Hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ntl**
- 2 Vula rito: **ntlawa**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we – wun'we: / **ntl**/-/**a**/-/**w**/-/**a**/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /**ntl**/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /**a**/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /**w**/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /**a**/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **ntl**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: /**ntl**/-/**a**/-/**w**/-/**a**/ = **ntlawa**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: /**ntla**/
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /**wa**/
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**ntla**/-/**wa**/ = **ntlawa**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ntl**
- 2 Vula rito: **ntlangu**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /**ntl**/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? /**a**/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /**n**/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumune eka rito? /**g**/
- 7 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /**u**/
- 8 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we – wun'we: /**ntl**/-/**a**/-/**n**/-/**g**/-/**u**/
- 9 Tsala rito exitsalelweni: **ntlangu**
- 10 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: /**ntl**/-/**a**/-/**n**/-/**g**/-/**u**/ = **ntlangu**
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula ra rito? /**ntla**/
- 12 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi ra rito? /**ngu**/
- 13 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**ntla**/-/**ngu**/ = **ntlangu**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku teka tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya ntl.**
- 2 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzelekano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 **ntlangelo**
 - 2 **ntlangu**
 - 3 **ntlawa**
 - 4 **ntlambya**
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____




Ntivontsalu:


15 wa timinete


Tsala (ma)leterere/ marito/ swivulwa hi ku koka


- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)leterere lamatsongo hi ku koka: **ntl**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)leterere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)leterere enhlaneni wa munghana un'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)leterere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)leterere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku kwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana kumbe swivulwa leswi tsariweke.

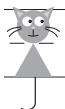


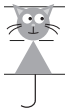
 ntlangelo

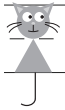
 ntlangu

 ntlawa

 ntlambya

 Basani u na ntlangu wa

 siku ra yena ra ku

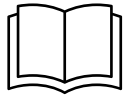
 velekiwa.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

QHINGA RA NTWISISO: ENDLA KU YELANISA

Kitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Kelvin Doe: DJ Focus Khavhara ya le mahlweni</p>	<p>Namuntlha, hi ta ya emahlweni hi endla ku yelanisa exikarhi ka xitori lexi na lexi hi nga xi hlaya vhiki leri nga hela xa Xipelupelu xa William xo tlhariha. Hi ta ehleketa hi laha switori leswi swi <i>fanaka</i> ha kona.</p>
<p>Lexi xi landzela xitori xa ntiyiso xa Kelvin Doe. Kelvin i munhu wo kota ku ti sungulela swilo loyi a tirhisaka vutumbuluxi na ku tiyimisela ka yena ku pfuna vaaka tiko va ka vona.</p>	<p>Ndzi nga endla ku yelanisa eka buku leyi hi nga yi hlaya ya William. Xitori lexi na xitori xa William i switori swa ntiyiso. Hi swimbirhi swi vulavula hi vanhu lava nga tirhisa vutumbuluxi bya vona ku pfuna van'wana.</p>
<p>Kelvin u velekiwe eFreetown, Sierra Leonnee. Loko a ha kula, ndhawuakelani ya va Kelvin eFreetown a yi ri na tilayini to tala ta gezi, kambe a va nga tisi gezi emakaya ya vanhu. A va va lumekela kan'we hi vhiki, minkarhi yin'wana. Minkarhi leyin'wana hinkwayo, a ku ri xinyama emakaya ya vanhu.</p>	<p>William na Kelvin a va nga ri na gezi emakaya ya vona loko va ha kula!</p>
<p>Loko Kelvin a ri na 10 wa malembe, u teke xiboho xa leswaku hi yena a nga ta pfuna ku ololoxa xiphiso xa gezi eka vaakelani va yena. Kelvin u sungule ku hlengeleta tinsimbi ta khale, michini leyi nga lahliwa na switirhisiwa swa gezi leswi nga onhaka. U handza handze mathini yo chela thyaka Freetown leyi hinkwayo ku kuma swikirepe leswi a swi lava ku ti dyondzisa hi swona.</p>	<p>Ndzi nga endla ku yelanisa kun'wana exikarhi ka Kelvin na William – hi vambirhi ka vona va teke xiboho xa leswaku ku ta va vona va nga ta tisa gezi etindhawini ta ka vona!</p>
<p>Hiloko, Kelvin a heta tiawara to tala a karhi a hlanganisa swiphemu swa khale swo onhaka swa xielektroniki ku endla leswaku swi tirha. U ti dyondzise vuinjiniyere hi ku ringeta, ku endla swihoxo na ku tiyimisela swinene.</p>	<p>Kelvin na William va lo ti dyondzisa vuinjiniyere! Hi vambirhi va fanele va ri vantshwa lava nga tiyimisela.</p>
<p>Loko Kelvin a ri na 13 wa malembe, a endle betiri hi ku tirhisa switirhisiwa swa khale, ku katsa soda, esidi, tinsimbi na thepi. Betiri leri a ri ri na matimba yo kota ku voningela tiyindlu ta le ndhawini ya ka vona na ku n'wi pfuna ku tirha na switumbuluxiwa swa yena leswintshwa.</p>	<p>William na Kelvin va tise ku vonakala emakaya ya vona na le makaya ya vaakelani!</p>
<p>Hiloko, Kelvin a twa hi ta khempu yo ti sungulela swilo leyi a yi fambisa hi muntshwa wa MuSierra Leonnee loyi a vitaniwa David Sengeh. David u tlhontlhe vantshwa ku ehleketa hi swiphiso swo tika swinene leswi tindhawu ta ka vona ti nga langutana na swona ku ta eka khempu ku ta swi ololoxa.</p>	<p>Ndzi yelanisa William na Kelvin hikuva ha vambirhi va tirhisa vuswikoti bya vona ku pfuna ku antswisa tindhawu ta ka vona. A va tirhisanga vuinjiniyere bya vona ku antswisa vutomi bya vona ntsena.</p>

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Kelvin u teke xiboho xa leswaku vantshwa va le ndhawini ya ka vona va pfumala rito. Kelvin u hlengelete xipanu kutani va ti tsarisela ku ya eka khempu ku ya hluvukisa swin'wana na swin'wana leswi va nga ta swi lava ku fambisa xitichi xa xiyanimoya. 'Loko ho va na xiyanimoya, hi nga njheka njhekisana hi timhaka leti khumbhaka ndhawu ya ka hina na Sierra Leone hinkwayo,' ku hlamusela Kelvin.</p>	
<p>Ekhempini ya David, Kelvin u tiakele xo hundzisa mahungu xa xiyanimoya na switirhisiwa swin'wana leswi lavekaka ku hangalasa mahungu hi xitichi xa xiyanimoya xa ndhawu ya ka vona.</p>	<p>Kelvin na William ha vambirhi va tirhile ku fikelela swilaveko swa tindhawu ta ka vona. Kelvin u endle swilo hinkwaswo swa xitichi xa xiyanimoya hikuva hi leswi a tshemba leswaku ndhawu ya ka vona ya swi pfumala. William u endle hinkwaswo leswi a swi pfumaleka ku pompa mati ku ya cheleta swimilana swa van'wapurasi hikuva u vone ku ri swona leswi vanhu va swi pfumalaka.</p>
<p>Loko a ake hinkwaswo leswi a swi pfumala, Kelvin u lave vatirhi va nkarhi hinkwawo. Xitichi xa xiyanimoya xa yena xi sungule ku hangalasa mahungu, ku hlaya mavonelo ya vanhu na miehleketo yo huma eka swihungwana swo koma, na ku tlanga vunanga. Eka xiyanimoya Kelvin u tiveka tanihi DJ Focus. Vito ra Kelvin ra vu DJ ri te hikokwalaho ka ku tshemba ka yena ka leswaku hi ku kongomisa, xitumbuluxiwa xin'wana na xin'wana xa koteka!</p>	
<p>Xitichi xa xiyanimoya xa vutlhari xa Kelvin a ku ri muxaka wa vutumbuluxi lebyi David a byi lava. Xikongomelonkulu xa David a ku ri ku hluvukisa magidi gidi ya vantshwa lava a va lorha hi ku ololoxa swiphiqu etindhawini ta ka vona. David a tshemba leswaku Kelvin a ri na vuswikoti na ku hisekela ku cinca vumundzuku bya vanhu va le Sierra Leone. Ku va Kelvin a tumbuluxe xitichi xa xiyanimoya swi endle leswaku a kuma xidlodlo xa le henhla eka khempu ya ximumu ya David.</p>	<p>David u tsakisiwile hi vutumbuluxi bya Kelvin. Muteki wa mahungu na vanhu emisaveni hinkwayo a va tsakisiwile hi vutumbuluxi bya William. Hi vambirhi ka vona i vantshwa vo tsakisa swinene.</p>
<p>David u sungule ku teka Kelvin tanihi ndzisana ya yena. A lava ku pfuna Kelvin ku ndlandlamuxa miehleketo na vuswikoti bya yena hi ku tirha na tiinjiniyere tin'wana. David u pfune ku lulamisela Kelvin ku ya ngenela nongonoko wo hlawuleka wa vuinjiniyere eyunivhesiti ya le Amerika leyi vuriwaka MIT.</p>	<p>Ndzi nga endla ku yelanisa. William na Kelvin a va ri na nkateko hikuva vanhu a va va tekela enhlokweni na ku va pfuna ku fikelela na ku endla swilo leswi fambelanaka na dyondzo!</p>

Kitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Kelvin a ri na 16 wa malembe, na ku va munhu lontsongo ku rhambiwa eka nongonoko lowu. A ku ri ro sungula Kelvin a huma eSierra Leone. Kelvin a tsakele nkarhi lowu wa ku tirha na tiinjiniyere leti nga na ntokoto na ku dyondza eka vona. Kambe, Kelvin a tsundzuka ekaya – ngopfu ngopfu manana wa yena.</p>	
<p>Eka inthavhiyu, Kelvin u vule leswaku, 'ku lehisa mbilu na ku hiseka i swa nkoka eka ku pfuna vuswikoti byo tumbuluxa.'</p> <p>Ku fikela namuntlha, Kelvin wa ha ya emahlweni ku tirhisa ku lehisa mbilu na ku hiseka ka yena ku fambisa xitichi xa xiyanimoya, ku tumbuluxa swilo leswintshwa, na ku pfuna ku endla vutomi bya vandyangu wa yena, ndhawu, na tiko swi antswa.</p>	<p>Ha vambirhi William na Kelvin va ha tirha ku pfuna ku antswisa vutomi bya vanhu van'wana!</p>

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana Kelvin u kulele kwihhi?	U kulele eFreetown, eSierra Leone.
A ku ri mani vito ro sandza ra Kelvin eka xitichi xa xiyanimoya xa yena?	Vito ra yena ro sandza a ku ri DJ Focus.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana hi kwihhi ku yelanisa loku u nga ku endlaka exikarhi ka William na Kelvin?	<ul style="list-style-type: none"> • Ha vambirhi va lo ti dyondzisa vujiniyere. • Ha vambirhi ka vona va kule va nga ri na gezi. • Ha vambirhi va teka xiboho xa ku ololoxa xiphiso xa gezi etindhawini ta ka vona. • Ha vambirhi a va ri na vutumbuluxi na ku tsakisa vanhu. • Sw. na sw.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela Ku hlaya 6.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cincywa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

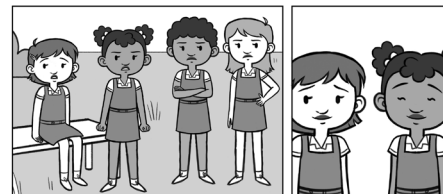
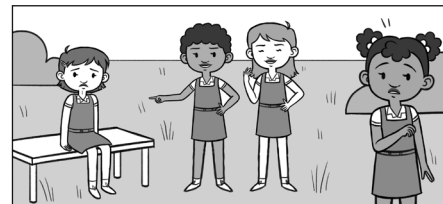
NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - fanaka
 - tsundzuka ekaya
 - ku ti sungulela

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi na xiphiko na wena vu	<i>Kombetela wena n'wini endzhaku munghana wa wena</i>
A hi ehleketa swin'we hi leswi hi nga swi endlaka	<i>Veka rintoho ehenhla ka nhloko,u ehleketa</i>
A hi kumi tinhlamulo hi nkarhi	<i>Kombetela hlakala ra voko onge u ambale wachi</i>
Leswaku hi ta siya swiphiko endzhaku	<i>Kombetela endzhaku ka wena</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawu ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vhiki leri nga hela, va ti endlele switori swa vona hi swifaniso.
- 4 Vhiki leri, vadyondzi va fanele tanihi mintlawu ku teka xiboho ku ehleketa hi xitori xa ntlawa.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 6 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 7 Kombela 1-2 wa mintlawu yo hambana ku avelana hi xitori xa ntlawa wa vona.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.





Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta Mimpfumawulo, Ku Twananisa na ku Hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ndz**
- 2 Vula rito: **ndzilo**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we-wun'we: **/ndz/-i/-l/-o/**
- 4 Vula mpfumawulo wun'we wo sungula wa rito: **/ndz/**
- 5 Vula mpfumawulo wun'we wa vumbirhi wa rito: **/i/**
- 6 Vula mpfumawulo wun'we wa vunharhu wa rito: **/l/**
- 7 Vula mpfumawulo wun'we wo hetelela wa rito: **/o/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **ndzilo**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: **/ndz/-i/-l/-o/ = ndzilo**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: **/ndzi/**
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: **/lo/**
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: **/ndzi/-lo/ = ndzilo**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ndz**
- 2 Vula rito: **ndzeho**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? **/ndz/**
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? **/e/**
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? **/h/**
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? **/o/**
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'wana na wun'wana: **/ndz/-e/-h/-o/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **ndzeho**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: **/ndz/-e/-h/-o/ = ndzeho**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula ra rito? **/ndze/**
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi ra rito? **/ho/**
- 12 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: **/ndze/-ho/ = ndzeho**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku humesa tibuku ta vona ta switoloveto kutani va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya ndz**
- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.

3 Vitanela marito lama landzelaka:

- 1 **ndzilo**
 - 2 **ndzimana**
 - 3 **ndzehho**
 - 4 **ndzisana**
 - 5 **ndzinganiso**
 - 6 **ndzulamiso**
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
 - 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
 - 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
 - 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

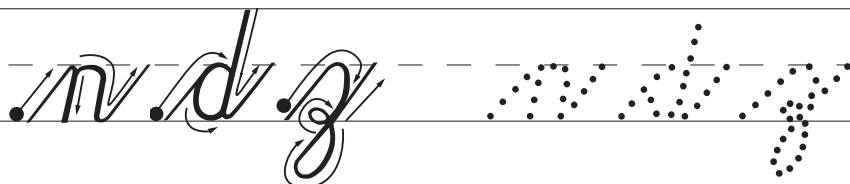
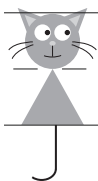


Ntivontsalo:


15 wa timinete

Tsala (ma) letere/marito/swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi mavumbelo lamanene ya (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **ndz**
- 2 Kombisa ku tsala (ma)letere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene kutani lava tsalaka hi ra ximatsi.
- 3 Kutani kombela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere eminhlaneni ya vanghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopa mpfumawulo/ marito/ swivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana / eka swivulwa leswi tsariweke.





 ndzilo

 ndzimana

 ndzeho

 ndzisana

 ndzinganiso

 ndzulamiso

 U nga huki hi ndzilo.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Tsala:

30 wa timinete

Ku Hangalasa na ku Andlala

NHLOKOMHAKA: Ehleketa hi xin'we xa switori leswi hi swi hlayeke lembe leri. Tsala papila u byela munghana kumbe xaka hi xiphiso lexi xi nga kona eka xitori, na hi laha xiphiso xi nga ololoxiwa ha kona.

NTIRHO: Tsala papila ra kwalomu ka 10 wa swivulwa.

RIMBA RA MATSALELO:

Eka ...

Hi dyondza hi ku ololoxa swiphiso. A ndzi lava ku ku byela hi...

Eka xitori lexi...

Xiphiso ...

A ndzi lava ku ku byela hi xitori lexi hikuva...

Ndzi ehleketa...

Ndzi dyondze leswaku...

Hi rirhandzu...

KU LULAMISA: Loko u nga si sungula dyondzo yo tsala, tsala mpfapfarhuto lowu mi wu hleleke hi Musumbhunuku exitsalelweni.

KU KOMBISA MAENDLELO YO HANGALASA (NDZA ENDLA)

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku u tirhisile nongonoko wa makambeleo yo hlela ku hlela mimpfapfarhuto ya wena.
- 2 Lexi landzelaka, byela vadyondzi leswaku namuntlha hi ta hangalasa na ku andlala xiphemo xa hina xo hetelela xa ku tsala.
- 3 Komba vadyondzi leswi u tlhelaka u tsarisa swona xiphemo xa wena xa ku tsala, xi ri na vito na siku.

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YO HANGALASA (WA ENDLA)

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto kumbe loko swi koteka, phepha ra A4 ro va hava nchumu ku tsala mapapila ya vona leswaku va ta nyika vaamukeri va wona hi ku olova.
- 2 Lerisa vadyondzi ku tsala siku na nhlokomhaka: **Papila mayelana na ku ololoxa swiphiso.**
- 3 Kombela vadyondzi ku tlhela va tsala swi basa xiphemo xa vona xo hetelela xa ku tsala, ku ri hava swihoxo.

- 4 Loko vadyondzi va ri na nkarhi, va nga dirowa mpfapfarhuto wa xihatla emakumu ka mapapila ya vona.
- 5 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllasini u pfuna lava tikeriwaka.

VADYONDZI VA ANDLALA KU TSALA KA VONA

- 1 Eka ntlhanu wa timinete to hetelela ta dyondzo, kombela vadyondzi ku veka swo tsala swa vona.
- 2 Kombela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na ku hlayela munghana leswi va swi tsaleke.
- 3 Loko vadyondzi va endlile leswi, kombela un'we kumbe vambirhi ku ta hlayela tllasi leswi va swi tsaleke.
- 4 Loko swi koteka, pfumelela vadyondzi ku muka na mapapila va ya nyika lava va tsaleleke vona. Leswi swi pfuna ku nyika nhlamuselo eka ku tsala.

12 Mthawuni 2020

Papirha tri ku oboloxa owipthigo

Eka lungibe,

tri dyondza tri ku oboloxa owipthigo. A ndzi lava ku ku byerla tri xitoni bexi vuvuwaka 'Xinkrobo bexintotwa xa fojo'.

Eka xitoni bexi fojo u nkhumbela eka xinkrobo bexintotwa.

Xipthigo tri beowaku u kuma xanidiwa eka xinkrobo xa yena bexintotwa.

A ndzi lava ku ku byerla tri xitoni bexi trikruwa ndzi toankrebe beowaku n'wini wa vhengebe u lavibe ku pfuna fojo.

Ndzi ehbereta beowaku hankunene n'wini wa vhengebe u n'wi pfunibe eka fojo. U n'wi nyinkibe tintangu tintotwa ta bobo ya mibenge, u n'wi byenibe ku nghenerebela eka xipamu xa bobo ya mibenge nazwana u n'wi pfunibe tri vaxanidi.

Ndzi dyondze beowaku minkanti trikwayo owi krathe ku pfuna van'wana na ku va na vunenre eka vona hambi bobo tri nga va tivi.

tri nintandzu,
Jhembiinkibe



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 6.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mipfumawulo:

15 wa timinete

Ku Siva Letere

NDZA ENDLA...

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta titoloveta ku langutisa ku hambana lokutsongo eka marito. Leswi swi hi pfuna ku va vahlayi vo antswa.
- 2 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **ndzeho, ndzilo**
- 3 Kombisa vadyondzi makumelo ya ku hambana loku, ku fana na: **ndzeho, ndzilo**
- 4 Hlamusela ku hambana, ku fana na: mimpfumawulo ya /eh/ na /il/ yi hambanile, kambe leswin'wana hinkwaswo eka rito swa fana!

HA ENDLA...

XIYENGE XA 1

- 1 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **ndzisana, ndzimana**
- 2 Vutisa vadyondzi: xana hi kwihi ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi?
- 3 Kombela mudyondzi ku ta khwatihata ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi, ku fana na: **ndzisana, ndzimana**
- 4 Hlamusela ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi.

XIYENGE XA 2

- 1 Lexi landzelaka, tsala rito leri exitsalelweni: **ntlawa**
- 2 Vutisa vadyondzi: **Xana hi wihi mpfumawulo wun'we lowu u nga wu sivaka eka rito leri ku ri endla ri va rito ro hambana?**
- 3 Tsala nongonoko wa mavonelo ya vadyondzi exitsalelweni, ku fana na: **lala, hala, tala, tsala, dyuhala**

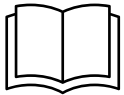
WA ENDLA...

- 1 Tsala rito leri exitsalelweni: **ndzimana**
- 2 Lerisa vadyondzi ku vumba marito man'wana yo tala hi laha va nga kotaka ha kona, va siva hi mpfumawulo wun'we ntsena eka rito.
- 3 Emakumu ka dyondzo, kombela vadyondzi ku ta tsala rin'we ra marito ya vona exitsalelweni.
- 4 Hlaya marito, kutani u hlamusela leswaku hi wihi mpfumawulo lowu siviweke. **vana, xisiwana, dzana, bana**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

QHINGA RA NTWISISO: ENDLA VUHLANGANISI

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Kelvin Doe: DJ Focus Khavhara ya le mahlweni</p>	<p>Namuntlha, hi ta ya emahlweni hi fananisa switori swa William na Kelvin. Namuntlha hi ta ya emahlweni hi ehleketa hi laha William na Kelvin va nga <i>hambana</i> ha kona.</p>
<p>Lexi xi landzelela xitori xa ntiyiso xa Kelvin Doe. Kelvin i munhu wo kota ku ti sungulela swilo loyi a tirhisaka vutumbuluxi na ku tiyimisela ka yena ku pfuna vaaka tiko va ka vona.</p>	
<p>Kelvin u velekiwe eFreetown, Sierra Leonnee. Loko a ha kula, ndhauakelani ya va Kelvin eFreetown a yi ri na tilayini to tala ta gezi, kambe a va nga tisi gezi emakaya ya vanhu. A va va lumekela kan'we hi vhiki, minkarhi yin'wana. Minkarhi leyin'wana hinkwayo, a ku ri xinyama emakaya ya vanhu.</p>	<p>Kelvin na William va kulele etindhawini to hambana. William u kulele edorobeni lerintsongo eMalawi, loko Kelvin a kulele edorobeni lerikulu eSierra Leonnee.</p>
<p>Loko Kelvin a ri na 10 wa malembe, u teke xiboho xa leswaku hi yena a nga ta pfuna ku ololoxa xiphiso xa gezi eka vaakelani va yena. Kelvin u sungule ku hlangeleta tinsimbi ta khale, michini leyi nga lahliwa na switirhisiwa swa gezi leswi nga onhaka. U handza handze mathini yo chela thyaka Freetown leyi hinkwayo ku kuma swikirepe leswi a swi lava ku ti dyondzisa hi swona.</p>	<p>Ndza tsundzuka leswaku William na yena u handza handze swilo leswi a ta swi tirhisa. William a vungunyiwa, kambe a swi vonaka onge a ku nga ri na loyi a hlekisa hi Kelvin loko a handza handza mathini yo chela thyaka.</p>
<p>Hiloko, Kelvin a heta tiawara to tala a karhi a hlanganisa swiphemu swa khale swo onhaka swa xielektroniki ku endla leswaku swi tirha. U ti dyondzise vujinjinyere hi ku ringeta, ku endla swihoxo na ku tiyimisela swinene.</p>	<p>Kelvin na William va ti dyondzise vujinjinyere, kambe William u ti dyondzise hi buku. Kelvin u tirhise ku ringeta na ku endla swihoxo.</p>
<p>Loko Kelvin a ri na 13 wa malembe, a endle betiri hi ku tirhisa switirhisiwa swa khale, ku katsa soda, esidi, tinsimbi na thepi. Betiri leri a ri ri na matimba yo kota ku voningela tiyindlu ta le ndhawini ya ka vona na ku n'wi pfuna ku tirha na switumbuluxiwa swa yena leswintshwa.</p>	<p>Kelvin na William va tise gezi etindhawini ta ka vona kambe hi tindlela to hambana – Kelvin u tumbuluxe betiri, loko William a endle xipelupelu.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Hiloko, Kelvin a twa hi ta khempu yo ti sungulela swilo leyi a yi fambisa hi muntshwa wa MuSierra Leonnee loyi a vitaniwa David Sengeh. David u tlhontlhe vantshwa ku ehleketela hi swiphiso swo tika swinene leswi tindhawu ta ka vona ti nga langutana na swona ku ta eka khempu ku ta swi ololoxa.</p> <p>Kelvin u teke xiboho xa leswaku vantshwa va le ndhawini ya ka vona va pfumala rito. Kelvin u hlengelete xipanu kutani va ti tsarisela ku ya eka khempu ku ya hlulukisa swin'wana na swin'wana leswi va nga ta swi lava ku fambisa xitichi xa xiyanimoya. 'Loko ho va na xiyanimoya, hi nga njheka njhekisana hi timhaka leti khumbhaka ndhawu ya ka hina na Sierra Leonne hinkwayo,' ku hlamusela Kelvin.</p>	<p>William na Kelvin va tirhise vuswikoti bya vona ku vulavurisa swilaveko leswi va nga swi vona etindhawini ta ka vona. Hambiswiritano, swilaveko leswi va nga swi vona a swi hambanile.</p>
<p>Ekhempini ya David, Kelvin u tiakele xo hundzisa mahungu xa xiyanimoya na switirhisiwa swin'wana leswi lavekaka ku hangalasa mahungu hi xitichi xa xiyanimoya xa ndhawu ya ka vona.</p>	
<p>Loko a ake hinkwaswo leswi a swi pfumala, Kelvin u lave vatirhi va nkarhi hinkwawo. Xitichi xa xiyanimoya xa yena xi sungule ku hangalasa mahungu, ku hlaya mavonelo ya vanhu na miehleketo yo huma eka swihungwana swo koma, na ku tlanga vunanga. Eka xiyanimoya Kelvin u tiveka tanihi DJ Focus. Vito ra Kelvin ra vu DJ ri te hikokwalaho ka ku tshemba ka yena ka leswaku hi ku kongomisa, xitumbuluxiwa xin'wana na xin'wana xa koteka!</p>	<p>William na Kelvin a va kongomise eka ku endla swilo swo hambana. Ndzi ehleketela leswaku hi mhaka leyi un'wana na un'wana a nga vona swilaveko swa tindhawu ta ka vona. Ndhawu ya ka va William a yi langutane na dyandza na ku pfumaleka ka mati ya swimilana swa vona. Kambe, Kelvin a tshama edorobeni laha vanhu a va nga byali swimilana. Kambe, u vone leswaku vanhu va pfumala ndlela leyi va nga ta tshama va tiva timhaka na ku burisana hi mavonelo ya vona.</p>
<p>Xitichi xa xiyanimoya xa vutlhari xa Kelvin a ku ri muxaka wa vutumbuluxi lebyi David a byi lava. Xikongomelonkulu xa David a ku ri ku hlulukisa magidi gidi ya vantshwa lava a va lorha hi ku ololoxa swiphiso etindhawini ta ka vona. David a tshemba leswaku Kelvin a ri na vuswikoti na ku hisekela ku cinca vumundzuku bya vanhu va le Sierra Leonne. Ku va Kelvin a tumbuluxe xitichi xa xiyanimoya swi endle leswaku a kuma xidlodlo xa le henhla eka khempu ya ximumu ya David.</p>	
<p>David u sungule ku teka Kelvin tanihi ndzisana ya yena. A lava ku pfuna Kelvin ku ndlandlamuxa miehleketo na vuswikoti bya yena hi ku tirha na tiinjiniyere tin'wana. David u pfune ku lulamisela Kelvin ku ya ngenela nongonoko wo hlawuleka wa vujiniyere eyunivhesiti ya le Amerika leyi vuriwaka MIT.</p>	<p>Ha vambirhi William na Kelvin va pfuniwe hi vanhu van'wana. Kelvin u kume un'wana endhawini ya ka vona loyi a nga n'wi pfunaka ku kuma dyondzo yo tala. Kambe vanhu lava nga pfuna William a va huma emisaveni hinkwayo.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Kelvin a ri na 16 wa malembe, na ku va munhu lontsongo ku rhambiwa eka nongonoko lowu. A ku ri ro sungula Kelvin a huma eSierra Leone. Kelvin a tsakele nkarhi lowu wa ku tirha na tiinjiniyere leti nga na ntokoto na ku dyondza eka vona. Kambe, Kelvin a tsundzuka ekaya – ngopfu ngopfu manana wa yena.</p>	
<p>Eka inthavhiyu, Kelvin u vule leswaku, 'ku lehisa mbilu na ku hiseka i swa nkoka eka ku pfuna vuswikoti byo tumbuluxa.'</p> <p>Ku fikela namuntlha, Kelvin wa ha ya emahlweni ku tirhisa ku lehisa mbilu na ku hiseka ka yena ku fambisa xitichi xa xiyanimoya, ku tumbuluxa swilo leswintshwa, na ku pfuna ku endla vutomi bya vandyangu wa yena, ndhawu, na tiko swi antswa.</p>	<p>Emakumu, ha vambirhi William na Kelvin i vanhu vo tsakisa hi vumbirhi bya vona lava nga endla tindhawu ta ka vona ti antswa hi tindlela ta vona ta nkoka!</p>
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>Hikokwalaho ka yini Kelvin a teke xiboho xo aka xitichi xa xiyanimoya?</p>	<p>Hikuva u ehleketela leswaku ndhawu ya ka vona a yi lava ndhawu leyi a va ta avelana na ku burisana hi mavonelo ya vona.</p>
<p>Hikokwalaho ka yini William a ake xipelupelu endhawini ya ka vona?</p>	<p>Hikuva a ku ri na dyandza na vanhu a va pfumala mati yo cheleta swimilana swa vona.</p>
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>Xana xitori lexi xi hambane njhani na xitori xa William?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kelvin na William va vone ku pfumala ko hambana eka tindhawu ta ka vona. • Kelvin na William va kulele etindhawini to hambana. • Kelvin na William va ti dyondzise vuinjiniyere hi tindlela to hambana. • Sw. na sw.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 6.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - Ku ringeta na xihoxo
 - handza
 - hluvukisa

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi na xiphiko na wena vu	<i>Kombetela wena n'wini endzhaku munghana wa wena</i>
A hi ehleketa swin'we hi leswi hi nga swi endlaka	<i>Veka rintoho ehenhla ka nhloko,u ehleketa</i>
A hi kumi tinhlamulo hi nkarhi	<i>Kombetela hlakala ra voko onge u ambale wachi</i>
Leswaku hi ta siya swiphiko endzhaku	<i>Kombetela endzhaku ka wena</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Eka xitori lexi...
Ndzi ehleketa leswaku Kelvin u ... hikuva...
Xitori lexi xi na vuxaka na nkongomelo wa 'Ku ololoxa swiphiko' hikuva...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

ntl	ndz	a
n	g	e
l	o	u
m	b	y
w	i	s

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: / **ntl** / na / **ndz** /
- 2 Kambela mimpfumawulo hinkwayo na switatisi leswi nga le xitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: /**ndz**/-/**i**/-/**a**/-/**n**/-/**a**/ = **ndzisana**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa wun'wana na wun'wana wa mimpfumawulo leyi – a va boheki ku tirhisa / **ntl** / **kumbe** / **ndz** /
- 6 Komba vadyondzi leswi rito rin'wana ri vumbisiwaka swona, ku fana na: /**m**/-/**b**/-/**a**/-/**n**/-/**g**/-/**a**/ = **mbanga**

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **ntl**, **ndz**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **ntlangelo**, **ntlangu**, **ntlawa**, **ntlambya**, **ndzilo**, **ndzimana**, **ndzeho**, **ndzisana**, **ndzinganiso**, **ndzulamiso**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KOMISA/ ENDLA VUHLANGANISI/ YELANISA

KU RUNGULA KUMBE KU TSALA NKOMISO WA XITORI

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta *ehleketa hi swiphemu swa nkoka swinene eka xitshuriwa.*
- 2 *Hi ta tlhela hi fananisa na ku kuma ku hambana eka switshuriwa.*
- 3 *Tsala rimba ra nkomo exitsalelweni.*
- 4 Lerisa vadyondzi ku tirhisa rimba ku hlamula xivutiso:
Tsalwa leri ri mayelana na...(2–3 wa swivulwa)
Xin'we lexi fanaka exikarhi ka William na Kelvin hi ...
Xin'we lexi hambanaka exikarhi ka William na Kelvin hi ...
Ndzi rhandza xitori xa Kelvin/ William hikuva ...
- 5 Hlamusela leswaku vadyondzi a va nge swi koti ku vula hinkwaswo leswi swi nga le ka xitshuriwa – va fanele va hlawula swiphemu leswi swi nga swa nkoka swinene.
Kombisa vadyondzi xikombiso xa wena. Vula u ku: ***Tsalwa leri ri mayelana na Kelvin Doe. U tidyondzise ku va injiniyere hi yexe na ku tisa ku vonakala ekaya ka vona. Xin'we lexi fanaka exikarhi ka William na Kelvin hi*** leswaku hi vambirhi va tidyondzise hi voxo ku endla gezi. ***Xin'we lexi hambanaka exikarhi ka William na Kelvin hi*** leswaku va tidyondzise hi tindlela to hambana. ***Ndzi rhandza xitori xa Kelvin hikuva*** ndzi tsakise hi mhaka ya leswaku u tumbuluxe xitichi xa Radio.
- 6 Nyika vadyondzi nkarhi wo ehleketa hi swiphemu leswi nga swa nkoka swinene eka xitshuriwa.
- 7 Kombela vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana va avelana mavonelo ya vona./ Kombela vadyondzi ku tsala nkomo wa vona va tirhisa rimba.
- 8 Hlanganisa tllasi hinkwayo.
- 9 Kombela 1–2 wa vadyondzi ku **avelana** na tllasi nkomo wa vona.
Endlani nkomo wa tllasi hinkwayo, ku fana na: ***Tsalwa leri ri mayelana na muntshwa loyi a vuriwaka Kelvin Doe. U tidyondzise gezi hi yexe na ku endla betiri ra yena na ku va na xitichi xa Radio. Xin'we lexi fanaka exikarhi ka William na Kelvin hi*** leswaku hi vambirhi va tisile swilaveko swa le migangeni ya vona. ***Xin'we lexi hambanaka exikarhi ka William na Kelvin hi*** leswaku va vone swilaveko swo hambana migangeni ya vona.
Hi tsakela xitori xa William hikuva handle ka William, muganga wa ka vona a wu ta va wu karhatekile. U pfunile swinene.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela Ku Hlaya 6**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.



Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli Nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.



Gireedi 3
KOTARA 3
Whiki
7

NKONGOMELO:
Ku dyondza
swilo swintshwa



Malulamiso Ya Tlilasi

- 1 Eku sunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa swikombakomba swa marito leswi u nga ta swi lava na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo.
- 4 Tatisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: Mintlangu leyi nga na swiletelo swo olova leswi vadyondzi va nga kotaka ku swi hlaya kutani va yi tlanga
- 5 Endla ndzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo. Xikombiso: Leswi munhu a nga va ka mutivi – nkulu eka swin'wana swintshwa.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.
- 8 Cinca mintlawo yo hlaya hi ku leteriwa loko swi fanerile.
- 9 Kunguhata makambelelo ya wena ya nkamafundza na ya mafundza ya vhiki.



Migingiriko Yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 40, A hi hlayeni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 41, A hi endleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 42, A hi hlayeni na Papila ra 43, A hi tsaleni

Nghingiriko 4: Tsala eka dayari hi swin'wana swintshwa leswi u lavaka ku swi dyondza.

Musumbhunuku



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

TIVISA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa Zandile a tirhisa inthanete eka Buku Leyikulu ya xitori: Zandile u tirhisa inthanete
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Ku dyondza swilo swintshwa
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi tiva yini ku fikela sweswi hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana hi dyondza njhani xilo lexintshwa?
 - b Xana hi swihi swilo leswintshwa leswi mi nga lavaka ku dyondza ku swi endla?
 - c Xana i mani a nga ku pfunaka ku dyondza swilo swintshwa?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - ndzavisiso
 - inthanete
 - mahungu

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Xihlanganisa va matiko hi laha hi ya ka kona	
Ku kuma swilo leswi u tsakelaka ku swi tiva	<i>Kombetela nhloko ya wena</i>
Eka khompyuta kumbe riqinqho	<i>Encenyeta ku thayipa eka khompyuta kumbe riqinqho</i>
Na un'wana kumbe u ri wexe	<i>Kombetela un'wana kumbe wena</i>
U nga dyondza swilo masiku hinkwawo	<i>Kombisa hinkwaswo hi mavoko</i>
Hi ku gugula wo photosa sweswi-sweswi	<i>Encenyeta hi ku photosa hi rintihlo ra wena</i>



Ntivotso

15 wa timinete

- 1 Kombela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku.
- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 ekusuhi na ndzilakano.
- 3 Tsala xivulwa lexi landzelaka exitsalelweni ekusuhi na nomboro 1: Ndzi dya mbhvacha na ku nwa juzi na vanghana va mina hi nkarhi wo wisa.
- 4 Xo landzela, tsala masivi lama landzelaka ekusuhi na tinomboro 2–5:
 - 2 Yena (wa xinuna)
 - 3 Yena (wa xisati)
 - 4 Vona
 - 5 Hina
- 5 Kombela vadyondzi ku tlhela va tsala xivulwa va sungula hi rito leri nyikiweke.
- 6 Eka timinete ta ntlhanu to hetelela, tsala swivulwa leswi lulameke exitsalelweni, u karhi vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalelo yo koka loko u karhi u endla leswi.
- 7 Kutani, kombela vadyondzi ku komba patironi yin'wana na yin'wana leyi va yi vonaka, ku fana na: laha xivulwa xi cincaka.
- 8 Khwatihata tipatironi tin'wana na tin'wana, ku fana na:
- 9 Ndzi dya mbhvacha na ku nwa juzi na vanghana va mina hi nkarhi wo wisa.
- 10 Yena (wa xinuna) u dya mbhvacha na ku nwa juzi na vanghana va yena hi nkarhi wo wisa.
- 11 Yena (wa xisati) u dya mbhvacha na ku nwa juzi na vanghana va yena hi nkarhi wo wisa.
- 12 Vona va dya mbhvacha na ku nwa juzi na vanghana va vona hi nkarhi wo wisa.
- 13 Hina hi dya mbhvacha na ku nwa juzi na vanghana va hina hi nkarhi wo wisa.
- 14 Lerisa vadyondzi ku humesa khirayoni va koroketa ntirho wa vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Zandile u tirhisa inthanete
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, vutisa leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfunisa vadyondzi ku hlenganisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.



Ku Tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsalela munghana kumbe xaka papila hi ku dyondza swilo swintshwa. Ndzimana yo sungula yi ta va hi ntokoto wa wena wo dyondza swilo swintshwa nkarhi lowu nga hundza. Ndzimana ya vumbirhi yi ta va hi swin'wana leswi u tsakelaka ku swi dyondza nkarhi lowu taka.

NTIRHO: Tsala kwalomu ka 10 wa swivulwa leswi nga hi tindzimana timbirhi.

QHINGA RO KUNGUHATA: Tsala nongonoko

TIVISA NHLOKOMHAKA YA KU TSALA.

- 1 Komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 2 Hi nomo, hlamusela mavonelo ya wena hi papila, ku fana na:
Ndzi dyondze ku tirhisa khamera. Ndzi lo ti dyondzisa! Ndzi nga tsakela ku dyondza xiFrench. Ndzi ehleketa leswaku ndzi lava muleteri – kumbe 'App'!

KU KOMBISA QHINGA RO KUNGUHATA (NDZA ENDLA)

- 1 Dirowa rimba ra nkunguhato eka tlhelo rin'we ra xitsalelo.
- 2 Komba vadyondzi leswi u endlisaka swona nongonoko hi ku hlamula swivutiso.
- 3 Hetisa kungu eka tlhelo lerin'wana ra xitsalelo.

<p>Swivutiso swa makunguhatele</p> <p>Ndzimana ya 1</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Xana u dyondze hi swa ku yini? 2 Xana u swi dyondze njhani? 3 Xana ntokoto wa kona a wu ri njhani? 4 Xana u dyondze yini hi ku dyondza swilo swintshwa? <p>Ndzimana ya 2</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Xana u nga tsakela ku dyondza yini? Hikokwalaho ka yini? 2 Xana u ta xi dyondza njhani xilo lexi xintshwa? 3 Xana u ehleketa leswaku ntokoto wu ta va njhani? 4 Xana hi tihidi dyondzo leti u nga ta ti tirhisa ku suka eka ndzimana ya 1 ku ku pfuna sweswi? 	<p>Kungu</p> <p>Ndzimana ya 1</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Ku tirhisa khamera. Hikwaswo swa ku teka swifaniso. 2 Ndzi xave buku kutani ndzi ti dyondzisa mina n'wini. Ndzi ti toloveti no ti toloveti. 3 A ku ri ntokoto wa kahle hikuva ndzi vone vuswikoti bya mina byi hlulukile swinene! 4 Ndzi dyondze leswaku swi teka nkarhi wo tala ku ti toloveti ku dyondza swilo swintshwa. <p>Ndzimana ya 2</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 XiFrench. Ndza ri tsakela ririmi leri. Ndzi ehleketa leswaku swi na nkoka ku vulavula tindzimi to tala. 2 Ndzi ta tirhisa 'App' eka riqingo ra mina. 3 Ndzi ehleketa leswaku swi ta tsakisa swi tlhela swi va na ntlhontlho. Ndzi ehleketa leswaku swi ta lava ntirho wo tala. 4 Ndzi dyondze leswaku ku dyondza swilo swintshwa swi lava ku ti toloveti. Ndzi ta swi tsundzuka sweswo na ku ti toloveti xiFrench swinene leswaku ndzi kota ku dyondza!
--	---

VADYONDZI VA TIRHISA QHINGA RO KUNGUHATA (WA ENDLA)

- 1 Kombela vadyondzi ku pfala mahlo ya vona kutani va ehleketa hi swin'wana leswi va nga swi dyondza na swin'wana swintshwa leswi va nga tsakelaka ku swi dyondza.
- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana, ku avelana mavonelo ya vona.
- 3 Komba vadyondzi rimba ra nkunguhato exitsalelweni, u va byela ku tirhisa rimba leri ku kunguhata ku tsala ka vona, tanihi laha u endleke ha kona.
- 4 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 5 Byela vadyondzi leswaku va fanele ku tsala mavonelo ya vona – a va **fanelangi** va kopa kungu ra wena.
- 6 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllasini u khoma tinhlengoletano letitsongo.

KunguNdzimana ya 1

1. Ku endha xipfananghote xa mina xa nguvu.
2. Ndzi langute vhidziyo eka niqingo na manana wa mina eka 'youtube' kutani ndzi ti dyondziwe tri ku languta eka vhidziyo.
3. A wu ni ntokoto wa kathe hikuwa un'wana na un'wana endhawini ya ka tina a lava ndzi n'wi endhera!
4. Ndzi dyondze beowaku owi tenka ku titoboveta ko tana ku dyondza owin'wana owintohwa na ku va kathe eka owona.

Ndzimana ya 2

1. Ku endha owiambaro owa mina.
2. Ndzi ta languta tivhidziyo eka 'youtube'.
3. Ndzi etheketa beowaku owi ta toankisa. Ndzi nga endha owiambaro owo nhandzeka beowi manana wa mina a nga ta toandzeka ku owi xava. Ndzi etheketa beowaku owi ta va na ntinto wo tana.
4. Ndzi dyondze beowaku ku dyondza xin'wana xintohwa owi lava ku titoboveta naowona a tri nkantwi hinkwawo owi nga ta va kathe tri nkantwi wo dungula. Ndzi ta toundzuka ku betisa m'inku!



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 7**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **ngHINGIRIKO wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta Mimpfumawulo, Ku Twananisa na ku Hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **mpf**
- 2 Vula rito: **mpfula**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we – wun'we: / **mpf**/-/u/-/l/-/a/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: / **mpf**/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /u/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /l/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /a/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **mpfula**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: / **mpf**/-/u/-/l/-/a/ = **mpfula**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: /**mpfu**/
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /**la**/
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: / **mpfu**/-/la/ = **mpfula**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **mpf**?
- 2 Vula rito: **mpfuvu**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? / **mpf**/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? /u/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /v/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /u/
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we – wun'we: /**mpf**/-/u/-/v/-/u/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **mpfuvu**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: / **mpf**/-/u/-/v/-/u/= **mpfuvu**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula ra rito? / **mpfu**/
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi ra rito? /**vu**/
- 12 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: / **mpfu**/-/vu/ = **mpfuvu**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku teka tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya mpf**
- 2 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzelekano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 **Mpfula**
 - 2 **Mpfuvu**
 - 3 **Mfenhe**
 - 4 **Mpfhuka**
 - 5 **Mpfundla**
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

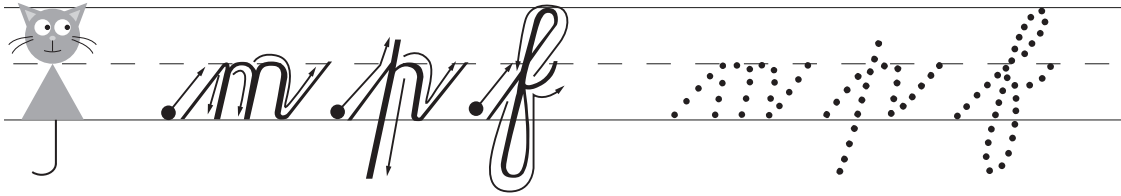


Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere/ marito/ swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **mpf**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa munghana un'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku kwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana kumbe swivulwa leswi tsariweke.



mpfula

mpfumu

mpfenhe

mpfuka

mpfundla

Tolo ku nile mpfula ya

xihangu.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

QHINGA RA NTWISISO: KAMBISISA TSALWA

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Zandile u tirhisa inthanete</p> <p>Zandile a rhandza switroberi. Kambe switroberi a swi durha swinene evhengeleni!</p> <p>Siku rin'wana, manana wa Zandile a lava timbewu ta kwembe. Manana u hundzuluxele rhaki, a lavana na timbewu.</p> <p>Hi loko Zandile a vona phakete ra timbewu ta switroberi!</p> <p>'Manana, xana hi nga xava timbewu leti?' a vutisa.</p> <p>Manana u langute nxavo: R28. 'Heyi! Ta durha!' a vula.</p> <p>Kambe u pfumele hi nhloko kutani a teka timbewu.</p>	<p>Xana Zandile u kume yini evhengeleni?</p> <p>Oho! U kume phakete ra timbewu ta switroberi leswaku a ta ti byalela switroberi swa yena ekaya.</p>
<p>Loko va fika ekaya, manana wa Zandile u n'wi nyike phakete ra yena ra timbewu ta switroberi. 'A ndzi si tshama ndzi swi byala leswi!' ku vula Manana. 'U fanele u ti kumela ndlela yo swi kurisa hi mfanelo.'</p> <p>'Kambe a ndzi ehleketa leswaku swimilana hinkwaswo swa fana?' Zandile a vutisa.</p> <p>'Swimilana swo hambana swi lava swilo swo hambana,' ku hlamusela manana wa yena.</p> <p>'Swimilana swin'wana swi lava dyambunyana. Swin'wana swimilana swi lava dyambu ro tala. Swimilana swin'wana swi lava swimatana. Swin'wana swimilana swi lava mati yo tala!'</p>	<p>Swimilana swi lava yini ku kula? Ndza swi vona, swimilana swin'wana swi lava dyambunyana na swimatana, swimilana swin'wana swi lava dyambu na mati yo tala. Kambe swimilana hinkwaswo swi lava dyambu na mati ku kula.</p>
<p>Zandile a nga lavi ku tlanga hi timbewu ta switroberi, a ti durha swinene!</p> <p>'Ndzi nga endla njhani ku tiyisisa leswaku switroberi swa mina swi kula hi mfanelo?' Zandile a tivutisa.</p>	<p>Zandile u tivutisa hi yini? Oho! U tivutisa hi laha a nga endlaka ha kona leswaku timbewu ti kula hi mfanelo.</p>
<p>Zandile u yile ehandle. U vone muakelani wa vona, Gogo Minah, a tshame emasaneni. 'Avuxeni Gogo,' a vula.</p> <p>'Ahe, kunjhani,' ku vula Gogo Minah.</p> <p>'U tshama u byala switroberi?' Zandile a vutisa.</p> <p>'E-e, a ndzi si tshama ndzi byala,' a vula.</p>	<p>Xana Zandile u n'wi vutisa yini Gogo Minah?</p> <p>Zandile u vutise Gogo Minah loko a tshame a byala switroberi.</p>

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Mixo lowu nga landzela endzhaku ka kereke, Zandile u vone munghana wa sesi wa yena, Lindi. 'Kunjhani Lindi,' a vula.</p> <p>'Ndzi pfukile Zandile,' ku hlamula Lindi.</p> <p>'U tshama u byala switroberi?' Zandile a vutisa.</p> <p>'E-e, a ndzi si tshama ndzi byala. Ndzi rivaleli!' a vula.</p>	<p>Xana Zandile u n'wi vutisa yini Lindi? Zandile u vutisa Lindi loko a tshame a byala switroberi.</p>
<p>Madyambu walawo, sesi wa Zandile, Sonto, u va bele riqingho ku suka eJohannesburg. Manana u nyike Zandile riqingho.</p> <p>'I yini leswintshwa?' ku vutisa Sonto.</p> <p>'A swi talanga. Manana u ndzi xavele phakete ra timbewu ta switroberi! Ndzi lava ku ti byala, kambe a ndzi swi tivi ku ti byala,' a vula.</p> <p>'U nga kuma swin'wana na swin'wana eka inthanete!' ku vula Sonto. 'Tirhisa riqingho ra manana,' a vula. 'Ndzi ta ku rhumelela 'data'.'</p>	<p>Zandile u vulavula na mani eka riqingho? Oho! U vulavula na Sonto, sesi wa yena, eka riqingho.</p>
<p>Vusiku byebyo, manana u pfulele Zandile inthanete. 'Sonto u ku rhumelele 'data',' ku vula manana, kutani a nyika Zandile riqingho.</p> <p>Ehenhla ka pheji a ku tsariwe 'Google'.</p> <p>'Ndzi endla yini?' ku vutisa Zandile.</p> <p>'Tsala leswi u lavaka swona laha,' ku hlamusela manana.</p> <p>Zandile u tsale: Ndzi byala njhani switroberi. Hiloko a tlhava kunupu ya ku kamba.</p>	<p>Xana Zanele a kamba yini eka inthanete? Oho! Zandile a kambisisa leswaku a nga byala njhani switroberi.</p>
<p>Endzhaku ka tisekhondi, ku hume nongonoko wa tivhidiyo na tiatikili. Zandile u tlhava 'tlanga' eka vhidiyo.</p>	<p>Ku na tinhlamulo tingani eka xivutiso xa Zandile? Oho, ndza swi vona, ku na 4 wa tinhlamulo ta xivutiso.</p>
<p>Loko Zandile a langute vhidiyo, u dyondze swo tala.</p> <p>U dyondze leswaku swimilana swa switroberi swi lava 8 wa tiawara ta dyambu siku rin'wana na rin'wana.</p> <p>U dyondze leswaku swimilana leswi swi lava mati yo tala.</p> <p>U dyondze leswaku u fanele ku yima kwalomu ka mavhiki ya mune ku kuma mihandzu.</p>	<p>Xana Zandile u dyondza yini hi switroberi na masana ya dyambu? Oho, u dyondza leswaku switroberi swi lava 8 wa tiawara ta dyambu siku rin'wana na rin'wana.</p>

<p>Kitshuriwa</p> <p>Hi siku leri landzelaka loko xikolo xi humile, Zandile u yile ehandle na timbewu ta yena.</p> <p>U byale timbewu ta yena eka xiphemu xa jarata laha ku nga na dyambu. U byale timbewu endzeni ka swibye, ku fana na leswi a nga swi vona eka vhidiyo. U chelete timbewu.</p> <p>U rindzele mihandzu hi mahlo ngati!</p>	<p>Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)</p> <p>Xana Zandile u swi tivise ku yini ku byala timbewu ta yena? U swi dyondze eka vhidiyo leyi a nga yi languta eka inthanete! Languta – wa swi tiva leswi a faneleke ku endla swona!</p>
<p>Swivutiso swo landzelerisa</p> <p>Xana manana wa Zandile u n’wi xavele yini evhengeleni?</p> <p>Xana Zandile u tirhise yini ku dyondza ku byala timbewu ta switroberi?</p> <p>Xana Zandile u dyondze yini hi leswi switroberi swi lavaka swona ku kula?</p>	<p>Tinhlamulo leti languteriweke</p> <p>U n’wi xavele phakete ra timbewu ta switroberi.</p> <p>U tirhise riqingho ra manana wa yena. U tirhise Google. U tirhise inthanete.</p> <ul style="list-style-type: none"> • U dyondze leswaku switroberi swi lava 8 wa tiawara edyambyini siku rin’wana na rin’wana. • U dyondze leswaku swimilana leswi swi lava mati yo tala. • U dyondze leswaku u fanele ku yima kwalomu ka 4 wa mavhiki ku nga si huma mihandzu.
<p>Xivutiso xa hikokwalaho ka yini</p> <p>Xana Zandile u dyondze njhani ku byala timbewu ta switroberi?</p>	<p>Tinhlamulo leti languteriweke</p> <ul style="list-style-type: none"> • U kambisise eka inthanete. • Sesi wa yena Sonto u rhumele ‘data’ eka riqingho ra manana wa yena. Kutani u tirhise inthanete. • U langute vhidiyo leyi a yi komba ndlela yo byala timbewu ta switroberi.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphepha yo tirhela Ku hlaya 7.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete. va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cincywa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

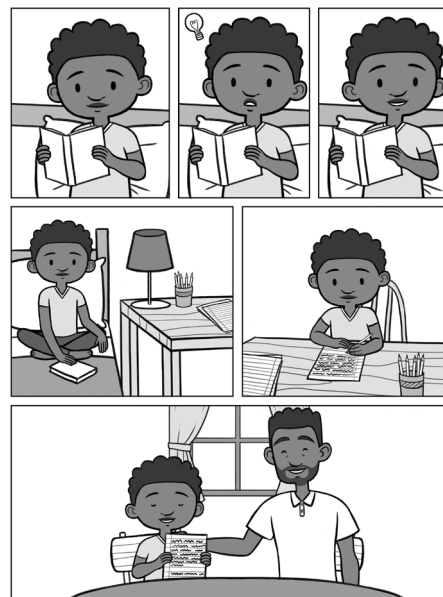
NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - switirhisiwa
 - atikili
 - layiburari
 - lomba

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Xihlanganisa va matiko hi laha hi ya ka kona	
Ku kuma swilo leswi u tsakelaka ku swi tiva	<i>Kombetela nhloko ya wena</i>
Eka khompyuta kumbe riqinqho	<i>Encenyeta ku thayipa eka khompyuta kumbe riqinqho</i>
Na un'wana kumbe u ri wexe	<i>Kombetela un'wana kumbe wena</i>
U nga dyondza swilo masiku hinkwawo	<i>Kombisa hinkwaswo hi mavoko</i>
Hi ku gugula wo photosa sweswi-sweswi	<i>Encenyeta hi ku photosa hi rintihlo ra wena</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawana ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawana wun'wana na wun'wana khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.





Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta Mimpfumawulo, Ku Twananisa na ku Hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **tlh**
- 2 Vula rito: **tlhibuka**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we-wun'we: **/tlh/-/i/-/b/-/u/-/k/-/a/**
- 4 Vula mpfumawulo wun'we wo sungula wa rito: **/tlh/**
- 5 Vula mpfumawulo wun'we wa vumbirhi wa rito: **/i/**
- 6 Vula mpfumawulo wun'we wa vunharhu wa rito: **/b/**
- 7 Vula mpfumawulo wun'we wa vumune wa rito: **/u/**
- 8 Vula mpfumawulo wun'we wa vuntlhanu wa rito: **/k/**
- 9 Vula mpfumawulo wun'we wo hetelela wa rito: **/a/**
- 10 Tsala rito exitsalelweni: **tlhibuka**
- 11 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: **/tlh/-/i/-/b/-/u/-/k/-/a/ = tlhibuka**
- 12 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: **/thli/**
- 13 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: **/bu/**
- 14 Vula peletwana ra vunharu ra rito: **/ka/**
- 15 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: **/thli/-/bu/-/ka/ = tlhibuka**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **tlh**
- 2 Vula rito: **tlhela**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? **/tlh/**
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? **/e/**
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? **/l/**
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? **/a/**
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'wana na wun'wana: **/tlh/-/e/-/l/-/a/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **tlhela**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: **/tlh/-/e/-/l/-/a/ = tlhela**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula ra rito? **/tlhe/**
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi ra rito? **/la/**
- 12 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: **/tlhe/-/la/ = tlhela**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku humesa tibuku ta vona ta switoloveto kutani va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya tlh**
- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 **Thibuka**
 - 2 **Thantlha**
 - 3 **Therisa**
 - 4 **Thela**
 - 5 **Thari**
 - 6 **Thava**
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

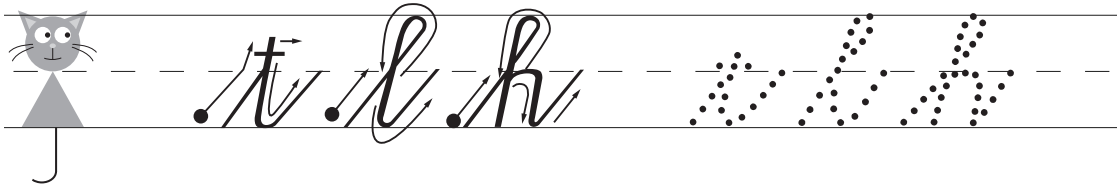
Marito: _____


**Ntivontsalo:**


15 wa timinete


Tsala (ma) letere/marito/swivulwa hi ku koka


- 1 Dyondzisa vadyondzi mavumbelo lamanene ya (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **tlh**
- 2 Kombisa ku tsala (ma)letere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene kutani lava tsalaka hi ra ximatsi.
- 3 Kutani kombela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere eminhlaneni ya vanghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopa mpfumawulo/ marito/ swivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana / eka swivulwa leswi tsariweke.

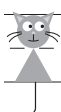



 tlhibuka


 tlhantlha

 tlherisa

 tlhela

 tlhari

 tlhava

 Zipi yi ta tlhibuka.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Tsala:

30 wa timinete

Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsalela munghana kumbe xaka papila hi ku dyondza swilo swintshwa. Ndzimana yo sungula yi ta va hi ntokoto wa wena wo dyondza swilo swintshwa nkarhi lowu nga hundza. Ndzimana ya vumbirhi yi ta va hi swin'wana leswi u tsakelaka ku swi dyondza nkarhi lowu taka.

NTIRHO: Tsala kwalomu ka 10 wa swivulwa leswi nga hi tindzimana timbirhi.

RIMBA RA MATSALELO:

Eka ...

Ndzi tsalela ku ku byela hi...

Ndzi dyondze hi/ eka ...

Ku dyondza swin'wana swintshwa a swi ... hikuva ...

Ndzi dyondze leswaku ...

Leswi nga ta landzela, ndzi nga tsakela ku dyondza ... hikuva ...

Ndzi ta ...

Ndzi ehleketa ...

Sweswi ndza swi tiva ...

Hi rirhandzu

....

KU LULAMISA: U nga si sungula dyondzo ya ku tsala, tsala kungu leri u ri endleke hi Musumbhunuku exitsalelweni.

KU KOMBISA NDLELA YO MPFAPFARHUTA (NDZA ENDLA)

- 1 Tsundzuxa vadyondzi hi kungu leri mi ri endleke hi Musumbhunuku.
- 2 Hlaya kungu leri tsariweke exitsalelweni.
- 3 Lexi landzelaka, hlaya rimba ra matsalelo na vadyondzi.
- 4 Kombisa leswi u nga ta hetisisa swona rimba ra matsalelo u tirhisa kungu ra wena, ku fana na:

Eka Nicki

Ndzi tsalela ku ku byela hi leswi ndzi nga dyondzisa swona ku tirhisa khamera. Ndzi dyondze hinkwaswo hi ku teka swifaniso. **Ndzi dyondze hi** ku hlaya buku mayelana na tikhamera. **Ku dyondza swin'wana swintshwa a swi** ri ntokoto wa kahle **hikuva** ndzi ti vone ndzi antswa. **Ndzi dyondze leswaku** swi lava ku ti toloveta ko tala ku dyondza swin'wana swintshwa.

Leswi nga ta landzela, ndzi ta tsakela ku dyondza xiFrench hikuva ndzi ehleketa

leswaku swi na nkoka ku vulavula tindzimi to tala.

Ndzi ta tirhisa 'App' eka riqingo ra mina. **Ndzi ehleketa** leswaku swi ta tsakisa na ku va na mpfuno swinene ku tiva xiFrench! **Sweswi ndza swi tiva** leswaku swi ta lava ndzi ti toloveta swinene.

Xana u lava ku dyondza yini?

Hi rirhandzu

Gugu

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YA MPFAMPFARHUTO (WA ENDLA)

- 1** Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2** Lerisa vadyondzi ku tsala siku na nhlokomhaka: **Papila mayelana na ku dyondza swilo swintshwa: Mpapfarhuto**
- 3** Kombela vadyondzi ku kuma kungu ra vona ra hi Musumbhunuku na ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 4** Kombela vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo va tirhisa makungu ya vona.
- 5** Byela vadyondzi leswaku va nga engetela swivulwa swo tala kumbe vuxokoxoko loko va ri na nkarhi.
- 6** Tsundzuxa vadyondzi hi maqhinga lawa va nga ma tirhisaka ku va pfuna.
- 7** Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tllasini u pfuna vadyondzi lava tsandzekaka.

19 Lweote 2020

Papila tri ku dyondza owiko owintotwa:
Mpfapanturo

Ekka nomoa

ndzi toankela ku byela tri nkantiri lowu ndzi nga dyondza ku endha xipfambanghote xa mina xa nguwu. ndzi dyondze tri ku languta vhidziyo eka 'youtube' eka niqingo na manana wa mita. Ku dyondza owin'wana owintotwa a wu ni ntokoto wa kathe trikwa un'wana na un'wana endhawini ya ka trina a lava ku endhewiwa tri mita. owipfambanghote owa mina owi pfunibe vanhu vo tala va tohama va tlayio-ekibe. ndzi dyondze beowanku owi teka ku titoboveta ko tala ku dyondza xiko xintotwa na ku va kathe eka xona.

beowi handzeranka, ndzi nga toankela ku endha owiambako owa mina trikwa ndzi nga endha owiambako owa mina owo handzerka beowi manana wa mina a nga ta toankela ku owi xava. ndzi ta languta vhidziyo eka 'youtube'. ndzi ehbereta beowanku owi ta va na ntintu owinene. Sweowi ndza owi tiva beowanku ku dyondza xiko xintotwa owi lava ku titoboveta na woona tri nkantiri trikwayo owi nga ta va kathe tri nkantiri wo zungula. ndzi ta toundzuka ku bevia mbuku!
Hi vintandzu,
phibioiwe



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 7.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune



Ndzemuko Wa Mimpfumawulo Na Mipfumawulo:

15 wa timinete

Ku Siva Letere

NDZA ENDLA...

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta titoloveta ku langutisa ku hambana lokutsongo eka marito. Leswi swi hi pfuna ku va vahlayi vo antswa.
- 2 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **mpfhuka, mpfula**
- 3 Kombisa vadyondzi makumelo ya ku hambana loku, ku fana na: **mpfhuka, mpfula**
- 4 Hlamusela ku hambana, ku fana na: mimpfumawulo ya /k/ na /l/ yi hambanile, kambe leswin'wana hinkwaswo eka rito swa fana!

HA ENDLA...

XIYENGE XA 1

- 1 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **tlhari, tlhava**
- 2 Vutisa vadyondzi: xana hi kwihi ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi?
- 3 Kombela mudyondzi ku ta khwatihata ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi, ku fana na: **tlhari, tlhava**
- 4 Hlamusela ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi.

XIYENGE XA 2

- 1 Lexi landzelaka, tsala rito leri exitsalelweni: **mpfula**
- 2 Vutisa vadyondzi: **Xana hi wihi mpfumawulo wun'we lowu u nga wu sivaka eka rito leri ku ri endla ri va rito ro hambana?**
- 3 Tsala nongonoko wa mavonelo ya vadyondzi exitsalelweni, ku fana na: **hlawula, rhula, kula, sula, gula, bula**

WA ENDLA...

- 1 Tsala rito leri exitsalelweni: **tlhela**
- 2 Lerisa vadyondzi ku vumba marito man'wana yo tala hi laha va nga kotaka ha kona, va siva hi mpfumawulo wun'we ntsena eka rito.
- 3 Emakumu ka dyondzo, kombela vadyondzi ku ta tsala rin'we ra marito ya vona exitsalelweni.
- 4 Hlaya marito, kutani u hlamusela leswaku hi wihi mpfumawulo lowu siviweke. **Titimela, jomela, cela, delela, dela, comela**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

QHINGA RA NTWISISO: KAMBISISA TSALWA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Zandile u tirhisa inthanete</p> <p>Zandile a rhandza switroberi. Kambe switroberi a swi durha swinene evhengeleni!</p> <p>Siku rin'wana, manana wa Zandile a lava timbewu ta kwembe. Manana u hundzuluxele rhaki, a lavana na timbewu.</p> <p>Hi loko Zandile a vona phakete ra timbewu ta switroberi!</p> <p>'Manana, xana hi nga xava timbewu leti?' a vutisa.</p> <p>Manana u langute nxavo: R28. 'Heyi! Ta durha!' a vula.</p> <p>Kambe u pfumele hi nhloko kutani a teka timbewu.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Zandile a lava ku xava timbewu ta switroberi? Zandile u lava ku ti byalela switroberi swa yena. U rhandza ku swi dya, kambe swa durha ku swi xava.</p>
<p>Loko va fika ekaya, manana wa Zandile u n'wi nyike phakete ra yena ra timbewu ta switroberi. 'A ndzi si tshama ndzi swi byala leswi!' ku vula Manana. 'U fanele u ti kumela ndlela yo swi kurisa hi mfanelo.'</p> <p>'Kambe a ndzi ehleketa leswaku swimilana hinkwaswo swa fana?' Zandile a vutisa.</p> <p>'Swimilana swo hambana swi lava swilo swo hambana,' ku hlamusela manana wa yena.</p> <p>'Swimilana swin'wana swi lava dyambunyana. Swin'wana swimilana swi lava dyambu ro tala. Swimilana swin'wana swi lava swimatana. Swin'wana swimilana swi lava mati yo tala!'</p>	<p>Hikokwalaho ka yini manana wa Zandile a nga swi koti ku n'wi pfuna ku byala timbewu ta switroberi? Oho! Manana wa Zandile a nge n'wi pfuni hikuva a nga si tshama a byala switroberi. A nga swi tivi ku kurisa timbewu letiya hi mfanelo.</p>
<p>Zandile a nga lavi ku tlanga hi timbewu ta switroberi, a ti durha swinene!</p> <p>'Ndzi nga endla njhani ku tiyisisa leswaku switroberi swa mina swi kula hi mfanelo?' Zandile a tivutisa.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Zandile a nga lavi ku tlanga hi timbewu? Oho! Ndza swi vona – hikuva a ti durha swinene.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Zandile u yile ehandle. U vone muakelani wa vona, Gogo Minah, a tshame emasaneni. 'Avuxeni Gogo,' a vula.</p> <p>'Ahe, kunjhani,' ku vula Gogo Minah.</p> <p>'U tshama u byala switroberi?' Zandile a vutisa.</p> <p>'E-e, a ndzi si tshama ndzi byala,' a vula.</p>	<p>Xana Gogo Minah i mani? Oho, Gogo Minah i muakelani wa Zandile.</p>
<p>Mixo lowu nga landzela endzhaku ka kereke, Zandile u vone munghana wa sesi wa yena, Lindi. 'Kunjhani Lindi,' a vula.</p> <p>'Ndzi pfukile Zandile,' ku hlamula Lindi.</p> <p>'U tshama u byala switroberi?' Zandile a vutisa.</p> <p>'E-e, a ndzi si tshama ndzi byala. Ndzi rivaleli!' a vula.</p>	<p>Xana Lindi i mani? Oho, Lindi i munghana wa sesi wa Zandile.</p>
<p>Madyambu walawo, sesi wa Zandile, Sonto, u va bele riqingho ku suka eJohannesburg. Manana u nyike Zandile riqingho.</p> <p>'I yini leswintshwa?' ku vutisa Sonto.</p> <p>'A swi talanga. Manana u ndzi xavele phakete ra timbewu ta switroberi! Ndzi lava ku ti byala, kambe a ndzi swi tivi ku ti byala,' a vula.</p> <p>'U nga kuma swin'wana na swin'wana eka inthanete!' ku vula Sonto. 'Tirhisa riqingho ra manana,' a vula. 'Ndzi ta ku rhumela 'data'.'</p>	<p>Xana Sonto u pfuna Zandile njhani? Sonto u byela Zandile leswaku a nga kuma nhlamulo eka inthanete. U ri u ta n'wi rhumela 'data' leswaku Zandile a ta kota ku tirhisa inthanete eka riqingho ra manana wa yena.</p>
<p>Vusiku byebyo, manana u pfulele Zandile inthanete. 'Sonto u ku rhumelele 'data',' ku vula manana, kutani a nyika Zandile riqingho.</p> <p>Ehenhla ka pheji a ku tsariwe 'Google'.</p> <p>'Ndzi endla yini?' ku vutisa Zandile.</p> <p>'Tsala leswi u lavaka swona laha,' ku hlamusela manana.</p> <p>Zandile u tsale: Ndzi byala njhani switroberi. Hiloko a tlhava kunupu ya ku kamba.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini manana wa Zandile a pfulele Zandile inthanete? Oho! Ku nga va leswi Sonto a nga rhumelele Zandile 'data' leswaku a ta kuma ndlela ya kahle yo byala switroberi.</p>
<p>Endzhaku ka tisekhondi, ku hume nongonoko wa tivhidiyo na tiatikili. Zandile u tlhava 'tlanga' eka vhidiyo.</p>	<p>Xana Zandile u endle njhani leswaku vhidiyo yi tlanga eka riqingho ra manana? Oho! Zandile u tlhava kunupu ya ku tlangisa – yi languteka ku fana na yinhlanharhu.</p>
<p>Loko Zandile a langute vhidiyo, u dyondze swo tala.</p> <p>U dyondze leswaku swimilana swa switroberi swi lava 8 wa tiawara ta dyambu siku rin'wana na rin'wana.</p> <p>U dyondze leswaku swimilana leswi swi lava mati yo tala.</p>	<p>Xana Zandile u dyondza yini hi switroberi na mati? Oho, u dyondza leswaku switroberi swi lava mati yo tala.</p>

Kitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
U dyondze leswaku u fanele ku yima kwalomu ka mavhiki ya mune ku kuma mihandzu.	
Hi siku leri landzelaka loko xikolo xi humile, Zandile u yile ehandle na timbewu ta yena. U byale timbewu ta yena eka xiphemu xa jarata laha ku nga na dyambu. U byale timbewu endzeni ka swibye, ku fana na leswi a nga swi vona eka vhidiyo. U chelete timbewu. U rindzele mihandzu hi mahlo ngati!	Hikokwalaho ka yini Zandile a byale timbewu ta yena eka xiphemu xa jarata laha ku nga na dyambu? Oho! Hikuva i xin'we xa swin'wana swa leswi a nga swi dyondza eka vhidiyo leyi a nga yi languta.
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini manana wa Zandile a nga n'wi pfunanga ku byala switroberi?	Hikuva a nga si tshama a swi byala.
Hikokwalaho ka yini Zandile a byale timbewu eka tilayini to basa?	Hikuva hi leswi a nga swi vona eka vhidiyo leyi a nga yi languta.
Xana Zandile u yi kuma njhani 'data' yo tirhisa inthanete?	Sesi wa yena u rhumelele 'data' eka riqingho ra manana wa yena leswaku a ta yi tirhisa.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Zandile a tirhisa inthanete?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva u lava ku dyondza ku byala timbewu ta switroberi. • Hikuva a ku na un'we eka lava a va vutisa a tivaka ku byala timbewu ta switroberi. • Hikuva u nga dyondza swin'wana na swin'wana eka inthanete!



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 7**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - 'data'
 - tlhava
 - fambisa eka khompyuta

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Xihlanganisa va matiko hi laha hi ya ka kona	
Ku kuma swilo leswi u tsakelaka ku swi tiva	<i>Kombetela nhloko ya wena</i>
Eka khompyuta kumbe riqinqho	<i>Encenyeta ku thayipa eka khompyuta kumbe riqinqho</i>
Na un'wana kumbe u ri wexe	<i>Kombetela un'wana kumbe wena</i>
U nga dyondza swilo masiku hinkwawo	<i>Kombisa hinkwaswo hi mavoko</i>
Hi ku gugula wo photosa sweswi-sweswi	<i>Encenyeta hi ku photosa hi rintihlo ra wena</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Eka xitori lexi ...
Loko a ndzi ta tirhisa inthanete, a ndzi ta lavisisa...
Xitori lexi xi na vuxaka na nkongomelo wa 'Ku dyondza swilo swintshwa' hikuva...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwawo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

mpf	tlh	u
l	a	e
v	h	n
k	d	i
m	b	r
s		

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: / **mpf** / na / **tlh** /
- 2 Kambela mimpfumawulo hinkwayo na switatisi leswi nga le xitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: /**mpfh**/-/u/-/k/-/a/= **mpfhuka**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa wun'wana na wun'wana wa mimpfumawulo leyi – a va boheki ku tirhisa / **mpf** / **kumbe** / **tlh** /
- 6 Komba vadyondzi leswi rito rin'wana ri vumbisiwaka swona, ku fana na: /**d**/-/e/-/l/-/a/ = **dela**

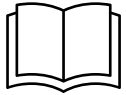
VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **mpf, tlh**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 **Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): n'wana, n'anga, n'wala, n'hwembe, muoxi, muoki, muondli, bana, dini, wena, mbaha, hlamba**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

**Ku Hlaya Swin'we:**

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya**QHINGA RA NTWISISO: KOMISA/ KAMBISISA TSALWA****NTWISISO WO TSARIWA**

- 1 Loko dyondzo yi nga si sungula, tsala nhlokomhaka leyi landzelaka, swivutiso na swo sungula swivulwa exitsalelweni.
- 2 Hlaya swivutiso na vadyondzi, u va hlamusela loko swi fanerile.
- 3 Kombela vadyondzi ku hundzuluka va kanerisana hi swivutiso leswi na munghana.
- 4 Kutani, vadyondzi va fanele ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto, va tsala siku na nhlokomhaka, kutani va tsala tinhlamulo ta swivutiso.
- 5 Eka timinete ta ntlhanu to hetelela ta dyondzo, hlaya tinhlamulo na vadyondzi, u va pfumelela ku koroketa mintirho ya vona vini.

ZANDILE U TIRHISA INTHANETE

- 1 Xana manana wa Zandile u xave timbewu ta njhani?
Manana wa Zandile u xave...
- 2 Xana hi yihi mhaka yin'we leyi Zandile a yi dyondzeke eka vhidiyo ya 'Youtube' leyi a yi languteke?
U dyondze...
- 3 Xana i mani a nga ringanyeta leswaku Zandile a endla ndzavisiso wo byala switroberi eka inthanete?
... a tirhisa inthanete.

ZANDILE U TIRHISA INTHANETE - TINHLAMULO

- 1 Xana manana wa Zandile u xave timbewu ta njhani?
Manana wa Zandile u xave timbewu ta switroberi.
- 2 Xana hi yihi mhaka yin'we leyi Zandile a yi dyondzeke eka vhidiyo ya 'Youtube' leyi a yi languteke?
U dyondze leswaku swimilana swa switroberi swi lava mati layo tala.
- 3 Xana i mani a nga ringanyeta leswaku Zandile a endla ndzavisiso wo byala switroberi eka inthanete?
Sesi wa yena lonkulu u ringanyete leswaku a tirhisa inthanete.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela Ku Hlaya 7**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.



Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli Nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

Giredi 3

KOTARA 3

Whiki

8

NKONGOMELO:

Ku dyondza

swilo swintshwa



Malulamiso Ya Tlilasi

- 1 Eku sunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa swikombakomba swa marito leswi u nga ta swi lava na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo.
- 4 Tatisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: kombela vatswari va vadyondzi ku tsala swivulwa swi nga ri swingani hi nkarhi lowu va nga dyondza swin'wana swintshwa na leswaku ntokoto wa kona a wu ri njhani.
- 5 Endla ndzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo. Xikombiso: Ku lawula ku vilela. Swi nga vilerisa ku dyondza xilo xintshwa, hikuva swi lava ku ringeta na ku endla swihoxo swo tala. Pfuna vadyondzi ku langutana na matitwelo lawa.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.



Migingiriko Yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 44 na 45, A hi endleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 46 na 47, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 48 na 49, A hi endleni

Nghingiriko 4: Tsala eka dayari laha u vulavulaka hi nkarhi lowu u nga ringeta swin'wana swintshwa kambe u tsandzeka.

Musumbhunuku



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

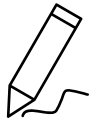
PFUXETA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa khavhara ya le mahlweni eka Buku Leyikulu ya xitori: I mani Katherine Johnson?
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi yisa emahlweni nkongomelo wa hina: Ku dyondza swilo swintshwa
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi dyondze yini hi nkongomelo lowu ku fikela sweswi?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana hi nga tirhisa switirhisiwa swihi ku dyondza swilo swintshwa?
 - b Hikokwalaho ka yini hi dyondza swilo swintshwa?
 - c Xana i yini leswi swi endlaka ku dyondza swilo swintshwa swi tsakisa?
 - d Xana hi wihi ntlhontlho wa ku dyondza hi swilo leswintshwa?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - Mukhandziyi wa xibamubamu
 - Mutivi wa metse
 - tlhariha

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Xihlanganisa va matiko hi laha hi ya ka kona	
Ku kuma swilo leswi u tsakelaka ku swi tiva	<i>Kombetela nhloko ya wena</i>
Eka khompyuta kumbe riqinqho	<i>Encenyeta ku thayipa eka khompyuta kumbe riqinqho</i>
Na un'wana kumbe u ri wexe	<i>Kombetela un'wana kumbe wena</i>
U nga dyondza swilo masiku hinkwawo	<i>Kombisa hinkwaswo hi mavoko</i>
Hi ku gugula wo photosa sweswi-sweswi	<i>Encenyeta hi ku photosa hi rintihlo ra wena</i>



Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka **Marito ya Vun'we na Vunyingi.**
- 2 Kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 ekusuhi na ndzilakano, u tlula mintila exikarhi ka tinomboro.
- 3 Vitanela marito ya vun'we lama landzelaka. Vadyondzi va fanele ku tsala marito etlhelo ka nomboro leyi faneleke.

Marito ya vun'we na vunyingi

- 1 khamera
 - 2 munhu
 - 3 thelevhixini
 - 4 riqingo
 - 5 xitiko
- 4 Lexi landzelaka, lerisa vadyondzi ku tlhela va tsala marito ma ya eka vunyingi, eka ntila lowu nga laha hansi.
 - 5 Eka ntlhanu wa timinete to hetelela ta dyondzo, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalelo yo koka loko u karhi u endla leswi.
 - 6 Kutani, kombela vadyondzi ku komba patironi yin'wana na yin'wana leyi va yi vonaka, ku fana na: laha marito ma cincaka.
 - 7 Khwatihata tipatironi leti, ku fana na:

Marito ya vun'we na vunyingi

- 1 khamera
tikhamera
 - 2 munhu
vanhu
 - 3 thelevhixini
tithlevhixini
 - 4 riqingo
tinqingo
 - 5 xitiko
switiko
- 8 Kombela vadyondzi ku ehleketa hi tipatironi leti loko va karhi va hlaya kumbe ku tsala.
 - 9 Lerisa vadyondzi ku humesa khirayoni va koroketa ntirho wa vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: I mani Katherine Johnson?
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va vutisi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfunu vadyondzi ku hlanganisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.



Ku Tsala:

30 wa timinete

Ku hlela

NHLOKOMHAKA: Tsalela munghana kumbe xaka papila hi ku dyondza swilo swintshwa. Ndzimana yo sungula yi ta va hi ntokoto wa wena wo dyondza swilo swintshwa nkarhi lowu nga hundza. Ndzimana ya vumbirhi yi ta va hi swin'wana leswi u tsakelaka ku swi dyondza nkarhi lowu taka.

NTIRHO: Tsala kwalomu ka 10 wa swivulwa leswi nga hi tindzimana timbirhi.

QHINGA RO KUNGUHATA: Tsala nongonoko

KU LULAMISA:

- Tsala nongonoko wo kambela mahlelelo exitsalelweni u nga si sungula dyondzo yo tsala.
- Tsala mpfapfarhuto to wa wena exitsalelweni u nga si sungula dyondzo. Katsa xihoxo xin'we kumbe swimbirhi.

NONGONOKO WA MAKAMBELELO YO HLELA:

- 1 Xana ndzi tsale onge ndzi vulavula na munhu un'wana?
- 2 Xana ndzimana ya mina yo sungula yi tsariwe hi nkarhi lowu nga hundza ke?
- 3 Xana ndzimana ya mina ya vumbirhi yi tsariwe hi nkarhi lowu taka ke?
- 4 Xana ndzi katsile ku xeweta na ku lela (Eka ...) (Hi rirhandzu...) ?
- 5 Xana ndzi ndzi tsale kwalomu ka 10 wa swivulwa swo helela?
- 6 Xana marito hinkwawo ma na mpeleto lowu lulameke?
- 7 Xana xivulwa xin'wana na xin'wana xi sungula hi letere lerikulu?
- 8 Xana xivulwa xin'wana na xin'wana xi hetelela hi xihikahato lexi faneleke?

KOMBISA MAENDLELO YO HLELA (NDZA ENDLA)

- 1 Hlayela vadyondzi ehenhla nongonoko wa ku hlela.
- 2 Xo landzela, hlayela vadyondzi ehenhla mpfapfarhuto wa wena.
- 3 Hlaya nongonoko wo hlela, nakambe u kombeta loko mpfapfarhuto wa wena wu lulamile, kumbexana u lava ku endla ndzulamiso kumbe ku antswisa.
- 4 Kombisa ndlela yo lulamisa na vadyondzi.

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YO HLELA (WA ENDLA)

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Kombela vadyondzi ku kuma laha va nga mpfapfarhuta kona ntirho wo tsala.
- 3 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku hlaya nongonoko wo kambela wo hlela na ku endla mindzulamiso kumbe ku antswisa loku lavekaka.
- 4 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tllasini u khoma tinhlengeletano letitsongo – tiyisisa leswaku u tirha na ntlawa wo hambana wa vadyondzi eka ntirho wo tsala wun'wana na wun'wana.
- 5 Languta swihoxo leswi talaka ku endliwa eka matsalelo ya vadyondzi.
- 6 Kombela vadyondzi ku ku yingisela kutani u tsala swihoxo leswi talaka ku endliwa exitsalelweni.
- 7 Komba vadyondzi ku lulamisa swihoxo leswi.

19 Lwete 2020

Papiba tri ku dyondza owiko owintotwa:

Mpfanfanhuto

Eka nomo,

ku
Ndzi toanbera ku byera tri nkantri lowu ndzi nga dyondza ku endha xipfambhote xa mina xa nguru. Ndzi dyondze tri ku languta vhidziyo eka 'youtube' eka niqingo na manana wa mika. Ku dyondza owin'wana owintotwa a wu ni ntokoto wa kathe hikuwa un'wana na un'wana endhawini ya ka tina a lava ku endhemiwa tri minya. @wipfambhote owa mina owi pfunibe vanhu vo tanka va tohama va hukayio ekebe. Ndzi dyondze beowanku owi tenka ku titoboveta ko tanka ku dyondza xiko xintotwa na ku va kathe eka xona.

Seowi handzeraka, ndzi nga toanbera ku endha owiambalo owa mina hikuwa ndzi nga endha owiambalo owa mina owo nhandzeraka beowi manana wa mina a nga ta toandzeka ku owi xava. Ndzi ta languta vhidziyo eka 'youtube'. Ndzi etheketa beowanku owi va va na ntinto owinene. Sweowi ndza owi tiva beowanku ku dyondza xiko xintotwa owi lava ku titoboveta naowona tri mikantri hinkwayo owi nga ta va kathe tri nkantri wo dungula. Ndzi ta toundzuka ku betioa mbuku!

Tri niitandzi,

@hibiwe
P



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 8.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **ngHINGIRIKO wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta Mimpfumawulo, Ku Twananisa na ku Hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **tsh**
- 2 Vula rito: **tshopi**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we-wun'we: /**tsh**/-/o/-/p/-/i/
- 4 Vula mpfumawulo wun'we wo sungula wa rito: / **tsh**/
- 5 Vula mpfumawulo wun'we wa vumbirhi wa rito: /o/
- 6 Vula mpfumawulo wun'we wa vunharhu wa rito: /p/
- 7 Vula mpfumawulo wun'we wo hetelela wa rito: /i/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **tshopi**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: / **tsh**/-/o/-/p/-/i/ = **tshopi**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: /**tsho**/
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /**pi**/
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**tsho**/-/pi/ = **tshopi**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **tsh**
- 2 Vula rito: **tshika**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /**tsh**/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? /i/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /k/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /a/
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we - wun'we: /**tsh**/-/i/-/k/-/a/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **tshika**
- 9 Lerisa vadyondzi ku fambelanisa mimpfumawulo eka rito na wena: /**tsh**/-/i/-/k/-/a/= **tshika**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula ra rito?: /**tshi**/
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi ra rito?: /**ka**/
- 12 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**tshi**/-/ka/ = **tshika**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku teka tibuku ta vona ta switloveto va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya tsh**
- 2 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzelekano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 **Tshopi**
 - 2 **Tshinya**
 - 3 **Tshivela**
 - 4 **Tshika**
 - 5 **Tshova**
 - 6 **Tshama**
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

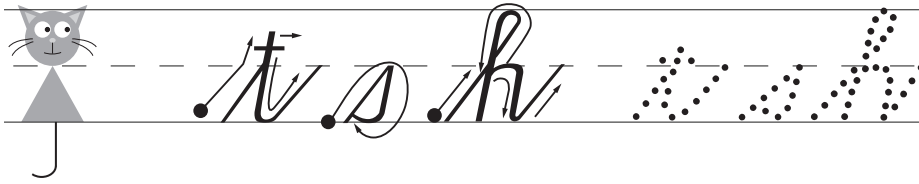


Ntivotso:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere/ marito/ swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **tsh**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa munghana un'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana kumbe swivulwa leswi tsariweke.



 tshopi

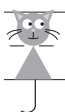
 tshinya

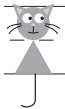
 tshivela

 tshika

 tshova

 tshama

 Kokwana w swekile tshopi

 ra mavele.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

MAQHINGA YA NTWISISO: KAMBISISA TSALWA NA KU ENDLA MINKUMBETELO

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>I mani Katherine Johnson?</p> <p><i>'Katherine G. Johnson u arile ku pimeriwa hi leswi languteriwaka hi vaakatiko hi rimbewu na rixaka ra yena loko a karhi a ndlandlamuxa mindzelekano yo fikelela vumunhu.'</i> – Presidente Barack Obama, 2015</p>	
<p>Vusiku byin'wana byo kufumela, Geeta na tatana wa yena va tshame endzhaku ka muti va langute ehenhla, va langute n'weti lowu nga helela. 'Ndzi lava ku ya en'wetini nkarhi wun'wana! Ndzi lava ku papamala empfhukeni ku nga ri na matimba lama ndzi kokelaka ehansi!' Ku ti lorhela Geeta. 'A ndzi lavi ku ehleketa hi wena u karhi u ya empfhukeni hi xibamubamu!' Ku hleka Tatana Kapoor. 'Kumbexana ematshan'wini u nga fana na Katherine Johnson.'</p> <p>'I mani Katherine Johnson?' ku vutisa Geeta.</p> <p>'A ku ri mutivi wa metse wo tlhariha. A nga yanga en'wetini, kambe a ku nga ta va na loyi a yeke en'wetini handle ka yena,' ku hlamusela Tatana Kapoor.</p>	<p><i>A ku ri mani Katherine Johnson? Ndzi dyondza kwala leswaku a ri mutivi wa metse.</i></p>
<p>'Ndzi hlaye leswaku Katherine lontsongo a hlayela swilo hinkwaswo.' Tatana Kapoor a byela Geeta. 'A hlayela swibye eka khabodo ya yena ya le xitangeni. A hlayela magoza lama a ma famba loko a ya exikolweni. U ringete na ku hlayela tinyeleti exibakabakeni!'</p> <p>Geeta u langute tinyeleti hinkwato kutani a sungula ku ti hlayela eka xiphemu xin'we xa xibakabaka, u hlayele 100 wa tinyeleti. 'Swi fanele swi n'wi tekele nkarhi wo tala ku hlayela xibakabaka hinkwaxo.' Ku hleka Geeta.</p>	<p><i>Xana Tatana Kapoor u hlaye yini hi Katherine? Oho, u hlaye leswaku loko a ha ri n'wana lontsongo, a hlayela swilo hinkwaswo.</i></p>
<p>'Katherine u sungule xikolo xa le henhla loko a ri na 10 wa malembe. Anakanya loko a wu ri kusuhi no sungula xikolo xa le henhla.' Ku vula Tatana Kapoor. 'U sungule yunivhesiti loko a ri na 14!' A tiva Metse swinene laha tiprofesa ti nga boheka ku endla, khoso yo hlawuleka leyintshwa ya yena ntsena.'</p>	<p><i>Xana Katherine u sungule rini xikolo xa le henhla? Ndzi hlaye leswaku a ri na 10 wa malembe loko a sungula xikolo xa le henhla.</i></p>

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Geeta u ringete ku anakanya ku ya exikolweni xa le henhla ematshan'wini yo ya eka Giredi ya A ti anakanya a tshame edesikini lerikulu, exikolweni xa le henhla na vana lavakulu. 'A ndzi ehleketi leswaku ndzi lulamele ku ya exikolweni xa le henhla sweswi! a vula.</p>	
<p>'Katherine a lava ku va mulavisi wa vutivi bya metse. A tlharhile naswona a dyondzisiwe kahle. Kambe, loko a thwasa eyunivhesiti, a swi tika swinene eka vavasati, ngopfu ngopfu eka vavasati va vantima, ku kuma muxaka wa ntirho lowu hikwalaho ka xihlawuhlawu lexi a va langutane na xona,' ku vula Tatana Kapoor.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini swi n'wi tikerile Katherine ku kuma ntirho wa mulavisi wa vutivi bya metse? Ndzi dyondze leswaku a ku ri hikokwalaho ka leswi a langutane na xihlawuhlawu tanihi wansati wa muntima.</p>
<p>'Xana xihlawuhlawu i yini?' Geeta a vutisa tatana wa yena.</p> <p>'Hi swona, xihlawuhlawu hiloko vanhu va nga khomiwi hi ndlela ya kahle hikokwalaho ka swilo leswi va nga ta ka va nga koti ku swi cinca – ku fana na rixaka kumbe rimbewu. Katherine a khomiwa onge a nga tlharhanga ku fana na vanhu van'wana hikokwalaho ka muhlovo wa nhlonge ya yena na rimbewu.'</p> <p>Geeta u ehlekete hi nkarhi lowu Malcom a nga n'wi vungunya a vula leswaku a nge pfuki a ve wo antswa ku fana na yena eka Metse hikuva a ri nhwanyana. 'Xihlawuhlawu xi bihile', a vula, 'naswona a hi ntiyiso – ndzi kuma timaraka to antswa eka ntirhokaya wa mina eka Metse ku ri na Malcom!'</p>	<p>Xana Katherine a khomiwe njhani? Ndzi dyondze leswaku a khomiwa onge a nga tlharhanga ku fana na vanhu van'wana hikokwalaho ka muhlovo wa nhlonge ya yena na rimbewu. A khomiwa hi ndlela ya xihlawuhlawu.</p>
<p>'Anakanya loko Malcom o ringeta ku teka ntirho wa le kaya wa wena wa Metse a tsala vito ra yena eka wona!' Tatana Kapoor a ya emahlweni. 'Loko Katherine a ta sungula ku tirha eka NASA, vayimeri va xibakabaka, a fanele a va na vutihlamuleri eka ku tsala rhipoto hi ntirho wa yena. Kambe, vavanuna lava a tirhela vona a va nga lavi vito ra yena ri ngheniswi eka tirhipoto. Vavanuna lava a va kuma minkutlunya hi ntirho wa yena. A nga pfumeleriwi ku ya eka tinhlengeletano na vavanuna hinkwavo lava a tirha na vona.</p> <p>Katherine a fanele ku byela vanhu ko tala leswaku u wela kona na yena. Emakumu, u kume mpfumelelo wa leswaku vito ra yena ri tsariwa eka tirhipoto, a tlhela a katsiwa eka tinhlengeletano.'</p>	<p>Xana xihlawuhlawu xi tirhisiwe njhani eka Katherine eNASA? Ndzi dyondze leswaku a nga khomiwi ku ringana na vavanuna lava a va tirha kona. A nga pfumeleriwi ku tsala vito ra yena eka tirhipoto ta yena, kumbe ku nghena tinhlengeletano!</p>

Kitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Geeta a anakanya hi Malcom a yiva ntirho kaya wa yena kutani a tsala vito ra yena eka wona. A anakanya hi mudyondzisi wa vona, Tatana Payi, a ndhundhuzela Malcom hi ntirho wa Geeta. 'Loko a ndzi ri Katherine, a ndzi ta va ndzi lave ku ... huwelela!' ku vula Geeta.</p>	
<p>'Hambi ku ri na swirhalanganyi sweswo, Katherine a ri un'we wa vanhu vo tlhariha swinene eNASA. U pfunile ku hlayela leswi munhu wo sungula a faneleke ku fikisa swona eka xibakabaka. U pfune ku kunguhata ndlela ya xibamubamu xo sungula xo ya en'wetini, na ku ya exibakabakeni endzhaku ka sweswo. Endzhaku ka loko a ye ku wiseni, Katherine u vulavule hi nkoka wa dyondzo ya Metse eka hinkwavo.' ku vula Tatana Kapoor. 'Kutani, ndzi ehleketa leswaku a ta lava u dyondza Metse ku ri na ku ya en'wetini!' Tatana Kapoor a hleka.</p>	<p><i>Xana Katherine u endle yini loko a ye ku wiseni? Ndzi dyondze leswaku u vulavule hi nkoka wa dyondzo ya metse eka hinkwavo!</i></p>
<p>'I nkarhi wo etlela!' a vula. Geeta u langute en'wetini nakambe. U anakanye Katherine Johnson a hlayela ku ya fika kwale. Hiloko, a landzela tatana wa yena a nghena endzeni.</p>	

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>Xana a ri mani Katherine Johnson?</p>	<p>Katherine Johnson a ri mutivi wa metse wa ndhuma loyi a tirhela eNASA.</p>
<p>A ri na malembe mangani Katherine loko a sungula xikolo xa le henhla?</p>	<p>A ri na 10 wa malembe loko a sungula xikolo xa le henhla.</p>
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
<p>Xana Katherine Johnson u hlangane njhani na xihlawuhlawu?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • A swi n'wi tikela ku kuma ntirho hambileswi a tlharihile na ku va a dyondzisiwe kahle. • A nga khomiwi tanihi leswi a nga tlhariha ku tlula vanhu van'wana hikuva a ri wansati wa muntima. • Vavanuna va le NASA va kume minkutlunya hi tirhipoto ta yena. A nga pfumeleriwi ku tsala vito ra yena eka tona. • A nga pfumeleriwi ku ya eka tinhlengoletano na vavanuna lava a tirha na vona.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela Ku hlaya 8.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cinciwa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

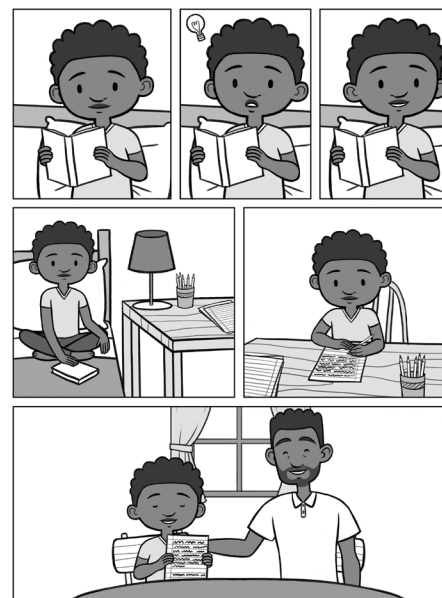
NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - kokela ehansi
 - xihlawuhlawu
 - nga ri kahle

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Xihlanganisa va matiko hi laha hi ya ka kona	
Ku kuma swilo leswi u tsakelaka ku swi tiva	<i>Kombetela nhloko ya wena</i>
Eka khompyuta kumbe riqinqho	<i>Encenyeta ku thayipa eka khompyuta kumbe riqinqho</i>
Na un'wana kumbe u ri wexe	<i>Kombetela un'wana kumbe wena</i>
U nga dyondza swilo masiku hinkwawo	<i>Kombisa hinkwaswo hi mavoko</i>
Hi ku gugula wo photosa sweswi-sweswi	<i>Encenyeta hi ku photosa hi rintihho ra wena</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawu ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vhiki leri nga hela, va ti endlele switori swa vona hi swifaniso.
- 4 Vhiki leri, vadyondzi va fanele tanihi mintlawu ku teka xiboho ku ehleketa hi xitori xa ntlawa.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 6 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 7 Kombela 1-2 wa mintlawu yo hambana ku avelana hi xitori xa ntlawa wa vona.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.





Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta Mimpfumawulo, Ku Twananisa na ku Hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **nkh**
- 2 Vula rito: **nkhavi**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we-wun'we: **/nkh/-/a/-/v/-/i/**
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: **/nkh/**
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: **/a/**
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: **/v/**
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: **/i/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **nkhavi**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: **/nkh/-/a/-/v/-/i/= nkhavi**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: **/nkha/**
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: **/vi/**
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: **/nkha/-/vi/ = nkhavi**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **nkh**
- 2 Vula rito: **nkhutazo**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? **/nkh/**
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? **/u/**
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? **/t/**
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumune eka rito? **/a/**
- 7 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vuntlhanu eka rito? **/z/**
- 8 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? **/o/**
- 9 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'wana na wun'wana: **/nkh/-/u/-/t/-/a/-/z/-/o/**
- 10 Tsala rito exitsalelweni: **nkhutazo**
- 11 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: **/nkh/-/u/-/t/-/a/-/z/-/o/= nkhutazo**
- 12 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula eka rito? **/nkhu/**
- 13 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi eka rito? **/ta/**
- 14 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vunharu eka rito? **/zo/**
- 15 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: **/nkhu/-/ta/-/zo/ = nkhutazo**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku humesa tibuku ta vona ta switoloveto kutani va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya nkh**
- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 **Nkhavi**
 - 2 **Nkhavaxelo**
 - 3 **Nkhutazo**
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

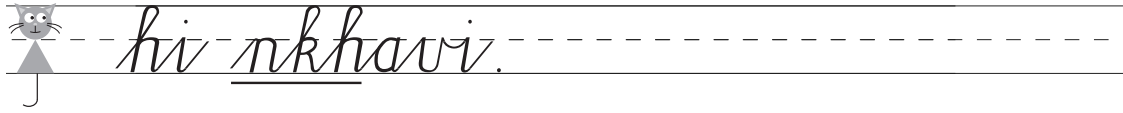
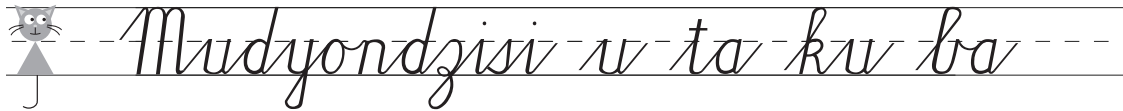
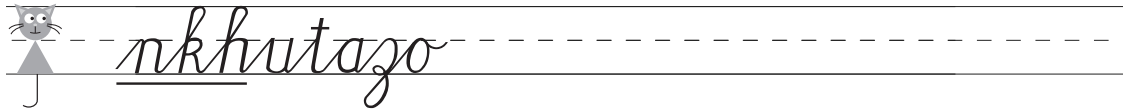
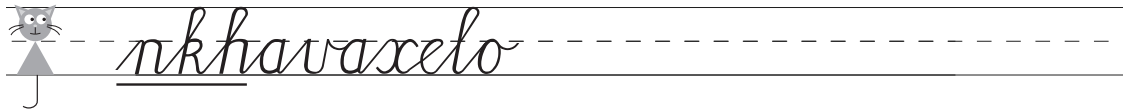
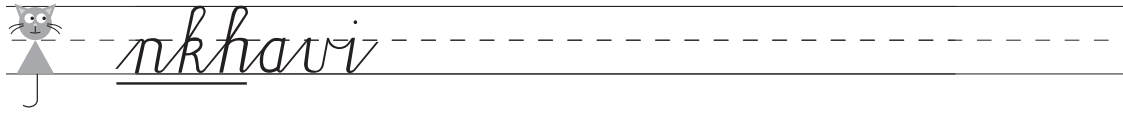
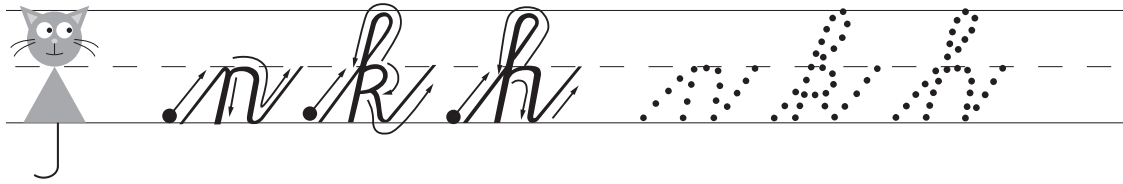


Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere/marito/swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi mavumbelo lamanene ya (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **nkh**
- 2 Kombisa ku tsala (ma)letere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene kutani lava tsalaka hi ra ximatsi.
- 3 Kutani kombela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere eminhlaneni ya vanghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopa mpfumawulo/ marito/ swivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana / eka swivulwa leswi tsariweke.



NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Tsala:

30 wa timinete

Ku Hangalasa Na Ku Andlala

NHLOKOMHAKA: Tsalela munghana kumbe xaka papila hi ku dyondza swilo swintshwa. Ndzimana yo sungula yi ta va hi ntokoto wa wena wo dyondza swilo swintshwa nkarhi lowu nga hundza. Ndzimana ya vumbirhi yi ta va hi swin'wana leswi u tsakelaka ku swi dyondza nkarhi lowu taka.

NTIRHO: Tsala kwalomu ka 10 wa swivulwa leswi nga hi tindzimana timbirhi.

RIMBA RA MATSALELO:

Eka ...

Ndzi tsalela ku ku byela hi...

Ndzi dyondze hi/eka ...

Ku dyondza swin'wana swintshwa a swi ... hikuva ...

Ndzi dyondze leswaku ...

Leswi nga ta landzela, ndzi nga tsakela ku dyondza ... hikuva ...

Ndzi ta ...

Ndzi ehleketa ...

Sweswi ndza swi tiva ...

Hi rirhandzu

....

KU LULAMISA: Loko u nga si sungula dyondzo yo tsala, tsala mpfapfarhuto lowu mi wu hleleke hi Musumbhunuku exitsalelweni.

KU KOMBISA MAENDLELO YO HANGALASA (NDZA ENDLA)

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku u tirhisile nongonoko wa makambelelo yo hlela ku hlela mimpfapfarhuto wa wena.
- 2 Lexi landzelaka, byela vadyondzi leswaku namuntlha hi ta hangalasa na ku andlala xiphemu xa hina xo hetelela xa ku tsala.
- 3 Komba vadyondzi leswi u tlhelaka u tsarisa swona xiphemu xa wena xa ku tsala, xi ri na vito na siku.

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YO HANGALASA (WA ENDLA)

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto kumbe loko swi koteka, phepha ra A4 ku tsala tipapila ta vona leswaku va ta nyika vaamukeri va tona hi ku olova.
- 2 Lerisa vadyondzi ku tsala siku na nhlokomhaka: **Papila mayelana na ku dyondza swilo swintshwa.**
- 3 Kombela vadyondzi ku tlhela va tsala swi basa xiphemu xa vona xo hetelela xa ku tsala, ku ri hava swihoxo.
- 4 Loko vadyondzi va ri na nkarhi, va nga dirowa mpfapfarhuto wa xihatla.
- 5 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tilasini u pfuna lava tikeriwaka.

VADYONDZI VA KOMBISA KU TSALA KA VONA

- 1 Eka ntlhanu wa timinete to hetelela ta dyondzo, kombela vadyondzi ku veka swo tsala swa vona.
- 2 Kombela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na ku hlayela munghana leswi va swi tsaleke.
- 3 Loko vadyondzi va endlile leswi, kombela un'we kumbe vambirhi ku ta hlayela tilasi leswi va swi tsaleke.
- 4 Loko swi koteka, pfumelela vadyondzi ku muka na mapapila va ya nyika lava va tsaleleke vona. Leswi swi pfuna ku tisa nhlamuselo eka ku tsala.

26 Lwevhe 2020

Papirha tri ku dyondza owinlo owintshwa:

Eka Nomoa,

Ndzi toanbera ku ku byerla tri nkantri lowu ndzi nga dyondza ku endha xipfambanghote xa mina xa nguvu. Ndzi dyondze tri ku languta vhidziyo eka 'Youtube' eka niqingo na manana wa mina. Ku dyondza owin'wana owintshwa a wu ni ntokoto wa kathe trikuwa un'wana na un'wana endhawini ya ka tina a lava ku endhemiwa tri mina. Swipfambanghote owa mina owi pfunibe vanhu vo tala va tohama va tlayio-erike. Ndzi dyondze beowaku owi tenka ku titoboveta ko tala ku dyondza xibo xintshwa na ku va kathe eka xona.

Beowi bandzembera, ndzi nga toanbera ku endha owiambako owa mina trikuwa ndzi nga endha owiambako owa mina owo nhandzeka beowi manana wa mina a nga ta toandzeka ku owi xava. Ndzi ta languta vhidziyo eka 'Youtube'. Ndzi etberketa beowaku owi ta va na ntinho owinene. Sweowi ndza owi tiva beowaku ku dyondza xibo xintshwa owi lava ku titoboveta naowona a tri minkantri trikuwayo owi nga ta va kathe tri nkantri wo oungula. Ndzi ta toundzuka ku betioa mbiku!

Tri nintshandzu,
Phikioiwe



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 8.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune



Ndzemuko Wa Mimpfumawulo Na Mipfumawulo:

15 wa timinete

Ku Siva Letere

NDZA ENDLA...

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta titoloveta ku langutisa ku hambana lokutsongo eka marito. Leswi swi hi pfuna ku va vahlayi vo antswa.
- 2 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **tshika, tshova**
- 3 Kombisa vadyondzi makumelo ya ku hambana loku, ku fana na: **tshika, tshova**
- 4 Hlamusela ku hambana, ku fana na: mimpfumawulo ya /ik/ na /ov/ yi hambanile, kambe leswin'wana hinkwaswo eka rito swa fana!

HA ENDLA...

XIYENGE XA 1

- 1 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **tshinya, tshika**
- 2 Vutisa vadyondzi: xana hi kwihi ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi?
- 3 Kombela mudyondzi ku ta khwatihata ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi, ku fana na: **tshinya, tshika**
- 4 Hlamusela ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi.

XIYENGE XA 2

- 1 Lexi landzelaka, tsala rito leri exitsalelweni: **tshivela**
- 2 Vutisa vadyondzi: **Xana hi wihi mpfumawulo wun'we lowu u nga wu sivaka eka rito leri ku ri endla ri va rito ro hambana?**
- 3 Tsala nongonoko wa mavonelo ya vadyondzi exitsalelweni, ku fana na: **delela, dela, cela, comela, ndhundhuzela, khwela**

WA ENDLA...

- 1 Tsala rito leri exitsalelweni: **tshama**
- 2 Lerisa vadyondzi ku vumba marito man'wana yo tala hi laha va nga kotaka ha kona, va siva hi mpfumawulo wun'we ntsena eka rito.
- 3 Emakumu ka dyondzo, kombela vadyondzi ku ta tsala rin'we ra marito ya vona exitsalelweni.
- 4 Hlaya marito, kutani u hlamusela leswaku hi wihi mpfumawulo lowu siviweke. **phama, nyama, jitama, gama, mama**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

**Ku Hlaya Swin'we:**

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2**MAQHINGA YA Ntwisiso: Kambisisa tsalwa na ku endla minkumbetelo**

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p><u>I mani Katherine Johnson?</u></p> <p><i>'Katherine G. Johnson u arile ku pimeriwa hi leswi languteriwaka hi vaakatiko hi rimbewu na rixaka ra yena loko a karhi a ndlandlamuxa mindzelekano yo fikelela vumunhu.'</i> – Presidente Barack Obama, 2015</p>	
<p>Vusiku byin'wana byo kufumela, Geeta na tatana wa yena va tshame endzhaku ka muti va langute ehenhla, va langute n'weti lowu nga helela. 'Ndzi lava ku ya en'wetini nkarhi wun'wana! Ndzi lava ku papamala empfhukeni ku nga ri na matimba lama ndzi kokelaka ehansi!' Ku ti lorhela Geeta. 'A ndzi lavi ku ehleketa hi wena u karhi u ya empfhukeni hi xibamubamu!' Ku hleka Tatana Kapoor. 'Kumbexana ematshan'wini u nga fana na Katherine Johnson.'</p> <p>'I mani Katherine Johnson?' ku vutisa Geeta.</p> <p>'A ku ri mutivi wa metse wo tlhariha. A nga yanga en'wetini, kambe a ku nga ta va na loyi a yeke en'wetini handle ka yena,' ku hlamusela Tatana Kapoor.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Tatana Kapoor a lava Geeta leswaku a fana na Katherine Johnson? Oho, ndzi ehleketa leswaku swa antswa Geeta a va mutivi wa metse ku ri na ku va mukhandziyi wa xibamubamu ku ya empfhukeni.</p> <p><i>Swi hlayisekile leswi!</i></p>
<p>'Ndzi hlaye leswaku Katherine lontsongo a hlayela swilo hinkwaswo.' Tatana Kapoor a byela Geeta. 'A hlayela swibye eka khabodo ya yena ya le xitangeni. A hlayela magoza lama a ma famba loko a ya exikolweni. U ringete na ku hlayela tinyeleti exibakabakeni!'</p> <p>Geeta u langute tinyeleti hinkwato kutani a sungula ku ti hlayela eka xiphemu xin'we xa xibakabaka, u hlayele 100 wa tinyeleti. 'Swi fanele swi n'wi tekele nkarhi wo tala ku hlayela xibakabaka hinkwaxo.' Ku hleka Geeta.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Katherine a hlayele swilo hinkwaswo? Oho, ndzi kumbetela leswaku a hlayela swilo hinkwaswo hikuva a rhandza metse ku sukela loko a ha ri ntsongo.</p>

Kitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>'Katherine u sungule xikolo xa le henhla loko a ri na 10 wa malembe. Anakanya loko a wu ri kusuhi no sungula xikolo xa le henhla.' Ku vula Tatana Kapoor. 'U sungule yunivhesiti loko a ri na 14!' A tiva Metse swinene laha tiprofesa ti nga boheka ku endla, khoso yo hlawuleka leyintshwa ya yena ntsena.'</p>	<p><i>Hi swi tiva njhani leswaku Katherine a tlarihile? Oho, ndzi nga kumbetela leswaku a tlarihile hikuva u sungule xikolo xa le henhla a ha ri ntsongo swinene, na hikuva a fanele ku va na khoso ya yena yo hlawuleka eyunivhesiti.</i></p>
<p>Geeta u ringete ku anakanya ku ya exikolweni xa le henhla ematshan'wini yo ya eka Giredi ya A ti anakanya a tshame edesikini lerikulu, exikolweni xa le henhla na vana lavakulu. 'A ndzi ehleketi leswaku ndzi lulamele ku ya exikolweni xa le henhla sweswi! a vula.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Geeta a ringete ku tianakanya a ri exikolweni xa le henhla? Oho! Ndzi nga kumbetela leswaku a ringana na Katherine loko a sungula xikolo xa le henhla!</p>
<p>'Katherine a lava ku va mulavisisi wa vutivi bya metse. A tlarihile naswona a dyondzisiwe kahle. Kambe, loko a thwasa eyunivhesiti, a swi tika swinene eka vavasati, ngopfu ngopfu eka vavasati va vantima, ku kuma muxaka wa ntirho lowu hikwalaho ka xihlawuhlawu lexi a va langutane na xona,' ku vula Tatana Kapoor.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini a swi fanele swi olova ku va Katherine a nyikiwa ntirho? Oho! Hikuva a tlarihile naswona a dyondzisiwe kahle. Timhaka teto a ti fanele ti endle leswaku vanhu hinkwavo va lava ku n'wi thola!</p>
<p>'Xana xihlawuhlawu i yini?' Geeta a vutisa tatana wa yena.</p> <p>'Hi swona, xihlawuhlawu hiloko vanhu va nga khomiwi hi ndlela ya kahle hikokwalaho ka swilo leswi va nga ta ka va nga koti ku swi cinca – ku fana na rixaka kumbe rimbewu. Katherine a khomiwa onge a nga tlarihanga ku fana na vanhu van'wana hikokwalaho ka muhlovo wa nhlonge ya yena na rimbewu.'</p> <p>Geeta u ehleketi hi nkarhi lowu Malcom a nga n'wi vungunya a vula leswaku a nge pfuki a ve wo antswa ku fana na yena eka Metse hikuva a ri nhwanyana. 'Xihlawuhlawu xi bihile', a vula, 'naswona a hi ntiyiso – ndzi kuma timaraka to antswa eka ntirhokaya wa mina eka Metse ku ri na Malcom!'</p>	<p><i>Xana Geeta u xi tokote njhani xihlawuhlawu? U tokote xihlawuhlawu loko Malcom a ku vanhwanyana a va tivi metse ku fana na vafana. Ndlela leyi ya makhomelo yo kala ya nga amukeleki hi leyi Katherine a hlangana na yona minkarhi hinkwayo.</i></p>
<p>'Anakanya loko Malcom o ringeta ku teka ntirho wa le kaya wa wena wa Metse a tsala vito ra yena eka wona!' Tatana Kapoor a ya emahlweni. 'Loko Katherine a ta sungula ku tirha eka NASA, vayimeri va xibakabaka, a fanele a va na vutihlamuleri eka ku tsala rhipoto hi ntirho wa yena. Kambe, vavanuna lava a tirhela vona a va nga lavi vito ra yena ri nghenisiwa eka tirhipoto. Vavanuna lava a va kuma minkutlunya hi ntirho wa yena. A nga pfumeleriwi ku ya eka tinhlengeletano na vavanuna hinkwavo lava a tirha na vona.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Geeta a lava ku huwelela? Oho! Ku nga va leswi xihlawuhlawu xi twalaka xi nga ri kahle. Geeta u anakanya leswi Katherine a ti twisa swona eNASA!</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Katherine a fanele ku byela vanhu ko tala leswaku u wela kona na yena. Emakumu, u kume mpfumelelo wa leswaku vito ra yena ri tsariwa eka tirhipoto, a tlhela a katsiwa eka tinhlengeletano.'</p> <p>Geeta a anakanya hi Malcom a yiva ntirho kaya wa yena kutani a tsala vito ra yena eka wona. A anakanya hi mudyondzisi wa vona, Tatana Payi, a ndhundhuzela Malcom hi ntirho wa Geeta. 'Loko a ndzi ri Katherine, a ndzi ta va ndzi lave ku ... huwelela!' ku vula Geeta.</p>	
<p>'Hambi ku ri na swirhalanganyi sweswo, Katherine a ri un'we wa vanhu vo tlhariha swinene eNASA. U pfunile ku hlayela leswi munhu wo sungula a faneleke ku fikisa swona eka xibakabaka. U pfunile ku kunguhata ndlela ya xibamubamu xo sungula xo ya en'wetini, na ku ya exhibakabakeni endzhaku ka sweswo. Endzhaku ka loko a ye ku wiseni, Katherine u vulavule hi nkoka wa dyondzo ya Metse eka hinkwavo.' ku vula Tatana Kapoor. 'Kutani, ndzi ehleketa leswaku a ta lava u dyondza Metse ku ri na ku ya en'wetini!' Tatana Kapoor a hleka.</p>	
<p>'I nkarhi wo etlela!' a vula. Geeta u langute en'wetini nakambe. U anakanye Katherine Johnson a hlayela ku ya fika kwale. Hiloko, a landzela tatana wa yena a nghena endzeni.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Geeta a ehleketela hi Katherine loko a langute en'wetini? Oho, hikuva Katherine hi yena a nga hlayela leswaku vakhandziyi va xibamubamu ku ya empfhukeni va ta fika njhani kwale!</p>
<p>Swivutiso swo landzelerisa</p>	<p>Tinhlamulo leti languteriweke</p>
<p>Xana Tatana Kapoor u lava Geeta a fana na mani?</p>	<p>U lava Geeta a fana na Katherine Johnson.</p>
<p>I mani loyi a ri na xihlawuhlawu eka Geeta?</p>	<p>Malcom a ri na xihlawuhlawu eka Geeta.</p>
<p>Xivutiso xa hikokwalaho ka yini</p>	<p>Tinhlamulo leti languteriweke</p>
<p>Hikokwalaho ka yini tatana wa Geeta a ringanyete leswaku a fana na Katherine Johnson?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a nga lavi leswaku Geeta a ya en'wetini hi xibamubamu – swa antswa a endla metse ematshan'wini. • Kumbexana hikuva a ehleketa leswaku Katherine Johnson i munhu wo tsakisa. • Kumbexana hikuva a lava Geeta a lwisana na xihlawuhlawu ku fana na Katherine Johnson.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 8.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu



Mingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - nkutlunya
 - bumabumela
 - khakhuleta

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Xihlanganisa va matiko hi laha hi ya ka kona	
Ku kuma swilo leswi u tsakelaka ku swi tiva	<i>Kombetela nhloko ya wena</i>
Eka khompyuta kumbe riqinqho	<i>Encenyeta ku thayipa eka khompyuta kumbe riqinqho</i>
Na un'wana kumbe u ri wexe	<i>Kombetela un'wana kumbe wena</i>
U nga dyondza swilo masiku hinkwawo	<i>Kombisa hinkwaswo hi mavoko</i>
Hi ku gugula wo photosa sweswi-sweswi	<i>Encenyeta hi ku photosa hi rintihlo ra wena</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Eka xitori lexi...
Katherine u dyondza ...
Xilo xin'we lexi ndzi nga xi dyondza a ku ri...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlawa** ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwawo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo hinkwayo leyi dyondziweke eka kotara leyi:

tsh	nkh	o
p	i	n
y	a	v
e	l	k
m	x	t
z		

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: / **tsh**/ na / **nkh** /
- 2 Kambela mimpfumawulo hinkwayo na switatisi leswi nga le xitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: /**nkh**/-/**a**/-/**v**/-/**i**/= **nkhavi**
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa wun'wana na wun'wana wa mimpfumawulo leyi – a va boheki ku tirhisa / **tsh** / **kumbe** / **nkh**/
- 6 Komba vadyondzi leswi rito rin'wana ri vumbisiwaka swona, ku fana na: /**l**/-/**w**/-/**e**/-/**l**/-/**a**/ = **lwela**

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **tsh**, **nkh**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **n'wana**, **n'anga**, **n'wala**, **n'hwembe**, **muoxi**, **muoki**, **muondli**, **bana**, **dini**, **wena**, **mbaha**, **hlamba**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

**Ku Hlaya Swin'we:**

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya**QHINGA RA NTWISISO: KOMISA/ KAMBISISA TSALWA****NTWISISO WO TSARIWA**

- 1 Loko dyondzo yi nga si sungula, tsala nhlokomhaka leyi landzelaka, swivutiso na swo sungula swivulwa exitsalelweni.
- 2 Hlaya swivutiso na vadyondzi, u va hlamusela loko swi fanerile.
- 3 Kombela vadyondzi ku hundzuluka va kanerisana hi swivutiso leswi na munghana.
- 4 Kutani, vadyondzi va fanele ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto, va tsala siku na nhlokomhaka, kutani va tsala tinhlamulo ta swivutiso.
- 5 Eka timinete ta ntlhanu to hetelela ta dyondzo, hlaya tinhlamulo na vadyondzi, u va pfumelela ku koroketa mintirho ya vona vini.

I MANI KATHERINE JOHNSON?

- 1 Xana Katherine u sungule rini xikolo xa le henhla?
U sungule xikolo xa le henhla loko...
- 2 Hikokwalaho ka yini Katherine a sungule xikolo xa le henhla a ha ri ntsongo?
U sungule xikolo xa le henhla a ha ri ntsongo hikuva....
- 3 Xana Katherine u langutane njhani na xihlawuhlawu?
U langutane na xihlawuhlawu...

I MANI KATHERINE JOHNSON - TINHLAMULO

- 1 Xana Katherine u sungule rini xikolo xa le henhla?
U sungule xikolo xa le henhla loko a ri 10 wa malembe.
- 2 Hikokwalaho ka yini Katherine a sungule xikolo xa le henhla a ha ri ntsongo?
U sungule xikolo xa le henhla a ha ri ntsongo hikuva a tlharhile.
- 3 Xana Katherine u langutane njhani na xihlawuhlawu?
U langutane na xihlawuhlawu hi nkari lowu a swi n'wi tikela ku kuma ntirho/ loko va vanuna va nga n'wi pfumeleli ku a tsala vito ra yena eka rhipoto ya yena/ sw. na sw.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela Ku Hlaya 8**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.



Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli Nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.



Giredi 3

KOTARA 3

Vhiki

9

NKONGOMELO:

Vutitivisi



Malulamiso Ya Tlilasi

- 1 Eku sunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa swikombakomba swa marito leswi u nga ta swi lava na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo.
- 4 Tatisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: swifaniso swa vanhu ku suka emisaveni hinkwayo ku olovisa nkanerisano hi vutitivisi byo hambana hambana.
- 5 Endla ndzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo. Xikombiso: Leswi u nga swi endlaka etlilasini ya wena ku amukela vadyondzi va vutitivisi byo hambana hambana, leswi vadyondzi va nga vulavurisaka swona hi ku hambana
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.
- 8 Cinca mintlawo ya hlaya hi ku leteriwa loko swi fanerile.
- 9 Kunguhata makambeleo ya wena ya nkamafundza na ya mafundza ya vhiki.



Migingiriko Yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 50 na 51, A hi endleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 52, A hi hlayeni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 53, A hi tsaleni

Nghingiriko 4: Tsala eka dayari hi xiphemu xin'we xa vutitivisi bya wena lebyi byi nga bya nkoka eka wena na leswaku hikokwalaho ka yini.

Musumbhunuku



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

TIVISA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

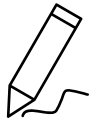
- 1 Komba vadyondzi Trevor Noah eka Buku Leyikulu ya xitori: Trevor Noah, n'warimpfana
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Vutitivisi
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana mi dyondze yini hi nkongomelo lowu ku fikela sweswi?
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana vutitivisi i yini?
 - b Xana hi xihi xiphemu xa hina lexi xi endlaka vutitivisi bya hina?

Pfuna vadyondzi ku twisisa leswaku vutitivisi i nkoka, swihlawulekisi kumbe ripfumelo leswi endlaka munhu a va leswi a nga swona. Ndhavuko wa hina, mintolovelo ya mindyangu, rimbewu, rixaka na ririmi hinkwaswo swi ng ava swiphemu swa nkoka bya vutitivisi bya hina.

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - vutitivisi
 - rimpfana
 - xoxe

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi wo hlawuleka	<i>Veka mavoko exifuveni</i>
Ku hava un'wana wo fana na mina	<i>Tatayisa hi hosi – hi-yexe ku kombisa ku ala</i>
A ku si tshama ku va na un'wana	<i>Tatayisa hi hosi – hi-yexe ku kombisa ku ala</i>
A nge vi kona na siku na rin'we	<i>Tatayisa hi hosi – hi-yexe ku kombisa ku ala</i>
Swa fana na le ka wena	<i>Kombetela munghana wa wena</i>
U hlawulekile na wena	<i>Kombetela munghana wa wena</i>
U n'waswakwe	<i>Kombetela munghana wa wena</i>
A nga kona wo fana na wena.	



Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Kombela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka **Swivulwa swa Vun'we na Vunyingi**.
- 2 Kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 ekusuhi na ndzilakano, u tlula mintila exikarhi ka tinomboro.
- 3 Vitanela swivulwa swa vun'we leswi landzelaka. Vadyondzi va fanele ku tsala swivulwa leswi ekusuhi na nomboro leyi faneleke:
Swivulwa swa vun'we na vunyingi
 - 1 Khamera yi wile ku suka etafuleni.
 - 2 Munhu u lahlekile.
 - 3 Ndzi na thelevhixini leyikulu.
 - 4 Riqingo a ri tirhi.
 - 5 Xitiko xi thyakile.
- 4 Lexi landzelaka, lerisa vadyondzi ku tlhela va tsala swivulwa swi ya eka vunyingi, eka ntila lowu nga laha hansu.
- 5 Eka timinete ta ntlhanu to hetelela, tsala swivulwa leswi lulameke exitsalelweni, u karhi vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalelo yo koka loko u karhi u endla leswi.
- 6 Kutani, kombela vadyondzi ku komba patironi yin'wana na yin'wana leyi va yi vonaka, ku fana na: laha marito ma cincaka.
- 7 Khwatihata tipatironi leti, ku fana na:
Swivulwa swa vun'we na vunyingi
 - 1 Khamera yi wile ku suka etafuleni.
Tkhamera ti wile ku suka etafuleni.
 - 2 Munhu u lahlekile.
Vanhu va lahlekile.
 - 3 Ndzi na thelevhixini leyikulu.
Ndzi na tithelevhixini letikulu.
 - 4 Riqingo a ri tirhi.
Tinqingo a ti tirhi.
 - 5 Xitiko xi thyakile.
Switiko swi thyakile.
- 8 Kombela vadyondzi ku ehleketa hi tipatironi leti loko va karhi va hlava kumbe ku tsala.
- 9 Lerisa vadyondzi ku humesa khirayoni va koroketa ntirho wa vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Trevor Noah, n'warimpfana
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, vutisa leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku hlanganisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.



Ku Tsala:

30 wa timinete

Kunguhata U Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala nhlamuselo ya vutitivisi bya wena.

NTIRHO: Tsala nhlamuselo ya kwalomu ka 10 wa swivulwa ku hoxa xandla eka buku ya tlilasi leyi vuriwaka: Vutitivisi bya hina.

QHINGA RO KUNGUHATA: Endla mepe wa miehleketo

TIVISA NHLOKOMHAKA YA KU TSALA

- 1 Komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala.**
- 2 Hi nomo, hlamusela mavonelo ya wena hi nhlamuselo ya wena, ku fana na: *Ndzi mufana. Ririmi ra mina i Kirundi. Ndzi wa Afrika Dzonga na Burundi. Vakokwa wa kokwana va mina va huma eka muganga lowutsongo eBurundi. Ndzi rhandza*

ntolovelu lowu hi nga na wona wo tlanga mindzhumba hi mikarhi yo hlawuleka. Ndzi tshama eAfrika Dzonga naswona ndzi vulavula xiZulu na Xinghezi.

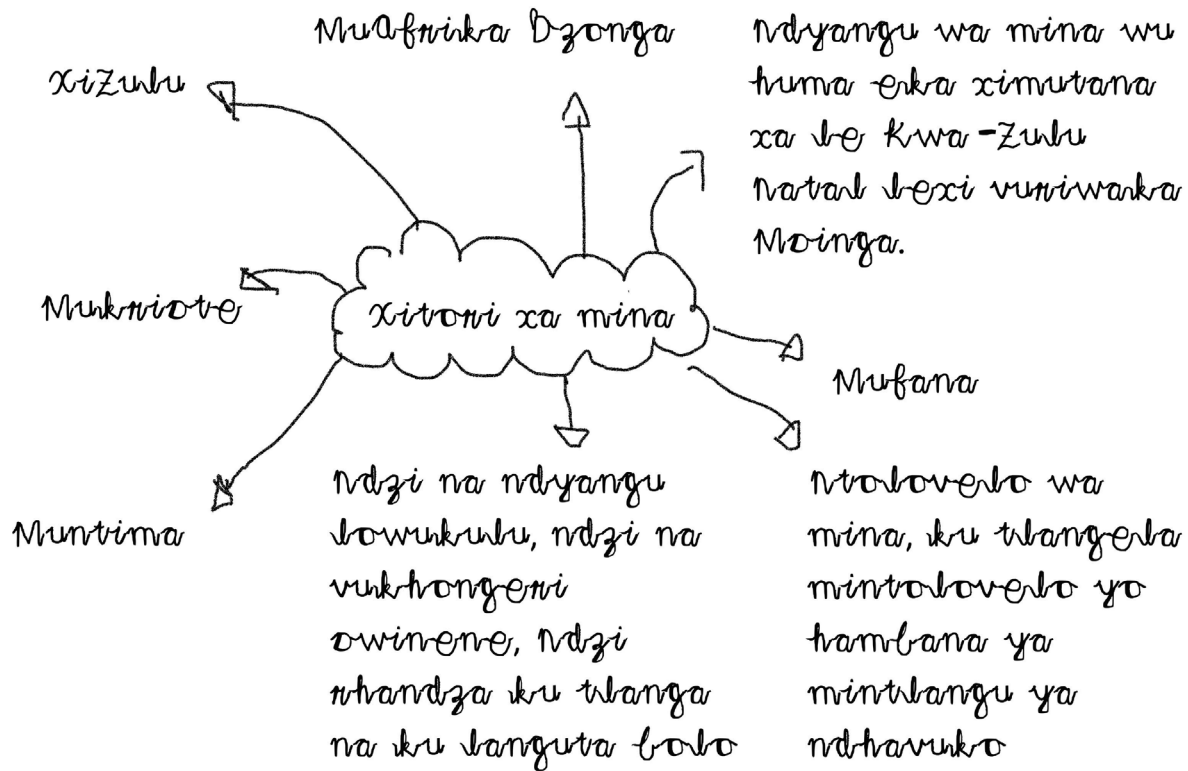
KU KOMBISA QHINGA RO KUNGUHATA (NDZA ENDLA)

- 1 Dirowa rimba ra mepe wa miehleketo eka tlhelo rin'we ra xitsalelo.
- 2 Komba vadyondzi leswi u endlisaka swona mepe wa miehleketo hi ku hlamula swivutiso.
- 3 Hetisa mepe wa miehleketo eka tlhelo lerin'wana ra xitsalelo.

Kungu ra mepe wa miehleketo			Mepe wa miehleketo		
Xana hi rihi ririmi ra wena ra le kaya ?	Xana u muaka – tiko wa kwihi? (Tiko leri u humaka eka rona)	Xana hi wihi ndhavuko wa wena/ ndzhaka?	Kirundi	Afrika Dzonga	Burundi
Vukhongeri bya wena hi byihi?	Xitori xa mina	Rimbewu ra wena hi rihi?	'Atheist'	Xitori xa mina	Mufana
U wa rixaka rihi?	Xana ku na swiphemu swin'wana swa nkoka hi vutitivisi bya wena?	Hi swihi swiphemu swa vutitivisi bya wena swi vonakaka swi ri swa nkoka? Hikokwalaho ka yini?	Muntima	Ndzi vulavula na xifrench, xiZulu na Xinghezi. Ndzi rhandza ku vulavula tindzimi to tala. Ndzi mutlangi wa bolo ya milenge.	Ku va na matiko mambirhi: Burundi na Afrika Dzonga

VADYONDZI VA TIRHISA QHINGA RO KUNGUHATA (WA ENDLA)

- 1 Kombela vadyondzi ku pfala mahlo ya vona kutani va ehleketa hi swiphemu hinkwaswo leswi swi ku endlaka u va wena!
- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana, ku avelana mavonelo ya vona.
- 3 Komba vadyondzi mepe wa miehleketo exitsalelweni, u va byela ku tirhisa rimba leri ku kunguhata ku tsala ka vona, tanihi laha u endleke ha kona.
- 4 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 5 Byela vadyondzi leswaku va fanele ku tsala mavonelo ya vona – a va **fanelangi** va kopa kungu ra wena.
- 6 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tlilasini u khoma tinhlengeletano letitsongo.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 9**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta Mimpfumawulo, Ku Twananisa na ku Hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **n'**
- 2 Vula rito: **n'hweti**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we-wun'we: / **n' /- /h /- /w /- /e /- /t /- /i /**
- 4 Vula mpfumawulo wun'we wo sungula wa rito: / **n' /**
- 5 Vula mpfumawulo wun'we wa vumbirhi wa rito: / **h /**
- 6 Vula mpfumawulo wun'we wa vunharhu wa rito: / **w /**
- 7 Vula mpfumawulo wun'we wa vumune wa rito: / **e /**
- 8 Vula mpfumawulo wun'we wa vuntlhanu wa rito: / **t /**
- 9 Vula mpfumawulo wun'we wo hetelela wa rito: / **i /**
- 10 Tsala rito exitsalelweni: **n'hweti**
- 11 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: / **n' /- /h /- /w /- /e /- /t /- /i /** = **n'hweti**
- 12 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: / **n' hwe /**
- 13 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: / **ti /**
- 14 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: / **n' hwe /- /** **ti /** = **n'hweti**

HA ENDLA ...

- 1 Vula mpfumawulo: **aa**
- 2 Vula rito: **paa**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? / **p /**
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? / **aa /**
- 5 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we – wun'we: / **p /- /aa /**
- 6 Tsala rito exitsalelweni: **paa**
- 7 Lerisa vadyondzi ku fambelanisa mimpfumawulo eka rito na wena: / **p /- /aa /** = **paa**
- 8 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula ra rito? / **paa /**
- 9 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: / **paa /** = **paa**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku teka tibuku ta vona ta switloveto va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya n', aa**

- 2 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 n'hweti
 - 2 n'wana
 - 3 n'anga
 - 4 n'wala
 - 5 n'hwembe
 - 6 n'wendzambahala
 - 7 Gaa
 - 8 Paa
 - 9 Yaa
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

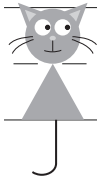


Ntivontsalo:

15 wa timinete

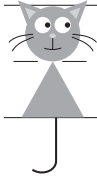
Tsala (ma)letere/ marito/ swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **n', aa**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa munghana un'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana kumbe swivulwa leswi tsariweke.



n'

n'



a a

a a



nhweti



nwana



nanga



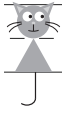
nwala



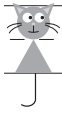
n' hwembe



n'wendzanhala



yaa



paa



yaa

Xikolo xa pfala hi nhweti

ya Nwendzanhala.

U lo gaa hi xikosi.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

QHINGA RA NTWISISO: NDZA TIVUTISA

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
Trevor Noah, n'warimpfani	Ndza tivutisa leswaku hikokwalaho ka yini nhlokomhaka leyi yi fananisa Trevor Noah na rimpfani?
Xana u tshama u twa hi Trevor Noah? I munhu wa ndhuma wa laha Afrika Dzonga i n'wamafenya na mutsari. Trevor u tsale buku leyi vuriwaka 'Born a crime' hi ntokoto wa yena wo kula hi nkarhi wa Xihlawuhlawu.	
Hi nkarhi wa Xihlawuhlawu, vanhu va tinxaka to hambana a va fanele va hambanisiwa. A swi nga ri enawini ku va vanhu va tinxaka to hambana va kuma vana swin'we kumbe ku tekana. Kambe, vanhu va tinxaka to hambana a va rhandzana na ku va na vana swin'we.	

Kitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Manana wa Trevor a ri muntima, wansati wa muXhosa. Manana wa Trevor u tshove milawu yo ka yi nga ri yinene ya Xihlawuhlawu. U rhurhele endhawini ya Johannesburg laha a ku pfumeleriwa ntsena vanhu vo basa ku tshama. Hi laha a nga hlangana na tatana wa Trevor. A ri wo basa, wanuna wo huma eSwitzerland. Va kume Trevor, n'wana wa tinxaka leti nga hlangana. Hi nkarhi wolowo wo chavisa, Trevor a nga ringaneli hi ku olova! A nga pfumeleriwi etindhawini ta vanhu vo basa. A nga pfumeleriwi etindhawini ta vanhu va ntima. A ku ri yena ntsena eka ndyangu wa ka vona loyi a ri wa rixaka ro hlangana.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku swi njhani loko vanhu hinkwavo va ndyangu va nga languteki ku fana? Swi fanele swi tika ku titwa u ringanela!</p>
<p>Loko Trevor a ha ri ntsongo, minkarhi yin'wana vatswari va yena a va n'wi yisa ephakeni. Kambe vatswari va yena a va swi tiva leswaku va ta nghena enghozini loko maphorisa vo swi tiva leswaku i ndyangu. Kutani, loko va ya ephakeni, a va endla onge a va tivani!</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku a swi ri njhani eka n'wana lontsongo? Ndzi nga kumbetela leswaku a swi hlanganisa nhloko!</p>
<p>Khale, loko Trevor a ha rintsongo, u huwelerile 'Tatana!' a tsutsumela eka tatana wa yena. Tatana wa Trevor a chava a ku swin'wana swo biha swi nga humelela. U balekele n'wana wa yena. Kambe Trevor a ehleketa leswaku a ku ri ntlangu, kutani a n'wi hlongorisa ephakeni, a karhi a huwelela 'Tatana!'</p>	
<p>Trevor u hete nkarhi wo tala na kokwana wa yena wa xisati eSoweto. Hi nkarhi wolowo, a ku pfumeleriwa vanhu va ntima ntsena ku tshama eSoweto. Vandyangu wa Trevor a va vilela hi leswaku loko maphorisa vo n'wi vona, va nga ringeta ku n'wi susa endyangwini wa yena. Hikokwalaho, Trevor a nga pfumeleriwi ku ya tlanga ehandle na vana van'wana!</p> <p>Siku rin'wana, Trevor a swi lava hi mbilu ya yena hinkwayo ku ya tlanga laha a nga cela goji ehansi ka darada ejaratini!</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Trevor a nga ri na vanghana vo ringana na yena hikuva a nga pfumeleriwi ku huma a ya tlanga ehandle. Leswi swi fanele swi endla swi tika ku ringanela.</p>
<p>Trevor u dyondze leswaku ririmi i ndlela ya nkoka yo aka mabuloho na vanhu lava nga faniki na yena. Trevor u tshame a vula leswaku loko a dyondze tindzimi, u "ve rimpfani". Hi marito man'wana, Trevor u kume leswaku loko o vulavula ririmi ra van'wana, a va ta rivala leswaku a nga fani na vona. Ririmi ri n'wi pfune ku titwa a wela eka tindhawu to tala laha a vonaka a hambanile.</p>	<p>Trevor a nga ringaneli hi ku olova. Ndzi nga kumbetela leswaku ku vulavula tindzimi to tala swi n'wi pfunile ku ringanela!</p>

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
Loko Trevor a ri na malembe ya khume, ku hele Xihlawuhlawu. Trevor u ye eka xikolo xa le henhla lexikulu lexi a xi ri na vana vo tlula gidi rin'we. A ku ri na maColoured, maIndia, maChina, va ntima, na vana vo basa exikolweni xa Trevor. Kambe, eka vana hinkwavo va le xikolweni xexo, Trevor a ku ri yena ntsena wa rixaka ro hlangana. A swi n'wi tikela ku tiva leswaku a famba na mani hi nkarhi wo wisa.	Ndza tivutisa leswaku swi njhani ku langutalanguta u ti kuma u hambanile na van'wana? Onge a swi n'wi tikela Trevor ku ringanela.
Hi loko, Trevor a sungula bindzu. U hlengelete mali eka vana lavan'wana a ya va xavela swakudya evhengeleni. Hikokwalaho ka bindzu ra yena, Trevor a vulavula na vana va mintlawo yo hambana exikolweni. Trevor u dyondze ku wela eka vona hi ku va na misavu na ku endla vanhu va hleka. Ku va na mafenya swi endle Trevor a va rimpfani ro wela kun'wana na kun'wana!	
Eka vutomi bya yena hinkwabyo, Trevor a titwa a ri munhu wa le handle hi tindlela to hambana. Kutani, Trevor u kume tindlela to hambana to wela. U xiyaxiye no languta vanhu. U dyondze tindzimi ta vona. U dyondze ku hlekisa vanhu va tinxaka hinkwato. Ku va a hambanile na van'wana hi leswi nga pfuna Trevor Noah ku va munhu wo hlekisa loyi a nga yena namuntlha!	Ndzi nga kumbetela leswaku evuton'wini bya Trevor, minkarhi yin'wana a nga ringaneli. Ntokoto wolowo wu pfune Trevor ku va munhu wa ndhuma no humelela loyi a nga yena namuntla.
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Trevor u beburiwe rini?	Trevor u beburiwe hi nkarhi wa Xihlawuhlawu.
Kokwana wa xisati wa Trevor a tshama kwihhi?	A tshama eSoweto.
Xana Trevor u endle yini ku ringeta ku ringanela?	<ul style="list-style-type: none"> • U dyondze tindzimi to tala. • U sungule bindzu exikolweni. • U dyondze ku hlekisa vanhu.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Trevor a ve na ku tikeriwa hi timhaka to ringanela?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a languteka a hambanile na vanhu van'wana eka ndyangu wa ka vona. • Hikuva a nga pfumeleriwi ku tlanga na vana van'wana, hikuva a swi ta endleka a tekiwa hi maphorisa. • Hikuva exikolweni xa le henhla, a ku ri yena ntsena n'wana wa rixaka ro hlangana. A nga ringaneli hi ku olova na mintlawo yin'wana ya vana exikolweni.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela Ku hlaya 9.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cinciwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - rimbewu
 - rixaka
 - vukhongereri
 - ringanela

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi wo hlawuleka	<i>Veka mavoko exifuveni</i>
Ku hava un'wana wo fana na mina	<i>Tatayisa hi hosi – hi-yexe ku kombisa ku ala</i>
A ku si tshama ku va na un'wana	<i>Tatayisa hi hosi – hi-yexe ku kombisa ku ala</i>
A nga vi kona ni siku ni rin'we	<i>Tatayisa hi hosi – hi-yexe ku kombisa ku ala</i>
Swa fana na le ka wena	<i>Kombetela munghana wa wena</i>
U hlawulekile na wena	<i>Kombetela munghana wa wena</i>
U n'waswakwe	<i>Kombetela munghana wa wena</i>
A nga kona wo fana na wena.	

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawwa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.





Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta Mimpfumawulo, Ku Twananisa na ku Hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ue**
- 2 Vula rito: **muengi**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we-wun'we: /**m/-/ue/-/n/-/g/-/i/**
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /**m/**
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /**ue/**
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /**n/**
- 7 Vula mpfumawulo wa vumune wa rito: /**g/**
- 8 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /**i/**
- 9 Tsala rito exitsalelweni: **muengi**
- 10 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: /**m/-/ue/-/n/-/g/-/i/ = muengi**
- 11 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: /**mue/**
- 12 Lexi landzelaka, vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /**ngi/**
- 13 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**mue/-/ngi/ = muengi**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **uo**
- 2 Vula rito: **muoki**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /**m/**
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? /**uo/**
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? /**k/**
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /**i/**
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'wana na wun'wana: /**m/-/uo/-/k/-/i/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **muoki**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: **m/-/uo/-/k/-/i/= muoki**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula eka rito?: /**muo/**
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi eka rito?: /**ki/**
- 12 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: /**muo/-/ki/ = muoki**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku humesa tibuku ta vona ta switoloveto kutani va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya ue, uo**
- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 **Muongori**
 - 2 **Muoxi**
 - 3 **Muoki**
 - 4 **Muolovisi**
 - 5 **Muondli**
 - 6 **Muendzi**
 - 7 **Muengi**
 - 8 **Muendli**
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

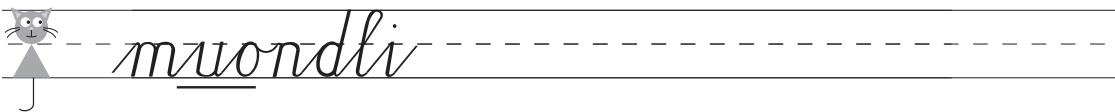
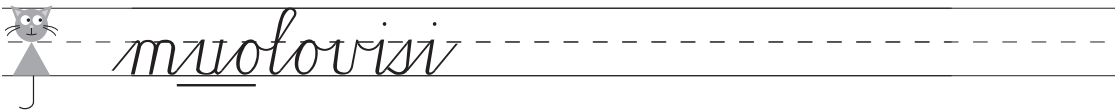
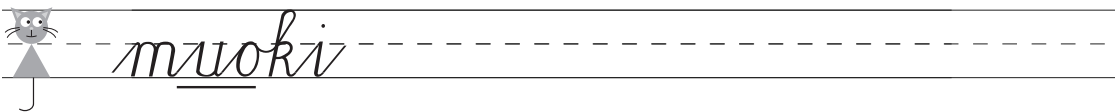
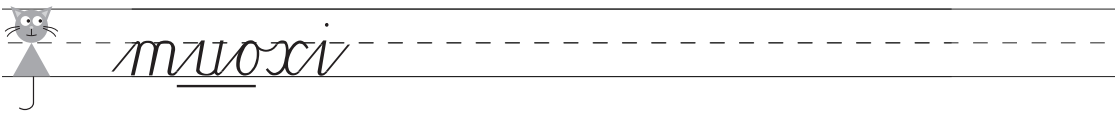
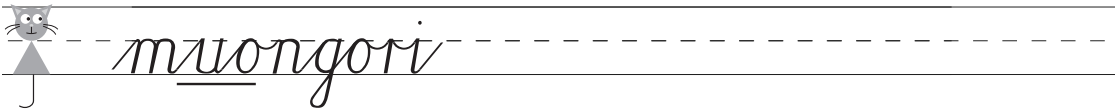
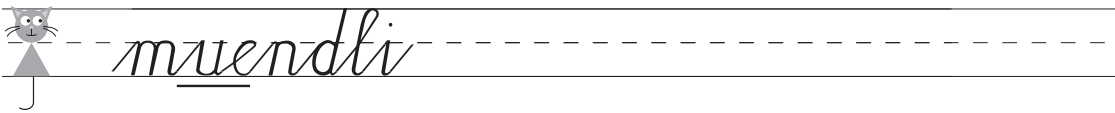
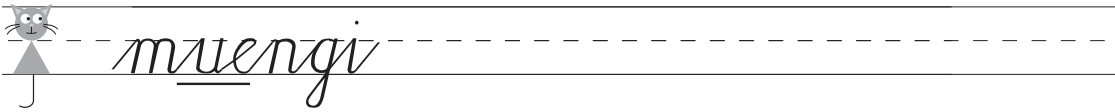
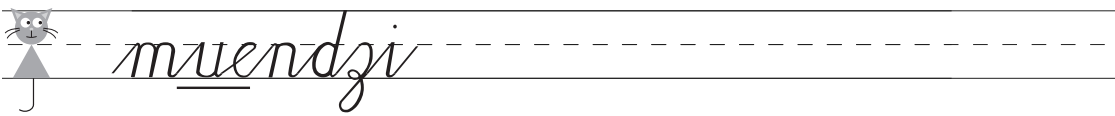
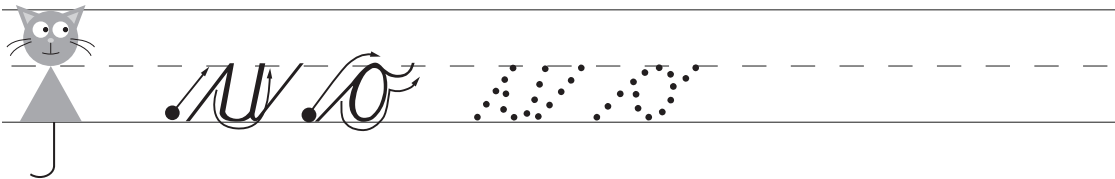
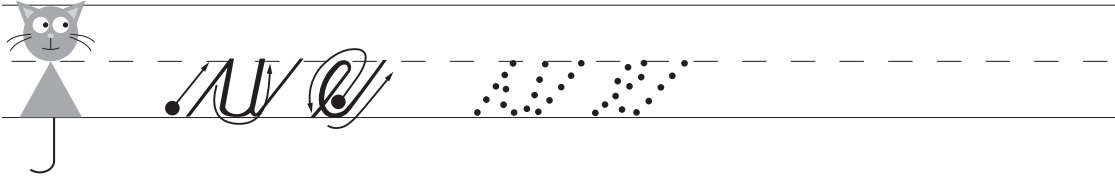
**Ntivontsalo:**

15 wa timinete


Tsala (ma) letere/marito/swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi mavumbelo lamanene ya (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **ue, uo**
- 2 Kombisa ku tsala (ma)letere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene kutani lava tsalaka hi ra ximatsi.
- 3 Kutani kombela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere eminhlaneni ya vanghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopa mpfumawulo/ marito/ swivulwa etibukwini ta vona.

- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana/ eka swivulwa leswi tsariweke.



 Rosi i muendzi wa hina.

 Hahani i muongori etliliniki.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Tsala:

30 wa timinete

Mpfapfarhuta

NHLOKOMHAKA: Tsala nhlamuselo ya vutitivisi bya wena.

NTIRHO: Tsala nhlamuselo ya kwalomu ka 10 wa swivulwa ku hoxa xandla eka buku ya tlilasi leyi vuriwaka: Vutitivisi bya hina.

RIMBA RA MATSALELO:

Ku na swiphemu swo tala swo hambana hambana hi mina.

Ndzi ...

Ndzi vulavula...

Ndhavuko wa mina i ...

Ntolovelo wa nkoka i ...

Xiphemu lexi xa vutitivisi bya mina i xa nkoka hikuva ...

Vutitivisi bya mina i ...

Hlamusela leswaku vadyondzi va nga tirhisa swiphemu swa rimba ra matsalelo leri ri nga va pfunaka. Va nga ha tlhela va longoloxa swo sungula swivulwa leswi hi ndlela leyi yi va pfunaka!

KU LULAMISA: U nga si sungula dyondzo ya ku tsala, tsala kungu leri u ri endleke hi Musumbhunuku exitsalelweni.

KU KOMBISA NDLELA YO MPFAPFARHUTA (NDZA ENDLA)

- 1 Tsundzuxa vadyondzi hi kungu leri mi ri endleke hi Musumbhunuku.
- 2 Hlaya kungu leri tsariweke exitsalelweni.
- 3 Lexi landzelaka, hlaya rimba ra matsalelo na vadyondzi.
- 4 Kombisa leswi u nga ta hetisisa swona rimba ra matsalelo u tirhisa kungu ra wena, ku fana na:

Ku na swiphemu swo tala swo hambana hambana hi mina. Ndzi muAfrika Dzonga. **Ndzi** tlhela ndzi va wa le Burundi hikuva vatswari va mina na maxaka ya mina va huma kwale. Hikokwalaho ke, **ndhavuko wa mina** i wa le Burundi. **Ntolovelo wa nkoka i** ku tlanga mindzhumba loko ku ri na mintlangu leyikulu. **Xiphemu lexi xa vutitivisi bya mina i xa nkoka hikuva** vatswari va mina va swi endlile leswi, na vakokwana va vona va swi endlile madzana dzana ya malembe lama nga hundza. Nakambe i xiphemu xa nkoka eka mina hikuva ndza swi rhandza. Swi ndzi endla ndzi twa ndzi hlawulekile. **Ndzi vulavula xiKirundi, xiFrench, Xinghezi, na xiZulu. Xiphemu lexi xa vutitivisi bya mina i xa nkoka** hikuva ndzi nga vulavula na vanhu vo tala vo hambana hambana. **Vutitivisi bya mina byi** byoxe!

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YA MPFAMPFARHUTO (WA ENDLA)

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Lerisa vadyondzi ku tsala siku na nhlokomhaka: **Vutitivisi bya mina: Mpfapfarhuto**
- 3 Kombela vadyondzi ku kuma kungu ra vona ra hi Musumbhunuku na ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 4 Kombela vadyondzi ku hetisa rimba ra matsalelo va tirhisa makungu ya vona.
- 5 Byela vadyondzi leswaku va nga engetela swivulwa swo tala kumbe vuxokoxoko loko va ri na nkarhi.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi hi maqhinga lawa va nga ma tirhisaka ku va pfuna.
- 7 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la tlilasini u pfuna vadyondzi lava tsandzekaka.

2 Ndzhavi 2020

Vutivivivi bya Bongibe

iku na owiphemu owo hambana hambana
 owa mina. Ndzi muafrika Dzonga. Ndzi
 vukavuka xizuku. Ndyangu wa mina wu huma
 erka ximutana xa be kwa-Zuku Natani bexi
 vuvivivivi moinga. Ndzi ndyangu lowukuku
 naowona hinkwenhu hi na vukhongeneni
 owinene. Ntokovero wa mkoka i ndhela
 beyi hi tangenidaka owona minkhuvo ya
 ndhavuko yo tanka yo hambana. Xiphemu
 bexi xa vutivivivi bya mina i xa mkoka
 hinkuva mintlangu ya hina yo tanka yi
 endhiwa ntoena erikha ndhavuko wa mina
 naowona owi hi endha hlawuberka.
 Vutivivivi bya mina byi hlawuberke
 owinene erka mina.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 9.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune



Ndzemuko Wa Mimpfumawulo Na Mipfumawulo:

15 wa timinete

Ku Siva Letere

NDZA ENDLA...

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta titoloveta ku langutisa ku hambana lokutsongo eka marito. Leswi swi hi pfuna ku va vahlayi vo antswa.
- 2 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **n’hwembe, n’hweti**
- 3 Kombisa vadyondzi makumelo ya ku hambana loku, ku fana **n’hwembe, n’hweti**
- 4 Hlamusela ku hambana, ku fana na: mimpfumawulo ya /**mbe**/ na /**ti**/ yi hambanile, kambe leswin’wana hinkwaswo eka rito swa fana!

HA ENDLA...

XIYENGE XA 1

- 1 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **gaa, paa**
- 2 Vutisa vadyondzi: xana hi kwihi ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi?
- 3 Kombela mudyondzi ku ta khwatihata ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi, ku fana na: **gaa, paa**
- 4 Hlamusela ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi

XIYENGE XA 2

- 1 Lexi landzelaka, tsala rito leri exitsalelweni: **n’wala**
- 2 Vutisa vadyondzi: **Xana hi wihi mpfumawulo wun’we lowu u nga wu sivaka eka rito leri ku ri endla ri va rito ro hambana?**
- 3 Tsala nongonoko wa mavonelo ya vadyondzi exitsalelweni, ku fana na **tsala, dyuhala, hlala, tala, hala**

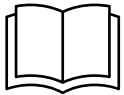
WA ENDLA...

- 1 Tsala rito leri exitsalelweni: **muendzi**
- 2 Lerisa vadyondzi ku vumba marito man’wana yo tala hi laha va nga kotaka ha kona, va siva hi mpfumawulo wun’we ntsena eka rito.
- 3 Emakumu ka dyondzo, kombela vadyondzi ku ta tsala rin’we ra marito ya vona exitsalelweni.
- 4 Hlaya marito, kutani u hlamusela leswaku hi wihi mpfumawulo lowu siviweke. **dzivamisoko, dziva, dzima**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

QHINGA RA NTWISISO: ENDLA MINKUMBETELO

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p><u>Trevor Noah, n'warimpfani</u></p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Trevor u fana na rimpfani hikuva rimpfani ri cinca muhlovo eka tindhawu to hambana. Ku fana na Trevor u cinca ririmi ra yena na ku cinca mafenya ya yena ku fambelana na tindhawu to hambana!</p>
<p>Xana u tshama u twa hi Trevor Noah? I munhu wa ndhuma wa laha Afrika Dzonga i n'wamafenya na mutsari. Trevor u tsale buku leyi vuriwaka 'Born a crime' hi ntokoto wa yena wo kula hi nkarhi wa Xihlawuhlawu.</p>	
<p>Hi nkarhi wa Xihlawuhlawu, vanhu va tinxaka to hambana a va fanele va hambanisiwa. A swi nga ri enawini ku va vanhu va tinxaka to hambana va kuma vana swin'we kumbe ku tekana. Kambe, vanhu va tinxaka to hambana a va rhandzana na ku va na vana swin'we.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku hikokwalaho ka yini buku ya Trevor yi vuriwa 'Born a crime'? Ku nga va timhaka ta leswaku a swi nga ri enawini hi nkarhi wolowo eka vatswari va yena ku va swin'we va kuma na n'wana.</p>
<p>Manana wa Trevor a ri muntima, wansati wa muXhosa. Manana wa Trevor u tshove milawu yo ka yi nga ri yinene ya Xihlawuhlawu. U rhurhele endhawini ya Johannesburg laha a ku pfumeleriwa ntsena vanhu vo basa ku tshama. Hi laha a nga hlangana na tatana wa Trevor. A ri wo basa, wanuna wo huma eSwitzerland. Va kume Trevor, n'wana wa tinxaka leti nga hlangana. Hi nkarhi wolowo wo chavisa, Trevor a nga ringaneli hi ku olova! A nga pfumeleriwi etindhawini ta vanhu vo basa. A nga pfumeleriwi etindhawini ta vanhu va ntima. A ku ri yena ntsena eka ndyangu wa ka vona loyi a ri wa rixaka ro hlangana.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku vanhu hinkwavo eka ndyangu wa ka va Trevor a va languteka va nga fani.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Loko Trevor a ha ri ntsongo, minkarhi yin'wana vatswari va yena a va n'wi yisa ephakeni. Kambe vatswari va yena a va swi tiva leswaku va ta nghena enghozini loko maphorisa vo swi tiva leswaku i ndyangu. Kutani, loko va ya ephakeni, a va endla onge a va tivani!</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku muhlovo wa nhlonge ya Trevor a wu ta komba maphorisa leswaku vatswari va yena va famba swin'we. Leswi a swi nga ri le nawini hi nkarhi wolowo. Kutani, ndzi nga kumbetela leswaku loko Trevor a ri na vatswari va yena, vanhu hinkwavo a va ta nghena enghozini.</p>
<p>Khale, loko Trevor a ha rintsongo, u huwelerile 'Tatana!' a tsutsumela eka tatana wa yena. Tatana wa Trevor a chava a ku swin'wana swo biha swi nga humelela. U balekele n'wana wa yena. Kambe Trevor a ehleketela leswaku a ku ri ntlangu, kutani a n'wi hlongorisa ephakeni, a karhi a huwelela 'Tatana!'</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Trevor a nga swi twisisi! Swi fanele swi va tikerile vatswari va Trevor ku hlamusela milawu yo ka yi nga ri leyinene ya Xihlawuhlawu eka Trevor lonsongo.</p>
<p>Trevor u hete nkarhi wo tala na kokwana wa yena wa xisati eSoweto. Hi nkarhi wolowo, a ku pfumeleriwa vanhu va ntima ntsena ku tshama eSoweto. Vandyangu wa Trevor a va vilela hi leswaku loko maphorisa vo n'wi vona, va nga ringeta ku n'wi susa endyangwini wa yena. Hikokwalaho, Trevor a nga pfumeleriwi ku ya tlanga ehandle na vana van'wana!</p> <p>Siku rin'wana, Trevor a swi lava hi mbilu ya yena hinkwayo ku ya tlanga laha a nga cela goji ehansi ka darada ejaratini!</p>	
<p>Trevor u dyondze leswaku ririmi i ndlela ya nkoka yo aka mabuloho na vanhu lava nga faniki na yena. Trevor u tshame a vula leswaku loko a dyondze tindzimi, u "ve rimpfani". Hi marito man'wana, Trevor u kume leswaku loko o vulavula ririmi ra van'wana, a va ta rivala leswaku a nga fani na vona. Ririmi ri n'wi pfune ku titwa a wela eka tindhawu to tala laha a vonaka a hambanile.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku ririmi ri pfune Trevor ku va rimpfani, hikuva swi n'wi pfuna ku nghena kun'wana na kun'wana! Trevor a ta tirhisa ririmi ku wela ko karhi.</p>
<p>Loko Trevor a ri na malembe ya khume, ku hele Xihlawuhlawu. Trevor u ye eka xikolo xa le henhla lexikulu lexi a xi ri na vana vo tlula gidi rin'we. A ku ri na maColoured, maIndia, maChina, va ntima, na vana vo basa exikolweni xa Trevor. Kambe, eka vana hinkwavo va le xikolweni xexo, Trevor a ku ri yena ntsena wa rixaka ro hlangana. A swi n'wi tikela ku tiva leswaku a famba na mani hi nkarhi wo wisa.</p>	
<p>Hi loko, Trevor a sungula bindzu. U hlengetele mali eka vana lavan'wana a ya va xavela swakudya evhengeleni. Hikokwalaho ka bindzu ra yena, Trevor a vulavula na vana va mintlawu yo hambana exikolweni. Trevor u dyondze ku wela eka vona hi ku va na misavu na ku endla vanhu va hleka. Ku va na mafenya swi endle Trevor a va rimpfani ro wela kun'wana na kun'wana!</p>	<p>Ndzi kumbetela leswaku bindzu ra Trevor ri n'wi pfune ku va rimpfani. Bindzu ra yena ri n'wi pfune ku vulavula na un'wana na un'wana na ku va hlekisa.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
Eka vutomi bya yena hinkwabyo, Trevor a titwa a ri munhu wa le handle hi tindlela to hambana. Kutani, Trevor u kume tindlela to hambana to wela. U xiyaxiye no languta vanhu. U dyondze tindzimi ta vona. U dyondze ku hlekisa vanhu va tinxaka hinkwato. Ku va a hambanile na van'wana hi leswi nga pfuna Trevor Noah ku va munhu wo hlekisa loyi a nga yena namuntlha!	Oho! Ndzi nga kumbetela leswaku ku va munhu wo hambana swi pfune Trevor ku va munhu wa ndhuma wo hlekisana, hikuva a fanele ku dyondza ndlela yo hlekisa vanhu hinkwavo vo hambana.
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana Trevor u kulele kwihi?	U kulele eJohannesburg.
I yini xilo xin'we lexi u nga kumbetelaka leswaku a xi tika evuton'wini bya Trevor?	Ndzi nga kumbetela leswaku a swi tika eka Trevor ku...
Xana bindzu ra Trevor a ku ri yini?	A hlengeleta mali eka vana van'wana kutani a ya va xavela swakudya evhengeleni.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini u ehleketa leswaku xitori lexi xi vuriwa <i>Trevor Noah, n'wa rimpfani?</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva Trevor a fanele ku dyondza ku ringanela eka tindhawu hinkwato, ku fana na rimpfani. • Hikuva Trevor u dyondze leswaku tindzimi ti n'wi pfunile ku va rimpfani leswaku a ta fanela/ringanela hinkwako. • Hikuva bindzu ra Trevor ri n'wi pfune leswaku a fana na rimpfani.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 9**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - nga ri nawini
 - xidyoho
 - n'wamafenya

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi wo hlawuleka	<i>Veka mavoko exifuveni</i>
Ku hava un'wana wo fana na mina	<i>Tatayisa hi hosi – hi-yexe ku kombisa ku ala</i>
A ku si tshama ku va na un'wana	<i>Tatayisa hi hosi – hi-yexe ku kombisa ku ala</i>
A nga vi kona ni siku ni rin'we	<i>Tatayisa hi hosi – hi-yexe ku kombisa ku ala</i>
Swa fana na le ka wena	<i>Kombetela munghana wa wena</i>
U hlawulekile na wena	<i>Kombetela munghana wa wena</i>
U n'waswakwe	<i>Kombetela munghana wa wena</i>
A nga kona wo fana na wena.	

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Xitori lexi xi mayelana na...
Xilo xin'we lexi ndzi nga xi dyondza ku suka eka xitori a ku ri...
Xitori lexi xi na vuxaka na nkongomelo wa 'Vutitivisi' hikuva...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo hinkwayo leyi dyondziweke eka kotara leyi:

a	m	o
uo	ue	aa
n	i	l
n'	tlh	mpf
b	u	d
ntl	ndz	ngh
e	c	h
ee	ii	oo

KOMBISA

- 1 Langutisa mimpfumawulo hinkwayo na yo twanansa exitsalelweni.
- 2 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku aka marito lama va nga ma kotaka va ri karhi va tirhisa mimpfumawulo no twanansa.

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito lama va nga ma kotaka.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku lulamisa mintirho ya vona vini.
- 5 Kombela vadyondzi ku byelana marito lama va nga ma aka, kutani va ma tsala exitsalelweni.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KOMISA

KU RUNGULA KUMBE KU TSALA NKOMISO WA XITORI

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta *ehleketa hi swiphemu swa nkoka swinene eka xitshuriwa.*
- 2 *Hi ta tlhela hi ehleketa hi leswi hi yelanaka hi swona na xitshuriwa.*
- 3 *Hi ta kambela xitori hi 5 wa tinyeleti. Hi nyika xitori ntlhanu wa tinyeleti loko hi xi RHANDZA. Hi nyika xitori ziro wa tinyeleti loko hi nga xi tsakeli.*
- 4 Lerisa vadyondzi ku tirhisa rimba ku hlamula xivutiso:
Xitori lexi xi mayelana na...(2–3 wa swivulwa)
Trevor Noah u fananisiwa na rimpfana hikuva ...
Ndzi dyondze ...
Eka 5 wa tinyeleti, ndzi nyika xitori lexi ... hikuva ...
- 5 Hlamusela leswaku vadyondzi a va nge swi koti ku vula hinkwaswo leswi swi nga le ka xitshuriwa – va fanele va hlawula swiphemu leswi swi nga swa nkoka swinene.
- 6 Kombisa vadyondzi xikombiso xa wena. Vula u ku: **Xitori lexi xi mayelana** na Trevor Noah, loyi a nga n'wamafenya wa ndhuma. *Xitori lexi xi hi byela hi vutsongwana bya yena. **Trevor Noah u fananisiwa na rimpfana** hikuva u tiringanisa na mbangu wa yena. **Ndzi dyondze** leswaku ku velekiwa ka Trevor a ku ri xidyoho. Vatswari va yena a va nga pfumeleriwanga ku va swin'we hikuva a va ri va tinxaka to hambana. **Eka 5 wa tinyeleti, ndzi nyika xitori lexi 5 wa tinyeleti hikuva** ndzi rhandza Trevor Noah!*
- 7 Nyika vadyondzi nkarhi wo ehleketa hi swiphemu swa nkoka swinene swa xitshuriwa.
- 8 Kombela vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana va avelana mavonelo ya vona./ Kombela vadyondzi ku tsala minkomiso ya vona va tirhisa rimba.
- 9 Hlanganisa tlilasi hinkwayo.
- 10 Kombela 1–2 wa vadyondzi ku **avelana** na tlilasi mavonelo ya vona. Endlani nkomiso wa tlilasi hinkwayo, ku fana na: **Xitori lexi xi mayelana** na vutsongwana bya Trevor Noah. *Hi dyondza hi leswaku hikokwalaho ka yini ku velekiwa ka yena swi ri xidyoho. **Trevor Noah u fananisiwa na rimpfana** hikuva a nga cinca a ringanela eka tindhawu to tala to hambana. Rimpfana ri cinca mihlovo. Trevor Noah a nga cinca ririmi ra yena. **Hi dyondze** leswaku Trevor u hete nkarhi wo tala a ri na kokwana wa yena eSoweto. Kokwana wa yena a chava leswaku a nga tekiwa a fambisiwa hikokwalaho ka muhlovo wa nhlonge ya yena. **Eka 5 wa tinyeleti, hi nyika xitori tinyeleti ta5 hikuva** hi rhandza Trevor Noah!*



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela Ku Hlaya 9**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.



Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli Nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, beakers, globes, atoms), mathematics (calculators, rulers, compasses, triangles), arts (pencils, paint palettes, brushes), and general education (books, graduation caps, speech bubbles, lightbulbs).

Giredi 3

KOTARA 3

Vhiki

10

NKONGOMELO:

Vutitivisi



Malulamiso Ya Tlilasi

- 1 Eku sunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa swikombakomba swa marito leswi u nga ta swi lava na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo.
- 4 Tatisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: Tsala nhlamuselo yo koma hi vutitivisi bya wena leswaku vadyondzi va hlaya.
- 5 Endla ndzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo. Xikombiso: Leswi swi nga pfunaka vadyondzi ku lemuka na ku tshika ku languta swilo hi tlhelo rin'we (mayelana na rixaka, rimbewu, sw. na sw.)
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.



Migingiriko Yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 54 na 55, A hi endleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 56 na 57, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 2: Papila ra 58, A hi hlayeni

Nghingiriko 4: Tsala eka dayari hi nkarhi lowu u nga rhandza xiphemu xa vutitivisi bya wena.

Musumbhunuku



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

PFUXETA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa Olivier a ambale pagne eka Buku Leyikulu ya xitori: Afrika Dzonga ya un'wana na un'wana
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi yisa emahlweni nkongomelo wa hina: Vutitivisi
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi dyondze yini hi nkongomelo lowu ku fikela sweswi?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana u nga ehleketa hi tindlela leti vutitivisi byi nga na ntikelo wa kahle eka hina?
 - b Xana mi nga ehleketa hi nkarhi lowu vanhu va nga langutanaka na ku hlongoriwa hikokwalaho ka vutitivisi bya vona?
 - c Hikokwalaho ka yini swi ri swa nkoka ku amukela vutitivisi bya vanhu hinkwavo?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - ndhavuko
 - Burundi
 - Ntlangu lowukulu

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi wo hlawuleka	<i>Veka mavoko exifuveni</i>
Ku hava un'wana wo fana na mina	<i>Tatayisa hi hosi – hi-yexe ku kombisa ku ala</i>
A ku si tshama ku va na un'wana	<i>Tatayisa hi hosi – hi-yexe ku kombisa ku ala</i>
A nga vi kona ni siku ni rin'we	<i>Tatayisa hi hosi – hi-yexe ku kombisa ku ala</i>
Swa fana na le ka wena	<i>Kombetela munghana wa wena</i>
U hlawulekile na wena	<i>Kombetela munghana wa wena</i>
U n'waswakwe	<i>Kombetela munghana wa wena</i>
A nga kona wo fana na wena.	



Ntivontsalo

15 wa timinete

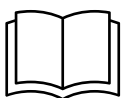
- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku.
- 2 Kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 ekusuhi na ndzilakano.
- 3 Tsala xivulwa lexi landzelaka exitsalelweni ekusuhi na nomboro 1: Mudyondzisi wa yena u n'wi dyondzisa ku tsala swi basa.
- 4 Xo landzela, tsala masivi lama landzelaka ekusuhi na tinomboro 2–5:
 - 2 wa wena
 - 3 wa mina
 - 4 wa yena (wa xinuna)
 - 5 wa vona
- 5 Kombela vadyondzi ku tlhela va tsala xivulwa va sungula hi rito leri nyikiweke.
- 6 Eka timinete ta ntlhanu to hetelela, tsala swivulwa leswi lulameke exitsalelweni, u karhi vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalelo yo koka loko u karhi u endla leswi.
- 7 Kutani, kombela vadyondzi ku komba patironi yin'wana na yin'wana leyi va yi vonaka, ku fana na: laha xivulwa xi cincaka.
- 8 Khwatihata tipatironi tin'wana na tin'wana, ku fana na:
 - 1 Mudyondzisi wa yena u n'wi dyondzisa ku tsala swi basa.
 - 2 Mudyondzisi wa wena u ku dyondzisa ku tsala swi basa.
 - 3 Mudyondzisi wa mina u ndzi dyondzisa ku tsala swi basa.
 - 4 Mudyondzisi wa yena (wa xinuna) u n'wi dyondzisa ku tsala swi basa.
 - 5 Mudyondzisi wa vona u va dyondzisa ku tsala swi basa.
- 9 Lerisa vadyondzi ku humesa khirayoni va koroketa ntirho wa vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Afrika Dzonga ya un'wana na un'wana

- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va vutisi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfunya vadyondzi ku hlanganisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.



Ku Tsala:

30 wa timinete

Hlela

NHLOKOMHAKA: Tsala nhlamuselo ya vutitivisi bya wena.

NTIRHO: Tsala nhlamuselo ya kwalomu ka 10 wa swivulwa ku hoxa xandla eka buku ya tilasi leyi vuriwaka: Vutitivisi bya hina.

KU LULAMISA:

- Tsala nongonoko wo kambela mahlelelo exitsalelweni u nga si sungula dyondzo ya ku tsala.
- Tsala mpfapfarhuto to wa wena exitsalelweni u nga si sungula dyondzo. Katsa xihoxo xin'we kumbe swimbirhi.

NONGONOKO WA MAKAMBELELO YO HLELA:

- 1 Xana ndzi tihlamuserile?
- 2 Xana ndzimana hinkwayo yi mayelana na mina?
- 3 Xana ndzi tsale kwalomu ka 10 wa swivulwa?
- 4 Xana mpeleto wa marito hinkwawo wu lulamile?
- 5 Xana xivulwa xin'wana na xin'wana xi sungula hi letere lerikulu?
- 6 Xana xivulwa xin'wana na xin'wana xi hetelela hi xihikahato lexi faneleke?

KOMBISA MAENDLELO YO HLELA (NDZA ENDLA)

- 1 Hlayela vadyondzi ehenhla nongonoko wa ku hlela.
- 2 Xo landzela, hlayela vadyondzi ehenhla mpfapfarhuto wa wena.
- 3 Hlaya nongonoko wo hlela, nakambe u kombeta loko mpfapfarhuto wa wena wu lulamile, kumbexana u lava ku endla ndzulamiso kumbe ku antswisa.
- 4 Kombisa ndlela yo lulamisa na vadyondzi.

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YO HLELA (WA ENDLA)

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Kombela vadyondzi ku kuma laha va nga mpfapfarhuta kona ntirho wo tsala.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 10**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **ngthingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta Mimpfumawulo, Ku Twanansa na ku Hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ii**
- 2 Vula rito: **dzwii**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we – wun'we: /**d/-/z/-/w/-/ii/**
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /**d/**
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /**z/**
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /**w/**
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /**ii/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **dzwii**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twanansa mimpfumawulo ku vumba rito: /**d/-/z/-/w/-/ii/ = dzwii**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: /**dzwii/**
- 11 Kombisa ku kombetela na ku twanansa mapeletwana ku vumba rito: /**dzwii/ = dzwii**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ngh**
- 2 Vula rito: **nghala**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? /**ngh/**
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo vumbirhi eka rito? /**a/**
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo vunharhu eka rito? /**l/**
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? /**a/**
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /**ngh/-/a/-/l/-/a/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **nghala**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twanansa mimpfumawulo eka rito na wena: /**ngh/-/a/-/l/-/a/ = nghala**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula eka rito? /**ngha/**
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi eka rito? /**la/**
- 12 Kombela vadyondzi ku twanansa mapeletwana ku vumba rito: /**ngha/-/la/ = nghala**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku teka tibuku ta vona ta switoloveto va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya ii, ngh**

- 2 Lexi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.
- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
 - 1 **Dzwii**
 - 2 **Yii**
 - 3 **Ixi**
 - 4 **whii**
 - 5 **tititii**
 - 6 **Cwii**
 - 7 **nghasi**
 - 8 **nghala**
 - 9 **nghozi**
 - 10 **nghohe**
 - 11 **nghilazi**
 - 12 **Nghezimani**
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



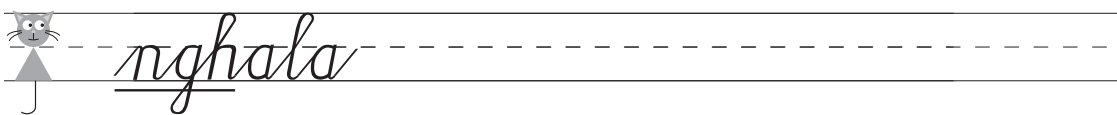
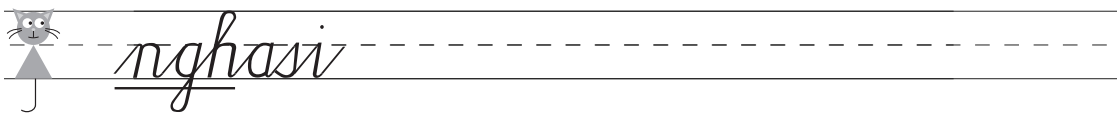
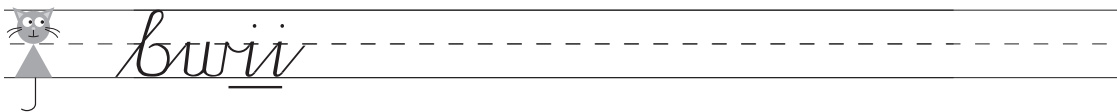
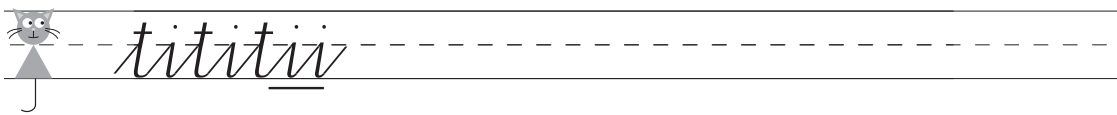
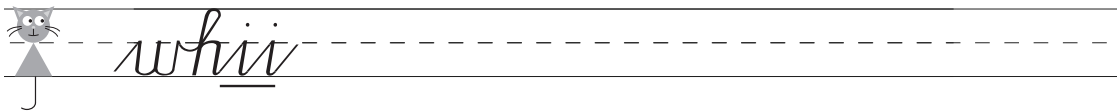
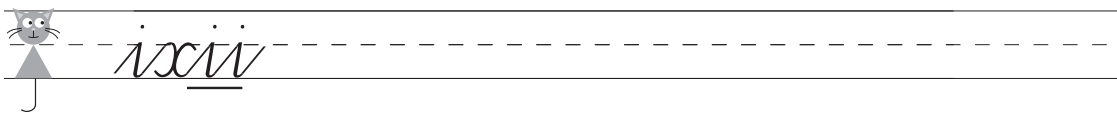
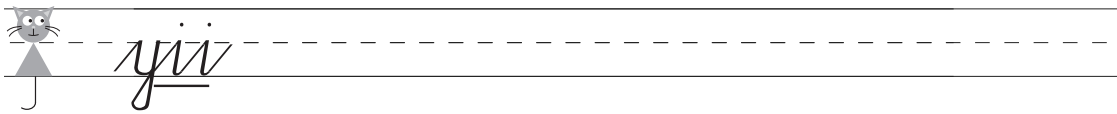
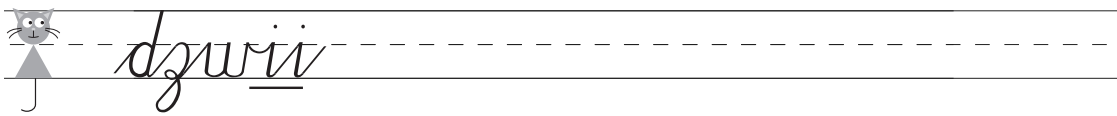
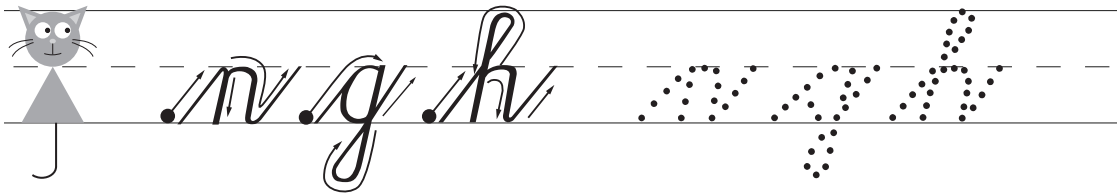
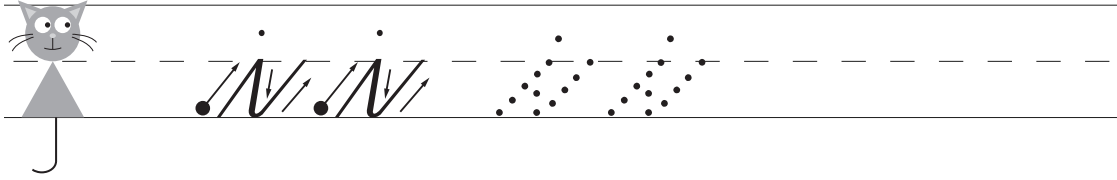
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere/ marito/ swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **ii, ngh**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa munghana un'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.

- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana kumbe swivulwa leswi tsariweke.

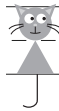


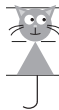
 nghozi

 nghohe

 nghilazi

 Nghezimani

 Ku lo dzwii ehandle.

 Magezi u wonile nghala

 enhoveni.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 1

QHINGA RA NTWISISO: ENDLA MINKUMBETELO

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p><u>Afrika Dzonga ya un'wana na un'wana</u></p> <p>Vanhu lava tshamaka eAfrika Dzonga va na vakokwa wa vakokwana kumbe maxaka lama humaka eka tindhawu to hambana. Tiko rin'wana leri vanhu va Afrika Dzonga va humaka eka rona i Burundi. Vanhu vo tala va suke eBurundi va baleka nyimpi leyi nga heta kwalomu ka 13 wa malembe.</p> <p>Burundi i tiko lerintsongo eVuxeni bya Afrika. Doroba ra kona i Bujumbura. Ririmi leri vulavuriwaka ngopfu i Kirundi. Ndzhumba wa Karyenda i ngoma ya xintu yo huma eBurundi. Mindzhumba leyi yi chayiwa eka minkhuvo ya nkoka yo fana na umuganuro (nkhuvo wa n'wahuva) na minkhuvo yin'wana yo hlawuleka.</p>	<p>Tsundzuka leswaku nkongomelo wa hina vhiki leri i vutitivisi. Vutitivisi bya hina i nkoka, swihlawulekisi kumbe ripfumelo eka leswi hi nga swona.</p> <p>Ndzi nga kumbetela leswaku xitori lexi xi vulavula hi ximunhuhata lexi vutitivisi bya xona byi nga na vuxaka na Burundi hikokwalaho ka timhaka leti!</p>
<p>'Siku ra Ndzhaka ri le kusuhi. Mundzuku hi ta tlangela mindhavuko na mintolovelu ya hina ya Afrika Dzonga! Ku tivisa Tatana Dube. 'I yini ntolovelu wo hlawuleka eka ndhavuko wa ka n'wina?' Ithabeleng u yimisile voko ra yena. 'Ndza swi rhandza loko ku ri na nkarhi wo hlawuleka hikuva mina na manana wa mina hi ambala swishweshwe swa hina!' a vula. 'Oho! Ndzi rhandza ncino wa Indlamu eka ndhavuko wa hina,' ku vula Funani.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku vana lava nga etlilasini va tsakele ku avelana mintolovelu ya vona leyi va yi rhandzaka. Mintolovelu leyi i xiphemu xa vun'wini bya vona.</p>
<p>Olivier u tshame a miyerile exitulwini xa yena. U ehleketete hi mindzhumba ya Karyenda leyi vavanuna va yi chayaka eminkhubenyi eBujumbura. 'Ndza tivutisa leswaku ndzi pfumeleriwile ku tlangela mintolovelu ya mina ya le Burundi hi Siku ra Ndzhaka? a ehleketa.'</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku ndzhaka ya Olivier i ya Burundi. A nga swi tivi loko a pfumeleriwile ku tlangela xiphemu lexi xa vutitivisi hi Siku ra Ndzhaka.</p>
<p>Nsimbhi yi bile loko siku ri hela. 'Mi nga rivali ku ambala swin'wana swa ndhavuko wa n'wina mundzuku ku tlangela mindhavuko hinkwayo ya hina laha Afrika Dzonga! Ku tivisa Tatana Dube. 'Ndzi pfumeleriwile ku ambala pagne ya mina?' ku tivutisa Olivier.</p>	<p>Ndza tivutisa loko Olivier a ta teka xiboho xo ambala swin'wana leswi kombaka ndzhaka ya yena ya Burundi kumbe e-e?</p>
<p>Olivier a vilela hi swiambalo swa yena swa Siku ra Ndzhaka ku fikela hi nkarhi wo etlela.</p>	

Xitshuriwa	Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Vusiku byebyo, Olivier u lorhe tlilasi ya yena hi Siku ra Ndzhaka. Vana hinkwavo a va ambale swiambalo swa mintolovelo ya vona. Kambe a languteka a hambanile na lavan'wana hinkwavo. A yime exikarhi ka tlilasi loko hinkwavo va n'wi kombetela na ku n'wi hleka.</p> <p>'I yini sweswo?' ku hleka lthabeleng.</p> <p>'A hi XiAfrika Dzonga xexo!' ku vula Funani.</p> <p>'Olivier a hi wa la!' Tatana Dube a tivisa.</p>	<p>Oho! Ndzi kumbetela leswaku Olivier wa vilela swinene hi leswi lavan'wana a va ta ehleketa swona loko a ambala swiambalo swa yena swa ntolovelo wa Burundi. Ndzi ehleketa leswaku wa vilela leswaku van'wana va ta ku a hi MuAfrika Dzonga.</p>
<p>Nkelunkelu wa Olivier wu kavanyetiwe hi tatana wa yena loko a n'wi dzudza hi vukheta. 'Olivier, i nkarhi wa xikolo!' ku vula Tatana Buyoya. 'A ndzi swi lavi ku ya exikolweni namuntlha,' ku hlamula Olivier. 'Hikokwalaho ka yini, ku humelele yini?' Ku vutisa Tatana Buyoya.</p> <p>'Namuntlha i Siku ra Ndzhaka exikolweni. Tatana Dube u hi byele ku ambala swin'wana ku ya tlangela mindhavuko ya hina ya Afrika Dzonga. Kambe a ndzi na ndhavuko wa Afrika Dzonga,' a vula. 'U nga va u nga ri na ndhavuko wa Afrika Dzonga, kambe u na ndhavuko wa ndzhaka yo hlawuleka. Siku ra Ndzhaka i ku tlangela MaAfrika Dzonga hinkwawo – sweswo swi katsa MaAfrika Dzonga ya ndzhaka yin'wana na yin'wana! Ku vula Tatana Buyoya hi vukheta. 'Yima kwala!' a vula.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Olivier a nga swi tivi leswaku a ambala yini hikuva ndhavuko wa yena a hi wa laha Afrika Dzonga. I wa vilela leswaku ndhavuko wa yena a wu fanelanga eka Siku ra Ndzhaka ra Afrika Dzonga.</p>
<p>Tatana wa Olivier u vuye ekamareni na pagne ya khale kutani a pfuna Olivier ku yi ambala. 'Sweswi u ti komba onge u lulamele ku chaya ndzhumba wa wena wa Karyenda!' ku vula Tatana Buyoya.</p>	
<p>Olivier u tsakele swiambalo swa ntolovelo wa MaBurundi loko a ti languta exivonini. Kambe n'wayitelo wa yena wu hele hi ku hatlisa. 'Loko un'wana o vula leswaku a ndzi fanelanga ku va laha ke?' a vilela.</p> <p>'Kutani u va byela leswaku Afrika Dzonga i ya hina hinkwerhu. U MuAfrika Dzonga wo tinyungubyisa loyi a nga na ndzhaka ya Burundi!' Ku vula Tatana Buyoya hi rito ro tlakuka.</p>	<p>Ndza kumbetela leswaku tatana Buyoya u lava Olivier a tiva leswaku a nga tinyungubyisa hi ku va a tiveka a ri wa le Burundi na ku va a ri wa le Afrika Dzonga.</p>
<p>Olivier u langute ematlhelo loko a karhi a ya etlilasini ya yena. A ti lulamisele ku kombeteriwa na ku hlekiwa. U vuyelele leswi tatana wa yena a nga n'wi byela swona enhlokweni ya yena. 'Afrika Dzonga i ya hina hinkwerhu. Ndzi MuAfrika Dzonga wo tinyungubyisa loyi a nga na ndzhaka ya Burundi.'</p>	<p>Ndzi ehleketa leswaku ntokoto lowu wu pfuna Olivier ku twisisa leswaku swi kahle ku va na swilo swo tala leswi nga xiphemu xa ku ti tiva ka wena.</p>

<p>Xitshuriwa</p> <p>Kambe a ku na loyi a nga vula leswaku Olivier a nga fanelanga.</p> <p>'Hmm! Ndzi rhandza swiambalo swa wena,' ku vula lthabeleng.</p> <p>'Ndzi lava ku dyondza hi ndzhaka ya wena!' ku vula Funani.</p> <p>'Tindzhaka ta hina hinkwato i ta kwala!' Ku tivisa Tatana Dube.</p>	<p>Ku Hlaya ka 1 (Ku ehleketela ehenhla)</p> <p>Ndzi kumbetela ku suka eka ntokoto wa Olivier leswaku swi nga tika loko u twa onge ku ti tiva ka wena a ku fani na ka vanhu van'wana!</p>
<p>Swivutiso swo landzelerisa</p> <p>Vandyangu wa Olivier va huma kwihi?</p> <p>Vandyangu wa Olivier va tshama kwihi sweswi?</p>	<p>Tinhlamulo leti languteriweke</p> <p>Va huma eBurundi.</p> <p>Va tshama eAfrika Dzonga sweswi.</p>
<p>Xivutiso xa hikokwalaho ka yini</p> <p>Hikokwalaho ka yini Olivier a nga lavi ku ya exikolweni?</p>	<p>Tinhlamulo leti languteriweke</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a ehleketa leswaku Siku ra Ndzhaka a ri ri ro tlangela mintolovelo yin'wana. • Hikuva a nga swi tivi leswaku a nga ambala swin'wana swa ntolovelo wa Burundi. • Hikuva a titwa onge a nga fanelanga. • Hikuva a chava leswaku vana van'wana va ta hlekisa hi yena kumbe va n'wi byela leswaku a hi wa kona.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela Ku hlaya 10**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cincywa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - ntolovelu
 - swa ntolovelu
 - ndzhaka

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi wo hlawuleka	<i>Veka mavoko exifuveni</i>
Ku hava un'wana wo fana na mina	<i>Tatayisa hi hosi – hi-yexe ku kombisa ku ala</i>
A ku si tshama ku va na un'wana	<i>Tatayisa hi hosi – hi-yexe ku kombisa ku ala</i>
A nga vi kona ni siku ni rin'we	<i>Tatayisa hi hosi – hi-yexe ku kombisa ku ala</i>
Swa fana na le ka wena	<i>Kombetela munghana wa wena</i>
U hlawulekile na wena	<i>Kombetela munghana wa wena</i>
U n'waswakwe	<i>Kombetela munghana wa wena</i>
A nga kona wo fana na wena.	

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawu ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vhiki leri nga hela, va ti endlele switori swa vona hi swifaniso.
- 4 Vhiki leri, vadyondzi va fanele tanihi mintlawu ku teka xiboho ku ehleketa hi xitori xa ntlawa.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 6 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 7 Kombela 1–2 wa mintlawu yo hambana ku avelana hi xitori xa ntlawa wa vona.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.





Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta Mimpfumawulo, Ku Twananisa na ku Hambanisa

NDZA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ndz**
- 2 Vula rito: **ndzilo**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we-wun'we: **/ndz/-i/-l/-o/**
- 4 Vula mpfumawulo wun'we wo sungula wa rito: **/ndz/**
- 5 Vula mpfumawulo wun'we wa vumbirhi wa rito: **/i/**
- 6 Vula mpfumawulo wun'we wa vunharhu wa rito: **/l/**
- 7 Vula mpfumawulo wun'we wo hetelela wa rito: **/o/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **ndzilo**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku vumba rito: **/ndz/-i/-l/-o/ = ndzilo**
- 10 Lexi landzelaka, vula peletwana ro sungula ra rito: **/ndzi/**
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: **/lo/**
- 12 Kombisa ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku vumba rito: **/ndzi/-lo/ = ndzilo**

HA ENDLA...

- 1 Vula mpfumawulo: **ee**
- 2 Vula rito: **cowee**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito? **/c/**
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito? **/o/**
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito? **/w/**
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito? **/ee/**
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'wana na wun'wana: **/c/-o/-w/-ee/**
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **cowee**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito na wena: **/c/-o/-w/-ee/ = cowee**
- 10 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ro sungula eka rito? **/cow/**
- 11 Vutisa vadyondzi: Xana hi rihi peletwana ra vumbirhi eka rito? **/ee/**
- 12 Kombela vadyondzi ku twananisa mapeletwana na ku vumba rito: **/cow/-ee/ = cowee**

MA ENDLA...

- 1 Kombela vadyondzi ku humesa tibuku ta vona ta switoloveto kutani va tsala siku na nhlokomhaka: **marito ya ee, ndz**
- 2 Leswi landzelaka, kombela vadyondzi ku tsala tinomboro ku suka eka 1–5 eka ndzilakano.

- 3 Vitanela marito lama landzelaka:
- 1 **Nghee**
 - 2 **Cingee**
 - 3 **Cowee**
 - 4 **ndzilo**
 - 5 **ndzimana**
 - 6 **ndzeho**
 - 7 **ndzisana**
 - 8 **ndzinganiso**
 - 9 **ndzulamiso**
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito ekusuhi na nomboro leyi faneleke, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 5 Eka timinete timbirhi to hetelela, tsala marito lama lulameke exitsalelweni, kutani va khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke.
- 6 Kombela vadyondzi ku koroketa mintirho ya vona hi khirayoni.
- 7 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ku tsala mpfumawulo lowu hi KU KOKA eka dyondzo leyi landzelaka.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

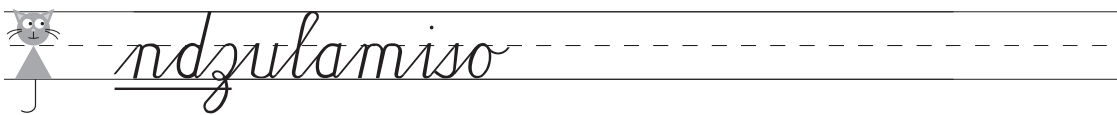
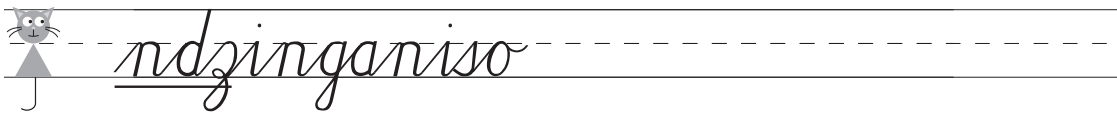
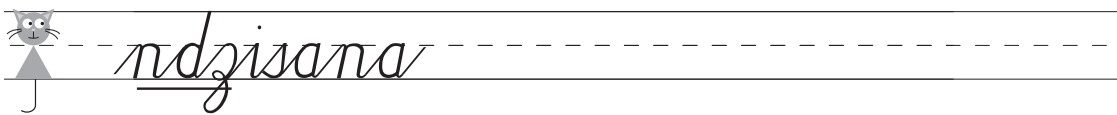
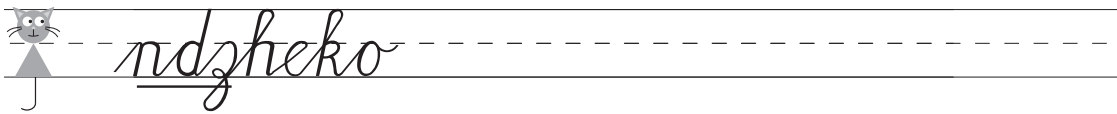
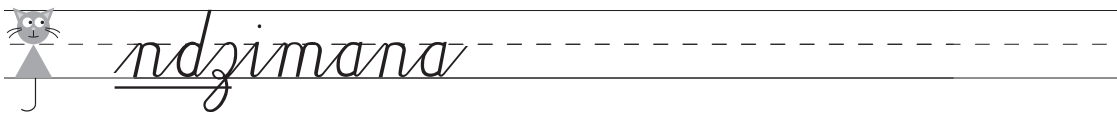
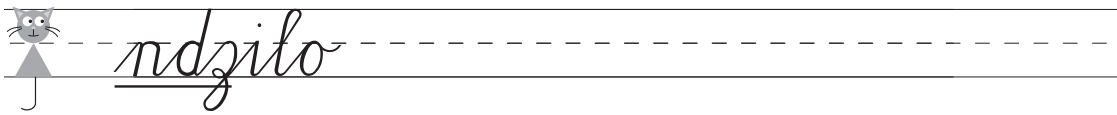
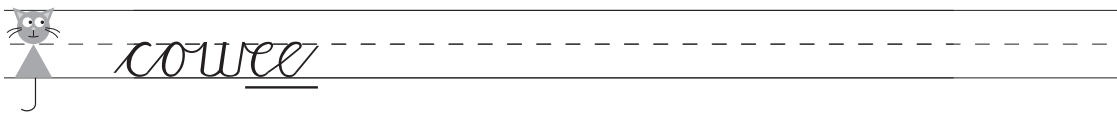
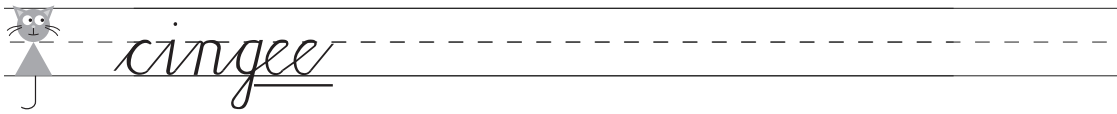
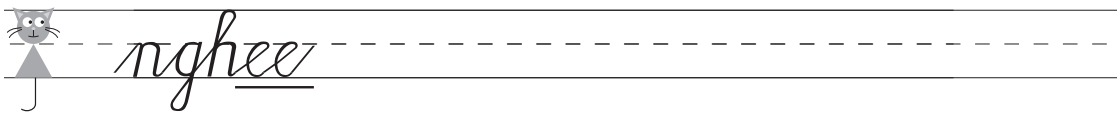
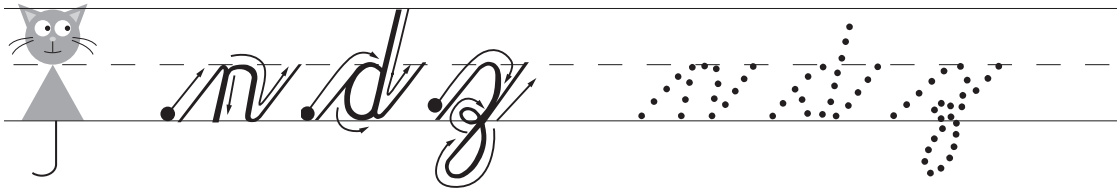
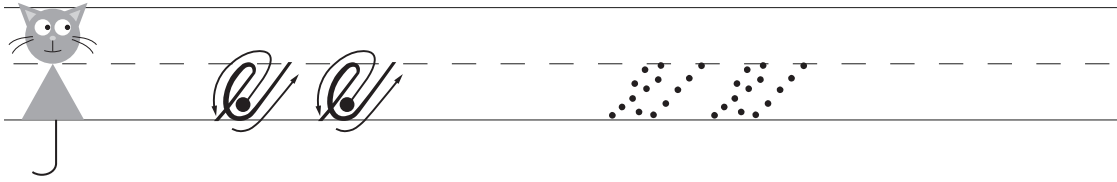



Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere/marito/swivulwa hi ku koka

- 1 Dyondzisa vadyondzi mavumbelo lamanene ya (ma)letere lamatsongo hi ku koka: **ndz, ee**
- 2 Kombisa ku tsala (ma)letere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene kutani lava tsalaka hi ra ximatsi.
- 3 Kutani kombela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere eminhlaneni ya vanghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopa mpfumawulo/ marito/ swivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomiweke eka marito man'wana na man'wana / eka swivulwa leswi tsariweke.



 Ku lo nghee!

 U nga h^uhi hi ndzilo.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

Xivulwa: _____



Ku Tsala:

30 wa timinete

Ku Hangalasa na ku Andlala

NHLOKOMHAKA: Tsala nhlamuselo ya vutitivisi bya wena.

NTIRHO: Tsala nhlamuselo ya kwalomu ka 10 wa swivulwa ku hoxa xandla eka buku ya tllasi leyi vuriwaka: Vutitivisi bya hina.

RIMBA RA MATSALELO:

Ku na swiphemu swo tala swo hambana hambana hi mina.

Ndzi ...

Ndzi vulavula...

Ndhavuko wa mina i ...

Ntolovelo wa nkoka i ...

Xiphemu lexi xa vutitivisi bya mina i xa nkoka hikuva ...

Vutitivisi bya mina i ...

Hlamusela leswaku vadyondzi va nga tirhisa swiphemu swa rimba ra matsalelo leri ri nga va pfunaka. Va nga ha tlhela va longoloxa swo sungula swivulwa leswi hi ndlela leyi yi va pfunaka!

KU LULAMISA: Loko u nga si sungula dyondzo yo tsala, tsala mpfapfarhuto lowu mi wu hleleke hi Musumbhunuku exitsalelweni.

KU KOMBISA MAENDLELO YO HANGALASA (NDZA ENDLA)

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi Musumbhunuku u tirhisile nongonoko wa makambeleo yo hlela ku hlela mimpfapfarhuto ya wena.
- 2 Lexi landzelaka, byela vadyondzi leswaku namuntlha hi ta hangalasa na ku andlala xiphemu xa hina xo hetelela xa ku tsala.
- 3 Komba vadyondzi leswi u tlhelaka u tsarisa swona xiphemu xa wena xa ku tsala, xi ri na vito na siku.

VADYONDZI VA HETISA MAENDLELO YO HANGALASA (WA ENDLA)

- 1 Nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Lerisa vadyondzi ku tsala siku na nhlokomhaka: **Vutitivisi bya**
- 3 Kombela vadyondzi ku tlhela va tsala swi basa xiphemu xa vona xo hetelela xa ku tsala, ku ri hava swihoxo.
- 4 Loko vadyondzi va ri na nkarhi, va nga dirowa mpfapfarhuto wa xihatla.
- 5 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, rhendzeleka la ttilasini u pfuna lava tikeriwaka.

VADYONDZI VA KOMBISA KU TSALA KA VONA

- 1 Eka ntlhanu wa timinete to hetelela ta dyondzo, kombela vadyondzi ku veka swo tsala swa vona.
- 2 Kombela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na ku hlayela munghana leswi va swi tsaleke.
- 3 Loko vadyondzi va endlile leswi, kombela un'we kumbe vambirhi ku ta hlayela ttilasi leswi va swi tsaleke.
- 4 Hlanganisa ntirho wa vadyondzi wu va buku. Endla leswaku buku leyi yi kumeka leswaku va dyondzi va yi hlaya.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 10**.
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mipfumawulo:

15 wa timinete

Ku Siva Letere

NDZA ENDLA...

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta titoloveta ku langutisa ku hambana lokutsongo eka marito. Leswi swi hi pfuna ku va vahlayi vo antswa.
- 2 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **whii, Cwii**
- 3 Kombisa vadyondzi makumelo ya ku hambana loku, ku fana na: **whii, Cwii**
- 4 Hlamusela ku hambana, ku fana na: mimpfumawulo ya /**wh**/ na /**cw**/ yi hambanile, kambe leswin'wana hinkwaswo eka rito swa fana!

HA ENDLA...

XIYENGE XA 1

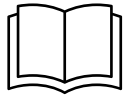
- 1 Tsala marito lamambirhi exitsalelweni: **ndzisana, ndzimana**
- 2 Vutisa vadyondzi: xana hi kwihi ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi?
- 3 Kombela mudyondzi ku ta khwatihata ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi, ku fana na: **ndzisana, ndzimana**
- 4 Hlamusela ku hambana exikarhi ka marito lawa mambirhi.

XIYENGE XA 2

- 1 Lexi landzelaka, tsala rito leri exitsalelweni: **cingee**
- 2 Vutisa vadyondzi: **Xana hi wihi mpfumawulo wun'we lowu u nga wu sivaka eka rito leri ku ri endla ri va rito ro hambana?**
- 3 Tsala nongonoko wa mavonelo ya vadyondzi exitsalelweni, ku fana na: **ncino, ncinci, cina,**

WA ENDLA...

- 1 Tsala rito leri exitsalelweni: **ndzimana**
- 2 Lerisa vadyondzi ku vumba marito man'wana yo tala hi laha va nga kotaka ha kona, va siva hi mpfumawulo wun'we ntsena eka rito.
- 3 Emakumu ka dyondzo, kombela vadyondzi ku ta tsala rin'we ra marito ya vona exitsalelweni.
- 4 Hlaya marito, kutani u hlamusela leswaku hi wihi mpfumawulo lowu siviweke. **vana, xisiwana, dzana, bana**



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka 2

QHINGA RA NTWISISO: ENDLA MINKUMBETELO

Xitshuriwa	Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Afrika Dzonga ya un'wana na un'wana</p> <p>Vanhu lava tshamaka eAfrika Dzonga va na vakokwa wa vakokwana kumbe maxaka lama humaka eka tindhawu to hambana. Tiko rin'wana leri vanhu va Afrika Dzonga va humaka eka rona i Burundi. Vanhu vo tala va suke eBurundi va baleka nyimpi leyi nga heta kwalomu ka 13 wa malembe.</p> <p>Burundi i tiko lerintsongo eVuxeni bya Afrika. Doroba ra kona i Bujumbura. Ririmi leri vulavuriwaka ngopfu i Kirundi. Ndzhumba wa Karyenda i ngoma ya xintu yo huma eBurundi. Mindzhumba leyi yi chayiwa eka minkhuvo ya nkoka yo fana na umuganuro (nkhuvo wa n'wahuva) na minkhuvo yin'wana yo hlawuleka.</p>	<p>Ndzi tsundzuka leswaku vutitivisi bya Olivier i bya Afrika Dzonga na Burundi. Leswi swi endla Heritage Day (Siku ra Ndzhaka) yi nga twisiseki eka yena. Hi ta ehleketela hi leswi namuntlha loko hi karhi hi hlaya.</p>
<p>'Siku ra Ndzhaka ri le kusuhi. Mundzuku hi ta tlangela mindhavuko na mintolovelo ya hina ya Afrika Dzonga!' Ku tivisa Tatana Dube. 'I yini ntolovelo wo hlawuleka eka ndhavuko wa ka n'wina?' Ithabeleng u yimisile voko ra yena. 'Ndza swi rhandza loko ku ri na nkarhi wo hlawuleka hikuba mina na manana wa mina hi ambala swishweshwe swa hina!' a vula. 'Oho! Ndzi rhandza ncino wa Indlamu eka ndhavuko wa hina,' ku vula Funani.</p>	<p>Olivier u na ntolovelo lowu a tinyungubuyisaka hi wona, kambe a hi wa la Afrika Dzonga. Ndzi tivutisa leswaku hi swona swi endlaka a nga avelani nchumu.</p>
<p>Olivier u tshame a miyerile exitulwini xa yena. U ehleketela hi mindzhumba ya Karyenda leyi vavanuna va yi chayaka eminkhubenyi eBujumbura. 'Ndza tivutisa leswaku ndzi pfumeleriwile ku tlangela mintolovelo ya mina ya le Burundi hi Siku ra Ndzhaka? a ehleketela.'</p>	<p>Ndzi kumbetela leswaku Olivier u rhandza ndhavuko wa yena naswona wa tinyungubuyisa hi wona – kambe wa vilela hi ku va wu nga ringaneli eka tlilasi ya yena ya Afrika Dzonga.</p>
<p>Nsimbhi yi bile loko siku ri hela. 'Mi nga rivali ku ambala swin'wana swa ndhavuko wa n'wina mundzuku ku tlangela mindhavuko hinkwayo ya hina laha Afrika Dzonga!' Ku tivisa Tatana Dube. 'Ndzi pfumeleriwile ku ambala pagne ya mina?' ku tivutisa Olivier.</p>	<p>Olivier a hi MuBurundi ntsena – i MuAfrika Dzonga. Ndhavuko wa yena i wa le Burundi. Ndzi kumbetela leswaku Olivier u titwa a pflunganile hi leswi Siku ra Ndzhaka ri vulaka swona eka yena.</p>
<p>Olivier a vilela hi swiambalo swa yena swa Siku ra Ndzhaka ku fikela hi nkarhi wo etlela.</p>	

Xitshuriwa	Ku hlaza ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Vusiku byebyo, Olivier u lorhe tlilasi ya yena hi Siku ra Ndzhaka. Vana hinkwavo a va ambale swiambalo swa mintolovelo ya vona. Kambe a languteka a hambanile na lavan'wana hinkwavo. A yime exikarhi ka tlilasi loko hinkwavo va n'wi kombetela na ku n'wi hleka.</p> <p>'I yini sweswo?' ku hleka lthabeleng.</p> <p>'A hi XiAfrika Dzonga xexo!' ku vula Funani.</p> <p>'Olivier a hi wa la!' Tatana Dube a tivisa.</p>	<p>Olivier wa vanhu u na nkelunkelu hi Siku ra Ndzhaka. Ndzi kumbetela leswaku wa vilela hi leswaku vutitivisi bya yena byi hlangana njhani swi kala swi n'wi nyika norho wo chavisa. Ndzi kumbetela leswaku wa vilela swinene hi ndlela leyi a ringanelaka ha yona.</p>
<p>Nkelunkelu wa Olivier wu kavanyetiwe hi tatana wa yena loko a n'wi dzudza hi vukheta. 'Olivier, i nkarhi wa xikolo!' ku vula Tatana Buyoya. 'A ndzi swi lavi ku ya exikolweni namuntlha,' ku hlamula Olivier. 'Hikokwalaho ka yini, ku humelele yini?' Ku vutisa Tatana Buyoya.</p> <p>'Namuntlha i Siku ra Ndzhaka exikolweni. Tatana Dube u hi byele ku ambala swin'wana ku ya tlangela mindhavuko ya hina ya Afrika Dzonga. Kambe a ndzi na ndhavuko wa Afrika Dzonga,' a vula. 'U nga va u nga ri na ndhavuko wa Afrika Dzonga, kambe u na ndhavuko wa ndzhaka yo hlawuleka. Siku ra Ndzhaka i ku tlangela MaAfrika Dzonga hinkwawo – sweswo swi katsa MaAfrika Dzonga ya ndzhaka yin'wana na yin'wana! Ku vula Tatana Buyoya hi vukheta. 'Yima kwala!' a vula.</p>	<p>Tatana wa Olivier u pfuna Olivier ku twisisa leswaku i MuAfrika Dzonga na MuBurundi – a swi lavi ku hlawula exikarhi ka vutitivisi lebyi. Leswi swi fanele swi endla Olivier a titwa a ntshunxekile!</p>
<p>Tatana wa Olivier u vuye ekamareni na pagne ya khale kutani a pfuna Olivier ku yi ambala. 'Sweswi u ti komba onge u lulamele ku chaya ndzhumba wa wena wa Karyenda!' ku vula Tatana Buyoya.</p>	
<p>Olivier u tsakele swiambalo swa ntolovelo wa MaBurundi loko a ti languta exivonini. Kambe n'wayitelo wa yena wu hele hi ku hatlisa. 'Loko un'wana o vula leswaku a ndzi fanelanga ku va laha ke?' a vilela.</p> <p>'Kutani u va byela leswaku Afrika Dzonga i ya hina hinkwerhu. U MuAfrika Dzonga wo tinyungubyisa loyi a nga na ndzhaka ya Burundi!' Ku vula Tatana Buyoya hi rito ro tlakuka.</p>	<p>Ndzi kumbetela leswaku Olivier u rhandza swiambalo swa yena hikuva wa n'wayitela loko a ti vona eka xivoni. Kambe wa ha vilela leswaku lavan'wana va ta ku yini.</p>
<p>Olivier u langute ematlhelo loko a karhi a ya etlilasini ya yena. A ti lulamisele ku kombeteriwa na ku hlekiwa. U vuyelele leswi tatana wa yena a nga n'wi byela swona enhlokweni ya yena. 'Afrika Dzonga i ya hina hinkwerhu. Ndzi MuAfrika Dzonga wo tinyungubyisa loyi a nga na ndzhaka ya Burundi.'</p>	<p>Tatana wa Olivier u pfuna Olivier ku titwa a tinyungubyisa hi vutitivisi bya yena.</p>

<p>Xitshuriwa</p>	<p>Ku hlaya ka 2 (Ku ehleketela ehenhla)</p>
<p>Kambe a ku na loyi a nga vula leswaku Olivier a nga fanelanga.</p> <p>'Hmm! Ndzi rhandza swiambalo swa wena,' ku vula lthabeleng.</p> <p>'Ndzi lava ku dyondza hi ndzhaka ya wena!' ku vula Funani.</p> <p>'Tindzhaka ta hina hinkwato i ta kwala!' Ku tivisa Tatana Dube.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku vadyondzikulobye va Olivier na mudyondzisi wa yena va endla leswaku Olivier a titwa a amukelekile etlilasini ya yena. Leswi swi fanele swi ri ntshunxeko lowukulu!</p>
<p>Swivutiso swo landzelerisa</p>	<p>Tinhlamulo leti languteriweke</p>
<p>Xana hi yih ndzhaka ya Olivier?</p>	<p>Ndzhaka ya yena i ya le Burundi.</p>
<p>Xana ku humelele yini eka norho wa Olivier?</p>	<p>Vanhu hinkwavo a va hlekisa hi yena / Vanhu hinkwavo a va n'wi kombetela na ku n'wi hleka. / Mudyondzisi wa yena u n'wi byele leswaku a hi wa kona.</p>
<p>Xivutiso xa hikokwalaho ka yini</p>	<p>Tinhlamulo leti languteriweke</p>
<p>Hikokwalaho ka yini a ambale pagne a ya exikolweni?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva ndzhaka ya yena i ya Burundi hikokwalaho a ambale pagne hi Siku ra Ndzhaka. • Hikuva mudyondzisi wa yena u byele vadyondzi ku ambala swin'wana swa ndhavuko wa vona hi Siku ra Ndzhaka. • Hikuva pagne i swiambalo swa ndhavuko wa yena. • Hikuva tatana wa yena u n'wi pfunile ku twisisa leswaku Siku ra Ndzhaka i ra ku tlangela tindzhaka hinkwato ta Afrika Dzonga. • Hikuva u lemuke leswaku a nga tinyungubyisa hi ku ti tiva ka yena na mindhavuko ya ndzhaka na loko swi nga humi Afrika Dzonga.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela ku Hlaya 10**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/ mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu



Migingiriko Ya Swa Nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - ringanela
 - nkarhi
 - xaka

Xinsin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi wo hlawuleka	<i>Veka mavoko exifuveni</i>
Ku hava un'wana wo fana na mina	<i>Tatayisa hi hosi – hi-yexe ku kombisa ku ala</i>
A ku si tshama ku va na un'wana	<i>Tatayisa hi hosi – hi-yexe ku kombisa ku ala</i>
A nga vi kona ni siku ni rin'we	<i>Tatayisa hi hosi – hi-yexe ku kombisa ku ala</i>
Swa fana na le ka wena	<i>Kombetela munghana wa wena</i>
U hlawulekile na wena	<i>Kombetela munghana wa wena</i>
U n'waswakwe	<i>Kombetela munghana wa wena</i>
A nga kona wo fana na wena.	

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Xitori lexi xi mayelana na...
Xilo xin'we lexi ndzi nga xi dyondza ku suka eka xitori a ku ri...
Xitori lexi xi na vuxaka na nkongomelo wa 'Vutitivisi' hikuva...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw** ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo hinkwayo leyi dyondziweke eka kotara leyi:

a	m	o
ndz	ee	ngh
n	i	l
ii	ntl	mpf
b	u	d
tlh	ue	ie
e	c	h
oo	aa	uo

KOMBISA

- 1 Langutisa mimpfumawulo hinkwayo na yo twananisa exitsalelweni.
- 2 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku aka marito lama va nga ma kotaka va ri karhi va tirhisa mimpfumawulo no twananisa.

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito lama va nga ma kotaka.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku lulamisa mintirho ya vona vini.
- 5 Kombela vadyondzi ku byelana marito lama va nga ma aka, kutani va ma tsala exitsalelweni.



Ku Hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

QHINGA RA NTWISISO: KOMISA/ENDLA MINKUMBETELO

MPFAPFARHUTA TSALWA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emadesikini ya vona, va ri na tibuku ta switoloveto kumbe phepha ro va hava nchumu, tipenisele na tikhirayoni.
- 2 Hlamusela leswaku namuntlha vadyondzi va ta **tsala na ku dirowa** hi leswi ximunhuhata eka xitori xi swi ehleketaka kumbe matitwelo.
- 3 **Kombisa** leswi u **hlawurisaka swona ximunhuhata na ku kumbetela leswi xi swi ehleketaka kumbe matitwelo**, ku fana na: Olivier u tshamile etlilasini a tivutisa hi leswi vana lavan'wana va nga ta ambala swona hi Siku ra Ndzhaka. A nga swi tivi leswaku u ta endla yini!
- 4 Dirowa xifaniso xa wena exitsalelweni xa Olivier a tshamile edesikini ra yena, a languta languta matlhelo.
- 5 Tirhisa ku **kombisa** ku engetela phuphuma ro ehleketa na xivulwa xin'we kumbe swimbirhi endzeni ka mpfapfarhuto wa wena, ku fana na: Ndza tivutisa loko un'wana a ti twa tanihi mina?
- 6 Lexi landzelaka, byela vadyondzi leswaku va ta hlawula ximunhuhata naswona va endla nkumbetelo hi leswi ximunhuhata xi swi ehleketaka kumbe matitwelo.
- 7 Kombela vadyondzi ku pfala mahlo va wisa. Va hlayele tsalwa nakambe.
- 8 Kombela vadyondzi ku pfula mahlo, kutani va dirowa mavonelo ya vona.
- 9 Xo hetelela, kombela vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula**, va avelana hi leswi va swi mpfapfarhuteke na munghana.



Ku Hlaya Hi Ntlawa Loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphepha yo tirhela Ku Hlaya 10**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/ mahlayelo** .
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.



Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhonthla ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiyaxiya: Maendlelo lawa yo tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku ka u nga wu tluli Nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

